

Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNE ODVJETNICE
ELEANOR SHARPSTON
od 21. prosinca 2016.¹

Postupak iznošenja mišljenja 2/15

pokrenut povodom zahtjeva Europske komisije

„Zahtjev za donošenje mišljenja u skladu s člankom 218. stavkom 11. UFEU-a – Sklapanje sporazuma o slobodnoj trgovini između Europske unije i Republike Singapura – Raspodjela nadležnosti između Europske unije i država članica“

Sadržaj

1. Europska komisija traži mišljenje Suda u skladu s člankom 218. stavkom 11. UFEU-a o raspodjeli nadležnosti između Europske unije i država članica u pogledu sklapanja sporazuma o slobodnoj trgovini predviđenog između Europske unije i Republike Singapura (u daljnjem tekstu: EUSFTA)². U tekstu EUSFTA-e, kako ga je ispregovarala Komisija, utvrđuje se da se sporazum EUSFTA sklapa kao sporazum između Europske unije i Republike Singapura (u daljnjem tekstu: Singapur), bez sudjelovanja država članica. Komisija traži smjernice Suda u pogledu ispravnosti takvoga pristupa.

2. Komisija tvrdi da Europska unija ima isključivu nadležnost za sklapanje sporazuma EUSFTA. Komisija navodi da je veći dio navedenog sporazuma u nadležnosti Europske unije iz članka 207. UFEU-a u pogledu zajedničke trgovinske politike, što predstavlja isključivu nadležnost (članak 3. stavak 1. točka (e) UFEU-a), te da je isključiva nadležnost Europske unije za sklapanje drugih dijelova sporazuma rezultat zakonodavnog akta na temelju kojeg je Unija za to ovlaštena (prva osnova iz članka 3. stavka 2. UFEU-a) ili činjenice da sklapanje sporazuma EUSFTA može utjecati na zajednička pravila ili promijeniti njihov opseg (treća osnova iz članka 3. stavka 2. UFEU-a). Europski

1 — Izvorni jezik: engleski

2 — Tekst sporazuma EUSFTA javno je dostupan na internetskoj stranici Komisije: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=961>. Za vrlo kratak pregled vidjeti i točke 9. do 30. ovog mišljenja te za detaljniji pregled prilog ovom mišljenju. Sažetak priloga ovom mišljenju temelji se na engleskoj verziji teksta sporazuma EUSFTA koju je Komisija podnijela Sudu (kao prilog svojem zahtjevu). Naknadno je Sudu podnijela prijevode EUSFTA na sve službene jezike Europske unije. Tijekom postupka sastavljanja i prevođenja ovog mišljenja pokazalo se da postoje određene razlike između verzije koju je prvotno Komisija dostavila na engleskom jeziku i (i) javno dostupne verzije na engleskom, kao i (ii) drugih jezičnih verzija koje je dostavila Komisija. Na primjer, javno dostupna verzija sadržava dodatnu uvodnu izjavu na engleskom: „Potvrđujući pravo svake strane da donosi i provodi mjere koje su potrebne za postizanje legitimnih ciljeva politike kao što su socijalna sigurnost, zaštita okoliša, sigurnost, javno zdravlje i sigurnost te promicanje i zaštita kulturne raznolikosti“. Također se čini da su i brojevi fusnota različiti između engleske verzije (kako je dostavljena Sudu i kako je dostupna na internetu) i drugih jezičnih verzija. S obzirom da je u vrijeme izrade ovog mišljenja jedina javno dostupna verzija ona na engleskom jeziku, koristila sam brojeve fusnota iz te verzije, ali sam navela kada sam opazila da pojedina fusnota ima drugi broj u drugim jezičnim verzijama. Ne mogu se izjasniti postoje li druge izmjene koje nisam opazila.

parlament općenito se slaže s Komisijom. Sve druge strane koje su podnijele očitovanja tvrde da Europska unija ne može samostalno sklopiti navedeni sporazum jer su pojedini dijelovi sporazuma EUSFTA u podijeljenoj nadležnosti Europske unije i država članica, pa čak i u isključivoj nadležnosti država članica. Iz toga slijedi da bi države članice također trebale biti strana u sporazumu EUSFTA.

3. Sporazum EUSFTA dio je nove generacije trgovinskih sporazuma i sporazuma o ulaganjima već dogovorenih ili u postupku pregovora između Europske unije i trgovinskih partnera u drugim područjima svijeta. Ovaj sporazum nije „homogen sporazum”: on ne obuhvaća jedno određeno područje ili predmet i nema samo jedan cilj. Sporazumom se osobito želi postići liberalizacija trgovine i ulaganja te se jamče određeni standardi zaštite na način kojim se usklađuju gospodarski i negospodarski ciljevi. Sporazum EUSFTA nadograđuje se na postojeća pravila u sporazumima Svjetske trgovinske organizacije (u daljnjem tekstu: WTO)³, ali ih i proširuje, te obuhvaća pitanja koja (još uvijek) nisu dio tih sporazuma.

4. Kako bi se utvrdilo može li Europska unija sklopiti sporazum EUSFTA bez uključivanja država članica, najprije je potrebno razumjeti pitanja koja taj sporazum obuhvaća te ciljeve koji se njime nastoje ostvariti⁴. To će zatim poslužiti kao temelj za primjenu različitih pravila iz Ugovora o raspodjeli nadležnosti na Europsku uniju i prirodu tih nadležnosti. Pri tome valja primijeniti pravila utvrđena člankom 3. stavkom 1. UFEU-a (o izričitoj isključivoj nadležnosti) prije primjene pravila utvrđenih u članku 3. stavku 2. UFEU-a (o implicitnoj isključivoj nadležnosti⁵) i, prema potrebi, u članku 4. UFEU-a (o podijeljenoj nadležnosti).

Sporazum EUSFTA

5. U prosincu 2006. Komisija je preporučila Vijeću Europske unije da je ovlasti za pregovore o sklapanju sporazuma o slobodnoj trgovini sa Savezom država jugoistočne Azije (u daljnjem tekstu: ASEAN) u ime Europske zajednice i država članica. U travnju 2007. Vijeće je ovlastilo Komisiju da započne pregovore. Pregovori koji su se odnosili na sporazum između pojedinačnih regija pokazali su se teškima te su stoga prekinuti. Komisija je zatim predložila sklapanje bilateralnih sporazuma o slobodnoj trgovini s predmetnim zemljama članicama saveza ASEAN, i to najprije sa Singapurom. U prosincu 2009. Vijeće je, oslanjajući se na upute za pregovaranje koje je donijelo u svrhu pregovaranja sa zemljama članicama saveza ASEAN, ovlastilo Komisiju da pregovara o sklapanju trgovinskog sporazuma sa Singapurom. Pregovori su započeli u ožujku 2010. U rujnu 2011. Vijeće je izmijenilo upute za pregovaranje kako bi na popis obuhvaćenih tema dodalo ulaganja. Na taj je način navelo da je cilj da se poglavljem o ulaganjima obuhvate područja podijeljene nadležnosti kao što su portfeljna ulaganja⁶, rješavanje sporova te vlasništvo i izvlaštenje.

6. Europska unija (djelujući putem Europske komisije) i Singapur parafirali su 20. rujna 2013. tekst sporazuma EUSFTA (što znači da su ga prihvatili kao konačan), uz iznimku poglavlja o ulaganjima. Tekst je istoga dana bio javno dostupan.

3 — Odnosno sporazumima navedenima u Dodatku 1. Dogovoru o pravilima i postupcima za rješavanje sporova WTO-a.

4 — Vidjeti u tom smislu mišljenje 1/94 (Sporazumi u prilogu Sporazumu o WTO-u) od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 34., 53., 71., 98. i 105. U tom mišljenju Sud je ispitao predmet i ciljeve različitih međunarodnih sporazuma koji čine dio Sporazuma iz Marrakeša o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije (u daljnjem tekstu: Sporazum o WTO-u), osobito Općeg sporazuma o trgovini uslugama (u daljnjem tekstu: GATS) i Općeg sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva (u daljnjem tekstu: Sporazum TRIPS) i različitih sporazuma kojima se uređuje trgovina robom, a koji su navedeni u Prilogu 1.A (u daljnjem tekstu: Multilateralni sporazumi o trgovini robom) Sporazumu o WTO-u, kao što su Opći sporazum o carinama i trgovini iz 1994. (u daljnjem tekstu: GATT iz 1994.) i Sporazum o tehničkim preprekama u trgovini (u daljnjem tekstu: Sporazum o TBT-u).

5 — Pod pojmom „implicitna” isključiva vanjska nadležnost smatram da se isključivost *ne* temelji na odredbi Ugovora kojom se Europskoj uniji izričito daje isključiva ovlast u pogledu određenog područja.

6 — Taj pojam upotrebljavaju strane u svojim podnescima. Vidjeti osobito točke 307. i 346. ovog mišljenja.

7. Kada je postalo jasno da je tekstom predviđeno da će sporazum EUSFTA potpisati i sklopiti Europska unija bez sudjelovanja država članica, Odbor za trgovinsku politiku (odbor koji imenuje Vijeće u skladu s člankom 207. stavkom 3. UFEU-a) u veljači 2014. predmet je uputio Odboru stalnih predstavnika (u daljnjem tekstu: COREPER). Odbor za trgovinsku politiku pozvao je COREPER da potvrdi postupak potpisivanja i sklapanja sporazuma EUSFTA te zatražio od njega da pozove Komisiju da, u svojstvu pregovarača u ime Europske unije i država članica, prilagodi tekst miješane naravi toj vrsti ugovora. COREPER je istaknuo da se delegacije slažu da je sporazum EUSFTA potrebno potpisati i sklopiti kao ugovor miješane naravi, što znači da bi i Europska unija i države članice trebale biti ugovorne strane.

8. Pregovori o poglavlju o ulaganjima zaključeni su u listopadu 2014. U lipnju 2015. Komisija je Odboru za trgovinsku politiku poslala pročišćeni tekst poglavlja o ulaganjima te je navela da je sporazum u cijelosti parafiran.

9. Sporazum EUSFTA sastoji se od preambule, 17 poglavlja, protokola i pet dogovora.

10. U *prvom poglavlju („Ciljevi i opće definicije”)* navodi se da su ciljevi sporazuma EUSFTA uspostaviti područje slobodne trgovine u skladu s člankom XXIV. GATT-a iz 1994.⁷ i člankom V. GATS-a⁸ te liberalizirati i olakšati trgovinu i ulaganje između ugovornih strana u skladu sa sporazumom EUSFTA.

11. *Drugo poglavlje („Nacionalni tretman i pristup tržištu za robu”)* započinje potvrđivanjem obveza strana da usklade nacionalni tretman⁹ na temelju članka III. GATT-a iz 1994. (koji je tim poglavljem uvršten u sporazum EUSFTA). Utvrđuje i obveze o necarinskim mjerama. Zasebne odredbe primjenjuju se na ustupanje i dijeljenje informacija, obavijesti i upite te na upravljanje obuhvaćenim mjerama.

12. U *trećem poglavlju („Sredstva zaštite trgovine”)* utvrđuju se obveze u pogledu, s jedne strane, antidampinških i kompenzacijskih mjera i, s druge strane, dviju vrsta zaštite (globalne zaštitne mjere i bilateralne zaštitne mjere).

13. Cilj je *četvrtog poglavlja („Tehničke prepreke u trgovini”)* olakšati i povećati trgovinu robom između strana osiguravanjem okvira za sprečavanje, utvrđivanje i uklanjanje nepotrebnih prepreka u trgovini u okviru područja primjene Sporazuma o TBT-u (koji je dio sporazuma EUSFTA).

14. *Petim poglavljem („Sanitarne i fitosanitarne mjere”)* nastoji se: (a) zaštititi život ili zdravlje ljudi, životinja ili bilja na području ugovornih strana, pritom olakšavajući trgovinu između ugovornih strana u području sanitarnih i fitosanitarnih mjera (u daljnjem tekstu: mjere SPS); (b) surađivati na daljnjoj provedbi Sporazuma o primjeni sanitarnih i fitosanitarnih mjera (u daljnjem tekstu: sporazum o SPS-u) i (c) osigurati sredstva za poboljšanje komunikacije, suradnje i rješavanje pitanja povezanih s provedbom mjera SPS koje utječu na trgovinu između ugovornih strana.

15. U *šestom poglavlju („Carina i olakšavanje trgovine”)* prepoznaje se važnost carine i olakšavanja trgovine u razvijajućem globalnom trgovinskom okruženju te jačanja suradnje u tom području. Određuju se načela na kojima se trebaju temeljiti carinske odredbe i postupci ugovornih strana.

7 — Naslov članka XXIV. je „Teritorijalna primjena – Pogranični promet – Carinske unije i područja slobodne trgovine”.

8 — Članak V. odnosi se na „Gospodarsku integraciju”.

9 — Pojam „nacionalni tretman” u biti znači da na uvezene ili domaće proizvode ne bi trebalo primijeniti unutarnje oporezivanje i propise kako bi se omogućila zaštita domaće proizvodnje.

16. *Sedim poglavljem („Necarinske prepreke trgovini i ulaganja u proizvodnju obnovljive energije”)* nastoji se promicati, razvijati i povećati stvaranje energije iz obnovljivih i održivih nefosilnih izvora (u daljnjem tekstu: zelena energija), osobito olakšavanjem trgovine i ulaganja. To se poglavlje primjenjuje na mjere koje bi mogle utjecati na trgovinu i ulaganje između ugovornih strana u pogledu stvaranja zelene energije, ali ne i na proizvode od kojih se energija stvara.

17. U *osmom poglavlju („Usluge, poslovni nastan i elektronička trgovina”)* strane potvrđuju svoje odgovarajuće obveze iz Sporazuma o WTO-u¹⁰. U tom poglavlju utvrđuju se pitanja potrebna za postupnu recipročnu liberalizaciju trgovine uslugama, odnosno za prekogranično pružanje usluga s državnog područja jedne ugovorne strane na državno područje druge ugovorne strane i na državnom području jedne ugovorne strane potrošaču usluge iz druge ugovorne strane, poslovni nastan i privremenu prisutnost fizičkih osoba u poslovne svrhe. Pitanje elektroničke trgovine riješeno je zasebno. To poglavlje sadržava i odredbe koje se odnose na domaće propise o računalnim uslugama, poštanskim uslugama, telekomunikacijskim uslugama, financijskim uslugama i uslugama međunarodnog pomorskog prometa.

18. *Deveto poglavlje („Ulaganje”)* sastoji se od dvaju dijelova.

19. Odjeljak A sadržava bitne odredbe o zaštiti ulaganja. U svrhu tog poglavlja pojam „ulaganje” znači „svaka vrsta imovine koja ima obilježja ulaganja, uključujući obilježja kao što su vezani kapital ili druga sredstva, očekivanje dobiti ili profita, preuzimanje rizika ili određeno trajanje”. Glavni zahtjevi odnose se na nacionalni tretman, pravedan i ravnopravan tretman te potpunu zaštitu i sigurnost kao i naknadu gubitaka nastalih kao posljedica rata ili drugih oblika oružanih sukoba, revolucije, izvanrednog stanja, pobune, ustanka ili nereda na području druge ugovorne strane. U odjeljku A utvrđuje se i da nijedna ugovorna strana neće, izravno ili neizravno, nacionalizirati, izvestiti ili podvrgnuti mjerama koje imaju učinak jednak nacionalizaciji ili izvlaštenju ulaganja obuhvaćenih ulagača druge ugovorne strane, osim kada su ispunjeni određeni uvjeti. Osim toga, svaka strana mora dopustiti da se svi prijenosi povezani s ulaganjem obuhvaćenim devetim poglavljem izvršavaju u slobodno zamjenjivoj valuti bez ograničenja ili odgode. Nakon stupanja na snagu sporazuma EUSFTA bilateralni sporazumi između država članica i Singapura navedeni u Prilogu 9-D prestat će proizvoditi učinke te će biti zamijenjeni i nadomješteni sporazumom EUSFTA.

20. U odjeljku B utvrđuje se mehanizam „Rješavanje sporova između ulagača i države” (u daljnjem tekstu: ISDS). Navedeni mehanizam, koji može uključivati arbitražu, primjenjuje se na spor između tužitelja jedne ugovorne strane i druge ugovorne strane u pogledu tretmana (uključujući nedjelovanje) kojim se navodno krše odredbe odjeljka A, a tim se kršenjem navodno uzrokuje gubitak ili šteta tužitelju ili njegovu poduzeću s lokalnim poslovnim nastanom. U zasebnoj odredbi navodi se da u načelu nijedna ugovorna strana ne daje diplomatsku zaštitu i ne pokreće međunarodnu tužbu u pogledu spora koji su jedan od njezinih ulagača i druga strana sporazumno odlučili rješavati arbitražom ili su ga uputili na arbitražu u skladu s odjeljkom B devetog poglavlja.

21. *Deseto poglavlje („Javna nabava”)* primjenjuje se na sve mjere o obliku javne nabave obuhvaćene sporazumom, dakle javne nabave koju provodi navedeni subjekt i koja ima vrijednost koja premašuje zadani prag.

22. U *jedanaestom poglavlju („Intelektualno vlasništvo”)* utvrđuju se prava i obveze koje se odnose na sedam kategorija prava intelektualnog vlasništva koje su obuhvaćene Sporazumom TRIPS i na jednu kategoriju koja nije obuhvaćena navedenim sporazumom, točnije prava na zaštitu biljnih sorti. Struktura navedenog odjeljka slijedi strukturu Sporazuma TRIPS: svaki pododjeljak obrađuje jedno pravo intelektualnog vlasništva obuhvaćeno sporazumom EUSFTA te uključuje i prava i obveze utvrđene u drugim multilateralnim sporazumima (neki od njih dio su Sporazuma TRIPS, a neki nisu).

10 — Tekst Sporazuma o WTO-u i svih sporazuma WTO-a koji čine njegov dio dostupni su na sljedećoj poveznici:
https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm.

23. *Dvanaesto poglavlje („Tržišno natjecanje i povezana pitanja”)* usredotočeno je na važnost slobodnog i nenarušenog tržišnog natjecanja u trgovinskim odnosima između ugovornih strana. U njemu su utvrđena načela o sprečavanju udruživanja i spajanja, o javnim poduzećima ili poduzećima kojima su povjerena posebna ili isključiva prava te o državnim monopolima i subvencijama.

24. *Trinaesto poglavlje („Trgovina i održivi razvoj”)* odnosi se na opredijeljenost ugovornih strana za razvoj i promicanje međunarodne trgovine u njihovim bilateralnim trgovinskim i gospodarskim odnosima na način kojim će se doprinijeti održivom razvoju. U skladu s glavnim obvezama od svake se strane zahtijeva da uspostavi vlastitu razinu zaštite rada i okoliša te da u skladu s tim donosi ili izmjenjuje mjerodavne zakone i politike, u skladu s načelima međunarodno priznatih normi ili sporazuma čija je ona strana. Poglavljem su obuhvaćene i zasebne obveze o trgovini drvom i proizvodima od drveta te o trgovini proizvodima ribarstva, kao i određene odredbe kojima se uređuje rješavanje sporova.

25. *Četrnaesto poglavlje („Transparentnost”)* sadržava obveze kojima se nastoji ostvariti transparentno i predvidljivo regulatorno okruženje za gospodarske subjekte te iznijeti pojašnjenja i poboljšana rješenja za transparentnost, savjetovanje i bolje upravljanje općim mjerama. Te obveze u načelu se primjenjuju zajedno sa specifičnijim pravilima koja se nalaze u drugim poglavljima sporazuma EUSFTA.

26. *Petnaestim poglavljem („Rješavanje sporova”)* utvrđuju se pravila s općom primjenom, a kojima se uređuje izbjegavanje i rješavanje svih sporova koji bi mogli nastati među stranama u vezi s tumačenjem i primjenom sporazuma EUSFTA kako bi se postiglo, u mjeri u kojoj je to moguće, uzajamno zadovoljavajuće rješenje. Različite faze u tom postupku rješavanja sporova jesu: zahtjev za savjetovanje, (zahtjev za) osnivanje arbitražnog vijeća, objavljivanje privremenog izvješća i objavljivanje konačne odluke. Zasebnim odredbama rješava se postupak primjene i pravna sredstva kako bi se potaknula usklađenost.

27. *Šesnaestim poglavljem („Mehanizam posredovanja”)* uspostavlja se mehanizam posredovanja čiji je cilj pronaći uzajamno dogovoreno rješenje putem sveobuhvatnog i brzog postupka uz pomoć posrednika. On se primjenjuje na sve mjere u području primjene sporazuma EUSFTA koje negativno utječu na trgovinu ili ulaganje između ugovornih strana, osim ako nije drukčije utvrđeno.

28. *Sedamnaesto poglavlje („Institucionalne, opće i završne odredbe”)* sadržava tri kategorije odredbi. U prvoj kategoriji uspostavlja se institucionalna struktura koja se sastoji od različitih odbora u sklopu kojih se ugovorne strane trebaju sastajati kako bi nadzirale i olakšale provedbu i primjenu sporazuma EUSFTA. Druga kategorija odnosi se na donošenje odluka, izmjene, stupanje na snagu, izravni učinak, pristupanje, teritorijalnu primjenu sporazuma EUSFTA, različite priloge i ostale tekstove koji čine sastavni dio sporazuma EUSFTA te vjerodostojne verzije teksta sporazuma EUSFTA. Treća kategorija odnosi se na materijalna pitanja, uključujući oporezivanje, tekuće račune i kretanja kapitala, državne fondove, ograničenja radi zaštite bilance plaćanja i iznimke u vezi sa sigurnošću.

29. Tekstu poglavlja sporazuma EUSFTA priloženi su protokol o pravilima o podrijetlu, dogovori koji se odnose na članak 17.6. (oporezivanje), naknada za arbitre, dodatne odredbe povezane s carinom, uzajamno priznavanje programa ovlaštenih gospodarskih subjekata i posebna ograničenja Singapura u pogledu prostora ili pristupa prirodnim resursima.

30. Detaljniji sažetak sporazuma EUSFTA nalazi se u prilogu mojem mišljenju. Svrha tog priloga nije dati sažetak svakog aspekta sporazuma EUSFTA, nego pružiti sažetak glavnih točaka koje su važne za ovo mišljenje. Opis zahtjeva, očitovanja ugovornih strana i moju analizu zahtjeva valja tumačiti zajedno s tim prilogom.

Pravo Unije

Ugovor o Europskoj uniji

31. Člankom 5. UEU-a utvrđuje se načelo dodjeljivanja, u skladu s kojim nadležnosti koje nisu dodijeljene Europskoj uniji Ugovorima zadržavaju države članice¹¹. Člankom 5. stavkom 2. UEU-a utvrđuje se da „[...] Unija djeluje samo u granicama nadležnosti koje su joj države članice dodijelile Ugovorima kako bi postigla njima određene ciljeve. Nadležnosti koje Ugovorima nisu dodijeljene Uniji, zadržavaju države članice”.

32. Članak 21. stavak 2. odnosi se na načela i ciljeve koje Europska unija provodi pri definiranju i provedbi zajedničke politike i djelovanja. Jednaka načela i ciljevi primjenjuju se na razvoj i provedbu vanjskog djelovanja i vanjskih aspekata drugih politika Europske unije (članak 21. stavak 3. UEU-a). Ti ciljevi uključuju poticanje „integracije svih zemalja u svjetsko gospodarstvo, uključujući i postupnim ukidanjem ograničenja u međunarodnoj trgovini;” (članak 21. stavak 2. točka (e) UEU-a) i „pružanje pomoći razvoju međunarodnih mjera za očuvanje i poboljšanje kvalitete okoliša i održivog upravljanja svjetskim prirodnim bogatstvima, kako bi osigurala održivi razvoj” (članak 21. stavak 2. točka (f) UEU-a).

Ugovor o funkcioniranju Europske unije

33. Člankom 2. UFEU-a osobito se utvrđuje sljedeće:

„1. Kada je Ugovorima Uniji u određenom području dodijeljena isključiva nadležnost, samo Unija može donositi i usvajati pravno obvezujuće akte, dok države članice to mogu činiti samostalno samo ako ih za to ovlasti Unija ili u svrhu provedbe akata Unije.

2. Kada je Ugovorima Uniji u određenom području dodijeljena nadležnost koju ona dijeli s državama članicama, pravno obvezujuće akte u tom području mogu donositi i usvajati Unija i države članice. Države članice svoju nadležnost izvršavaju u onoj mjeri u kojoj Unija ne izvršava svoju nadležnost. [¹²]
] Države članice svoju nadležnost ponovno izvršavaju u mjeri u kojoj je Unija odlučila prestati izvršavati svoju nadležnost.

[...]”

34. U jedinstvenom članku u Protokolu br. 25¹³ o izvršavanju podijeljene nadležnosti navodi se sljedeće: „S obzirom na članak 2. stavak 2. [UFEU-a] o podijeljenoj nadležnosti, kada Unija u određenom području poduzme djelovanje, opseg tog izvršavanja nadležnosti obuhvaća samo one elemente koji se uređuju predmetnim aktom Unije i stoga ne obuhvaća čitavo područje.”

35. U članku 3. stavku 1. UFEU-a opisuju se područja u kojima Europska unija ima isključivu nadležnost, uključujući:

„(a) carinsku uniju;

11 — Vidjeti i članak 4. stavak 1. UEU-a.

12 — Vidjeti i Izjavu br. 18. u vezi s razgraničenjem nadležnosti u izjavama priloženima Završnom aktu Međuvladine konferencije na kojoj je donesen Ugovor iz Lisabona (SL 2016., C 202, str. 335.). U navedenoj izjavi potvrđuje se da „[...] države članice zadržavaju nadležnosti koje Ugovorima nisu dodijeljene Uniji”. Nadalje, navodi se sljedeće: „Kad je Uniji Ugovorima u određenom području dodijeljena nadležnost koju dijeli s državama članicama, države članice ostvaruju svoju nadležnost u mjeri u kojoj je Unija nije ostvarila ili u kojoj je Unija svoju nadležnost odlučila prestati izvršavati. [...]”

13 — SL 2012., C 326, str. 307.

[...]

- (d) očuvanje morskih bioloških resursa u okviru zajedničke ribarstvene politike;
- (e) zajedničku trgovinsku politiku”.

36. U skladu s člankom 3. stavkom 2. UFEU-a Europska unija ima i isključivu nadležnost za sklapanje međunarodnog sporazuma „[...] kada je njegovo sklapanje predviđeno zakonodavnim aktom Unije” [prva osnova] „[...] ili ako je takav sporazum potreban kako bi Uniji omogućio izvršavanje njezine unutarnje nadležnosti ”[druga osnova] ili „[...] u mjeri u kojoj bi njegovo sklapanje moglo utjecati na zajednička pravila ili izmijeniti njihov opseg” [treća osnova].

37. Članak 4. UFEU-a odnosi se na podijeljene nadležnosti, a u njemu se navodi sljedeće:

„1. Unija nadležnost dijeli s državama članicama ako joj je Ugovorima dodijeljena nadležnost koja se ne odnosi na područja iz članka 3. i 6.” ^[14]]

2. Podijeljena nadležnost između Unije i država članica primjenjuje se u sljedećim glavnim područjima:

- (a) unutarnjem tržištu;
- (b) socijalnoj politici za aspekte utvrđene u ovom Ugovoru;

[...]

- (d) poljoprivredi i ribarstvu, osim očuvanja morskih bioloških resursa;
- (e) okolišu;

[...]

- (g) prometu;

[...]

- (i) energetici;

[...]”

38. U skladu s člankom 9. UFEU-a, koji predstavlja dio odredbi koje imaju opću primjenu, pri definiranju i primjenjivanju politike i djelatnosti Unije, „[...] Unija uzima u obzir zahtjeve povezane s promicanjem visoke razine zapošljavanja [i] jamstvom dostatne socijalne zaštite [...]”.

39. U članku 11. UFEU-a (koji je također dio odredbi koje imaju opću primjenu) navodi se: „Zahtjevi u pogledu zaštite okoliša moraju se uključiti u utvrđivanje i provedbu politika i aktivnosti Unije, posebice s ciljem promicanja održivog razvoja.”

40. Dio peti, glava I. UFEU-a, koji se sastoji od članaka 205. do 207., sadržava opće odredbe o vanjskom djelovanju Europske unije.

14 — Članak 6. UFEU-a sadržava iscrpan popis područja u kojima Europska unija ima nadležnost za poduzimanje djelovanja kojima se podupiru, koordiniraju ili dopunjuju djelovanja država članica.

41. U članku 206. navodi se: „Uspostavom carinske unije u skladu s člancima 28. do 32., Unija u zajedničkom interesu doprinosi skladnom razvoju svjetske trgovine, postupnom ukidanju ograničenja međunarodne trgovine i izravnih stranih ulaganja te smanjenju carinskih i ostalih prepreka.”

42. U članku 207. stavku 1. UFEU-a navodi se:

„Zajednička trgovinska politika temelji se na jedinstvenim načelima, osobito u odnosu na promjene carinskih stopa, sklapanje carinskih i trgovinskih sporazuma o trgovini robom i uslugama te komercijalne aspekte intelektualnog vlasništva, izravna strana ulaganja i postizanje ujednačenosti mjera liberalizacije, izvoznu politiku i mjere za zaštitu trgovine poput onih koje se poduzimaju u slučaju dampainga ili subvencija. Zajednička trgovinska politika vodi se u kontekstu načela i ciljeva vanjskog djelovanja Unije.”

43. Članak 207. stavak 5. UFEU-a glasi: „Pregovori i sklapanje međunarodnih sporazuma u području prometa podliježu glavi VI. dijela trećeg [koji se sastoji od odredbi u odnosu na zajedničku prometnu politiku] i članku 218.”.

44. U članku 207. stavku 6. navodi se: „Izvršavanje nadležnosti dodijeljenih ovim člankom u području zajedničke trgovinske politike ne utječe na razgraničenje nadležnosti između Unije i država članica te ne dovodi do usklađivanja zakonskih i drugih odredaba država članica ako je Ugovorima isključeno takvo usklađivanje”.

45. U članku 216. UFEU-a utvrđuje se kada Europska unija može sklopiti međunarodni sporazum s jednom trećom zemljom ili više njih. U skladu s člankom 216. stavkom 1. UFEU-a, Europska unija može to učiniti „[...] ako se tako predviđa Ugovorima [prva osnova] ili ako je sklapanje sporazuma potrebno radi postizanja nekog od ciljeva iz Ugovorâ, u okviru politika Unije [druga osnova] ili ako je to predviđeno nekim pravno obvezujućim aktom Unije [treća osnova] ili bi moglo utjecati na zajednička pravila ili promijeniti njihovo područje primjene [četvrta osnova]”. U članku 216. stavku 2. UFEU-a utvrđuje se da su ti sporazumi obvezujući za institucije Europske unije i za njezine države članice.

46. U članku 218. utvrđuju se postupovna pravila kojima se, među ostalim, uređuju pregovaranje, potpisivanje i sklapanje međunarodnih sporazuma:

„1. Ne dovodeći u pitanje posebne odredbe utvrđene u članku 207., pregovori o sporazumima između Unije i trećih zemalja ili međunarodnih organizacija i njihovo sklapanje provode se u skladu sa sljedećim postupkom.

2. Vijeće odobrava otvaranje pregovora, donosi upute za pregovaranje, odobrava potpisivanje sporazuma i sklapa ih.

3. Komisija [...] daje preporuke Vijeću koje donosi odluku kojom se odobrava otvaranje pregovora [...]

4. Vijeće može pregovaraču uputiti upute i odrediti poseban odbor u savjetovanju s kojim se pregovori moraju voditi.

5. Vijeće na prijedlog pregovarača donosi odluku kojom se odobrava potpisivanje sporazuma i, prema potrebi, njegova privremena primjena prije stupanja na snagu.

6. Vijeće na prijedlog pregovarača donosi odluku o sklapanju sporazuma.

[...]

11. Država članica, Europski parlament, Vijeće ili Komisija mogu pribaviti mišljenje Suda o tome je li predviđeni sporazum u skladu s Ugovorima. Ako je mišljenje Suda negativno, predviđeni sporazum može stupiti na snagu samo ako se izmijeni ili ako se revidiraju Ugovori.”

Zahtjev za donošenje mišljenja Suda

47. Zahtjevom od 10. srpnja 2015. Komisija je na temelju članka 218. stavka 11. UFEU-a zatražila mišljenje Suda o sljedećem pitanju:

„Ima li Unija zahtijevanu nadležnost da sama potpiše i sklopi [sporazum EUSFTA]? Konkretno,

- koje odredbe sporazuma spadaju u isključivu nadležnost Unije?;
- koje odredbe sporazuma spadaju u podijeljenu nadležnost Unije?;
- spada li neka odredba sporazuma u isključivu nadležnost država članica?”

48. Vijeće, Parlament i vlade svih država članica, osim Belgije, Hrvatske, Estonije i Švedske podnijeli su pisana očitovanja o zahtjevu Komisije. Rasprava, na kojoj su sudjelovali Komisija, Vijeće, Parlament te austrijska, belgijska, češka, danska, finska, francuska, njemačka, grčka, irska, talijanska, litavska, nizozemska, poljska, rumunjska, slovenska i španjolska vlada održana je 12. i 13. rujna 2016.

Pitanja iz zahtjeva Komisije za donošenje mišljenja

49. Zahtjev Komisije za donošenje mišljenja očito je dopušten s obzirom na činjenicu da sporazum EUSFTA još nije sklopljen, te je stoga riječ o sporazumu koji je „predviđen” u smislu članka 218. stavka 11. UFEU-a. Zahtjev se u načelu sastoji od dvaju dijelova.

50. Prvi dio odnosi se na pitanje može li Europska unija sama potpisati i sklopiti sporazum EUSFTA, odnosno bez uključivanja država članica.

51. U drugom dijelu postavlja se pitanje koje odredbe sporazuma EUSFTA spadaju u isključivu nadležnost Europske unije, podijeljenu nadležnost Europske unije, odnosno isključivu nadležnost država članica.

52. Ako je odgovor Suda na prvi dio zahtjeva potvrđan jer cjelokupan sporazum EUSFTA spada u isključivu vanjsku nadležnost Europske unije (na temelju članka 3. stavka 1. UFEU-a ili članka 3. stavka 2. UFEU-a), nije potrebno odgovoriti na pitanja iz drugog dijela zahtjeva. Tada sporazum EUSFTA mora sklopiti samo Europska unija.

53. Ako Europska unija nema isključivu nadležnost za cjelokupan sporazum EUSFTA, položaj je složeniji. U slučaju kada nadležnost za sporazum EUSFTA djelomično pripada isključivo Europskoj uniji (na temelju članka 3. UFEU-a), a djelomično je podijeljena (na temelju članka 4. UFEU-a), tko može (ili bi morao) potpisati taj sporazum¹⁵?

54. U ovoj fazi moram iznijeti svoje shvaćanje međusobne povezanosti sustava vanjskih i unutarnjih nadležnosti.

15 — Nije sporno da Europska unija uživa isključivu vanjsku nadležnost na temelju članka 3. stavka 1. i članka 207. stavka 1. UFEU-a u pogledu određenih dijelova sporazuma EUSFTA.

55. Članke 2. do 4. UFEU-a potrebno je tumačiti s obzirom na članke 4. i 5. UEU-a. Također ih je potrebno tumačiti uzimajući u obzir činjenicu da se nalaze na samom početku UFEU-a („Dio prvi – Načela”; Glava I. – Kategorije i područja nadležnosti Unije”) te s obzirom na pozadinu onoga što im je prethodilo u prethodnim inačicama Ugovora.

56. Ovdje je potrebno podsjetiti se na verzije onoga što je postalo UFEU u obliku u kojem su bile nakon donošenja ugovora iz Maastrichta (1992.), Amsterdama (1997.) i Nice (2001.). Osobito je članak 3.b Ugovora o EZ-u, kako je izmijenjen Ugovorom o Europskoj uniji u Maastrichtu (naknadno članak 5. Ugovora o EZ-u (Amsterdam, a zatim Nica)), u svoja tri stavka sadržavao analizu nadležnosti koja je uključivala redoslijed načela dodjeljivanja, supsidijarnosti i proporcionalnosti¹⁶. Međutim, tijekom tog razdoblja nije postojao detaljan popis nadležnosti. Odbačenim Ugovorom o Ustavu za Europu bio bi uveden takav popis, a sadržaj i ključni elementi onoga što je sad moguće pronaći u člancima 2., 3. i 4. UFEU-a preuzeti su uglavnom izravno iz nacрта ustava i uvedeni Ugovorom iz Lisabona¹⁷.

57. Te prethodne inačice jasno pokazuju da uvodni odjeljak onoga što je danas UFEU ne govori o vanjskim odnosima kao takvima. Riječ je o ključnom ustavnom pitanju *podjele ovlasti između Europske unije i njezinih država članica*, odnosno o *načelu dodjeljivanja ovlasti*. Nadležnosti se u načelu Europskoj uniji dodjeljuju u svrhu omogućavanja da donosi propise u različitim područjima politike i gospodarskog djelovanja na području Europske unije. Riječ je o pogledu na svijet u kojem se Unija nalazi u središtu (za razliku od pojma *Weltanschauung*). Riječ je o uspostavi željene ravnoteže između ujediniteljskog (nacionalnog) središnjeg tijela uspostavljenog Ugovorima i sastavnih dijelova Europske unije koji su još uvijek nezavisni, točnije njezinih država članica (*Herren der Verträge*). Na temelju podjele nadležnosti, a na kojoj se temelji cjelokupan projekt Europske unije, mora biti jasno tko ima nadležnost za djelovanje u određenim područjima. Pitanje koje se nalazi u središtu pozornosti jest: „Tko je nadležan za djelovanje unutar područja Europske unije: Europska unija ili države članice?” Odnosno, podjela nadležnosti između Europske unije i država članica sigurno će imati posljedice na izvršavanje vanjske nadležnosti.

58. Koji je bio učinak promjena uvedenih Ugovorom iz Lisabona?

59. Nadležnosti navedene u kratkom i taksativnom popisu područja su nepovratno (osim u slučaju promjene Ugovora) dodijeljene Europskoj uniji (članak 3. stavak 1. UFEU-a). Međutim, većina područja nadležnosti pojavljuje se na popisu „glavnih područja”, odnosno na netaksativnom popisu podijeljenih nadležnosti (članak 4. stavak 2. UFEU-a). Nadležnost definirana kao „podijeljena” nikad se *a priori* ne pretvara u isključivu nadležnost Unije u smislu članka 3. stavka 1. UFEU-a. Točno je da, ako je Europska unija izvršavajući svoje pravo prednosti iz članka 2. stavka 2. UFEU-a (koje ću u nastavku obrazložiti) stvarno zauzela određeno područje, tako zauzeto područje postaje područje u kojem Europska unija uživa isključivu nadležnost. Međutim, razlika između *a priori* isključivih nadležnosti Unije u skladu s člankom 3. stavkom 1. UFEU-a, s jedne strane, i nadležnosti koje uistinu postaju isključive nadležnosti Unije putem mehanizma iz članka 2. stavka 2. UFEU-a¹⁸, s druge strane, jest sljedeća: *a priori* isključiva nadležnost Unije nikad se ne može (osim u slučaju promjene Ugovora)

16 — U članku 5. Ugovora o EZ-u navodi se: „Zajednica djeluje u granicama ovlasti koje su joj dodijeljene ovim Ugovorom te ciljeva koji su joj njime postavljeni. U područjima koja nisu u njezinoj isključivoj nadležnosti, Zajednica djeluje, u skladu s načelom supsidijarnosti, samo ako i u mjeri u kojoj države članice ne mogu na zadovoljavajući način postići ciljeve predloženog djelovanja, nego ih zbog opsega ili učinka predloženog djelovanja na bolji način može postići Zajednica. Ni jedno djelovanje Zajednice ne smije izlaziti iz okvira onoga što je potrebno za postizanje ciljeva ovog Ugovora.”

17 — Za koristan sažetak vidjeti Lenaerts, K., i Van Nuffel, P., *European Union Law*, Sweet & Maxwell, 2011., t. 7021. – 7025.

18 — Ne nagađam o tome odnosi li se reverzibilnost i na isključivu vanjsku nadležnost Unije iz članka 3. stavka 2. UFEU-a. Tvrdilo se da, ako Unija interno zauzme područje i nastavi sa sklapanjem međunarodnog sporazuma na temelju članka 3. stavka 2. UFEU-a, činjenica da kasnije prestaje interno donositi zakone ne utječe na isključivost sada već dugotrajne vanjske nadležnosti. Međutim, mišljenje akademske zajednice razlikuje se o ovoj tvrdnji.

pretvoriti u neisključivu nadležnost Unije. S druge strane, u teoriji je moguće da područje koje je trenutačno obuhvaćeno zakonodavstvom Unije usvojenim na temelju prava preempcije iz članka 2. stavka 2. bude ponovno vraćeno državama članicama. Zakonodavno tijelo Unije moralo bi samo odlučiti prestati donositi zakone te staviti izvan snage postojeće zakonodavstvo Unije u tom području.

60. Podijeljene nadležnosti iz članka 4. UFEU-a osim toga su neraskidivo povezane s postojanjem (zasebne) odredbe Ugovora kojom se Europskoj uniji daje nadležnost koja nije ni isključiva (članak 3. UFEU-a) ni prateća (članak 6. UFEU-a: „[...] nadležna za poduzimanje djelovanja kojima se podupiru, koordiniraju ili dopunjuju djelovanja država članica.”) To je zato što se u članku 4. stavku 1. UFEU-a navodi da „[Europska unija] nadležnost dijeli s državama članicama ako joj je Ugovorima dodijeljena nadležnost koja se ne odnosi na područja iz članka 3. i 6.”¹⁹. Stoga se u članku 4. UFEU-a definira *postojanje* različitih nadležnosti koje su podijeljene između Europske unije i država članica.

61. U članku 2. UFEU-a navode se različiti aspekti *izvršavanja* nadležnosti. Osobito druga rečenica članka 2. stavka 2. sadržava „pravo prednosti” Europske unije. Tom odredbom Europskoj se uniji daje pravo na odabir početka izvršavanja neke od navedenih podijeljenih nadležnosti. *U mjeri u kojoj to i učini* (ali *samo* u toj mjeri) države članice više ne mogu izvršavati svoju podijeljenu nadležnost u tom pogledu. Stoga se u Protokolu br. 25 izričito navodi da „[...] kada [Europska unija] u određenom području poduzme djelovanje, opseg tog izvršavanja nadležnosti obuhvaća samo one elemente koji se uređuju predmetnim aktom [Europske unije] i stoga ne obuhvaća čitavo područje”. Za pravo prednosti iz članka 2. stavka 2. UFEU-a izričito je navedeno da je reverzibilno. Ako Europska unija prestane djelovati u vezi s određenim dijelom određene podijeljene nadležnosti, ta se nadležnost vraća državama članicama. A dijelovi uvijek moraju činiti cjelinu – svaku nadležnost koja se izvršava u podijeljenom području izvršavaju *ili* Europska unija *ili* države članice. Ne može biti nejasno tko je od njih dvoje izvršava.

62. Velik dio izvršavanja nadležnosti Europske unije i dalje se odnosi na ono što se događa „interno”, odnosno na području Europske unije. Određeni aspekti podjele nadležnosti i dalje nužno imaju posljedice na vanjsko djelovanje. To vrijedi i za područja u kojima Europska unija ima isključivu nadležnost i za područja podijeljene nadležnosti. Ako i kada se poduzima vanjsko djelovanje, ono mora poštovati dogovorenu podjelu nadležnosti između Europske unije i njezinih država članica. Ta je načela potrebno poštovati u svim djelovanjima Europske unije, neovisno o tome je li riječ o unutarnjem ili vanjskom djelovanju²⁰.

63. Nadležnost za carinsku uniju i nadležnost za zajedničku trgovinsku politiku (obje su navedene kao isključive nadležnosti Europske unije u članku 3. stavku 1. UFEU-a) detaljno su priznate i izražene u člancima 206. (carinska unija) i 207. (zajednička trgovinska politika) UFEU-a u dijelu petom UFEU-a pod nazivom „Vanjsko djelovanje Unije”. Zajednička trgovinska politika jedan je od rijetkih primjera potpuno vanjske nadležnosti Unije. Člankom 207. stavkom 2. UFEU-a daje se ovlast Europskom parlamentu i Vijeću, koji djeluju donošenjem uredbi u skladu s redovnim zakonodavnim postupkom, da usvajaju mjere kojima se utvrđuje okvir za provedbu zajedničke trgovinske politike; takvi propisi predstavljaju mjere vanjskog djelovanja (čija je namjena uređivati, putem zakonodavnih akata, trgovinu s trećim državama). Istovjetna *unutarnja* nadležnost je nadležnost za usklađivanje zakona u člancima 114. i 115. UFEU-a u svrhu uređivanja unutarnjeg tržišta, koje je u članku 4. stavku 2. točki (a) UFEU-a definirano kao podijeljena nadležnost.

19 — Potrebno je napomenuti da tekst ovdje nije najbolje sročeno. Mehanizam prednosti u skladu s člankom 2. stavkom 2. UFEU-a primjenjuje se na sve podijeljene nadležnosti, osim ako postoje izričite iznimke (kao u članku 4. stavcima 3. i 4. UFEU-a). U tekstu članka 4. stavka 1. UFEU-a nadležnosti za zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku (ZVSP) logično se definiraju kao „podijeljene” nadležnosti koje su stoga otvorene za preuzimanje prednosti u skladu s člankom 2. stavkom 2.: takav bi rezultat mogao uznemiriti najmanje jednu državu članicu.

20 — U pogledu načela dodjele vidjeti primjerice: mišljenje 2/94 od 28. ožujka 1996., EU:C:1996:140, t. 24., i mišljenje 2/00 od 6. prosinca 2001., EU:C:2001:664, t. 5.

64. Za razliku od članka 3. stavka 1. UFEU-a, u kojem se ne govori izričito o *vanjskoj* nadležnosti, članak 3. stavak 2. odnosi se na okolnosti u kojima Europska unija „[...] ima i isključivu nadležnost za sklapanje međunarodnog sporazuma [...]”. Četiri²¹ osnove koje su naveli autori Ugovora („[...] kada je njegovo sklapanje predviđeno zakonodavnim aktom [Europske unije] [...]”, [kada je njegovo sklapanje] potrebno kako bi [Europskoj uniji] „[...] omogućio izvršavanje njezine unutarnje nadležnosti [...]”, „[...] u mjeri u kojoj bi njegovo sklapanje moglo utjecati na zajednička pravila ili izmijeniti njihov opseg”) uglavnom odražavaju i većinom kodificiraju raniju sudsku praksu Suda²². Članak 216. UFEU-a (koji sadržava detaljne odredbe kojima se uređuje kada Europska unija „[...] može sklopiti sporazum s jednom ili više trećih zemalja ili međunarodnih organizacija [...]”) također odražava i kodificira sudsku praksu Suda u pogledu postojanja vanjske nadležnosti Unije; izravno je povezan s podjelom nadležnosti obavljenom u skladu s člancima 2. do 4. UFEU-a. U članku 216. stavku 1. utvrđuje se *postojanje* vanjske nadležnosti Unije, ali ne i njezina isključivost; potonje je definirano člankom 3. stavcima 1. i 2. UFEU-a.

65. U kontekstu navedenoga, detaljnije ću razmotriti vanjsku nadležnost.

66. U odnosu na zajedničku trgovinsku politiku, u članku 3. stavku 1. točki (e) UFEU-a navodi se da Europska unija u tom području ima isključivu nadležnost. U članku 207. UFEU-a pojašnjava se da se zajednička trgovinska politika temelji na sklapanju „[...] carinskih i trgovinskih sporazuma [...]” koji se odnose na [različita područja]. U prvoj osnovi iz članka 216. stavka 1. navodi se da Europska unija može sklopiti međunarodni sporazum „[...] ako se tako predviđa Ugovorima [...]”. Dakle, *pod uvjetom* da određeno područje spada u zajedničku trgovinsku politiku (osjetljivo pitanje kojem je posvećena većina analize u ostatku ovog mišljenja), Europska unija uživat će isključivu vanjsku nadležnost za sklapanje međunarodnog sporazuma koji se odnosi na to određeno područje. Ostale isključive nadležnosti navedene u članku 3. stavku 1. UFEU-a mogu se povezati s drugim razlozima navedenima u članku 216. stavku 1. UFEU-a, osobito drugom osnovom („[...] ako je sklapanje sporazuma potrebno radi postizanja nekog od ciljeva iz Ugovorâ, u okviru politika [Europske unije]”).

67. Ako je ispunjena jedna od osnova iz članka 3. stavka 2. UFEU-a i ako Europska unija uživa vanjsku nadležnost u skladu s detaljnim pravilima koja su navedena u članku 216. stavku 1. UFEU-a, a koja joj dodjeljuju nadležnost za sklapanje međunarodnih sporazuma, ta vanjska nadležnost bit će isključiva. Ispitajmo ukratko svaku osnovu.

68. Prvo, možemo li utvrditi „pravno obvezujući akt [Unije]”, a kojim se omogućuje Europskoj uniji da sklopi takav međunarodni sporazum (treća osnova u skladu s člankom 216. stavkom 1. UFEU-a)? Ako je odgovor potvrđan i ako je taj akt „zakonodavni akt [Europske unije]” (prva osnova iz članka 3. stavka 2. UFEU-a)²³, vanjska nadležnost koja iz toga proizlazi Unije bit će isključiva²⁴.

21 — Iako se u članku 3. stavku 2. utvrđuju četiri osnove, jer posljednja opcija („utjecati na zajednička pravila ili izmijeniti njihov opseg”) sadrži dvije mogućnosti, posljednje ću dvije u nastavku tretirati kao jednu. Stoga reference u nastavku teksta na „treću osnovu” iz članka 3. stavka 2. treba uzeti kao da uključuju obje mogućnosti.

22 — Svaka od tih osnova odražava načelo dodjeljivanja (vidjeti mišljenje 1/13 od 14. listopada 2014., EU:C:2014:2303, t. 67. i navedenu sudsku praksu). Prva osnova odražava (dijelom) Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 95.; druga osnova uključuje mišljenje 1/76 od 26. travnja 1977., EU:C:1977:63, t. 3.; treća i četvrta osnova odražavaju načelo (iako navedeno u širem smislu) utvrđeno u presudi od 31. ožujka 1971., Komisija/Vijeće, 22/70, EU:C:1971:32, t. 17. i 18. (u daljnjem tekstu: presuda ERTA). Za detaljniju raspravu načela ERTA vidjeti točke 120. do 131. ovog mišljenja.

23 — „Zakonodavni akt” je pravni akt donesen zakonodavnim postupkom (članak 289. stavak 3. UFEU-a). O razlici između zakonodavnih akata i regulatornih akata vidjeti presudu od 3. listopada 2016., Inuit Tapiriit Kanatami i dr./Parlament i Vijeće, C-583/11 P, EU:C:2016:625. UFEU-om se zabranjuje zakonodavni akti u ZVSP-u: vidjeti članak 24. stavak 1. drugi podstavak UFEU-a.

24 — I ovdje je tekst ugovora nakon Ugovora iz Lisabona pomalo neobičan. Ono što sam utvrdila u glavnom tekstu činilo bi se kao prirodno tumačenje treće osnove iz članka 216. stavka 1. UFEU-a u vezi s prvim osnovom iz članka 3. stavka 2. UFEU-a; to uistinu dovodi do zaključka da je vanjska nadležnost koju Europska unija time stječe isključiva. No taj zaključak nije jednostavno usuglasiti s tekстом članka 4. stavka 4. UFEU-a. Pretpostavimo (na primjer) da je Europska unija donijela zakonodavni akt u području razvojne suradnje, a kojim je predviđeno sklapanje međunarodnog sporazuma. U članku 4. stavku 4. UFEU-a navodi se sljedeće: „[...] Unija je nadležna za provođenje aktivnosti i zajedničke politike [...]” u područjima razvojne suradnje i humanitarne pomoći; no nastavlja: „[...] međutim, izvršavanje te nadležnosti ne smije države članice sprečavati u izvršavanju njihove nadležnosti”. S obzirom na navedeni tekst, može li se uistinu reći da je posljedična nadležnost Unije *uvijek* isključiva? (Članak 4. stavak 3. UFEU-a sadržava u glavnim crtama sličan tekst u odnosu na nadležnosti u području istraživanja, tehnološkog razvoja i svemira te predstavlja istu vrstu problema.)

69. Nadalje, je li sklapanje međunarodnog sporazuma „[...] potrebno radi postizanja nekog od ciljeva iz Ugovora, u okviru politika [Europske unije] [...]” (druga osnova iz članka 216. stavka 1. UFEU-a)? Ako je tomu tako, i ako unutarnju nadležnost Europske unije jednostavno nije moguće izvršiti u praksi bez postojanja i vanjske komponente (druga osnova iz članka 3. stavka 2. UFEU-a), vanjska nadležnost Unije koja iz toga proizlazi bit će također isključiva. Kako dokazuje sudska praksa prije potpisivanja Ugovora iz Lisabona, takve su situacije rijetke ali moguće²⁵.

70. Konačno, je li dosad bilo toliko zakonodavnog djelovanja Unije da Europska unija sad ima isključivu nadležnost Unije putem kodificiranog „učinka ERTA”²⁶? Dokazivanje da bi sklapanje međunarodnog sporazuma moglo „[...] utjecati na zajednička pravila ili izmijeniti njihov opseg”²⁷ automatski zadovoljava uvjete četvrte osnove u skladu s člankom 216. stavkom 1. UFEU-a i treće osnove u skladu s člankom 3. stavkom 2. UFEU-a; a Europska unija imat će u skladu s time isključivu vanjsku nadležnost.

71. Ako Europska unija ne uživa isključivu vanjsku nadležnost u skladu s člankom 3. UFEU-a, ima li podijeljenu vanjsku nadležnost u skladu s člancima 2. i 4. UFEU-a (kojima se uređuje podijeljena nadležnost i člankom 216. UFEU-a (dodjeljivanje vanjske nadležnosti; *ili Unija uopće nema vanjsku nadležnost*, osim možda prateće vanjske nadležnosti)?²⁸ Ovdje je situacija složena.

72. Prvo je potrebno provjeriti postoji li uistinu podijeljena nadležnost u skladu s člankom 4. UFEU-a. Pod pretpostavkom da je odgovor na to pitanje potvrđan, valja pogledati članak 216. stavak 1. UFEU-a i provjeriti je li ispunjena jedna od navedenih osnova, a kojom se Europskoj uniji daje nadležnost da sklopi međunarodni sporazum. Budući da na temelju te pretpostavke ne postoji isključiva vanjska nadležnost u skladu s člankom 3. stavkom 2. UFEU-a, postoji vjerojatnost da će prva, druga i treća osnova iz navedene odredbe biti važne. Kombinacija članka 4. UFEU-a i članka 216. stavka 1. UFEU-a stvara uvjete koji su potrebni za *postojanje* podijeljene vanjske nadležnosti Unije. Što je onda s izvršavanjem te nadležnosti?

73. Ovdje je potrebno vratiti se članku 2. stavku 2. UFEU-a i pravu prednosti Europske unije. Ako Europska unija *ne* odluči izvršiti to pravo, vanjsku nadležnost, poput unutarnje nadležnosti, zadržat će države članice pa na temelju toga slijedi da će države članice (a ne Europska unija) biti nadležne za pregovaranje, potpisivanje i sklapanje međunarodnog sporazuma koji spada u područje podijeljene nadležnosti. Međutim, tekst iz članka 2. stavka 2. UFEU-a moguće je tumačiti na način da Europskoj uniji dopušta izvršavanje prava prednosti u odnosu i na vanjsku i na unutarnju nadležnost.

74. Prihvatanje tog prijedloga ne znači da Europska unija uživa potpuno pravo na proglašavanje vanjske nadležnosti za bilo koje područje podijeljene nadležnosti navedeno u članku 4. neovisno o tome je li na unutarnjoj razini odlučila izvršavati to pravo. Vijeće je na raspravi istaknulo da je pitanje izvršavaju li Europska unija ili države članice vanjsku nadležnost za sklapanje određenog međunarodnog sporazuma u području podijeljene nadležnosti stvar „političkog odabira”. Kako ja to shvaćam, pravna zaštita koja pruža potporu tom političkom odabiru nalazi se u detaljnim postupcima

25 — Vidjeti osobito mišljenje 1/76 od 26. travnja 1977., EU:C:1977:63, t. 1. do 3. U tom predmetu sporazumom se nastojalo racionalizirati gospodarsku situaciju sektora prijevoza unutarnjim plovnim putovima u geografskoj regiji u kojoj je prijevoz unutarnjim plovnim putovima posebno važan unutar cjelokupne mreže međunarodnog prometa (t. 1.). Sud je zaključio da je bilo „[...] nemoguće u potpunosti ispuniti cilj koji se nastojalo postići uspostavom zajedničkih pravila u skladu s člankom 75. Ugovora [o EEZ-u] zbog tradicionalnog sudjelovanja plovila iz treće države, Švicarske, u plovidbi glavnim predmetnim plovnim putovima, a koji su podložni sustavu slobode plovidbe utvrđenom u starim međunarodnim sporazumima” (t. 2.). Iako u pogledu tog mišljenja Sud nije naveo da je posljedična nadležnost Unije bila isključiva, Sud je jasno protumačio mišljenje 1/76 u tom smislu u naknadnoj sudskoj praksi. Vidjeti primjerice mišljenje 2/92 od 24. ožujka 1995., EU:C:1995:83, t. 32.

26 — „Dodana vrijednost” presude suda prije usvajanja Ugovora iz Lisabona u predmetu ERTA bila je dvostruka: stvorila je vanjsku nadležnost i definirala da je bila riječ o isključivoj nadležnosti. Ako za područje (odgovarajuće definirano) vrijede zajednička pravila, to je dovoljno za aktivaciju treće osnove u skladu s člankom 3. stavkom 2. UFEU-a u odnosu na to područje. Vidjeti točke 120. do 131. u nastavku.

27 — Četvrtu osnovu iz članka 216. stavka 1. UFEU-a predstavlja dio „[...] bi moglo utjecati na zajednička pravila ili promijeniti njihovo područje primjene”, a treću osnovu iz članka 3. stavka 2. predstavlja dio „[...] u mjeri u kojoj bi njegovo sklapanje moglo utjecati na zajednička pravila ili izmijeniti njihov opseg”. Smatram da mala razlika u tekstu navedenih odredbi ne dovodi do supstancijalnih promjena.

28 — Vidjeti prethodno navedenu točku 60.

utvrđenima u članku 218. UFEU-a. U članku 218. stavku 2. UFEU-a utvrđuje se: „Vijeće odobrava otvaranje pregovora, donosi pregovaračke smjernice, odobrava potpisivanje sporazuma i sklapa ih”. U sljedećim stavcima navodi se da otvaranje pregovora (članak 218. stavak 3. UFEU-a), potpisivanje sporazuma (članak 218. stavak 5. UFEU-a) i njegovo sklapanje (članak 218. stavak 6. UFEU-a) zahtijevaju donošenje zasebnih odluka Vijeća, odnosno odluka država članica koje sudjeluju u svojstvu članova Vijeća koji odgovarajuću instituciju Unije ovlašćuju za djelovanje. Tijekom tog postupka Vijeće odlučuje kvalificiranom većinom, osim za određena područja u kojima je potrebna jednoglasna odluka (članak 218. stavak 8. UFEU-a); a sklapanje sporazuma u mjeri u kojoj predstavlja izvršavanje vanjske nadležnosti Unije također uobičajeno zahtijevaju pristanak Europskog parlamenta ili barem savjetovanje s Europskim parlamentom (članak 218. stavak 6. točka (a) i (b) UFEU-a).

75. Na temelju navedenoga slijedi da se međunarodni sporazum koji obuhvaća područja koja spadaju u podijeljenu vanjsku nadležnost, a koji u konačnici potpisuje i zaključuje Europska unija sama, unatoč tomu konceptualno potpuno razlikuje od međunarodnog sporazuma koji obuhvaća samo područja koja spadaju u isključivu vanjsku nadležnost Europske unije. U prethodnom slučaju države članice zajedno (djelujući u svojstvu članova Vijeća) imaju ovlast složiti se da Europska unija djeluje *ili* ustrajati na tome da će one nastaviti izvršavati pojedinačnu vanjsku nadležnost. U potonjem slučaju nemaju takav izbor jer isključiva vanjska nadležnost već pripada Europskoj uniji.

76. Ako i Europska unija i njezine države članice potpišu međunarodni sporazum, strane tog sporazuma su u skladu s međunarodnim pravom i Europska unija i države članice. To će imati posljedice, osobito u odnosu na odgovornost u slučaju kršenja sporazuma i prava na djelovanje u odnosu na predmetno kršenje. Iz tog bi razloga, u svrhu postizanja transparentnosti unutar Europske unije i u interesu treće zemlje (ili trećih zemalja) s kojom se sklapa taj međunarodni sporazum, bilo poželjno da se u takvim odlukama vrlo jasno naglase precizni aspekti podijeljene nadležnosti za koju su se države članice (djelujući u svojstvu članova Vijeća) dogovorile da će je izvršavati Europska unija s jedne strane i nadležnosti koje, s druge strane, (još uvijek) izvršavaju države članice. Smatram da bi bilo korisno sastaviti Izjavu o nadležnostima koja bi se nalazila u prilogu predmetnom sporazumu.

77. Konačno, u slučaju kada međunarodni sporazum potpisuju Europska unija i njezine države članice, svaka država članica zadržava slobodu, u skladu s međunarodnim pravom, raskinuti taj sporazum u skladu s odgovarajućim postupkom raskida navedenim u sporazumu. Napokon, predmetna država članica u ugovoru sudjeluje kao suverena država, a ne kao puki privjesak Europske unije (pri čemu je činjenica da je Europska unija možda imala glavnu ulogu u pregovorima pri sklapanju sporazuma u tu svrhu nevažna). Međutim, kad bi država članica odlučila tako postupiti, učinak članka 216. stavka 2. UFEU-a bio bi da, *u skladu s pravom Unije*, ona nastavlja biti obvezana dijelovima sporazuma potpisanim u okviru nadležnosti Unije (jer je riječ o državi članici Unije) osim u slučaju da Europska unija raskine sporazum, te do tog trenutka raskida²⁹. Spособnost samostalnog djelovanja u svojstvu sudionika u skladu s međunarodnim pravom rezultat je i dalje postojeće međunarodne nadležnosti države članice; činjenica da ta država članica ostaje djelomično vezana predmetnim sporazum čak i ako ga, djelujući u skladu s međunarodnim pravom, raskine, ne odražava međunarodno pravo, nego pravo Unije.

78. Položaj je drugačiji kada država članica uživa isključivu nadležnost za jedan ili više dijelova međunarodnog sporazuma (a ostatak sporazuma spada pod isključivu ili podijeljenu nadležnost Europske unije): u tom slučaju i države članice i Europska unija moraju sklopiti predmetni sporazum³⁰.

29 — Ostavljam postrani pitanje bi li se, ako bi se država članica jednostrano povukla iz sporazuma koji su sklopile države članice i Europska unija i bez prethodnog dijaloga s institucijama Unije (osobito s Komisijom i Vijećem), to smatralo protivnim dužnosti lojalne suradnje u skladu s člankom 4. stavkom 3. UFEU-a.

30 — U svojem mišljenju o predmetu Komisija/Vijeće (C-13/07, EU:C:2009:190, t. 121.) nezavisna odvjetnica Kokott navela je: „Kao što samo jedna kapljica pastisa može zamutiti čašu vode, pojedine odredbe, iako sekundarne, u međunarodnom sporazumu koji se temelji na prvom podstavku članka 133. stavka 5. EZ-a mogu dovesti do potrebe za sklapanjem zajedničkog sporazuma”. Vidjeti i presudu od 3. prosinca 1996., Portugal/Vijeće, C-268/94, EU:C:1996:461, t. 39. i navedenu sudsku praksu.

79. Međutim, pretpostavljajući i dalje da je potrebno da Sud odgovori na drugi dio zahtjeva, je li potrebno da Sud utvrdi tko ima nadležnost u odnosu na *svaku pojedinu* odredbu sporazuma EUSFTA?

80. Prema mojem mišljenju nije.

81. Sud je jasno iznio u mišljenju 2/00 da, pod pretpostavkom da je nadležnost za sklapanje međunarodnog sporazuma podijeljena između Europske unije i njezinih država članica, precizan opseg isključive nadležnosti Europske unije i podijeljene (ili isključive) nadležnosti država članica u pogledu određenog sporazuma ne može kao takav imati utjecaj na nadležnost Europske unije za sklapanje tog sporazuma te, općenitije govoreći, na materijalnu ili postupovnu valjanost odluke Europske unije da taj sporazum sklopi³¹. Konkretna svrha postupka iz članka 218. stavka 11. UFEU-a jest spriječiti komplikacije koje bi se mogle pojaviti na međunarodnoj razini i razini Unije u slučaju da se utvrdi da je odluka o sklapanju sporazuma nevažeća³². Nije na Sudu da, u kontekstu tog postupka, pruži određene smjernice o tome tko ima nadležnost u odnosu na svaku pojedinu odredbu predmetnog sporazuma te o tome tko bi trebao biti odgovoran za ispunjavanje međunarodne obveze koju taj sporazum podrazumijeva³³.

82. S druge strane, pri davanju odgovora na drugi dio zahtjeva Komisije ispitat ću za koje dijelove sporazuma EUSFTA Europska unija uživa isključivu nadležnost (na temelju članka 3. stavka 1. UFEU-a ili članka 3. stavka 2. UFEU-a), zatim postoje li dijelovi u odnosu na koje se primjenjuje podijeljena nadležnost s državama članicama (na temelju članka 4. UFEU-a) te postoje li i dalje ostali dijelovi sporazuma za koje Europska unija nema nikakvu nadležnost. Sporazum EUSFTA vrlo je heterogen sporazum. To znači da će se analiza u svrhu utvrđivanja nadležnosti i njezine (isključive ili podijeljene) naravi nužno morati (ovisno o kontekstu) usredotočiti na pojedino poglavlje ili skupine poglavlja sporazuma EUSFTA, na dio ili dijelove tog sporazuma ili, s vremena na vrijeme, na pojedinu odredbu tog sporazuma.

83. Unatoč činjenici da se zahtjev odnosi samo na raspodjelu nadležnosti između Europske unije i država članica, neka pisana očitovanja (osobito od strane Vijeća) odnose se na tvrdnju da bi moglo postojati i pitanje u vezi s postupkom u kojem je Komisija pregovarala o potpisivanju sporazuma EUSFTA i sada predlaže njegovo potpisivanje. Iako je u pregovaračkim smjernicama bilo predviđeno sklapanje sporazuma miješane naravi, Komisija je EUSFTA-u ispregovarala kao sporazum samo između Europske unije i Singapura. Je li Komisija time zanemarila članak 218. stavak 4. UFEU-a kao i načelo međusobne lojalne suradnje utvrđeno u članku 13. stavku 2. UFEU-a?

84. Smatram da nije potrebno ni prikladno, u kontekstu ovog postupka, zauzeti stajalište o tom pitanju. Postupak kojim su se vodili pregovori o sporazumu EUSFTA ne utječe kao takav na raspodjelu nadležnosti za njegovo sklapanje između Europske unije i njezinih država članica. To se stoga nalazi izvan opsega zahtjeva Komisije. Nepoštovanje pravila u odnosu na postupak prema pravu Unije također ne bi moglo u načelu utjecati na valjanost sporazuma prema međunarodnom pravu.³⁴ Stoga neću dalje razmatrati to pitanje.

31 — Vidjeti u tom smislu mišljenje 2/00 od 6. prosinca 2001., EU:C:2001:664, t. 15.

32 — Vidjeti osobito mišljenje 1/75 od 11. studenoga 1975., EU:C:1975:145, str. 1360. i 1361.; mišljenje 2/00 od 6. prosinca 2001., EU:C:2001:664, t. 6. i 17. te mišljenje 2/13 od 18. prosinca 2014., EU:C:2014:2454, t. 145.

33 — Vidjeti osobito mišljenje 2/00 od 6. prosinca 2001., EU:C:2001:664, t. 6. i 17.

34 — U skladu s člankom 46. stavkom 1. Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora iz 1969. (1155 UNTS 331; „Bečka konvencija iz 1969.”): „Država se ne može pozvati na činjenicu da je njezin pristanak da bude vezana ugovorom izražen kršenjem neke odredbe njezina unutarnjeg prava o nadležnosti za sklapanje ugovora kao na uzrok koji ništi njezin pristanak, osim ako je to kršenje bilo očito i tiče se nekoga bitnog pravila njezina unutarnjeg prava”. U skladu s člankom 46. stavkom 2. povreda je očita „ako je objektivno jasno svakoj državi koja se glede toga ponaša u skladu s uobičajenom praksom i u dobroj vjeri”. Člankom 46. Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora između država i međunarodnih organizacija ili između međunarodnih organizacija iz 1986. (koja još nije stupila na snagu) (25 ILM 543 (1986.)) predviđaju se slična pravila.

85. Također je važno imati na umu da se zahtjev Komisije *ne* odnosi na stvarnu usklađenost (bilo kojeg dijela) sporazuma EUSFTA s Ugovorima. Stoga od Suda nije zatraženo da razmotri, na primjer, usklađenost mehanizma ISDS s Ugovorima. Ta vrsta rješavanja sporova ne pojavljuje se samo u sporazumu EUSFTA već i u drugim sporazumima o trgovini i ulaganju, a o kojima Europska unija trenutačno pregovara. U ovom postupku pitanje u odnosu na mehanizam ISDS (i ostale oblike rješavanja sporova koji se utvrđuju u sporazumu EUSFTA) jedino je pitanje „tko može odlučivati?”. Moja analiza u ovom mišljenju ne dovodi dakle u pitanje takva pitanja (ako postoje) jer se ona mogu odnositi na stvarnu usklađenost sporazuma EUSFTA, uključujući odredbe koje se odnose na mehanizam ISDS s Ugovorima³⁵.

86. Konačno (a možda i posve očito), moje je mišljenje u trenutačnom postupku ograničeno na sporazum EUSFTA. Stoga ono ne dovodi u pitanje raspodjelu nadležnosti između Europske unije i država članica u pogledu ostalih sporazuma o trgovini i ulaganju.

87. U nastavku ovog mišljenja prvo ću utvrditi osnovna načela na temelju kojih se uređuje raspodjela vanjskih nadležnosti između Europske unije i država članica te pravna osnova djelovanja Unije. Zatim ću razmotriti osnovne značajke izričite isključive nadležnosti Europske unije za zajedničku trgovinsku politiku (članak 207. stavak 1. UFEU-a), njezinu implicitnu isključivu nadležnost (članak 3. stavak 2. UFEU-a) te njezinu podijeljenu nadležnost (članak 4. UFEU-a) nad vanjskim djelovanjem. U odnosu na taj opći kontekst, razmotrit ću raspodjelu nadležnosti u pogledu pitanja obuhvaćenih sporazumom EUSFTA.

Raspodjela nadležnosti između Europske unije i država članica i pravna osnova za sklapanje sporazuma EUSFTA

88. Tijekom rasprave postalo je jasno da Vijeće i niz država članica smatraju da je kao prvi korak potrebno utvrditi raspodjelu nadležnosti između Europske unije i država članica u pogledu sporazuma EUSFTA, a prije poduzimanja drugog koraka, to jest utvrđivanja pravne osnove na kojoj bi trebala počivati odluka Europske unije da potpiše i sklopi sporazum EUSFTA.

89. Jasno je da se od Suda ovdje ne traži da riješi to drugo pitanje. Međutim, prema mojem mišljenju, Vijeće i niz država članica pogrešno su shvatili povezanost između načela na temelju kojih se uređuje raspodjela (vanjskih) nadležnosti i načela na temelju kojih se uređuje odabir pravne osnove za djelovanje Unije.

90. Europska unija uživa samo dodijeljene ovlasti³⁶. Stoga mora povezati akt koji donosi s odredbom Ugovora koja je ovlašćuje na njegovo donošenje³⁷. Tu pravnu osnovu potrebno je utvrditi na temelju objektivnih elemenata koji podliježu sudskoj kontroli, među kojima su cilj i sadržaj tog akta³⁸.

91. U mišljenju 1/08 Sud je objasnio da su narav, neovisno o tome je li isključiva ili nije, nadležnosti Europske unije za sklapanje sporazuma i pravna osnova koja će se u tu svrhu primjenjivati dva blisko povezana pitanja³⁹. Naime, pitanje ima li sama Europska unija nadležnost za sklapanje sporazuma ili tu nadležnost dijeli s državama članicama ovisi, među ostalim, o području primjene odredbi prava Unije koje mogu ovlastiti Europsku uniju da sudjeluje u sporazumu⁴⁰.

35 — U tom pogledu napominjem da je Sud zaprimio zahtjev za prethodnu odluku u odnosu na usklađenost s člankom 18. stavkom 1., člancima 267. i 344. UFEU-a odredbe mehanizma ISDS u bilateralnom sporazumu o zaštiti ulaganja između država članica Europske unije: vidjeti presudu C-284/16, Slovačka Republika/Achmea BV (u tijeku pred Sudom).

36 — Vidjeti članak 4. stavak 1. i članak 5. stavak 2. UFEU-a. Vidjeti i članke 2. do 6. UFEU-a i raspravu u točkama 55. do 64. ovog mišljenja.

37 — Vidjeti među ostalim mišljenje 2/00 od 6. prosinca 2001., EU:C:2001:664, t. 5., i presudu od 1. listopada 2009., Komisija/Vijeće, C-370/07, EU:C:2009:590, t. 47.

38 — Vidjeti noviju presudu od 14. lipnja 2016., Parlament/Vijeće, C-263/14, EU:C:2016:435, t. 43. i navedenu sudsku praksu.

39 — Mišljenje 1/08 od 30. studenoga 2009., EU:C:2009:739, t. 111.

40 — Mišljenje 1/08 od 30. studenoga 2009., EU:C:2009:739, t. 112. i navedena sudska praksa.

92. Utvrđivanje da Europska unija ima nadležnost da uopće djeluje u određenom području (i stoga utvrđivanje pravne osnove za takvo djelovanje) stoga je preduvjet za utvrđivanje raspodjele nadležnosti između Europske unije i država članica, a u skladu s člancima 3. i 4. UFEU-a, u pogledu određenog vanjskog djelovanja⁴¹.

93. Pri utvrđivanju pravne osnove na temelju dobro utvrđene sudske prakse proizlazi da, kada sporazum Europske unije ima više svrha ili se sastoji od dviju ili više komponenata, od kojih je jedna primarna svrha ili komponenta, a druga (ili druge) sporedna ili iznimno ograničena u pogledu područja primjene, Europska unija mora taj sporazum sklopiti na temelju jedinstvene pravne osnove, odnosno one koja je potrebna za glavnu ili primarnu svrhu ili komponentu⁴². Stoga bi, ako je primarna svrha sporazuma EUSFTA provedba zajedničke trgovinske politike, a ostale aspekte sporazuma potrebno je odgovarajuće smatrati kao potreban dodatak toj glavnoj komponenti ili kao iznimno ograničene u pogledu područja primjene, materijalnopravna osnova za sklapanje tog sporazuma bio članak 207. stavak 1. UFEU-a⁴³. Na temelju toga bi iz članka 3. stavka 1. točke (e) UFEU-a proizlazilo da Europska unija ima isključivu nadležnost za sklapanje sporazuma EUSFTA⁴⁴.

94. S druge strane, kada bi Sud utvrdio da se sporazumom EUSFTA istovremeno nastoji postići niz ciljeva ili da postoji nekoliko komponenata koje su neraskidivo povezane i među kojima nijedna nije sporedna u odnosu na drugu, tako da su primjenjive različite odredbe Ugovora, akt Europske unije o sklapanju sporazuma trebao bi se temeljiti na različitim pravnim osnovama koje odgovaraju tim komponentama⁴⁵.

95. Sada ću, u odnosu na navedeno, razmotriti područje primjene zajedničke trgovinske politike u smislu članka 207. UFEU-a.

Članak 207. stavci 1., 5. i 6. UFEU-a

96. Sud je mnogo prije stupanja na snagu članka 3. stavka 1. točke (e) UFEU-a utvrdio isključivu nadležnost Europske unije za zajedničku trgovinsku politiku, i tim se člankom sada izričito potvrđuje isključiva nadležnost Europske unije za tu politiku. Stoga, u prvom mišljenju koje je podnio na temelju (sadašnjeg) članka 218. stavka 11. UFEU-a, Sud je smatrao da je isključiva nadležnost za zajedničku trgovinsku politiku opravdana jer bi dopuštanje državama članicama da izvršavaju istodobne ovlasti u tom području „[...] bilo istovjetno priznavanju da, u odnosima s trećim zemljama, države članice mogu usvojiti stajališta koja se razlikuju od onih koje [Europska unija] namjerava usvojiti te bi se time narušio institucionalni okvir, dovelo u pitanje uzajamno povjerenje unutar [Europske unije] i spriječilo je da ispuni svoju zadaću u obrani zajedničkog interesa”⁴⁶. To je obrazloženje u skladu s konstrukcijom carinske unije uspostavljenom Ugovorom iz Rima. Na unutarnjem planu ta se unija sastoji od potpune zabrane carina na uvoz i izvoz te pristojbi koje imaju istovjetan učinak između država članica⁴⁷. Istodobno je Ugovorima Europskoj uniji i njezinim institucijama povjerena zadaća zaštite trgovinskih interesa Europske unije na vanjskom planu. Omogućivanje državama članicama da provode vlastite trgovinske politike s vanjskim svijetom (te da uistinu ostvaruju vlastite interese u tom kontekstu) istodobno s djelovanjima Europske unije očito bi predstavljalo rizik od ugrožavanja te ključne funkcije.

41 — Tako proizlazi iz strukture obrazloženja Suda u mišljenju 1/08 od 30. studenoga 2009., EU:C:2009:739.

42 — Vidjeti primjerice presude od 12. prosinca 2002., Komisija/Vijeće, C-281/01, EU:C:2002:761, t. 43., i od 22. listopada 2013., Komisija/Vijeće, C-137/12, EU:C:2013:675, t. 76.

43 — Vidjeti mišljenje 1/08 od 30. studenoga 2009., EU:C:2009:739, t. 166.

44 — Vidjeti primjerice mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 68.; presude od 12. prosinca 2002., Komisija/Vijeće, C-281/01, EU:C:2002:761, t. 43., i od 22. listopada 2013., Komisija/Vijeće, C-137/12, EU:C:2013:675, t. 76., i mišljenje 2/00 od 6. prosinca 2001., EU:C:2001:664, t. 37. i 44.

45 — Presuda od 14. lipnja 2016., Parlament/Vijeće, C-263/14, EU:C:2016:435, t. 44. i navedena sudska praksa; vidjeti i presudu od 10. siječnja 2006., Komisija/Vijeće, C-94/03, EU:C:2006:2, t. 51.

46 — Mišljenje 1/75 od 11. studenoga 1975., EU:C:1975:145, str. 1364. Vidjeti i presudu od 15. prosinca 1976., Donckerwolcke i Schou, 41/76, EU:C:1976:182, t. 32.

47 — Članak 30. UFEU-a

97. Komisija u trenutačnom postupku poziva Sud da ponovno pregleda prijašnju sudsku praksu koja se odnosi na područje primjene zajedničke trgovinske politike. Koliko se područje primjene te politike proširilo kao posljedica promjena uvedenih Ugovorom iz Lisabona (osobito u pogledu trgovinskih aspekata intelektualnog vlasništva, izravnog stranog ulaganja, trgovine uslugama, iznimke u odnosu na područje prometa u skladu s člankom 207. stavkom 5. UFEU-a i ograničenja koja proizlaze iz članka 207. stavka 6. UFEU-a)?

98. Određene države članice predložile su da, slijedom mišljenja Suda 1/94, više nije prikladno zajedničku trgovinsku politiku smatrati „dinamičnom”.

99. Nisam uvjerena da je posebno korisno raspravljati o tome je li zajednička trgovinska politika „dinamična”. Ono što je važno jest da je članak 207. stavak 1. UFEU-a potrebno tumačiti na način da se poštuje tekst odredbe i jamči da Europska unija može provoditi učinkovitu trgovinsku politiku u međunarodnom trgovinskom okruženju koje se neprestano razvija.

100. Slažem se sa stajalištem koje je iznio nezavisni odvjetnik Wahl u kontekstu postupka donošenja mišljenja 3/15 da, s obzirom na to da se trgovinske prakse, obrasci i trendovi s vremenom mijenjaju, predmet međunarodne trgovine nije moguće odrediti u sažetku ni utvrditi na statičan ili strog način⁴⁸.

Međutim, ono što je potrebno smatrati „trgovinskom politikom” ili „investicijskom politikom” u međunarodnim odnosima nije nužno isto što i ono što čini zajedničku trgovinsku politiku kao pitanje prava Unije.

101. Sud je naglasio i potrebu za jamčenjem *učinkovitosti* vanjske trgovinske politike Europske unije. U mišljenju 1/78 Sud je objasnio da više ne bi bilo moguće provoditi nikakvu vrijednu trgovinsku politiku ako Europska unija ne bi bila u stanju okoristiti se sredstvima djelovanja koja nadilaze instrumente čija je namjena imati učinak samo na tradicionalne vidove vanjske politike. Pojam „trgovinska politika” u tom smislu nužno bi s vremenom postao ništavan⁴⁹ te bi stoga postupno spriječio Europsku uniju da ispuni svoju ulogu globalnog trgovinskog partnera kroz bilateralne odnose sa zemljama koje nisu države članice i kroz multilateralno djelovanje⁵⁰. Zajednička trgovinska politika stoga nije ograničena na mjere kojima se provode trgovinski ciljevi. Može sadržavati mjere koje provode ciljeve koji nisu u potpunosti trgovinski kao što je razvoj⁵¹, vanjska i sigurnosna politika⁵² ili zaštita okoliša ili zdravlja ljudi⁵³, *pod uvjetom* da te mjere također imaju izravne i neposredne učinke na trgovinu. Interakcija između zajedničke trgovinske politike i (ostalih) načela i ciljeva vanjskog djelovanja Europske unije izričito se priznaje u posljednjoj rečenici članka 207. stavka 1. UFEU-a.

102. Međutim, to ne znači da ne postoje ograničenja područja primjene zajedničke trgovinske politike. Činjenica da je pitanje riješeno u sporazumu o trgovini (i ulaganju) također nije dovoljno da bi to pitanje spadalo u zajedničku trgovinsku politiku. Sporazumi ili odredbe koje drugi sudionici u međunarodnom pravu mogu oblikovati u sklopu trgovine ili trgovinske politike ne spadaju nužno u definiciju „zajednička trgovinska politika” iz Ugovora. Pri definiranju te politike Sud je ograničen tekstom članaka 206. i 207. UFEU-a.

48 — Mišljenje nezavisnog odvjetnika Wahla u postupku donošenja mišljenja 3/15, EU:C:2016:657, t. 43.

49 — Mišljenje 1/78 od 4. listopada 1979., EU:C:1979:224, t. 44., i presuda od 26. ožujka 1987., Komisija/Vijeće, 45/86, EU:C:1987:163, t. 20.

50 — Vidjeti mišljenje nezavisnog odvjetnika Wahla u postupku donošenja mišljenja 3/15, EU:C:2016:657, t. 43.

51 — Mišljenje 1/78 od 4. listopada 1979., EU:C:1979:224, t. 41. do 46.

52 — Presude od 17. listopada 1995., Werner, C-70/94, EU:C:1995:328, t. 10., i od 17. listopada 1995., Leifer i dr., C-83/94, EU:C:1995:329, t. 11.

53 — Presuda od 29. ožujka 1990., Grčka/Vijeće, C-62/88, EU:C:1990:153, t. 17. do 20., i mišljenje 2/00 od 6. prosinca 2001., EU:C:2001:664, t. 40. Vidjeti i novije mišljenje nezavisnog odvjetnika Wahla u postupku donošenja mišljenja 3/15, EU:C:2016:657, t. 69.

103. U svrhu članka 207. UFEU-a važno je to da bi (unutarnje ili vanjsko) djelovanje Europske unije trebalo biti povezano *posebno* s međunarodnom trgovinom, dakle trgovinom sa zemljama koje nisu države članice (a ne trgovinom na unutarnjem tržištu)⁵⁴, tako da je njegova osnovna namjera da promiče, olakšava ili uređuje trgovinu te da ima izravne i trenutačne učinke na nju⁵⁵. Zbog toga sama činjenica da bi akt Europske unije mogao dovesti do posljedica na međunarodnu trgovinu nije dovoljna da ga se svrsta u zajedničku trgovinsku politiku.

104. Pri razlikovanju između (međunarodnih) obveza koje spadaju u zajedničku trgovinsku politiku i obveza čiji je primarni cilj poboljšati funkcioniranje jedinstvenog tržišta važno je odrediti je li ključna svrha sporazuma proširiti izvan područja Europske unije usklađivanje zakona država članica koje je već „velikim dijelom realizirano” sekundarnim zakonodavstvom Unije koje se odnosi na trgovinu na unutarnjem tržištu⁵⁶. Ako je tome tako, može se pretpostaviti da se sporazumom nastoji promicati međunarodna trgovina pa njegovo sklapanje stoga spada u zajedničku trgovinsku politiku. S druge strane, kada je „interno” usklađivanje predmet sporazuma, primarna je svrha sporazuma poboljšati funkcioniranje unutarnjeg tržišta, stoga sporazum ne spada u zajedničku trgovinsku politiku čak i ako ima učinak na međunarodnu trgovinu⁵⁷.

105. Nekoliko strana zabrinuto je da, općenito ili u kontekstu konkretnog poglavlja sporazuma EUSFTA, široko tumačenje Komisije područja primjene zajedničke trgovinske politike od stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona oslabljuje članak 207. stavak 6. UFEU-a.

106. Prema mojem mišljenju, članak 207. stavak 6. UFEU-a odnosi se samo na izvršavanje nadležnosti koju Europska unija izvodi iz članka 207. stavka 1. UFEU-a. On pretpostavlja da je nadležnost utvrđena. Stoga on ne može izmijeniti isključivu vanjsku nadležnost Europske unije u skladu s člankom 207. stavkom 1. UFEU-a. Člankom 207. stavkom 6. UFEU-a nameću se dva ograničenja, čak i ako se drugo čini kao primjena prvoga.

107. Kao prvo, izvršavanje nadležnosti za zajedničku trgovinsku politiku ne može utjecati na razgraničenje nadležnosti između Europske unije i država članica. Prema mojem mišljenju, prvo ograničenje predstavlja izraz načela dodjeljivanja utvrđenog u članku 2. stavcima 1. i 2. UFEU-a te dodatno objašnjenog u Izjavi br. 18 u vezi s razgraničenjem nadležnosti⁵⁸. Drugim riječima, izvršavanje isključive nadležnosti Europske unije za zajedničku trgovinsku politiku ne može izmijeniti ili na neki drugi način utjecati na odredbe Ugovora o raspodjeli nadležnosti u *drugim* područjima koja spadaju izvan područja primjene te nadležnosti (kao što je na primjer trgovina na unutarnjem tržištu). Posebno mi to tumačenje potvrđuje članak 207. stavak 2. UFEU-a, kojim se utvrđuje pravna osnova za usvajanje mjera „[...] kojima se utvrđuje okvir za provedbu zajedničke trgovinske politike [...]” umjesto navođenja da Europska unija ima isključivu nadležnost za sve mjere koje će biti donesene kako bi se provodile obveze koje su rezultat sporazuma što ga je sklopila Europska unija u izvršavanju svoje isključive nadležnosti za zajedničku trgovinsku politiku.

54 — Presude od 18. srpnja 2013., Daiichi Sankyo i Sanofi-Aventis Deutschland, C-414/11, EU:C:2013:520, t. 50., i od 22. listopada 2013., Komisija/Vijeće, C-137/12, EU:C:2013:675, t. 56.

55 — Vidjeti među ostalim presude od 18. srpnja 2013., Daiichi Sankyo i Sanofi-Aventis Deutschland, C-414/11, EU:C:2013:520, t. 51. i 52. i navedenu sudsku praksu te od 22. listopada 2013., Komisija/Vijeće, C-137/12, EU:C:2013:675, t. 57. i 58.

56 — Presuda od 22. listopada 2013., Komisija/Vijeće, C-137/12, EU:C:2013:675, t. 67.

57 — Potpora tom pristupu vidljiva je u mišljenju 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 44. i 45. (o uslugama) te 59. i 60. (o pravima intelektualnog vlasništva).

58 — Ta izjava glasi da „[...] u skladu sa sustavom podjele nadležnosti između Unije i država članica kako je predviđeno u [UEU-u] i [UFEU-u] države članice zadržavaju nadležnosti koje Ugovorima nisu dodijeljene Uniji”.

108. Stoga, primjerice, izvršavanje isključive nadležnosti Europske unije u skladu s člankom 207. stavkom 1. UFEU-a u pogledu cijelog Sporazuma TRIPS⁵⁹ ne znači da je Unija nadležna za uređivanje svakog pitanja obuhvaćenog tim sporazumom na unutarnjem tržištu. Jednako tako, to izvršavanje ne može izmijeniti raspodjelu vanjskih nadležnosti između država članica i Europske unije u pogledu prava intelektualnog vlasništva općenito.

109. S druge strane, prvo ograničenje *ne* tumačim u smislu da izvršavanje nadležnosti Europske unije u području vanjske trgovinske politike ovisi o tome uživa li Europska unija unutarnju nadležnost na nekoj drugoj osnovi ili je li izvršila tu nadležnost⁶⁰. Osobito, ustrajanje na paralelnosti između vanjskog aspekta zajedničke trgovinske politike i unutarnjeg aspekta ostalih politika Unije ne nailazi na potporu u drugim dijelovima članka 207. UFEU-a. Stoga, u članku 207. stavku 4. UFEU-a izričito se potvrđuje da zajednička trgovinska politika može uključivati trgovinu kulturnim i audiovizualnim uslugama te trgovinu socijalnim, obrazovnim i zdravstvenim uslugama. Međutim, unutarnje su nadležnosti Europske unije u području javnog zdravlja ograničene jer samo dopunjuju djelovanja država članica⁶¹. Štoviše, djelovanje Unije mora poštovati odgovornosti država članica za definiranje zdravstvene politike te organizaciju i ostvarivanje zdravstvenih usluga i zdravstvene zaštite⁶².

110. Drugo ograničenje nametnuto člankom 207. stavkom 6. UFEU-a jest da izvršavanje nadležnosti u skladu sa zajedničkom trgovinskom politikom ne može dovesti do usklađivanja zakonodavnih ili regulatornih odredbi država članica u mjeri u kojoj se Ugovorima isključuju takva usklađivanja. Kako se u članku 207. stavku 4. UFEU-a izričito potvrđuje, to ograničenje ne znači da zajednička trgovinska politika ne može obuhvaćati trgovinu u područjima u kojima se drugim odredbama Ugovora sprečava usklađivanje (kao na primjer u pitanjima socijalne politike, obrazovanja, javnog zdravlja ili kulture)⁶³. To prije znači da izvršavanjem nadležnosti u skladu s člankom 207. UFEU-a Europska unija ne može djelovati kako bi zaobišla zabranu usklađivanja u skladu s Ugovorima. To ograničenje predstavlja dakle posebnu primjenu prvog ograničenja.

111. U ovom se postupku donošenja mišljenja od Suda također zahtijeva tumačenje članka 207. stavka 5., posebno u vezi s obvezama u pogledu prometa iz osmog poglavlja sporazuma EUSFTA („Usluge, poslovni nastan i elektronička trgovina”)⁶⁴. U skladu s tom odredbom pregovaranje i sklapanje međunarodnih sporazuma u području prometa podliježe glavi VI. dijela trećeg UFEU-a, odnosno odredbama Ugovora u pogledu prometne politike Europske unije. Ti bi sporazumi stoga trebali biti izvan područja primjene zajedničke trgovinske politike.

112. Nije riječ o novoj iznimci. Kad je riječ o Ugovorima, prometna politika oduvijek je bila izvan područja primjene zajedničke trgovinske politike. Zapravo je upravo ta iznimka Sud potaknula da u svojoj presudi u predmetu ERTA uspostavi načelo *implicitnih* isključivih vanjskih nadležnosti, za razliku od izričite isključive nadležnosti za zajedničku trgovinsku politiku⁶⁵.

59 — Vidjeti dalje točke 424. do 430. ovog mišljenja.

60 — Zbog tog razloga ne dijelim tumačenje koje je nezavisna odvjetnica Kokott dala o ograničenju koje je ranije proizlazilo iz članka 133. stavka 6. Ugovora o EZ-u. Vidjeti mišljenje nezavisne odvjetnice Kokott u predmetu Komisija/Vijeće, C-13/07, EU:C:2009:190, t. 120. do 122. i 139. do 142. Prema riječima nezavisne odvjetnice Kokott, značenje i svrha prvog podstavka te odredbe jest „[...] vrlo općenito, staviti unutarnje i vanjske ovlasti [Europske unije] na zajedničku osnovu te [Europsku uniju] spriječiti da preuzme vanjske obveze koje ne bi imale unutarnji učinak zbog nedostatka ovlasti”.

61 — Vidjeti članak 6. UFEU-a.

62 — Vidjeti članak 168. UFEU-a. Člankom 6. UFEU-a utvrđuje se da, u pogledu zaštite i poboljšanja zdravlja ljudi, Europska unija ima nadležnost za provođenje djelovanja „[...] kojima se podupiru, koordiniraju ili dopunjuju djelovanja država članica”.

63 — Vidjeti članak 153. stavak 2. točku (a), članak 165. stavak 4., članak 168. stavak 5. i članak 167. stavak 5. UFEU-a.

64 — Vidjeti točke 208. do 219. ovog mišljenja.

65 — Presuda od 31. ožujka 1971., Komisija/Vijeće, 22/70, EU:C:1971:32, t. 16.

113. Iako se presuda u predmetu ERTA odnosila na sporazum kojim se utvrđuju sigurnosna pravila, Sud u mišljenju 1/94 nije vidio razlog za donošenje drugačijeg zaključka u odnosu na trgovinske sporazume koji se također odnose na promet, kao što je GATS⁶⁶. Sud je potvrdio da „ideja na kojoj se temelji [presuda u predmetu ERTA] jest da međunarodni sporazumi u području prometa nisu obuhvaćeni [zajedničkom trgovinskom politikom]”⁶⁷. Stajalište je ostalo nepromijenjeno i u Ugovoru iz Nice⁶⁸ i Ugovoru iz Lisabona⁶⁹. U pogledu međunarodne trgovine prometnim uslugama, Ugovorima se nastoji „održati [...] temeljni paralelizam između unutarnje nadležnosti u skladu s kojom se pravila [Unije] donose jednostrano te vanjske nadležnosti, koja funkcionira sklapanjem međunarodnih sporazuma, a svaka nadležnost ostaje [...] sadržana u naslovu Ugovora koji se specifično odnosi na zajedničku prometnu politiku”⁷⁰.

114. Zbog toga primjena članka 207. stavka 5. UFEU-a nije ograničena na međunarodne sporazume koji se isključivo ili primarno odnose na trgovinu prometnim uslugama. Kako je Sud smatrao u mišljenju 1/08, drugačiji bi zaključak značio da bi odredbe međunarodnog sporazuma koje imaju strogo isti cilj u nekim slučajevima spadale u prometnu politiku, a u nekim slučajevima u trgovinsku politiku, što bi ovisilo samo o pitanju jesu li strane sporazuma odlučile baviti se isključivo trgovinom prometnim uslugama ili su se istodobno odlučile baviti tom trgovinom i trgovinom nekim drugim vrstama usluga ili uslugama općenito⁷¹.

115. Bez obzira na opširno područje primjene članka 207. stavka 5. UFEU-a, čini mi se da izraz „međunarodni sporazumi u području prometa” ne bi trebao značiti da svaki sporazum koji se primjenjuje na promet (to jest, u osnovi, uslugu prijevoza robe ili osoba jednim prijevoznim sredstvom ili više njih s jedne točke do druge) mora biti isključen iz zajedničke trgovinske politike. Činjenica da se mjere koje imaju općenitu primjenu mogu, u praksi, primjenjivati i na promet ne dovodi nužno do primjene iznimke iz članka 207. stavka 5. UFEU-a. Međunarodni sporazum „u području prometa” jest prije sporazum koji sadržava odredbe koje se specifično odnose na promet. Time se objašnjava zašto se Sud u mišljenju 1/08 usredotočio na obveze specifične za pojedini sektor (i horizontalne obveze koje su se primjenjivale uz te obveze) kako bi zaključio da su zadovoljeni uvjeti za primjenu iznimke iz članka 207. stavka 5. UFEU-a.

116. Ovaj postupak pokazuje da i dalje postoji nesigurnost u pogledu područja primjene članka 207. stavka 5. UFEU-a. Pitanja u pogledu obveza koje se odnose na trgovinu *prometnim uslugama* uključuju pitanje obuhvaća li iznimka iz članka 207. stavka 5. UFEU-a poslovni nastan (kako je definiran sporazumom EUSFTA) čak i ako nije uređen glavom VI. dijelom trećim UFEU-a i pitanje potpadaju li „pomoćne” usluge prometnim uslugama pod tu iznimku. Ta ću pitanja obuhvatiti u svojoj analizi osmog poglavlja sporazuma EUSFTA⁷².

66 — Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 49. i 50.

67 — Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 48.

68 — Vidjeti treći podstavak članka 133. stavka 6. Ugovora o EZ-u („Pregovaranje o međunarodnim sporazumima i njihovo sklapanje u području prometa nastavlja biti uređeno odredbama glave V. i članka 300.”). Ta odredba odražavala je namjeru autora Ugovora iz Nice da je „[...] u tom području potrebno sačuvati oblik *status quo ante*” (vidjeti mišljenje 1/08 od 30. studenoga 2009., EU:C:2009:739, t. 159.).

69 — Vidjeti članak 207. stavak 5. UFEU-a.

70 — Mišljenje 1/08 od 30. studenoga 2009., EU:C:2009:739, t. 164.

71 — Mišljenje 1/08 od 30. studenoga 2009., EU:C:2009:739, t. 163. Isti zaključak već je moguće donijeti (iako tek implicitno) na temelju mišljenja 2/92 od 24. ožujka 1995., EU:C:1995:83, t. 27.

72 — Vidjeti točke 208. do 219. ovog mišljenja.

Članak 3. stavak 2. UFEU-a

117. Kada Europska unija nema izričitu isključivu nadležnost za sklapanje međunarodnog sporazuma u skladu s člankom 3. stavkom 1. UFEU-a, ona može bez obzira na to imati implicitnu vanjsku isključivu nadležnost na temelju članka 3. stavka 2. UFEU-a. Oba stavka iz članka 3. UFEU-a konkretno se odnose na raspodjelu nadležnosti između Europske unije i država članica. Međutim, za razliku od članka 3. stavka 1. UFEU-a, članak 3. stavak 2. UFEU-a odnosi se samo na vanjsku nadležnost. Međutim, različiti razlozi koje on utvrđuje podrazumijevaju određeno izvršavanje unutarnje nadležnosti.

118. Komisija se oslanja na dvije osnove u skladu s člankom 3. stavkom 2. UFEU-a kako bi utvrdila isključivu vanjsku nadležnost Europske unije.

119. U pogledu jednog dijela osmog poglavlja koje se odnosi na usluge, poslovni nastan i elektroničku trgovinu⁷³, Komisija se oslanja na prvu osnovu u skladu s člankom 3. stavkom 2. UFEU-a, na temelju koje Europska unija ima isključivu nadležnost „[...] kada je njegovo sklapanje predviđeno zakonodavnim aktom Unije”. U skladu sa sudskom praksom Suda osnovni razlog postojanja te odredbe jest da bi mogle postojati situacije u kojima se, iako se samim Ugovorima ne utvrđuje vanjska nadležnost Europske unije, zajedničkim pravilima koja su utvrdile institucije ta nadležnost utvrđuje time što se propisuje sklapanje međunarodnog sporazuma⁷⁴. U takvim situacijama Europska unija stječe isključivu nadležnost kao rezultat zajedničkih pravila⁷⁵ jer bi omogućivanje državama članicama da sklope vlastite međunarodne sporazume bilo podložno ugrožavanju usklađenog vanjskog djelovanja u područjima obuhvaćenima tim pravilima Unije⁷⁶.

120. U pogledu određenih drugih dijelova sporazuma EUSFTA⁷⁷ Komisija se oslanja na treću osnovu u skladu s člankom 3. stavkom 2. UFEU-a. U skladu s tom osnovom Europska unija uživa isključivu nadležnost za sklapanje međunarodnog sporazuma „[...] u mjeri u kojoj bi njegovo sklapanje moglo utjecati na zajednička pravila ili izmijeniti njihov opseg”. Ta osnova odgovara kriteriju koji je utvrdio Sud u presudi u predmetu ERTA za definiranje „[...] prirode međunarodnih obveza koje države članice ne mogu preuzimati izvan okvira institucija Unije kad su donesena zajednička pravila radi postizanja ciljeva Ugovora”⁷⁸.

121. Takozvano „načelo ERTA” daje temelj Europskoj uniji za uživanje implicitne isključive nadležnosti za sklapanje međunarodnog sporazuma. Ono je prvotno bilo razvijeno uzimajući, s jedne strane, u obzir zahtjev primarnog prava da države članice poduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi zajamčile ispunjavanje svojih obveza koje proizlaze iz Ugovora ili koje su rezultat djelovanja institucija i, s druge strane, obvezu država članica da se suzdrže od svih mjera koje bi mogle ugroziti ispunjavanje ciljeva Ugovora⁷⁹. Stoga Europska unija ima isključivu vanjsku nadležnost kada postoji rizik da bi država članica, djelujući izvan okvira institucija Unije, mogla preuzeti međunarodne obveze koje utječu na zajednička pravila ili koje mijenjaju njihovo područje primjene. Time bi se zaobišla pravila utvrđena u Ugovorima u pogledu primjene politika Unije i mogla bi se dovesti u pitanje i sama bit procesa integracije Unije.

73 — Vidjeti točke 221. do 224. ovog mišljenja.

74 — Vidjeti među ostalim presudu od 5. studenoga 2002., Komisija/Njemačka, C-476/98, EU:C:2002:631, t. 109. i navedenu sudsku praksu.

75 — Presuda od 5. studenoga 2002., Komisija/Njemačka, C-476/98, EU:C:2002:631, t. 109. i navedena sudska praksa.

76 — Vidjeti u tom smislu mišljenje 1/03 od 7. veljače 2006., EU:C:2006:81, t. 45., 121. i 122.

77 — Vidjeti točke 225. do 268. ovog mišljenja.

78 — Presuda od 4. rujna 2014., Komisija/Vijeće C-114/12, EU:C:2014:2151, t. 66.

79 — Presuda od 31. ožujka 1971., Komisija/Vijeće, 22/70, EU:C:1971:32, t. 21. Te su obveze sada sadržane u drugom i trećem podstavku članka 4. stavka 3. UFEU-a.

122. Sudska praksa Suda nudi određene smjernice o načinu provjere jesu li zadovoljeni uvjeti za primjenu treće osnove. Mora postojati konkretna analiza odnosa između predloženog međunarodnog sporazuma i prava Unije koje je na snazi u mjerodavnom trenutku. U svrhu te analize, i uzimajući u obzir načelo dodjeljivanja, strana koja tvrdi da postoji isključiva vanjska nadležnost mora to i dokazati⁸⁰.

123. Prvi korak u toj analizi uključuje definiranje područja obuhvaćenog međunarodnim sporazumom kako bi se utvrdila relevantna zajednička pravila. Predmet sporazuma može se odrediti uzimajući u obzir sadržaj i svrhu sporazuma. U tom pogledu, iako bi pri analizi takozvanih homogenih sporazuma moglo biti moguće opisati cijeli sporazum na način da obuhvaća „područje” te zatim provjeriti usklađuju li u potpunosti zajednička pravila to područje ili je li to područje velikim dijelom obuhvaćeno tim zajedničkim pravilima⁸¹, taj pristup nije moguće tako jednostavno prenijeti na sporazum kao što je EUSFTA, a kojim se uređuju različita „područja” u njegovim različitim dijelovima.

124. Argumenti Komisije u ovom postupku otvaraju novo pitanje. Primjenjuje li se treća osnova iz članka 3. stavka 2. UFEU-a samo kada su „zajednička pravila” već donijele institucije Unije u izvršavanju Unijinih zakonodavnih nadležnosti ili i same odredbe Ugovora mogu, pod određenim uvjetima, činiti „zajednička pravila”? Komisija tvrdi da isključiva nadležnost Europske unije u pogledu odredbi sporazuma EUSFTA, koje se odnose na vrste ulaganja koje ne uključuju izravna strana ulaganja proizlazi iz „zajedničkih pravila” sadržanih u samom članku 63. UFEU-a. To ću pitanje obuhvatiti pri analizi odjeljka A devetog poglavlja sporazuma EUSFTA⁸².

125. Drugi je korak utvrditi koja zajednička pravila postoje u tom području. Međutim, područje primjene međunarodnog sporazuma i zajednička pravila ne moraju se u potpunosti podudarati⁸³. Moglo bi biti dovoljno da područje unutar kojeg spada međunarodni sporazum bude u velikoj mjeri obuhvaćeno tim zajedničkim pravilima⁸⁴. Relevantna zajednička pravila mogu uključivati ne samo zakonodavstvo koje se primjenjuje na određeno područje obuhvaćeno sporazumom već i zakonodavstvo koje ima šire područje primjene⁸⁵. Jednako tako, nije važno da ta zajednička pravila (ni)su pronađena u istom pravnom instrumentu Unije⁸⁶.

126. Zajednička pravila nisu samo ona pravila kojima se uređuju situacije koje uključuju element koji se ne odnosi na Uniju i koja stoga imaju vanjsku dimenziju⁸⁷. Pri utvrđivanju zajedničkih pravila potrebno je razmotriti pravo Unije poput onog koje je trenutačno na snazi i budući razvoj tih pravila u mjeri u kojoj je taj razvoj predvidiv u trenutku analize⁸⁸.

80 — Presuda od 4. rujna 2014., Komisija/Vijeće, C-114/12, EU:C:2014:2151, t. 75.

81 — Stoga bi se taj pristup mogao primijeniti na Konvenciju Vijeća Europe o zaštiti prava organizacija za radiodifuziju (presuda od 4. rujna 2014., Komisija/Vijeće, C-114/12, EU:C:2014:2151, t. 78. do 103.) ili na Ugovor iz Marrakeša za olakšanje pristupa objavljenim djelima slijepim, slabovidnim i osobama koje se iz nekog drugog razloga ne mogu koristiti tiskom (vidjeti mišljenje nezavisnog odvjetnika Wahla u postupku donošenja mišljenja 3/15, EU:C:2016:657, t. 137. do 154.).

82 — Vidjeti i točke 350. do 359. ovog mišljenja.

83 — Presude od 4. rujna 2014., Komisija/Vijeće, C-114/12, EU:C:2014:2151, t. 69. i navedena sudska praksa, i od 26. studenoga 2014., Green Network, C-66/13, EU:C:2014:2399, t. 30. Tim korakom u analizi razlikuje se test u skladu s člankom 3. stavkom 2. UFEU-a i identifikacija područja „prednosti” Unije u sklopu podijeljenih nadležnosti.

84 — Presude od 4. rujna 2014., Komisija/Vijeće, C-114/12, EU:C:2014:2151, t. 70. i navedena sudska praksa, i od 26. studenoga 2014., Green Network, C-66/13, EU:C:2014:2399, t. 31.

85 — Vidjeti primjerice presudu od 4. rujna 2014., Komisija/Vijeće, C-114/12, EU:C:2014:2151, t. 81.

86 — Vidjeti primjerice presudu od 4. rujna 2014., Komisija/Vijeće, C-114/12, EU:C:2014:2151, t. 82.

87 — Vidjeti primjerice mišljenje 1/03 od 7. veljače 2006., EU:C:2006:81, t. 172.

88 — Mišljenje 1/13 od 14. listopada 2014., EU:C:2014:2303, t. 74. i navedena sudska praksa, i presuda od 26. studenoga 2014., Green Network, C-66/13, EU:C:2014:2399, t. 33.

127. Argumenti ugovornih strana u pogledu zajedničkih pravila koja se odnose na primjenu načela ERTA na područja prometnih usluga i vrste ulaganja koje nisu izravno strano ulaganje ukazuju na to da postoje različita pogrešna tumačenja pojma „zajednička pravila”. Ovaj postupak nudi mogućnost Sudu da pruži potrebno pojašnjenje⁸⁹.

128. Treći korak uključuje ispitivanje (mogućeg) utjecaja sklapanja međunarodnog sporazuma na relevantna zajednička pravila. Nije potrebno dokazati da takav utjecaj *postoji*: dovoljan je rizik da postoji mogućnost utjecaja na zajednička pravila ili promjene njihova područja primjene⁹⁰. Takav rizik postoji kada obveze iz međunarodnog sporazuma pripadaju u područje primjene zajedničkih pravila⁹¹. Nije potrebno dokazati moguću proturječnost, to jest sukob između međunarodnog sporazuma i zajedničkih pravila⁹².

129. U slučaju kada zajednička pravila u potpunosti usklađuju područje koje uređuje međunarodni sporazum⁹³, jednostavno je utvrditi isključivu nadležnost za sklapanje tog sporazuma. Pretpostavlja se da na usklađena pravila utječu međunarodne obveze koje su rezultat sklapanja sporazuma.

130. Kada je usklađivanje samo djelomično, činjenica da se međunarodni sporazum (ili njegovi dijelovi) odnose na područje koje je „u velikoj mjeri obuhvaćeno” pravilima Unije ne dovodi sama po sebi automatski do zaključka da Europska unija ima isključivu nadležnost za pregovaranje o cjelokupnom međunarodnom sporazumu (ili njegovu predmetnom dijelu) bez ispitivanja primjenjuje li se načelo ERTA. Sve ovisi o sadržaju preuzetih obveza i njihovoj mogućoj povezanosti s pravilima Unije⁹⁴.

131. Protokol br. 25 o izvršavanju podijeljene nadležnosti ne potkopava načela koja sam upravo utvrdila. Taj se protokol odnosi samo na članak 2. stavak 2. UFEU-a. Njegova je jedina svrha definirati područje primjene izvršavanja nadležnosti Europske unije koju dijeli s državama članicama. Njime se pojašnjava da opseg izvršavanja te nadležnosti „[...] obuhvaća samo one elemente koji se uređuju predmetnim aktom [Europske] unije i stoga ne obuhvaća čitavo područje”. Protokol br. 25 ne može se zbog toga tumačiti kao da ograničava područje primjene isključive vanjske nadležnosti Europske unije u slučajevima navedenima u članku 3. stavku 2. UFEU-a, kako je pojasnila sudska praksa⁹⁵.

132. U odnosu na navedeno, sada ću ispitati raspodjelu nadležnosti između Europske unije i država članica u odnosu na sporazum EUSFTA.

Ciljevi i opće definicije povezane sa sporazumom EUSFTA (prvo poglavlje sporazuma EUSFTA⁹⁶)

Argumenti

133. *Komisija* navodi da prvo poglavlje u potpunosti spada pod zajedničku trgovinsku politiku. Prema navodima Komisije općeniti ciljevi navedeni u člancima 1.1. i 1.2. sporazuma EUSFTA u velikoj mjeri potpadaju pod područje primjene ciljeva zajedničke trgovinske politike utvrđenih u članku 206. UFEU-a. Ciljevi sporazuma EUSFTA samo su neznatno širi od ciljeva zajedničke trgovinske politike. Gdje je to slučaj, ti ciljevi također potpadaju u područje primjene ciljeva UFEU-a (osobito ciljeva iz članka 63. stavka 1. te članka 91. i 100. UFEU-a).

89 — Vidjeti točke 234. i 349. do 361. ovog mišljenja.

90 — Presuda od 4. rujna 2014., Komisija/Vijeće, C-114/12, EU:C:2014:2151, t. 68. i navedena sudska praksa.

91 — Presuda od 4. rujna 2014., Komisija/Vijeće, C-114/12, EU:C:2014:2151, t. 68. i navedena sudska praksa.

92 — Presuda od 4. rujna 2014., Komisija/Vijeće, C-114/12, EU:C:2014:2151, t. 71. i navedena sudska praksa.

93 — Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 96.

94 — To sam stajalište već iznijela u svojem mišljenju u predmetu Komisija/Vijeće, C-114/12, EU:C:2014:224, t. 104. do 111.

95 — Presuda od 4. rujna 2014., Komisija/Vijeće, C-114/12, EU:C:2014:2151, t. 73.

96 — Vidjeti točku 2. priloga mojem mišljenju.

134. *Ostale stranke* nisu iznijele posebne argumente u odnosu na prvo poglavlje.

Analiza

135. Prema mojem mišljenju, Europska unija uživa isključivu nadležnost na temelju članka 207. stavka 1. UFEU-a za donošenje odluke o uspostavi područja slobodne trgovine u skladu s člankom XXIV. GATT-a iz 1994. i člankom V. GATS-a⁹⁷ te za postizanje dogovora o tome da su ciljevi sporazuma EUSFTA liberalizirati i olakšati trgovinu i ulaganje. Takva pitanja pripadaju u zajedničku trgovinsku politiku.

136. Nadalje, odredbe u kojima se navode definicije s općenitom primjenom predstavljaju samo dodatak. Te odredbe ne dovode do promjene raspodjele nadležnosti između Europske unije i država članica u pogledu ostalih odredbi sporazuma EUSFTA.

137. Stoga zaključujem da prvo poglavlje u potpunosti potpada pod isključivu nadležnost Europske unije na temelju članka 207. UFEU-a.

Trgovina robom (poglavlja drugo do šesto sporazuma EUSFTA⁹⁸ i Protokol 1. sporazumu EUSFTA⁹⁹)

Argumenti

138. *Komisija* navodi da poglavlja drugo do šesto u potpunosti spadaju u zajedničku trgovinsku politiku.

139. Komisija tvrdi da se sve odredbe iz drugog poglavlja posebno odnose na međunarodnu trgovinu robom jer im je cilj liberalizirati trgovinu robom između stranaka i jer imaju izravan i neposredan učinak na tu trgovinu. To je tako u pogledu odredbi tog poglavlja o carinama, na koje se upućuje u članku 207. stavku UFEU-a, ali i u pogledu necarinskih odredbi koje ponavljaju, obuhvaćaju upućivanjem i/ili razrađuju postojeće odredbe GATT-a iz 1994. i ostalih multilateralnih sporazuma o trgovini robom (i koji su, kako je Sud smatrao u mišljenju 1/94, automatski unutar zajedničke trgovinske politike).

140. Komisija iznosi slične argumente u pogledu trećeg poglavlja (člankom 207. stavkom 1. UFEU-a obuhvaćene su „[...] mjere za zaštitu trgovine poput onih koje se poduzimaju u slučaju doppinga i subvencija [...]”); četvrtog poglavlja (jer olakšava trgovinu robom uspostavljenjem okvira za sprečavanje, utvrđivanje i uklanjanje nepotrebnih prepreka trgovini u okviru područja primjene Sporazuma o TBT-u) i petog poglavlja (jer je cilj poglavlja na najmanju moguću mjeru svesti negativne učinke mjera SPS na trgovinu). Sporazum o provedbi članka VI. Općeg sporazuma o carinama i trgovini iz 1994. (u daljnjem tekstu: Sporazum o antidoppingu), Sporazum o subvencijama i kompenzacijskim mjerama (u daljnjem tekstu: Sporazum o SCM-u), Sporazum o zaštitnim mjerama, Sporazum o TBT-u i Sporazum o SPS-u čine dio multilateralnih sporazuma o trgovini robom koji su, u skladu s mišljenjem 1/94, unutar područja primjene zajedničke trgovinske politike.

97 — Zasebno je pitanje potpadaju li sva pitanja obuhvaćena poglavljem o uslugama (osim poglavljem) sporazuma EUSFTA pod isključivu nadležnost Europske unije. Vidjeti točke 195. do 268. ovog mišljenja.

98 — Vidjeti točke 3. do 12. priloga mojem mišljenju.

99 — Vidjeti točku 131. priloga mojem mišljenju.

141. Konačno, šesto poglavlje posebno je povezano s međunarodnom trgovinom jer se njime nastoji olakšati trgovina robom i osigurati učinkovita carinska kontrola. Komisija dodaje da većina odredbi iz navedenog poglavlja odgovara detaljnijim odredbama o istoj temi u WTO-ovu Sporazumu o olakšavanju trgovine koji je sada uvršten u Prilog 1.A Sporazumu o WTO-u¹⁰⁰. Prema mišljenju Komisije, ni države članice ni druge institucije ne osporavaju isključivu nadležnost Europske unije u pogledu tog novog Sporazuma o WTO-u.

142. *Parlament* se u biti slaže sa stajalištem Komisije.

143. *Vijeće* i skoro sve *države članice* nisu iznijeli nikakve posebne argumente u pogledu poglavlja 2. do 6., ali jedna država članica navela je da isključiva nadležnost Europske unije ne obuhvaća carinsku suradnju, koja je utvrđena u drugoj rečenici članka 6.1.1. sporazuma EUSFTA. Članak 206. UFEU-a odnosi se samo na uspostavu carinske unije u skladu s člancima 28. do 32. UFEU-a. Stoga on ne obuhvaća članak 33. UFEU-a koji čini pravnu osnovu za donošenje mjera „[...] za jačanje carinske suradnje među državama članicama te između njih i Komisije”. Nadalje, na temelju članka 6. točke (g) UFEU-a, kako je potvrđeno u članku 197. stavku 2. UFEU-a (jedina odredba glave XXIV. o „Administrativnoj suradnji”), slijedi da u pogledu administrativne suradnje Europska unija ima samo nadležnost za podupiranje, usklađivanje ili dopunjavanje djelovanja država članica.

Analiza

144. Poglavljima 2. do 6. uređuju se različiti aspekti uređivanja trgovine robom. Područja obuhvaćena tim poglavljima i vrste obveza koje utvrđuju u određenoj mjeri odgovaraju određenim sporazumima WTO-a koji se odnose na trgovinu robom.

145. Prije stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona zajednička trgovinska politika već je obuhvaćala trgovinu robom. U mišljenju 1/94 Sud je zaključio da je (tadašnja) Europska zajednica imala, u skladu s člankom 113. Ugovora o EZ-u, isključivu nadležnost za sklapanje „multilateralnih sporazuma o trgovini robom”, odnosno sporazuma uključenih u Prilog 1.A Sporazumu o WTO-u (u daljnjem tekstu: sporazumi iz Priloga 1.A)¹⁰¹. To obuhvaća GATT iz 1994., ali i 12 drugih sporazuma. Sud je zaključio da svi sporazumi navedeni u Prilogu 1.A spadaju u zajedničku trgovinsku politiku ne ispitujući svaki pojedinačno¹⁰². Stoga se smatralo da se svi sporazumi odnose posebno na međunarodnu trgovinu jer im je osnovna svrha bila promicati, olakšati ili urediti trgovinu i jer su imali izravan učinak na trgovinu. Većina sporazuma navedenih u Prilogu 1.A Sporazumu o WTO-u obuhvaća obveze u pogledu, među ostalim, pristupa tržištu, nacionalnog tretmana i ostalih oblika domaćih propisa, transparentnosti, sudske kontrole i administrativne provjere te uspostavu ravnoteže između trgovinskih i netrговinskih ciljeva. Područje primjene nekih sporazuma definira se upućivanjem na vrstu robe (na primjer, Sporazum o poljoprivredi i Sporazum o tekstilu i odjeći); ostali se primjenjuju na posebne vrste trgovinskih instrumenata (na primjer, Sporazum o TBT-u, Sporazum o investicijskim mjerama u vezi s trgovinom, Sporazum o antidampingu, Sporazum o SCM-u i Sporazum o zaštitnim mjerama); trgovinske mjere koje imaju poseban cilj (na primjer Sporazum o SPS-u) ili određene faze procesa uvoza ili izvoza (na primjer, Sporazum o provedbi članka VII. Općeg sporazuma o carinama i trgovini iz 1994. iz Priloga 1.A Sporazumu o WTO-u (u daljnjem tekstu: Sporazum o carinskoj vrijednosti); Sporazum o pregledima prije otpreme; Sporazum o pravilima o podrijetlu robe i Sporazum o postupcima izdavanja uvoznih dozvola).

100 — Tekst tog sporazuma dostupan je na sljedećoj poveznici: https://www.wto.org/english/tratop_e/tradfa_e/tradfa_e.htm.

101 — Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 34.

102 — Sud je ispitao neke od navedenih sporazuma (Sporazum o poljoprivredi, Sporazum o SPS-u i Sporazum o TBT-u) u svjetlu posebnih argumenata koje su iznijele strane u odnosu na njih. Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 28. do 33.

146. Stoga je jasno na temelju mišljenja 1/94 da Europska unija uživa isključivu nadležnost u odnosu na pitanja obuhvaćena navedenim sporazumima i obveze koje je tim sporazumima preuzela¹⁰³. To stajalište ostaje isto u skladu s Ugovorom iz Lisabona, kojim se nije izmijenio opis zajedničke trgovinske politike u mjeri u kojoj se odnosi na trgovinu robom.

147. U odnosu na navedeno, jasno mi je da se poglavlja 2. do 5. posebno odnose na trgovinu robom. Njihov predmet u osnovi odgovara pitanjima obuhvaćenima određenim sporazumima navedenima u Prilogu 1.A Sporazumu o WTO-u, a koji su unutar isključive nadležnosti Europske unije za zajedničku trgovinsku politiku. Stoga se drugo poglavlje odnosi na predmete članaka I., II. i XI. GATT-a iz 1994. koji sadržavaju ključne obveze pristupa tržištu u odnosu na trgovinu robom. Pitanja obuhvaćena trećim poglavljem odnose se na odredbe GATT-a iz 1994. o antidampingu, subvencije i zaštitne mjere te odgovarajuće specifičnije sporazume (Sporazum o antidampingu, Sporazum o subvencijama i kompenzacijskim mjerama i Sporazum o zaštitnim mjerama) iz Priloga 1.A Sporazumu o WTO-u. Četvrto i peto poglavlje odnose se na necarinske prepreke obuhvaćene disciplinama iz članka III. GATT-a iz 1994. (u daljnjem tekstu: nacionalni tretman) te specifičnijim disciplinama iz Sporazuma o TBT-u i Sporazuma o SPS-u, koji su također uključeni u Prilog 1.A Sporazumu o WTO-u.

148. Ta pitanja odnose se na postupak kretanja robe preko granica, njezino puštanje i carinjenje te njezin nacionalni tretman unutar tržišta. Stoga su ona *posebno* povezana s međunarodnom trgovinom.

149. Nadalje, pravila kojima je cilj olakšati taj postupak (važan za uvoz i izvoz robe) i postići da taj postupak i pravila kojima se uređuje tretman te robe unutar tržišta budu transparentniji, predvidljiviji, djelotvorniji i učinkovitiji s obzirom na troškove promiču, olakšavaju ili uređuju trgovinu te imaju izravne i trenutačne učinke na trgovinu¹⁰⁴.

150. Taj zaključak primjenjuje se i na carinsku suradnju u skladu sa šestim poglavljem te na dodatne odredbe u pogledu carinskih aspekata navedene u Dogovoru 3. i pravilima iz Dogovora 4. o uzajamnom priznavanju programa ovlaštenih gospodarskih subjekata (oba Dogovora povezana su sa šestim poglavljem).

151. Šesto poglavlje odnosi se na carinske postupke i vrijednost te olakšavanje trgovine (djelomično obuhvaćeno GATT-om iz 1994.), Sporazum o carinskoj vrijednosti te nedavni WTO-ov Sporazum o olakšavanju trgovine. Oblici suradnje predviđeni u šestom poglavlju u određenoj mjeri odgovaraju oblicima primjenjivima na carinska pitanja iz GATT-a iz 1994. i Sporazuma o carinskoj vrijednosti. Potonjim sporazumima također se, osim općih odredbi u pogledu objave¹⁰⁵, uspostavlja suradnja o pitanjima koja se odnose na upravljanje sustavom određivanja carinske vrijednosti¹⁰⁶. Nadalje, na općenitijoj razini, GATT iz 1994. i sporazumi iz Priloga 1.A omogućuju mnoge slične oblike suradnje o različitim pitanjima povezanim s trgovinom robom¹⁰⁷. Te odredbe nisu spriječile Sud da u mišljenju 1/94 zaključi da ti sporazumi u potpunosti potpadaju pod zajedničku trgovinsku politiku¹⁰⁸.

103 — Stajalište je bilo jednako u skladu s GATT-om iz 1947. jer je Europska zajednica postupno preuzela ovlasti koje su prethodno izvršavale države članice. Vidjeti presude od 12. prosinca 1972., *International Fruit Company i dr.*, 21/72 do 24/72, EU:C:1972:115, t. 18., i od 3. lipnja 2008., *The International Association of Independent Tanker Owners i dr.*, C-308/06, EU:C:2008:312, t. 48. i 49.

104 — Vidjeti i točke 510. do 512. ovog mišljenja.

105 — Vidjeti članak 12. Sporazuma o carinskoj vrijednosti i članak X. stavak 1. GATT-a iz 1994.

106 — Vidjeti članak 18. stavak 1. i članak 19. Sporazuma o carinskoj vrijednosti.

107 — Vidjeti primjerice članak IX. stavak 6. GATT-a iz 1994. (suradnja u svrhu sprečavanja uporabe marki na određene načine); članak XV. GATT-a iz 1994. (suradnja, savjetovanje i razmjena informacija s MMF-om u pogledu dogovora o razmjeni); članak XXV. GATT-a iz 1994. (zajedničko djelovanje ugovornih strana); članak XXXVIII. GATT-a iz 1994. (zajedničko djelovanje radi unapređivanja ciljeva utvrđenih u članku XXXVI. o trgovini i razvoju); članak 4. stavak 2. Sporazuma o SPS-u (konzultacije s ciljem postizanja sporazuma o priznavanju ekvivalentnosti određenih sanitarnih i fitosanitarnih mjera); članak 7. Sporazuma o SPS-u i Prilog B Sporazumu o SPS-u (transparentnost i razmjena informacija); članak 10. Sporazuma o TBT-u (razmjena informacija).

108 — Vidjeti Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 34.

152. Ne mogu se složiti s formalističkim argumentom koji se temelji na razlici, u pogledu trgovine robom na unutarnjem tržištu, između odredbi Ugovora kojima se uređuju carinska unija (članci 30. do 32. UFEU-a) i carinska suradnja (članak 33. UFEU-a). Točno je da se članak 206. UFEU-a, u kojem se utvrđuju ciljevi carinske unije, odnosi samo na članke 28. do 32. UFEU-a. Međutim, to je zato što je riječ o odredbama kojima se *uspostavlja* carinska unija. To nije svrha odredbe kao što je članak 33. UFEU-a, u kojemu se nudi pravna osnova za donošenje zakonodavstva kako bi se ojačala carinska suradnja s Europskom unijom. Stoga, na temelju činjenice da se članak 206. UFEU-a ne odnosi izričito na članak 33. UFEU-a, nije moguće izvesti razuman zaključak o području primjene zajedničke trgovinske politike. Nadalje, članak 6. točka (g) i članak 197. UFEU-a nemaju utjecaj na područje primjene te politike. Te odredbe općenito se odnose na administrativnu suradnju između država članica i između država članica i Europske unije. Stoga one ne dovode u pitanje isključivu nadležnost Europske unije za uključivanje, unutar svoje zajedničke trgovinske politike, mjera čiji je cilj poboljšanje administrativne suradnje s trećim državama u pogledu pitanja koja spadaju u tu politiku.

153. Konačno, moja analiza poglavlja 2. do 6. također se primjenjuje na Protokol 1 o definiciji pojma „proizvod s podrijetlom” i načinima upravne suradnje. Taj protokol odnosi se na pravila o podrijetlu. Stoga je *posebno* povezan s međunarodnom trgovinom.

154. Zbog toga zaključujem da poglavlja 2. do 6. u potpunosti potpadaju pod isključivu nadležnost Europske unije na temelju članka 207. UFEU-a.

155. Sada ću se posvetiti osmom poglavlju. Budući da se sedmim (Necarinske prepreke trgovini i ulaganja u proizvodnju obnovljive energije) i trinaestim poglavljem (Trgovina i održivi razvoj) postavljaju slična pitanja o opsegu područja primjene zajedničke trgovinske politike i odnosu između ciljeva povezanih s trgovinom i onih koji to nisu¹⁰⁹, sedmo poglavlje propitat ću kasnije u vezi s trinaestim poglavljem.

Usluge, poslovni nastan i elektronička trgovina (osmo poglavlje sporazuma EUSFTA¹¹⁰)

Argumenti

Opći argumenti

156. *Komisija* navodi da se u odjeljku A utvrđuju ciljevi i područje primjene osmog poglavlja sporazuma EUSFTA. Odjeljci B do D tog poglavlja pripadaju u isključivu nadležnost Europske unije jer njihovo područje primjene odgovara području primjene obveza o načinima 1., 2., 3. i 4. te pružanje usluga u skladu s GATS-om, koje je obuhvaćeno člankom 207. stavkom 1. UFEU-a. U skladu s člankom I. stavkom 2. točkama (a) do (d) GATS-a, ta četiri načina obuhvaćaju pružanje usluga: (a) s državnog područja jedne članice (WTO-a) na državno područje bilo koje druge članice (WTO-a) (u daljnjem tekstu: 1. način ili prekogranično pružanje); (b) na državnom području jedne članice (WTO-a) korisniku usluga iz druge članice (WTO-a) (u daljnjem tekstu: 2. način ili inozemna potrošnja); (c) od strane pružatelja usluga jedne članice (WTO-a) putem komercijalne prisutnosti na državnom području neke druge članice (WTO-a) (u daljnjem tekstu: 3. način ili komercijalna prisutnost); i (d) od strane pružatelja usluga jedne članice (WTO-a) putem prisutnosti fizičkih osoba članice (WTO-a) na državnom području neke druge članice (WTO-a) (u daljnjem tekstu: 4. način ili prisutnost fizičkih osoba).

¹⁰⁹ — Vidjeti točke 467. do 504. ovog mišljenja.

¹¹⁰ — Vidjeti točke 19. do 51. priloga mojem mišljenju.

157. Za svaki pododjeljak odjeljka E osmog poglavlja („Regulatorni okvir”) Komisija tvrdi da postoji dovoljno bliska povezanost s međunarodnom trgovinom.

158. U pogledu *odredbi s općom primjenom* (Pododjeljak 1.), Komisija se oslanja na usporedbu s odredbama u GATS-u kao i na niz neobvezujućih instrumenata koje su donijela različita tijela WTO-a. Komisija nadalje tvrdi da članak 8.16. sporazuma EUSFTA o *uzajamnom priznavanju stručnih kvalifikacija* potpada pod zajedničku trgovinsku politiku jer olakšava pristup tržištu inozemnim pružateljima usluga, a Sud je potvrdio da su takve obveze u GATS-u dio zajedničke trgovinske politike. U članku 8.17. sporazuma EUSFTA o *transparentnosti* utvrđuju se obveze koje su uobičajene u međunarodnim trgovinskim sporazumima i slične obvezama koje su rezultat članka III. stavaka 1. i 4. GATS-a. Nesigurnosti u odnosu na primjenjive mjere kojima se uređuju komercijalna djelovanja mogu prouzročiti da se pružatelji usluga odreknu pristupa inozemnim tržištima.

159. U pogledu *domaćih propisa* (pododjeljak 2.) Komisija u osnovi tvrdi da taj pododjeljak nameće uvjete koji osiguravaju da zahtjevi i postupci u odnosu na licenciranje i priznavanje kvalifikacija ne sprečavaju međunarodnu trgovinu. Njihova je svrha slična svrsi iz članka VI. stavka 4. GATS-a, čiji je cilj osigurati da te norme i postupci, iako nisu diskriminirajući, ne čine nepotrebne prepreke trgovini uslugama. Nadalje, obveza iz članka 8.19. stavka 3. sporazuma EUSFTA, koja se odnosi na održavanje ili osnivanje pravosudnih, arbitražnih ili upravnih sudišta ili postupaka koji omogućuju preispitivanje odluka, slična je onoj iz članka VI. stavka 2. točke (a) GATS-a.

160. Posebne odredbe u pogledu *računalnih usluga, poštanskih usluga, telekomunikacijskih usluga i financijskih usluga* (pododjeljci 3., 4., 5. i 6.), među kojima pojedini ponovno potvrđuju ili se nadograđuju na obveze utvrđene GATS-om, također pripadaju u nadležnost Europske unije u skladu s člankom 207. stavkom 1. UFEU-a.

161. Odjeljak F uglavnom sadržava izjave o namjeri. Jedina materijalna obveza (u članku 8.58. sporazuma EUSFTA) zabranjuje uvođenje carina, a to pitanje jasno potpada pod zajedničku trgovinsku politiku.

162. *Parlament i Vijeće* nisu iznijeli posebne argumente u odnosu na odredbe osmog poglavlja koje se ne odnose na promet¹¹¹.

163. *Države članice* osobito se usredotočuju na posebne odredbe kao što su odredbe koje se odnose na financijske usluge i uzajamno priznavanje stručnih kvalifikacija.

164. Niz država tvrdi da pododjeljak 6. o financijskim uslugama ne potpada u potpunosti pod zajedničku trgovinsku politiku Europske unije. Direktivom 2014/65 o tržištu financijskih instrumenata (u daljnjem tekstu: Direktiva MiFiD II)¹¹², koja će stupiti na snagu u siječnju 2017., usklađuju se samo određeni aspekti pružanja financijskih usluga i investicijskih usluga od strane državljana treće zemlje.

165. Pravila kojima se uređuje uzajamno priznavanje stručnih kvalifikacija također ne spadaju u zajedničku trgovinsku politiku. Kao prvo, suprotno tvrdnjama Komisije, sama činjenica da određeno pitanje ima utjecaj na vanjske trgovinske odnose ili je uređeno međunarodnim ekonomskim pravom nije dovoljna za uključivanje u zajedničku trgovinsku politiku. Nadalje, Direktivom 2005/36/EZ o priznavanju stručnih kvalifikacija¹¹³ ne dovodi se u pitanje isključiva nadležnost država članica u pogledu priznavanja stručnih kvalifikacija stečenih izvan područja Europske unije. Slično tomu, u području pomorskog prometa donesena zajednička pravila, osobito u Direktivi Vijeća 96/50/EZ (o

111 — Za argumente povezane s prometom vidjeti točke 168. do 194. u nastavku.

112 — Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća od 15. svibnja 2014. o tržištu financijskih instrumenata i izmjeni Direktive 2002/92/EZ i Direktive 2011/61/EU (SL 2014., L 173, str. 349.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 6., svezak 8., str. 23.)

113 — Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća od 7. rujna 2005. (SL 2005., L 255, str. 22.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 6., svezak 7., str. 23.), kako je izmijenjena.

usklađivanju uvjeta za dobivanje nacionalnih svjedodžbi zapovjednika) i Direktivi 2008/106/EZ (o minimalnoj razini osposobljavanja pomoraca)¹¹⁴, utvrđuju se samo minimalna pravila na koja članak 8.16. sporazuma EUSFTA ne može utjecati. Treće, Komisija ne uzima u obzir činjenicu da se GATS-om (osobito člankom VII. stavkom 1.) ne zahtijeva od članica WTO-a da priznaju stručne kvalifikacije trećih zemalja ili sklope međunarodne sporazume u tom pogledu.

166. Nadalje, način na koji se planira postići liberalizacija iz sporazuma EUSFTA, posebice u području poslovnog nastana, utjecat će ili bi mogao utjecati na zdravstvene i socijalne usluge za koje države članice ostaju nadležne. To je nespojivo s člankom 207. stavkom 6. UFEU-a. Komisija također pogrešno tvrdi da odredbe u pogledu elektroničke trgovine sadržavaju samo izjavu o namjeri.

167. Konačno, Komisija se ne može osloniti na članak 216. UFEU-a kako bi opravdala postojanje podijeljene nadležnosti u područjima koja su izvan isključive nadležnosti Europske unije. Komisija nije pokazala potrebu za sklapanjem sporazuma EUSFTA kako bi postigla jedan od ciljeva naveden u Ugovorima.

Argumenti o prometu

168. *Komisija* zasebno postupa s obvezama iz osmog poglavlja koje se posebno odnose na *promet* (u Rasporedu Europske unije o posebnim obvezama u Prilogu 8-A i u pododjeljku 7. odjeljka E o uslugama međunarodnog pomorskog prometa).

169. Komisija tvrdi da, iako se vrlo velik dio trgovine između Singapura i Europske unije u pet sektora prometa obuhvaćenih sporazumom EUSFTA (zračni, željeznički, cestovni promet, promet unutarnjim plovim putovima i pomorski promet) odvija u okviru trećeg načina (poslovni nastan), odredbe povezane s poslovnim nastanom pružatelja usluga u prometu nisu obuhvaćene iznimkom u članku 207. stavku 5. UFEU-a. To je zato što poslovni nastan s obzirom na usluge prometa nije obuhvaćen područjem primjene glave VI. trećeg dijela UFEU-a (u vezi s člankom 58. stavkom 1. UFEU-a) na koju se upućuje člankom 207. stavkom 5. te nijedna odredba Ugovora ne sprječava da se odredbe o slobodi poslovnog nastana primjenjuju na promet. Komisija to uspoređuje s razlikom između, s jedne strane, slobode pružanja usluga prometa iz sekundarnog prava donesenog u skladu s poglavljem VI. trećeg dijela UFEU-a koje je ograničeno na prvi, drugi i četvrti način i, s druge strane, slobode poslovnog nastana iz članka 49. i sljedećih iz UFEU-a.

170. U pogledu obveza u sporazumu EUSFTA obuhvaćenih iznimkom iz članka 207. stavka 5. UFEU-a, Komisija tvrdi da isključiva nadležnost Europske unije proizlazi iz treće osnove iz članka 3. stavka 2. UFEU-a. Vanjskim djelovanjem država članica riskiralo bi se utjecanje na zajednička pravila donesena u području usluga u prometu, koje je velikim dijelom obuhvaćeno zajedničkim pravilima. Ako se Sud ne složi i utvrdi da je nužno uzeti u obzir obveze za svaki prometni sektor pojedinačno, barem su obveze iz sporazuma EUSFTA u pogledu međunarodnog pomorskog prometa, željezničkog prometa i cestovnog prometa te određenih pomoćnih usluga obuhvaćene isključivom nadležnošću Europske unije.

171. Komisija u pogledu *usluga u zračnom prometu* navodi da se isključiva nadležnost Europske unije nad uslugama popravka i održavanja zrakoplova tijekom kojih je zrakoplov povučen iz prometa, uslugama prodaje i stavljanja na tržište usluga u zračnom prometu te nad računalnim sustavima za rezervacije (na koje se odnose odjeljci B i C) temelji djelomično na članku 207. stavku 1. UFEU-a i djelomično na prvoj i trećoj osnovi iz članka 3. stavka 2. UFEU-a. Za usluge popravaka i održavanja

¹¹⁴ — Direktiva Vijeća od 23. srpnja 1996. o usklađivanju uvjeta za dobivanje nacionalnih svjedodžbi zapovjednika za prijevoz robe i putnika unutarnjim vodnim putovima u Zajednici (SL 1996., L 235, str. 31.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 6., svezak 7., str. 23.) i Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. o minimalnoj razini osposobljavanja pomoraca (SL 2008., L 323, str. 33.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 2., str. 135.).

zrakoplova predviđeno je člankom 12. Uredbe (EZ) br. 216/2008¹¹⁵ sklapanje sporazuma s Europskom unijom (prva osnova iz članka 3. stavka 2. UFEU-a). Komisija u pogledu prodaje i stavljanja na tržište usluga u zračnom prometu tvrdi da one kao takve ne obuhvaćaju prijevoz robe ili putnika; stoga su obuhvaćene zajedničkom trgovinskom politikom. Usluge računalnog sustava rezervacija opširno su uređene zajedničkim pravilima, posebice Uredbom (EZ) br. 80/2009¹¹⁶, te su stoga obuhvaćene isključivom nadležnošću Europske unije u skladu s trećom osnovom iz članka 3. stavka 2. UFEU-a.

172. Zbog zemljopisnog položaja Europske unije i Singapura ograničena je praktična relevantnost prvog, drugog i četvrtog načina.

173. Stoga, posebice u pogledu *prometa unutaršnjim plovnim putovima*, u praksi ne postoji izvršavanje vanjske nadležnosti putem sporazuma EUSFTA.

174. Europska unija u pogledu *željezničkog prometa* nije prihvatila nikakve obveze u okviru prvog i četvrtog načina, a sveukupne obveze je prihvatila samo u pogledu drugog oblika. One su u svakom slučaju akcesorne obvezama na temelju sporazuma EUSFTA u području prometa ili u vezi sa zajedničkom trgovinskom politikom. U pogledu usluga željezničkog prometa koje društvo kći singapurskog poduzeća s poslovnim nastanom u državi članici pruža drugoj državi članici (treći način), Direktivom 2012/34/EU se subjekte s poslovnim nastanom u državi članici ovlašćuje za slobodno pružanje usluga unutar područja Unije, bez propisivanja nacionalnih zahtjeva za vlasnike društva kćeri¹¹⁷. Stoga je to pitanje obuhvaćeno zajedničkim pravilima.

175. Europska unija je u pogledu *željezničkog prometa* prihvatila ograničene obveze o prijevozu putnika i robe. Nisu prihvaćene obveze obuhvaćene prvim načinom. Za razliku od toga, Europska unija u potpunosti se obvezuje (bez rezervi) za drugi način i, uz rezerve, za četvrti način. Prihvaćene obveze, jednako kao i željeznički promet, imaju ograničenu praktičnu važnost. U svakom slučaju, posebna obveza u okviru drugog načina akcesorna je drugim obvezama iz sporazuma EUSFTA. U pogledu takvih usluga koje društvo kći singapurskog društva s poslovnim nastanom u državi članici pruža drugoj državi članici (treći način), Uredbama (EZ) br. 1072/2009¹¹⁸ i 1073/2009¹¹⁹, tumačenima zajedno s Uredbom (EZ) br. 1071/2009¹²⁰, utvrđuju se zajednička pravila o uvjetima poslovnog nastana cestovnih prijevoznika u Europskoj uniji. Budući da se te odredbe primjenjuju neovisno o državnoj pripadnosti vlasnika društva kćeri, prekogranične usluge cestovnog prijevoza koje pružaju društva s poslovnim nastanom u Europskoj uniji velikim su dijelom obuhvaćene zajedničkim pravilima. Stoga Europska unija uživa odgovarajuću isključivu vanjsku nadležnost iz članka 3. stavka 2. UFEU-a. Naposljetku, Komisija iznosi argumente o četvrtom načinu u vezi s cestovnim prometom koji su jednaki onima za pomorski promet¹²¹. U praksi, poduzeće za cestovni prijevoz iz Singapura moglo bi poslati ključno osoblje (najvjerojatnije osobe premještene unutar poduzeća¹²²) u poslovni nastan

115 — Uredba Europskog parlamenta i Vijeća od 20. veljače 2008. o zajedničkim pravilima u području civilnog zrakoplovstva i osnivanju Europske agencije za sigurnost zračnog prometa i stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 91/670/EEZ, Uredbe (EZ) br. 1592/2002 i Direktive 2004/36/EZ (SL 2008., L 79, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 7., svezak 16., str. 39.), kako je izmijenjena.

116 — Uredba Europskog parlamenta i Vijeća od 14. siječnja 2009. o Kodeksu poslovanja računalnih sustava rezervacija i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EEZ) br. 2299/89 (SL 2009., L 35, str. 47.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 7., svezak 10., str. 184.)

117 — Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća od 21. studenoga 2012. o uspostavi jedinstvenog Europskog željezničkog prostora (SL 2012., L 343, str. 32.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 7., svezak 25., str. 136.)

118 — Uredba Europskog parlamenta i Vijeća od 21. listopada 2009. o zajedničkim pravilima za pristup tržištu međunarodnog cestovnog prijevoza tereta (SL 2009., L 300, str. 72.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 7., svezak 5., str. 235.)

119 — Uredba Europskog parlamenta i Vijeća od 21. listopada 2009. o zajedničkim pravilima za pristup međunarodnom tržištu usluga prijevoza običnim i turističkim autobusima i o izmjeni Uredbe (EZ) br. 561/2006 (SL 2009., L 300, str. 88.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 7., svezak 12., str. 152.)

120 — Uredba Europskog parlamenta i Vijeća od 21. listopada 2009. o uspostavljanju zajedničkih pravila koja se tiču uvjeta za obavljanje djelatnosti cestovnog prijevoznika te stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 96/26/EZ (SL 2009., L 300, str. 51.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 6., svezak 7., str. 135.)

121 — Vidjeti točku 177. ovog mišljenja.

122 — Vidjeti članak 8.13. sporazuma EUSFTA.

osnovan u državi članici. U toj se situaciji Direktiva 2014/66/EU primjenjuje na ulazak i boravak tih državljana trećih zemalja u okviru premještanja unutar poduzeća¹²³. U svakom slučaju, te su obveze akcesorne obvezi Europske unije s obzirom na odredbu o cestovnom prometu u okviru trećeg načina (za koji Europska unija ima isključivu nadležnost¹²⁴).

176. U pogledu *pomorskog prometa* Komisija tvrdi da se zajednička pravila nalaze u Uredbi Vijeća (EEZ) br. 4055/86¹²⁵ kojom se obuhvaća barem bitan dio pružanja usluga pomorskog prometa između država članica i trećih zemalja. Također je obuhvaćeno postupanje s državljanima trećih zemalja (odnosno određenim brodarskim društvima s poslovnim nastanom u trećim zemljama). Za razliku od propisa mjerodavnih za zračni promet, Uredba br. 4055/86 primjenjuje se na određena brodarska društva trećih zemalja¹²⁶. Ni ta uredba nije ograničena na brodarske putove unutar Unije. Osim toga, primjenjuje se na (prekogranično) pružanje usluga pomorskog prometa koje društva kćeri singapurskih društava s poslovnim nastanom u državi članici pružaju iz navedene države članice u drugu državu članicu.

177. Komisija u pogledu četvrtog načina navodi da će u praksi društvo za pomorski promet iz Singapura poslati ključno osoblje (najvjerojatnije osobe premještene unutar poduzeća) u poslovni nastan osnovan u državi članici. U toj se situaciji Direktiva 2014/66 primjenjuje na ulazak i boravak državljana trećih zemalja u okviru premještanja unutar poduzeća. U svakom slučaju, obveza iz četvrtog načina nužan je dodatak obvezi iz trećeg načina za koju Europska unija uživa isključivu nadležnost¹²⁷.

178. Komisija dodaje da lučke usluge, koje su predmet članka 8.56.6. sporazuma EUSFTA (dio pododjeljka 7.), nisu liberalizirane za strane pružatelje tih usluga. To je zato što Europska unija nije prihvatila obveze u svojem Rasporedu. Članak 8.56.6. sporazuma EUSFTA samo je dodatna razrada obveze nacionalnog tretmana s obzirom na međunarodni pomorski promet, u mjeri u kojoj je liberaliziran.

179. U pogledu *pomoćnih usluga u pomorskom prometu, prometu unutarnjim plovnim putovima, željezničkom prometu i cestovnom prometu* Komisija tvrdi da neke od tih usluga nisu usluge prometa. Stoga one potpadaju u okvir zajedničke trgovinske politike Europske unije. To je posebice slučaj u odnosu na usluge carinjenja. U pogledu održavanja i popravka opreme za pomorski promet, promet unutarnjim plovnim putovima, željeznički promet i cestovni promet, Komisija tvrdi da su te usluge obuhvaćene obvezama Europske unije u vezi s poslovnim uslugama. Stoga one spadaju u okvir zajedničke trgovinske politike.

180. Ako bi Sud odlučio da određene odredbe sporazuma EUSFTA povezane s uslugama prometa nisu u okviru isključivih nadležnosti Europske unije, Komisija navodi da su te odredbe u okviru podijeljenih nadležnosti Europske unije jer su, u skladu s drugom osnovom iz članka 216. stavka 1. UFEU-a, te međunarodne obveze nužne za postizanje nekog od ciljeva Ugovora. Komisija posebice upućuje na cilj donošenja zajedničkih pravila za usluge prometa između Europske unije i trećih zemalja na temelju članka 91. stavka 1. UFEU-a.

181. *Parlament* tvrdi da su određene usluge (kao što su pohrana i skladištenje, špedicija, usluge guranja i tegljenja) pomoćne uslugama pomorskog prometa pa s njima stoga treba postupati na jednak način kao i s tim uslugama. Parlament dalje tvrdi da su obveze iz četvrtog načina (privremena prisutnost fizičkih osoba) nužne za osiguravanje učinkovitog prava na poslovni nastan. Stoga pravni sustav

123 — Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća od 15. svibnja 2014. o uvjetima za ulazak i boravak državljana trećih zemalja u okviru premještanja unutar društva (SL 2014., L 157, str. 1.).

124 — Vidjeti točku 169. ovog mišljenja.

125 — Uredba Vijeća od 22. prosinca 1986. o primjeni načela slobode pružanja usluga u pomorskom prometu između država članica te između država članica i trećih zemalja (SL 1986., L 378, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 6., svezak 8., str. 3.)

126 — Članak 1. stavak 2. Uredbe Vijeća br. 4055/86

127 — Komisija se oslanja na mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 51., i mišljenje 1/08 od 30. studenoga 2009., EU:C:2009:739, t. 166.

pružanja usluga u četvrtom načinu mora slijediti sustav trećeg načina i u skladu s njim mora također biti izvan okvira izuzetka predviđenog člankom 207. stavkom 5. UFEU-a. Ako se usluge iz četvrtog načina svejedno budu razmatrale zasebno, odgovarajuće obveze su i dalje u okviru članka 207. stavka 1. UFEU-a jer se privremena prisutnost fizičkih osoba regulira odredbama Ugovora o ulasku i boravku državljana trećih zemalja na državnom području država članica, a ne odredbama o politici prometa u glavi VI. trećeg dijela UFEU-a. Parlament u pogledu pomorskog prometa dodaje da, kao rezultat Uredbe br. 4055/86, Europska unija ima isključivu nadležnost u dogovorima o raspodjeli tereta.

182. *Vijeće i mnoge države članice* tvrde da ne postoji osnova za isključivanje poslovnog nastana u području prometa iz područja primjene članka 207. stavka 5. UFEU-a. Ni odredbama glave VI. o prometu ni sudskom praksom ne ukazuje se na to da je područje prometa potpuno izvan područja primjene tih odredbi. Člankom 58. stavkom 1. UFEU-a ne podupire se Komisijino tumačenje članka 207. stavka 5. UFEU-a. Iako je točno da ne postoji slična odredba o pravu na poslovni nastan, ona ne postoji ni u pogledu slobodnog kretanja radnika ni slobodnog kretanja kapitala. Komisijino tumačenje ograničilo bi glavu o prometu na pitanja povezana sa slobodom pružanja usluga. U svakom slučaju članak 58. stavak 1. UFEU-a se ne nalazi u glavi o prometu. Ne bi bilo dosljedno strukturi Ugovora kada odredba kojom se znatno smanjuje područje primjene glave o prometu ne bi bila sadržana u toj glavi. *Vijeće i mnoge države članice* spominju primjere zakonodavnih akata Europske unije na temelju članka 91. stavka 1. ili članka 100. stavka 2. UFEU-a koji se odnose na slobodu poslovnog nastana ili slobodu kretanja radnika u području prometa¹²⁸.

183. *Vijeće* tvrdi da je područje primjene za pitanja povezana s prometom koja su obuhvaćena sporazumom EUSFTA mnogo šire nego što to navodi Komisija. *Vijeće i mnoge države članice* dodaju da praktična relevantnost odredbe sporazuma EUSFTA (posebice u pogledu prometa unutarnjim plovnim putovima, željezničkog i cestovnog prometa) ne utječe na dodjelu vanjske nadležnosti. Na isti način područje primjene pitanja ne postaje više ograničeno zbog rezervi koje Europska unija daje u korist pojedinih država članica¹²⁹ (na primjer, u pogledu usluga najma i iznajmljivanja bez operatora koje se odnose na brodove, zrakoplove i drugu prometnu opremu u Rasporedu Europske unije o posebnim obvezama ili u pogledu održavanja i popravka plovila, opreme za željeznički promet, motornih vozila, motocikala, motornih sanjki i opreme za cestovni promet te zrakoplova i njihovih dijelova u tom Rasporedu).

184. *Vijeće* smatra da Komisija nije pokazala da su ispunjeni uvjeti iz članka 3. stavka 2. UFEU-a u pogledu svih odredbi koje se odnose na promet u osmom poglavlju. Područja koja nisu obuhvaćena isključivom nadležnošću Europske unije stoga obuhvaćaju: i. pomoćne usluge u cestovnom, željezničkom prometu i prometu unutarnjim plovnim putovima i mnoge usluge koje su pomoćne uslugama pomorskog prometa; ii. usluge pomorskog prometa ako je riječ o plovilima koja plove pod zastavom treće zemlje, usluge pomorskog prometa koje se pružaju u okviru trećeg oblika i usluge pomorskog prometa koje se pružaju u okviru četvrtog oblika u vezi s prodavateljima poslovnih usluga i poslovnim posjetiteljima za potrebe poslovne jedinice; iii. usluge prometa unutarnjim plovnim putovima; iv. usluge željezničkog prometa koje se pružaju u okviru drugog oblika te održavanje i popravak opreme za gradski i prigradski promet; v. usluge cestovnog prometa koje se pružaju u okviru drugog oblika te one koje se pružaju u okviru četvrtog oblika u vezi s prodavateljima poslovnih usluga i poslovnim posjetiteljima za potrebe poslovne jedinice; i vi. uzajamno priznavanje stručnih kvalifikacija. Čak i ako bi se Sud složio s Komisijinim uskim tumačenjem članka 207. stavka 5. UFEU-a, određeni dijelovi osmog poglavlja ni u kojem slučaju ne bi bili obuhvaćeni isključivom nadležnošću Europske unije.

128 — Ti primjeri obuhvaćaju Direktivu 2012/34, Direktivu 2005/45/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 7. rujna 2005. o uzajamnom priznavanju svjedodžbi pomoraca koje su izdale države članice i o izmjeni Direktive 2001/25/EZ (SL 2005., L 255, str. 160.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 3., str. 212.) i Uredbu br. 1071/2009.

129 — Stranke se u svojim podnescima nisu usredotočile na unutarnje procese koji su doveli do toga da Europska unija postigne sporazum sa Singapurom o uvjetima tih rezervi.

185. Vijeće i mnoge države članice tvrde također da Komisija ne može zajedno svrstati sva pitanja koja se odnose na promet u sporazumu EUSFTA kao da je riječ o jednom mjerodavnom „području” za potrebe primjene treće osnove iz članka 3. stavka 2. UFEU-a. Vijeće tvrdi da se neke pomoćne usluge toliko razlikuju da čine zasebno područje. Za potrebe treće osnove iz članka 3. stavka 2. UFEU-a, mjerodavna „područja” treba definirati upućivanjem na različite oblike prometa i nisu velikim dijelom obuhvaćena zajedničkim pravilima.

186. Stoga, u pogledu *pomorskog prometa*, mjerodavne odredbe sporazuma EUSFTA sadržavaju obveze koje nisu obuhvaćene područjem primjene Uredbe br. 4055/86. U skladu s tim ta uredba ima uže područje primjene. Osim toga, za razliku od sporazuma EUSFTA, Uredba br. 4055/86 ne primjenjuje se na sve oblike usluga. Ne odnosi se na (pomoćne) lučke usluge ili druge pomoćne usluge pomorskog prometa nego samo na prijevoz osoba i robe.

187. Kad se uredba primjenjuje, treba razlikovati između dogovora o raspodjeli tereta koji su velikim dijelom obuhvaćeni člankom 3. Uredbe br. 4055/86 i svih drugih ograničenja slobode kretanja usluga u sektoru pomorskog prometa koja nisu velikim dijelom obuhvaćena tom uredbom.

188. Komisija u pogledu *prometa unutarnjim plovnim putovima* nije utvrdila zajednička pravila na koja bi mogle utjecati odredbe sporazuma EUSFTA. Isključiva nadležnost na temelju treće osnove iz članka 3. stavka 2. UFEU-a ne može se uspostaviti u tom području na temelju uredbi Vijeća (EEZ) br. 3921/91¹³⁰ ili (EZ) br. 1356/96¹³¹.

189. U pogledu *željezničkog prometa*, obveze iz trećeg načina u sporazumu EUSFTA mogle bi utjecati na Direktivu 2012/34 o uspostavi jedinstvenog Europskog željezničkog prostora. Međutim, ta direktiva ne sadržava pravila o drugom načinu.

190. Komisija u pogledu *cestovnog prometa* nije ukazala na zajednička pravila koja se odnose na drugi način. Nadalje, u pogledu četvrtog načina, Direktiva 2014/66 ne primjenjuje se na singapursko poduzeće koje još nema poslovni nastan u državi članici. Zajednička pravila postoje samo u pogledu trećeg načina. Ona se mogu posebice pronaći u uredbama br. 1071/2009, 1072/2009 i 1073/2009 kojima se ne nameće uvjet državljanstva za pružanje usluga cestovnog prometa.

191. U pogledu *zračnog prometa* Europska unija ima, u skladu s člankom 3. stavkom 2. UFEU-a, isključivu vanjsku nadležnost nad uslugama računalnog sustava rezervacija na temelju Uredbe br. 80/2009. Međutim, Komisija nije u pravu u pogledu usluga popravka i održavanja zrakoplova (o navodnoj osnovi za sklapanje međunarodnog sporazuma u članku 12. Uredbe br. 216/2008) te u pogledu prodaje i stavljanja na tržište usluga u zračnom prometu (koje prema mišljenju Komisije nisu obuhvaćene iznimkom iz članka 207. stavka 5. UFEU-a). Takve su usluge nerazdvojivo povezane s prometom te su čak i ključne za pružanje prometa.

192. U pogledu načina pružanja prometnih usluga (umjesto načina prometa) ne postoje zajednička pravila koja se odnose na pružanje prometnih usluga u okviru trećeg načina (poslovni nastan). Donošenje takvih pravila nije ni planirano u skoroj budućnosti. Četvrti način nije u potpunosti obuhvaćen zajedničkim pravilima, osobito Direktivom 2014/66. Ta se direktiva posebice odnosi na premještanja unutar poduzeća državljana trećih zemalja, kao što su direktori, stručnjaci ili zaposleni vještbenici, ali ne i ostalog ključnog osoblja. Osim toga, njezine odredbe o uvjetima ulaska i boravka državljana trećih zemalja primjenjuju se ne dovodeći u pitanje povoljnije odredbe (a) prava Unije, uključujući bilateralne i multilateralne sporazume; i (b) bilateralnih ili multilateralnih sporazuma

130 — Uredba od 16. prosinca 1991. o utvrđivanju uvjeta pod kojima nerezidentni prijevoznici mogu prevoziti robu ili putnike unutarnjim vodnim putovima unutar države članice (SL 1991., L 373, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 7., svezak 3., str. 31.)

131 — Uredba od 8. srpnja 1996. o zajedničkim pravilima koja se primjenjuju na prijevoz robe ili putnika unutarnjim vodnim putovima između država članica radi uspostavljanja slobode pružanja tih prometnih usluga (SL 1996., L 175, str. 7.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 6., svezak 7., str. 21.).

sklopljenih između jedne ili više država članica i jedne ili više trećih zemalja¹³². Takve povoljne odredbe nalaze se u sporazumu EUSFTA, posebice u članku 8.14. u vezi s člankom 8.13. Iako Europska unija ima implicitnu isključivu vanjsku nadležnost nad kratkoročnim boravištem (kao rezultat donošenja Uredbe br. 810/2009 o uspostavi Zakonika Zajednice o vizama¹³³), države članice i dalje su nadležne u pogledu dugoročnih viza, osim u posebnim slučajevima u kojima se primjenjuju zajednička pravila (kao u slučaju premještaja unutar grupe).

193. Nadalje, države članice za razliku od Komisije tvrde da četvrti način predstavlja različit oblik pružanja usluga. Četvrti način ne može se smatrati nužnim dodatkom poslovnom nastanu (treći način) koji često obuhvaća zapošljavanje lokalnog osoblja.

194. Naposljetku, priznavanje isključive vanjske nadležnosti Europske unije u pogledu odredbi u osmom poglavlju o privremenoj prisutnosti fizičkih osoba dovelo bi do usklađivanja te bi se stoga povrijedilo dodjeljivanje nadležnosti između Europske unije i država članica koje proizlazi iz Protokola 21. kao i članak 207. stavak 6. UFEU-a.

Analiza

Uvod

195. Sud je u mišljenju 1/94 smatrao da bi u pogledu trgovine uslugama, osim prometa, uređene GATS-om, samo prekogranično pružanje usluga koje ne obuhvaća kretanje osoba (u daljnjem tekstu: prvi način) moglo biti izjednačeno s trgovinom robom te je stoga ono bilo obuhvaćeno zajedničkom trgovinskom politikom¹³⁴. Suprotno tome, načini od drugog do četvrtog (odnosno redom potrošnja u inozemstvu, komercijalna prisutnost i prisutnost fizičkih osoba) uključivali su kretanje osoba i odnosili su se na postupanje s državljanima zemalja nečlanica koji prelaze vanjske granice država članica. Stoga su ti oblici ostali izvan zajedničke trgovinske politike¹³⁵.

196. Tada se Ugovorom iz Nice proširilo područje primjene zajedničke trgovinske politike kako bi ona posebice obuhvatila pregovore i sklapanje sporazuma o trgovini uslugama, ako ti sporazumi još nisu bili obuhvaćeni zajedničkom trgovinskom politikom¹³⁶. Nije bilo nikakvog razlikovanja glede načina pružanja usluga. Međutim, ta je nadležnost bila uvjetovana složenim skupom pravila u članku 133. stavcima 5. i 6. UEZ-a. U jednoj je iznimci navedeno da sporazumi povezani s trgovinom uslugama u pojedinim sektorima (sektor kulture, audiovizualni sektor, obrazovne usluge, socijalni sektor i sektor ljudskog zdravlja) ostaju pod podijeljenom nadležnosti (tada) Europske zajednice i država članica¹³⁷. Uzimajući te iznimke u obzir, Sud je u mišljenju 1/08 smatrao da je Zajednica stekla isključivu nadležnost posebice za sklapanje međunarodnih sporazuma povezanih s uslugama koje se pružaju u načinima od drugog do četvrtog¹³⁸. To je učinjeno bez detaljnog preispitivanja vrste preuzetih obveza u pogledu svakog pojedinog načina pružanja usluga.

132 — Članak 4. stavak 1. točke (a) i (b) Direktive 2014/66

133 — Uredba Europskog parlamenta i Vijeća od 13. srpnja 2009. o uspostavi Zakonika Zajednice o vizama (Zakonik o vizama) (SL 2009., L 243, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 1., svezak 12., str. 8.)

134 — Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994.; EU:C:1994:384, t. 44.

135 — Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 45. do 47. Sud je potvrdio to stajalište u mišljenju 2/92 od 24. ožujka 1995., EU:C:1995:83, t. 24. Do 26.

136 — Vidjeti članak 133. stavak 5. UEZ-a. Ugovorom iz Amsterdama uvedena je pravna osnova u Ugovoru o EZ-u za proširenje područja primjene zajedničke trgovinske politike. Međutim, ta opcija nikada nije realizirana.

137 — U članku 133. stavku 6. drugom podstavku UEZ-a navodi se da „odstupajući od prvog podstavka stavka 5., sporazumi u vezi s trgovinom kulturnim i audiovizualnim uslugama, zdravstvenim uslugama te socijalnim uslugama i zdravstvenim uslugama, [bili su] obuhvaćeni podijeljenom nadležnosti Zajednice i njezinih država članica”.

138 — Mišljenje 1/08 od 30. studenoga 2009., EU:C:2009:739, t. 119.

197. Nakon stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona člankom 207. stavkom 1. UFEU-a odsad je obuhvaćena trgovina uslugama iz četiriju načina uređenih člankom I. stavkom 2. točkama (a) do (d) GATS-a zato što je bila uklonjena razlika između trgovine robom i trgovine uslugama. Članak 207. UFEU-a više ne sadržava (sektorska) odstupanja od isključive nadležnosti Europske unije u tom području, iako se i dalje primjenjuje opća iznimka u pogledu prometa¹³⁹. Zajednička trgovinska politika sada dakle obuhvaća cijeli GATS ako se taj sporazum primjenjuje na usluge različite od prometa.

198. Kakvo je stajalište u vezi s osmim poglavljem sporazuma EUSFTA?

199. Kako bi se utvrdila nadležnost Europske unije nad osmim poglavljem i priroda te nadležnosti, potrebno je razlikovati dijelove tog poglavlja koji su obuhvaćeni zajedničkom trgovinskom politikom (članak 207. UFEU-a) i dijelove koji mogu biti pod nadležnošću Europske unije po drugoj osnovi. Tomu je tako zato što su člankom 207. stavkom 5. UFEU-a usluge prometa izričito isključene iz područja primjene zajedničke trgovinske politike.

200. Stoga ću započeti ispitivanjem je li osmo poglavlje, u mjeri u kojoj se ne odnosi na usluge prometa, obuhvaćeno isključivom nadležnosti Europske unije za zajedničku trgovinsku politiku. Zatim ću zasebno razmotriti nadležnost Europske unije s obzirom na odredbe osmog poglavlja koje se odnose na usluge prometa. U tom je kontekstu potrebno uzeti u obzir odredbe u kojima je izričito riječ o tome odnosi li se poglavlje na takve usluge ili ne, opće primjenjive odredbe, posebne odredbe kojima se uređuju međunarodne pomorske usluge i obveze u Rasporedu posebnih obveza za Europsku uniju. Taj se Raspored sastoji od zasebnih rasporeda za prekogranično pružanje usluga, poslovni nastan te ključno osoblje, diplomirane vježbenike i prodavatelje poslovnih usluga. Ti zasebni rasporedi sadržavaju (pod)sektorske obveze za promet (posebice pomorski promet, promet unutarnjim plovnim putovima, željeznički promet, cestovni promet, prijevoz robe cjevovodima, osim goriva) i pomoćne usluge u tim različitim načinima prijevoza.

Isključiva nadležnost na temelju članka 207. stavka 1. UFEU-a, u vezi s člankom 3. stavkom 1. UFEU-a

201. Odjeljci B do D osmog poglavlja (prekogranično pružanje usluga, potrošnja u inozemstvu¹⁴⁰, poslovni nastan i privremena prisutnost fizičkih osoba u poslovne svrhe) odnose se na pružanje usluga koje odgovaraju oblicima prvog do četvrtog načina iz GATS-a. Pravila povezana s tim oblicima pružanja usluga stoga su načelno obuhvaćena područjem primjene članka 207. stavka 1. UFEU-a. Isto se odnosi na horizontalne obveze u odjeljku E („Regulatorni okvir”), pododjeljke 1. (opće odredbe) i 2. (domaći propisi) te na sektorske obveze u pododjeljcima 3. (računalne usluge), 4. (poštanske usluge), 5. (telekomunikacijske usluge) i 6. (financijske usluge). Slično tome, odjeljkom F „Elektronička trgovina” u osnovi se teži povećati mogućnosti trgovine koje mogu nastati upotrebom i razvojem elektroničke trgovine. U odjeljku G utvrđuju se uvjeti na temelju kojih strane mogu donijeti mjere koje bi u suprotnom bile nesukladne s osmim poglavljem i propisuje se preispitivanje tog poglavlja. Stoga ti odjeljci imaju izravne i neposredne učinke na trgovinu i u skladu s tim obuhvaćeni su zajedničkom trgovinskom politikom Europske unije.

202. Zasebno je pitanje odnosi li se odjeljak C („Poslovni nastan”, odnosno pružanje usluga iz trećeg načina) i na izravna strana ulaganja. Komisija prihvaća da se odjeljak C osmog poglavlja može primjenjivati, u skladu s člankom 8.8. točkom (d) sporazuma EUSFTA, na oblike poslovnog nastana osnovane radi izvršavanja gospodarske djelatnosti koja (isključivo) ne uključuje pružanje usluga. Stoga

139 — Vidjeti točke od 208. do 219. ovog mišljenja. Posebna proceduralna pravila i dalje se primjenjuju u pogledu pojedinih područja ili sektora trgovine uslugama. Vidjeti članak 207. stavak 4. UFEU-a.

140 — Odjeljak B odnosi se na mjere koje utječu na prekogranično pružanje usluga. Međutim, prekogranično pružanje usluga u svrhe je tog odjeljka definirano kao da obuhvaća i potrošnju u inozemstvu (članak 8.4. sporazuma EUSFTA).

ti oblici poslovnog nastana ne mogu biti obuhvaćeni „trgovinom uslugama” iz članka 207. stavka 1. UFEU-a. Međutim, Komisija tvrdi da se poslovni nastan, ako zadovoljava uvjete da bi se kvalificirao kao „izravno strano ulaganje”, svejedno nalazi u okviru zajedničke trgovinske politike Europske unije. Tim ću se argumentom pozabaviti u točki 326. ovog mišljenja.

203. Nadalje, kao što sam objasnila¹⁴¹, trgovina uslugama koje se pružaju u okviru četvrtog načina (privremena prisutnost fizičkih osoba) obuhvaćena je područjem primjene zajedničke trgovinske politike, s iznimkom iz članka 207. stavka 5. UFEU-a. Na temelju toga odbijam argumente koje su iznijele neke države članice u vezi s protokolima 21. i 22. Ti protokoli ne mogu utjecati na pitanje o pravilnoj pravnoj osnovi za donošenje odluke Vijeća kojom se sklapa međunarodni sporazum. Upravo se pravnom osnovom mjere utvrđuju protokoli koji se trebaju primijeniti, a ne obrnuto¹⁴². Oba protokola obuhvaćaju glavu V. dijela trećeg UFEU-a („Područje slobode, sigurnosti i pravde”). Ništa ne ukazuje na to da bi ta glava mogla biti dio pravne osnove odluke o sklapanju sporazuma EUSFTA. To je posebice zbog članka 8.1.4. sporazuma EUSFTA i činjenice da se četvrti način (kako je obuhvaćen sporazumom EUSFTA) odnosi na privremenu prisutnost fizičkih osoba u *poslovne* svrhe.

204. Slično tome, ne mogu se složiti s argumentom koji su iznijele neke države članice u pogledu financijskih usluga. Tim se argumentom zahtijeva da Europska unija prethodno donese sekundarno zakonodavstvo kako bi područje bilo u okviru isključive nadležnosti Europske unije nad zajedničkom trgovinskom politikom. Već sam objasnila da se ni člankom 3. stavkom 1. točkom (e) UFEU-a ni člankom 207. stavkom 1. UFEU-a nadležnost Europske unije ne čini ovisnom o prethodnom donošenju usklađenih pravila ili drugih pravila kojima se uređuju odnosi između Europske unije i trećih zemalja¹⁴³. U tom je kontekstu nepotrebno istraživati područje primjene Direktive MiFiD II na koju se pozivalo na raspravi.

205. Također sam uvjerena da zajedničkom trgovinskom politikom nije obuhvaćen članak 8.16. sporazuma EUSFTA o uzajamnom priznavanju stručnih kvalifikacija. Takvo uzajamno priznavanje moglo bi imati izravan učinak na liberalizaciju trgovine uslugama, posebice u pogledu trećeg i četvrtog načina, jer olakšava kretanje osoba u svrhe pružanja usluga. Nadalje, člankom 8.16. sporazuma EUSFTA ne usklađuju se zahtjevi za kvalifikacije ili radno iskustvo, niti se strankama nameće ili zabranjuje da uvedu takve zahtjeve. Umjesto toga, nastoji se potaknuti stranke da donesu preporuku (i da po mogućnosti pregovaraju o sporazumu) o uzajamnom priznavanju kvalifikacija ili radnog iskustva. Stoga je njegova funkcija slična funkciji članka VII. GATS-a.

206. Naposljetku, kao što sam već objasnila¹⁴⁴, područje primjene zajedničke trgovinske politike, koja je samostalna politika, ne može se učiniti ovisnom o prethodnom donošenju sekundarnog zakonodavstva Unije kojim se uređuje unutarnje tržište ili *a fortiori* o području primjene i sadržaju tog zakonodavstva. Zbog toga se Direktivom 2005/36 ne može mijenjati dodjeljivanje nadležnosti koja proizlazi iz članka 3. stavka 1. točke (e) i članka 207. stavka 1. UFEU-a.

207. Stoga je moj zaključak da, osim iznimke o prometu iz članka 207. stavka 5. UFEU-a, odjeljci B do G osmog poglavlja potpadaju pod područje primjene članka 207. stavka 1. UFEU-a. Iz toga slijedi da je i odjeljak A o ciljevima i području primjene tog poglavlja u okviru zajedničke trgovinske politike (uz uvažavanje iste iznimke).

141 — Vidjeti točku 197. ovog mišljenja.

142 — Vidjeti primjerice presude od 22. prosinca 2013., Komisija/Vijeće, C-137/12, EU:C:2013:675, t. 73. i 74., i od 18. prosinca 2014., Ujedinjena Kraljevina/Vijeće, C-81/13, EU:C:2014:2449, t. 37.

143 — Vidjeti točku 109. ovog mišljenja.

144 — Vidjeti točku 109. ovog mišljenja.

Pitanja isključena iz područja primjene zajedničke trgovinske politike na temelju članka 207. stavka 5. UFEU-a

208. Pravila o prometu izvan su isključive nadležnosti Europske unije na temelju članka 207. stavka 5. UFEU-a. U mjeri u kojoj se osmo poglavlje primjenjuje na usluge prometa, potrebno je ispitati uživa li Europska unija unatoč tome isključivu nadležnost na temelju članka 3. stavka 2. UFEU-a¹⁴⁵.

209. Očitovanja podnesena u ovom postupku pokazuju da je točan opseg isključivanja na temelju članka 207. stavka 5. UFEU-a i dalje neizvjestan. Obuhvaća li se člankom 207. stavkom 5. UFEU-a *poslovni nastan* u sektoru prometa? I jesu li usluge koje se mogu pružati samo u vezi sa sektorom prometa također obuhvaćene tom iznimkom? Razmotrit ću svako pitanje pojedinačno.

210. U pogledu prvog pitanja, članak 207. stavak 5. UFEU-a ne tumačim jednako kao Komisija.

211. Na temelju članka 207. stavka 5. UFEU-a „međunarodni sporazumi u području prometa” izvan su zajedničke trgovinske politike. Iako se u toj odredbi navodi da su takvi sporazumi podložni, među ostalim, glavi VI. dijela trećeg UFEU-a, to se odnosi na *učinke* iznimke, a ne na njezino *područje primjene*. Argumenti Vijeća i država članica u kontekstu prometa u biti su bili usmjereni na pitanja u vezi s poslovnim nastanom (treći načinom).

212. Budući da se u članku 207. stavku 5. UFEU-a ne pravi razlika između načina pružanja usluga, ne nalazim osnovu za to da se u njemu sadržana iznimka ne primjenjuje na usluge koje se pružaju u okviru trećeg načina. To je potvrđeno (barem implicitno) u mišljenju 1/08, u kojem je Sud utvrdio da se sporni aspekt prometa iz Ugovora, koji je obuhvaćao i treći način, nalazi u okviru područja prometne politike. Stoga Sud nije pravio razliku između različitih načina pružanja usluga pri primjeni (sadašnjeg) članka 207. stavak 5. UFEU-a¹⁴⁶.

213. U svakom slučaju, poslovni nastan nije isključen iz područja primjene glave VI. dijela trećeg UFEU-a o „Prometu”. Ta se glava odnosi na sve vrste pružanja usluga ako se odnose na usluge prometa. Stoga, na primjer, poslovni nastan mogao bi biti obuhvaćen zakonodavstvom donesenim na temelju članka 91. stavka 1. točke (b) UFEU-a kojim se utvrđuju uvjeti u kojima nerezidentni prijevoznici mogu pružati prometne usluge u državi članici.

214. Točno je da se u članku 58. stavku 1. UFEU-a (dijelu poglavlja 3. glave IV. o uslugama) navodi da se na slobodu pružanja usluga u području prometa primjenjuje glava VI. dijela trećeg UFEU-a i da ne postoji slična odredba u poglavlju 2. glave IV. o pravu na poslovni nastan. Sud je smatrao da je članak 58. stavak 1. UFEU-a uključen u treće poglavlje („Usluge”) glave IV UFEU-a jer je promet u biti usluga. Budući da je bio potreban poseban sustav za promet, uzimajući u obzir posebne aspekte te grane gospodarske djelatnosti¹⁴⁷, usluge prometa izdvojene su i izričito je navedeno da se na njih primjenjuje glava VI. dijela trećeg UFEU-a, a ne odredbe tog Ugovora u vezi sa slobodnim kretanjem usluga¹⁴⁸.

215. Međutim, nepostojanje odredbe slične članku 58. stavku 1. UFEU-a u poglavlju 2. glave IV. o pravu poslovnog nastana ne znači da je poslovni nastan kao takav isključen iz glave VI. dijela trećeg UFEU-a. To jednostavno znači da poslovni nastan u sektoru prometa nije isključen iz područja primjene poglavlja 2. glave IV. Sud je u biti smatrao da se to poglavlje izravno odnosi na promet, barem ako se ne primjenjuju određenija pravila donesena na temelju glave VI. dijela trećeg¹⁴⁹.

145 — Vidjeti točke 225. do 268. ovog mišljenja.

146 — Vidjeti Mišljenje 1/08 od 30. studenoga 2009., EU:C:2009:739, t. 168. do 173.

147 — Vidjeti presudu od 4. srpnja 1974., Komisija/Francuska, 167/73, EU:C:1974:35, t. 27.

148 — Vidjeti primjerice presudu od 1. listopada 2015., Trijber i Harmsen, C-340/14 i C-341/14, EU:C:2015:641, t. 47.

149 — Presuda od 22. prosinca 2010., Yellow Cab Verkehrsbetriebe, C-338/09, EU:C:2010:814, t. 31. do 33.

216. Sad ću razmotriti pitanje o tome jesu li usluge koje se pružaju u vezi sa sektorom prometa obuhvaćene iznimkom iz članka 207. stavka 5. UFEU-a. Odgovor na to pitanje zahtijeva zauzimanje stajališta o tome mora li stupanj povezanosti između usluge i prometa dosegnuti određenu razinu kako bi se aktivirala iznimka iz članka 207. stavka 5. UFEU-a. Posebice se postavlja pitanje o tome pripadaju li usluge kao što su upravljanje teretom, carinjenje, usluge pomorskih agencija, najam plovila s posadom te prodaja i promidžba usluga zračnog prometa u okvir zajedničke trgovinske politike ili zajedničke prometne politike.

217. Prema mojem mišljenju, pojmom „međunarodni sporazumi u području prometa” obuhvaćeni su sporazumi (ili njihovi dijelovi) koji se primjenjuju na usluge prometa kao takve (odnosno usluge prijevoza robe ili osoba zrakom, cestom, željeznicom, morem ili unutarnjim plovnim putovima), ali i na usluge koje su *inherentno i nerazdvojivo povezane* s takvim uslugama, odnosno usluge koje su posebno povezane s uslugama prometa te o njima ovise¹⁵⁰.

218. Usklađenost vanjskog djelovanja u prometu zahtijeva da sama usluga prometa i usluga koja joj je pomoćna čine dio iste zajedničke politike. Usklađenost politike Europske unije u pogledu usluga prometa kao takvih i odgovarajuća liberalizacija tih usluga mogle bi biti ugrožene zbog nepostojanja odgovarajuće politike o uslugama koje su inherentno povezane s prometom te u praksi omogućuju pružanje usluge prometa. Stoga, na primjer, prijevoz tereta u spremnicima na brodovima ne služi svrsi ako nema dostupnih usluga za iskrcaj spremnika s broda kako bi se njihov sadržaj mogao dalje prevoziti i naposljetku isporučiti primateljima. Mjere kojima se liberalizira pristup lukama za teretne brodove mogle bi stoga biti ugrožene ako, na primjer, usluge upravljanja teretom budu i dalje podložne protekcionističkim mjerama. Isto vrijedi i za, na primjer, održavanje i popravak opreme za promet, za što se može pretpostaviti da je potrebno praktično znanje i tehnička oprema svojstvena predmetnom obliku prometa te da je potrebno osigurati da je promet učinkovit. Slično tome, računalni sustavi za rezervaciju su kompjuterizirani sustavi u kojima se podaci prikupljaju i stavljaju na raspolaganje javnosti radi rezerviranja i naposljetku kupnje (posebice) usluga prometa. Činjenica da se takvi sustavi mogu upotrebljavati i za rezerviranje i kupnju smještaja za putnike ne mijenja činjenicu da je primarni razlog postojanja takvih sustava prodaja usluga prometa. Potporu za to tumačenje nalazim u mišljenju 1/08, u kojem je Sud opisao „određene usluge zračnog prometa” obuhvaćene predmetnim rasporedom u tom postupku tako da uključuju „usluge za popravak i održavanje zrakoplova, prodajne i promidžbene usluge ili računalne sustave za rezervaciju”¹⁵¹.

219. S druge strane, usluge koje *nisu* inherentno i nerazdvojivo povezane s uslugama prometa, kao što su usluge carinjenja, nisu obuhvaćene iznimkom iz članka 207. stavka 5. UFEU-a. Takve se usluge pružaju jer se roba uvozi i izvozi. To bi, naravno, obuhvaćalo kretanje robe preko granica koristeći se različitim oblicima prometa. Međutim, potreba za takvim uslugama nastaje neovisno o korištenim oblicima prijevoza.

Isključiva nadležnost na temelju članka 3. stavka 2. UFEU-a

220. Za pitanja u okviru područja primjene isključenja iz članka 207. stavka 5. UFEU-a, i stoga u području prometa, nadležnosti su u načelu podijeljene između Europske unije i država članica¹⁵². Međutim, Komisija tvrdi da Europska unija uživa isključivu vanjsku nadležnost na temelju prve ili treće osnove iz članka 3. stavka 2. UFEU-a, ovisno o usluzi prometa o kojoj je riječ.

150 — Vidjeti analogijom presudu od 15. listopada 2015., Grupo Iteveles i dr., C-168/14, EU:C:2015:685.

151 — Mišljenje 1/08 od 30. studenoga 2009., EU:C:2009:739, t. 169.

152 — Članak 4. stavak 2. točka (g) UFEU-a

– Prva osnova iz članka 3. stavka 2. UFEU-a

221. Komisija tvrdi da se člankom 12. Uredbe br. 216/2008 predviđa da Europska unija sklopi sporazum. Stoga Europska unija uživa isključivu nadležnost za sklapanje sporazuma ako se odnosi na uslugu održavanja i popravka zrakoplova.

222. Ne slažem se s time.

223. Uredbom br. 216/2008 osniva se Europska agencija za sigurnost zračnog prometa i uspostavlja se odgovarajući i sveobuhvatni okvir za utvrđivanje i provedbu tehničkih zahtjeva i administrativnih postupaka u području civilnog zrakoplovstva te za sigurnost zrakoplova trećih zemalja koji se koriste u zračnim lukama Unije¹⁵³. Primjenjuje se, među ostalim, na održavanje i korištenje zrakoplovnih proizvoda (što uključuje zrakoplove¹⁵⁴), dijelova i uređaja¹⁵⁵.

224. Europska unija na temelju članka 12. sklapa sporazume o priznavanju s trećim zemljama o *upotrebi certifikata koje su izdala zrakoplovna tijela* tih zemalja kojima se ovjerava sukladnost sa zahtjevima sigurnosti civilnog zrakoplovstva. Ta odredba u kombinaciji s trećom osnovom iz članka 3. stavka 2. UFEU-a pruža temelj Europskoj uniji da bez svojih država članica sklapa međunarodne sporazume s trećim zemljama o priznavanju takvih certifikata. Međutim, time se ne stvara isključiva vanjska nadležnost Unije za sklapanje međunarodnih sporazuma namijenjenih liberaliziranju trgovine uslugama održavanja i popravka zrakoplova. Drugim riječima, činjenica da je zakonodavac odlučio da države članice ne smiju sklapati vlastite međunarodne sporazume u pogledu određenog aspekta politike ne znači da se prva osnova iz članka 3. stavka 2. UFEU-a tada može upotrijebiti za zahtijevanje isključive vanjske nadležnosti nad ukupnom politikom ili nad drugim aspektima te politike.

– Treća osnova iz članka 3. stavka 2. UFEU-a

225. Prvi korak u primjeni članka 3. stavka 2. UFEU-a obuhvaća utvrđivanje predmetnog *područja*¹⁵⁶. Među strankama postoji neslaganje o tome što čini mjerodavno područje za ispitivanje ima li Europska unija isključivu nadležnost u pogledu sporazuma EUSFTA u dijelu u kojem se odnosi na usluge prometa.

226. Europska unija odlučila je izvršavati svoju nadležnost na određeni način time što nije preuzela obveze ili je preuzela samo vrlo ograničene obveze u pogledu načina obavljanja određenih oblika prometa u osmom poglavlju. U takvim se okolnostima pravna osnova za izvršavanje te vanjske nadležnosti mora pronaći u Ugovorima. Na primjer, na temelju Rasporeda posebnih obveza priloženih osmom poglavlju čini se da Europska unija ne preuzima obveze u pogledu prvog oblika za usluge željezničkog prometa¹⁵⁷. Ona je dakle odlučila da neće preuzeti obveze. Time se pretpostavlja da Europska unija ima nadležnost za takav odabir. Ta nadležnost zahtijeva pravnu osnovu u Ugovorima. Isto obrazloženje primjenjuje se za obveze koje bi mogle biti od ograničene praktične važnosti (na primjer, zbog zemljopisne udaljenosti između Europske unije i Singapura). Ako se nadležnost izvršava, primjenjuju se mjerodavna pravila Ugovora o podjeli vanjskih nadležnosti između Europske unije i država članica. Stoga se slažem s Vijećem da se podjela ne može razlikovati ovisno o zemljopisnom položaju trećih osoba s kojima Europska unija sklapa određeni međunarodni sporazum.

153 — Uvodne izjave 32., 33. i 34. Uredbe br. 216/2008.

154 — Članak 3. točka (d) br. 216/2008.

155 — Članak 1. stavak 1. točka (a) br. 216/2008.

156 — Vidjeti točku 123. ovog mišljenja.

157 — Dodatak 8-A-1, Raspored posebnih obveza u skladu s člankom 8.7. (prekogranično pružanje usluga), 11.C.

227. Suprotno tome, odabiri napravljeni pri izvršavanju nadležnosti te praktične posljedice tih odabira mogu imati učinak na to *utječe* li međunarodni sporazum na zajednička pravila te mijenja li njihovo područje primjene. Posljednji korak u analizi ERTA zahtijeva, kao što sam objasnila, posebno proučavanje posljedica međunarodnih obveza na sekundarno pravo Unije u odgovarajućem području¹⁵⁸.

228. Horizontalne obveze iz osmog poglavlja te horizontalne i sektorske obveze iz Rasporeda posebnih obveza, koji je priložen tom poglavlju, pokazuju da se sporazumom EUSFTA liberalizira trgovina uslugama prometa između Europske unije i Singapura na temelju odgovarajućeg oblika prometa. Stoga, dok se horizontalne obveze primjenjuju na sve usluge prometa (osim na velik dio usluga zračnog prometa), posebna načela primjenjuju se na liberalizaciju međunarodnog pomorskog prometa. Nadalje, u Rasporedu posebnih obveza (Dodatak 8-A-1) za prvi oblik (prekogranično pružanje usluga) pod naslovom 11. („Usluge prometa”) razlikuju se obveze za pomorski promet (odjeljak 11.A), međunarodni promet (odjeljak 11.B), željeznički promet (odjeljak 11.C), cestovni promet (odjeljak 11.D) i prijevoz robe cjevovodima, osim goriva (odjeljak 11.E). Posebne obveze navedene su pod naslovom 12. („Pomoćne usluge u prometu”) za pomoćne usluge koje odgovaraju svakom od tih vrsta prometa. Jednake se razlike pojavljuju u Dodatku 8-A-2 o trećem obliku (poslovni nastan) i u Dodatku 8-A-3 o četvrtom obliku (ključno osoblje i diplomirani vježbenici te prodavatelji poslovnih usluga)¹⁵⁹. Stupanj obveze ovisi o tome koristi li se u Rasporedu izraz „neobvezno” (što znači da obveze nisu preuzete za sve ili neke od predmetnih usluga) ili „ništa” (što znači da su preuzete sveukupne obveze) ili se određuju uvjeti određene obveze (na primjer, uvjet nacionalnosti i dalje može biti primijenjen).

229. To je u skladu s činjenicom da, kao što to pokazuje sekundarno zakonodavstvo Unije kojim se provodi zajednička prometna politika Unije¹⁶⁰, svaki oblik prometa (zračni, cestovni, željeznički, pomorski i promet unutarnjim plovnim putovima)¹⁶¹ ima obilježja koja se u velikoj mjeri odnose na njega i koja, stoga, zahtijevaju donošenje posebnih pravila, uključujući u cilju njihove liberalizacije.

230. Iz toga slijedi da bitna područja u svrhe treće osnove iz članka 3. stavka 2. UFEU-a u ovom predmetu odgovaraju pružanju usluga prometa u svakom obliku prometa, odnosno zračnog prometa, cestovnog prometa, željezničkog prometa, pomorskog prometa i prometa unutarnjim plovnim putovima¹⁶². Svako područje obuhvaća usluge koje su inherentno povezane s predmetnim uslugama prometa. Te usluge ne mogu se istodobno inherentno povezati s oblikom prometa te činiti zasebno područje u svrhe članka 3. stavka 2. UFEU-a (jer se razlikuju od drugih usluga).

231. Sad ću preispitati jesu li ta područja „velikim dijelom obuhvaćena” zajedničkim pravilima prije preispitivanja učinka koji bi sklapanje sporazuma EUSFTA imalo na ta pravila.

232. U pogledu *pomorskog prometa*, odbijam argument da je činjenica da se Uredba br. 4055/86 (u prvom redu) ne odnosi na pružanje usluga međunarodnog pomorskog prometa *iz* trećih zemalja *u* Europsku uniju dovoljna da bi se isključila isključiva vanjska nadležnost na temelju treće osnove iz članka 3. stavka 2. UFEU-a.

158 — Vidjeti točke 128. do 130. ovog mišljenja.

159 — Naslovi 16. i 17.

160 — Pregled tog zakonodavstva dostupan je na adresi:
www.eur-lex.europa.eu/summary/chapter/transport.html?root_default=SUM_1_CODED%3D32,SUM_2_CODED%3D3205&locale=en
(pristupljeno 4. listopada 2016.).

161 — Svaki od tih oblika spomenut je u članku 100. UFEU-a.

162 — Komisija nije izložila ništa u vezi s dodjelom nadležnosti u pogledu prijevoza robe cjevovodima osim goriva.

233. Točno je da se Uredba br. 4055/86 primjenjuje na „usluge prometa unutar Zajednice” (definirano kao „prijevoz putnika ili robe morem između luka neke države članice i luka ili pučinskih instalacija druge države članice”) i „promet s trećim zemljama” (definirano kao „prijevoz putnika ili robe morem između luka neke države članice i luka ili pučinskih instalacija treće zemlje”) ¹⁶³. Budući da se njime u biti nastoje provesti pravila Ugovora o slobodi pružanja usluga i sudska praksa koja je s njima povezana ¹⁶⁴, ta se uredba primjenjuje samo na: i. državljane Unije s poslovnim nastanom u državi članici koja nije država osobe kojoj su usluge namijenjene (članak 1. stavak 1.) ili ii. državljane države članice s poslovnim nastanom izvan Europske unije i brodare s poslovnim nastanom izvan Europske unije, ali koje nadziru građani Unije, pod uvjetom da su njihovi brodovi registrirani u toj državi članici u skladu s njezinim zakonodavstvom (članak 1. stavak 2.) ¹⁶⁵. Za razliku od sporazuma EUSFTA, Uredba br. 4055/86 ne odnosi se dakle na ukidanje ograničenja pružanja usluga međunarodnog pomorskog prometa ako te usluge pružaju državljani trećih zemalja ili brodari s poslovnim nastanom izvan Europske unije koje nadziru državljani trećih zemalja, ili ako su brodovi registrirani u trećoj državi, *osim* ako usluge pružaju građani Unije s poslovnim nastanom u državi članici koja nije država osobe kojoj su usluge namijenjene ¹⁶⁶.

234. Međutim, činjenica primjenjuje li se Uredba br. 4055/86 na situacije s elementom koji se ne odnosi na Uniju (i stoga ima vanjsku dimenziju) nije relevantna pri provedbi analize ERTA. Međunarodna obveza lako može utjecati ili izmijeniti područje primjene zajedničkih pravila kojima se uređuju samo situacije „unutar Unije”. Primjer za to nudi mišljenje 1/03 ¹⁶⁷. Nova Konvencija iz Lugana kojom je oblikovan predmet zahtjeva za donošenje mišljenja bila je namijenjena proširivanju zajedničkih pravila o nadležnosti na Europsku uniju te priznavanju i izvršavanju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima koje proizlaze iz Uredbe Vijeća (EZ) br. 44/2001 ¹⁶⁸. Iako ta zajednička pravila *nisu* namijenjena uređivanju sudske nadležnosti sudova u državama nečlanicama te priznavanju i izvršavanju odluka tih sudova, Sud je zaključio da bi nova Konvencija iz Lugana mogla utjecati na ujednačenu i dosljednu primjenu sustava uspostavljenog Uredbom br. 44/2001 ¹⁶⁹.

235. Je li Uredbom br. 4055/86 obuhvaćeno velikim dijelom područje usluga pomorskog prometa?

236. U pogledu *pomorskog prometa*, Europska unija prihvaća iz osmog poglavlja, osim horizontalnih obveza utvrđenih u tom poglavlju, sveukupne obveze iz prvog i drugog načina, određene obveze iz trećeg načina i ograničene obveze iz četvrtog načina ¹⁷⁰. U pogledu *pomoćnih usluga pomorskog prometa*, obveze u okviru prvog i trećeg načina ovise o predmetnoj državi članici i vrsti pomoćnih usluga, a Unija je prihvatila sveukupne obveze u okviru drugog načina. Nekoliko je država članica prihvatilo ograničene obveze u okviru četvrtog načina.

237. Svakako postoji preklapanje između Uredbe br. 4055/86 i osmog poglavlja sporazuma EUSFTA. Svrha te uredbe jest, u skladu s člankom 58. stavkom 1. UFEU-a, primijeniti pravila Ugovora kojima se uređuje sloboda pružanja usluga na područje pomorskog prometa među državama članicama ¹⁷¹. U skladu s tim, njome se sprječava primjena svakog nacionalnog zakonodavstva čiji je učinak otežati pružanje usluga među državama članicama više negoli pružanje potpuno domaćih usluga unutar države članice, osim ako je to zakonodavstvo opravdano važnim razlozima u javnom

163 — Članak 1. stavak 4. točke (a) i (b) Uredbe br. 4055/86.

164 — Presuda od 8. srpnja 2014., *Fonship i Svenska Transportarbetareförbundet*, C-83/13, EU:C:2014:2053, t. 41. i navedena sudska praksa.

165 — Članak 1. stavci 1. i 2. Uredbe br. 4055/86.

166 — Iako se člankom 7. Uredbe br. 4055/86 ovlašćuje Vijeće da može „[...] proširiti odredbe [te] Uredbe i na državljane trećih zemalja koji pružaju usluge pomorskog prometa i koji imaju poslovni nastan u [Europskoj uniji]”, ta odredba još uvijek nije provedena.

167 — Mišljenje 1/03 od 7. veljače 2006., EU:C:2006:81.

168 — Uredba od 22. prosinca 2000. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (SL 2001., L 12, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 3., str. 30.).

169 — Mišljenje 1/03 od 7. veljače 2006., EU:C:2006:81, t. 172.

170 — Može biti primijenjen uvjet državljanstva.

171 — Vidjeti među ostalim presude od 5. listopada 1994., *Komisija/Francuska*, C-381/93, EU:C:1994:370, t. 13., i od 11. siječnja 2007., *Komisija/Grčka*, C-269/05, neobjavljena, EU:C:2007:17, t. 20.

interesu te ako su njime usvojene mjere nužne i razmjerne¹⁷². Kao i sporazumom EUSFTA, Uredbom br. 4055/86 stoga se namjerava liberalizirati prekogranično pružanje usluga pomorskog prometa (odnosno pružanje tih usluga u okviru prvog i drugog oblika). Osim toga, sporazum EUSFTA i ta uredba sadržavaju posebna pravila o dogovorima o raspodjeli tereta u bilateralnim sporazumima sklopljenima s trećim zemljama¹⁷³.

238. Međutim, postojanje tih pravila u Uredbi br. 4055/86 nije dovoljno za zaključak da je liberalizacija usluga pomorskog prometa velikim dijelom obuhvaćena zajedničkim pravilima.

239. Kao prvo, Uredba br. 4055/86 odnosi se samo na *prekograničnu trgovinu* pomorskim uslugama (prvi i drugi način). Njome se ne liberalizira pružanje usluga u okviru trećeg načina odnosno poslovni nastan. To je možda zbog toga što je pomorski promet (kao i drugi oblici prometa) već uređen, unutar Europske unije, pravilima Ugovora o slobodi poslovnog nastana u člancima 49. do 55. UFEU-a. Te odredbe ne sadržavaju isključivanje koje je usporedivo s onim što se člankom 58. UFEU-a utvrđuje u pogledu usluga¹⁷⁴. Stoga je treći način u pomorskom prometu uvjetovan odredbama Ugovora o slobodi poslovnog nastana. Međutim, kao što ću objasniti u kontekstu portfelja ulaganja, odredbe Ugovora ne mogu se, prema mojem mišljenju, smatrati „zajedničkim pravilima” u svrhe treće osnove iz članka 3. stavka 2. UFEU-a¹⁷⁵. Osim toga, iako se člankom 50. stavkom 1. UFEU-a omogućuje pravna osnova za donošenje zajedničkih pravila namijenjenih „ostvarenj[u] slobode poslovnog nastana s obzirom na određenu djelatnost”, nijedna od stranaka u ovom postupku nije navela da se tom odredbom koristilo u sektoru pomorskog prometa¹⁷⁶.

240. Kao drugo, u pogledu četvrtog načina, Komisija s pravom navodi da su zajednička pravila utvrđena u Direktivi 2014/66. Međutim, ta se direktiva posebno primjenjuje u kontekstu *premještanja* direktora, stručnjaka ili zaposlenih vježbenika *unutar poduzeća*¹⁷⁷. Kao što je prikazano u članku 8.13.2. sporazuma EUSFTA, odjeljak D osmog poglavlja ima znatno šire područje primjene koje obuhvaća ne samo premještanja unutar poduzeća, nego i druge oblike „privremene prisutnosti fizičkih osoba u poslovne svrhe”. Stoga se u članku 8.13. točki (a) drugom podstavku sporazuma EUSFTA navodi da se ključno osoblje sastoji od, osim „osoba premještenih unutar poduzeća”, „poslovnih posjetitelja za potrebe poslovne jedinice”. Slično tome, taj se odjeljak primjenjuje na „prodavatelje poslovnih usluga” koji su definirani kao „fizičke osobe koje su predstavnici pružatelja usluge koji traže privremeni ulazak na državno područje druge stranke radi pregovora o prodaji usluga ili sklapanja ugovora o prodaji usluga za tog pružatelja usluga”. Ponovno, to pružanje usluga ne uključuje „premještanje [radne snage] unutar poduzeća”.

241. Stoga zaključujem da područje liberalizacije usluga pomorskog prometa nije velikim dijelom obuhvaćeno zajedničkim pravilima te da se, kao posljedica, nad tim područjem ne može uspostaviti isključiva vanjska nadležnost u okviru trećeg temelja iz članka 3. stavka 2. UFEU-a.

242. Međutim, prihvaćam da Europska unija ima podijeljenu nadležnost za sklapanje međunarodnog sporazuma namijenjenoga liberalizaciji usluga pomorskog prometa.

243. Prema mojem mišljenju, odredbe sporazuma EUSFTA o uslugama pomorskog prometa mogu se smatrati nužnima za postizanje ciljeva glave VI. dijela trećeg UFEU-a o prometnoj politici Europske unije (druga osnova iz članka 216. stavka 1. UFEU-a). Zajednička trgovinska politika zahtijeva, među ostalim, donošenje zajedničkih pravila primjenjivih na međunarodni promet prema državnom

172 — Vidjeti među ostalim presudu od 14. studenoga 2002., *Geha Naftiliaki i dr.*, C-435/00, EU:C:2002:661, t. 20.

173 — Članak 3. Uredbe br. 4055/86

174 — Vidjeti točke 214. i 215. ovog mišljenja.

175 — Vidjeti točke 350. do 359. ovog mišljenja.

176 — Kao što sam objasnila, stranka koja ostvaruje isključivu nadležnost mora pokazati isključivu prirodu vanjske nadležnosti Europske unije na koju se oslanja (točka 122. ovog mišljenja).

177 — Članak 2. stavak 1. Direktive 2014/66.

području države članice ili iz njega, odnosno promet preko državnog područja jedne države članice ili više njih (članak 91. stavak 1. točka (a) UFEU-a). To obuhvaća promet željeznicom, cestama, unutarnjim plovnim putovima, morem i zrakom (članak 100. UFEU-a). Nužna posljedica toga jest nadležnost za sklapanje međunarodnih sporazuma radi stjecanja recipročnih obveza od trećih zemalja iz kojih promet dolazi ili koje su njegovo odredište. Stoga smatram da Europska unija i države članice dijele nadležnost nad tim odredbama na temelju članka 4. stavka 2. točke (g) UFEU-a (promet) i druge osnove iz članka 216. stavka 1. UFEU-a, u vezi s člankom 91. i člankom 100. stavkom 2. UFEU-a.

244. Sad ću razmotriti *promet unutarnjim plovnim putovima*. Osim horizontalnih obveza utvrđenih u osmom poglavlju, Europska unija preuzima ograničene obveze iz tog poglavlja u okviru prvog i drugog načina, zajedno s trećim načinom (ovisno o predmetnoj državi članici). Nisu preuzete obveze u okviru četvrtog načina. U pogledu *pomoćnih usluga prometa unutarnjim plovnim putovima* (kao što su usluge upravljanja teretom ili usluge pohranjivanja i skladištenja), obveze preuzete u okviru prvog, drugog i trećeg načina ovise o predmetnoj državi članici i vrsti pomoćnih usluga.

245. Već sam objasnila zašto se ne slažem s argumentom Komisije da se, zbog ograničene praktične važnosti određenih usluga, Europska unija u biti ne obvezuje i u praksi ne izvršava nadležnosti pomoću sporazuma EUSFTA¹⁷⁸. Nadalje, Komisija nije iznijela ništa čime bi pokazala da su zadovoljeni uvjeti treće osnove iz članka 3. stavka 2. UFEU-a. U tim je okolnostima nepotrebno dalje istraživati moguću primjenu članka 3. stavka 2. UFEU-a na odredbe osmog poglavlja u dijelu u kojem se one primjenjuju na promet unutarnjim plovnim putovima. Europska unija ne uživa odgovarajuću isključivu vanjsku nadležnost u pogledu takvog prometa iz članka 3. stavka 2. UFEU-a.

246. Međutim, kao i u slučaju pomorskog prometa¹⁷⁹, odredbe sporazuma EUSFTA o prometu unutarnjim plovnim putovima mogu se smatrati nužnima za postizanje ciljeva iz glave VI. dijela trećeg UFEU-a (druga osnova iz članka 216. stavka 1. UFEU-a), pa dakle, zbog istih razloga, spadaju u podijeljene nadležnosti Europske unije i država članica na temelju članka 4. stavka 2. točke (g) te druge osnove iz članka 216. stavka 1. UFEU-a, u vezi s člankom 91. i člankom 100. stavkom 1. UFEU-a.

247. U pogledu *zračnog prometa*, osim horizontalnih obveza utvrđenih u osmom poglavlju, Europska unija preuzima sveukupne obveze u okviru prvog i drugog načina, iako su te obveze ograničene na: i. usluge popravka i održavanja zrakoplova tijekom kojih je zrakoplov povučen iz prometa; ii. usluge prodaje i stavljanja na tržište usluga u zračnom prometu; i iii. usluge računalnog sustava rezervacija. Osim toga, Europska unija preuzima neke obveze u okviru trećeg načina i ograničene obveze u okviru četvrtog načina (može se primijeniti uvjet državljanstva) za usluge međunarodnog zračnog prometa.

248. Već sam odbila tvrdnju Komisije o isključivoj nadležnosti Unije nad uslugama popravka i održavanja zrakoplova na temelju prve osnove iz članka 3. stavka 2. UFEU-a¹⁸⁰.

249. Iz toga slijedi da pitanje ima li Europska unija isključivu nadležnost nad zračnim prometom ovisi o tome jesu li zadovoljeni uvjeti treće osnove iz članka 3. stavka 2. UFEU-a.

250. Prema mojem mišljenju, Komisija nije dokazala da jesu. Njezini argumenti o uslugama popravka i održavanja zrakoplova ograničeni su na prvu osnovu iz članka 3. stavka 2. UFEU-a. Njezino je stajalište o uslugama prodaje i stavljanja na tržište usluga u zračnom prometu to da se one nalaze u okviru zajedničke trgovinske politike. Jedina vrsta usluga u zračnom prometu za koju Komisija iznosi analizu ERTA jesu usluge računalnog sustava rezervacija. Nesporno je da se Uredbom br. 80/2009 utvrđuju zajednička pravila primjenjiva na svaki računalni sustav rezervacija ako on sadržava proizvode zračnog

178 — Vidjeti točku 226. ovog mišljenja. Također nije bitno za dodjelu nadležnosti da se o Rasporedu obveza Europske unije pregovaralo na temelju rasporeda iz GATS-a.

179 — Vidjeti točku 243. ovog mišljenja.

180 — Vidjeti točke 221. do 224. ovog mišljenja.

prometa ponuđene za upotrebu u Uniji ili koji se u njoj upotrebljavaju. Nadalje, Sud je potvrdio da je, kao rezultat prethodnice te uredbe (Uredba Vijeća (EEZ) br. 2299/89¹⁸¹), Europska unija stekla isključivu nadležnost za sklapanje međunarodnih sporazuma u vezi s računalnim sustavima rezervacija koji se nude za upotrebu ili se upotrebljavaju na njezinu državnom području¹⁸². Međutim, samo to nije dovoljno da bi se zaključilo da je pružanje usluga u zračnom prometu područje velikim dijelom obuhvaćeno zajedničkim pravilima. Stoga Europska unija nema odgovarajuću isključivu vanjsku nadležnost nad tim područjem.

251. Odredbe sporazuma EUSFTA o uslugama u zračnom prometu mogu se svejedno smatrati nužnima za postizanje ciljeva glave VI. dijela trećeg UFEU-a (druga osnova iz članka 216. stavka 1. UFEU-a) zbog razloga koji su slični onima koji se primjenjuju na pomorski promet i promet unutarnjim plovnim putovima¹⁸³. Stoga Europska unija i države članice dijele nadležnost nad tim odredbama na temelju članka 4. stavka 2. točke (g) i druge osnove iz članka 216. stavka 1. UFEU-a, u vezi s člankom 91. i člankom 100. stavkom 2. UFEU-a.

252. Osvrćući se sada na *željeznički promet*, osim horizontalnih obveza utvrđenih u osmom poglavlju, Europska unija nije prihvatila obveze u okviru prvog načina i sveukupne obveze u okviru drugog načina. Sveukupne obveze preuzete su za većinu država članica u vezi s trećim načinom, iako države članice mogu korištenje javnih dobara podvrgnuti javnim monopolima ili isključivim pravima dodijeljenima privatnim subjektima. U pogledu četvrtog načina ne primjenjuju se rezervacije¹⁸⁴. U pogledu *pomoćnih usluga željezničkog prometa*, obveze u okviru prvog i trećeg načina ovise o predmetnoj državi članici i vrsti pomoćne usluge. Preuzete su sveukupne obveze drugog načina.

253. Odbijam argument Komisije da mišljenje 1/94 i predmet C-268/94, Portugal protiv Vijeća¹⁸⁵, podupiru zaključak da su obveze u sporazumu EUSFTA u pogledu pružanja usluga željezničkog prometa u okviru drugog oblika „izrazito ograničenog područja primjene” i stoga akcesorne obvezama u području zajedničke trgovinske politike (za koje Europska unija uživa isključivu nadležnost). U odgovarajućem dijelu mišljenja 1/94, Sud razlikuje međunarodni sporazum „takve naravi i opsega kao što je TRIPS”, za koji se ne može smatrati da pripada u okvir područja primjene zajedničke trgovinske politike, od trgovinskih sporazuma koji prava intelektualnog vlasništva uređuju na potpuno sporedan način¹⁸⁶. Taj se dio mišljenja 1/94 odnosi dakle na područje primjene sporazuma koji za svoju pravnu osnovu imaju (sadašnji) članak 207. stavak 1. UFEU-a. Nije bitno kad se, kao u ovom postupku, od Suda zahtijeva da utvrdi uživa li Europska unija isključivu vanjsku nadležnost na temelju članka 3. stavka 2. UFEU-a u pogledu područja (ovdje, željezničkog prometa) koje je izvan okvira zajedničke trgovinske politike. Jednako se obrazloženje primjenjuje na presudu u predmetu Portugal protiv Vijeća¹⁸⁷.

254. Sada ću razmotriti obuhvaća li se Direktivom 2012/34 velikim dijelom područje usluga željezničkog prometa u Europskoj uniji.

181 — Uredba od 24. srpnja 1989. o Kodeksu poslovanja računalnih sustava rezervacija (SL 1989., L 220, str. 1.).

182 — Vidjeti primjerice presudu od 5. studenoga 2002., Komisija/Danska, C-467/98, EU:C:2002:625, t. 103.

183 — Vidjeti točke 243. i 246. ovog mišljenja.

184 — Ne spominju se usluge željezničkog prometa u vezi s četvrtim oblikom u Rasporedu posebnih obveza o ključnom osoblju i diplomiranim vježbenicima i prodavateljima poslovnih usluga u Dodatku 8-A-3, čija je svrha, u skladu s prvom točkom Rasporeda, navesti „gospodarske djelatnosti liberalizirane na temelju članaka 8.7. [...] i 8.12. [...] na koje se primjenjuju ograničenja o ključnom osoblju i diplomiranim vježbenicima u skladu s člancima 8.14. [...] i 8.15.” [neslužbeni prijevod] i navesti ta ograničenja.

185 — Komisija se posebice oslanja na mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 67., i presudu od 3. prosinca 1996., Portugal/Vijeće, C-268/94, EU:C:1996:461, t. 75.

186 — Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 66. do 68.

187 — Presuda od 3. prosinca 1996., Portugal/Vijeće, C-268/94, EU:C:1996:461, t. 75.

255. Direktivom 2012/34, koja se primjenjuje na korištenje željezničkom infrastrukturom za domaće i međunarodne željezničke usluge¹⁸⁸, namjerava se podvrgnuti željeznički sektor načelu slobode pružanja usluga uzimajući u obzir posebne značajke tog sektora¹⁸⁹. U skladu s tim, Direktivom 2012/34 uređuje se pristup željezničkog poduzeća željezničkoj infrastrukturi u svim državama članicama (uključujući državu članicu koja nije ona u kojoj poduzeće ima poslovni nastan) u svrhu upravljanja željezničkim uslugama prijevoza tereta ili međunarodnom uslugom prijevoza putnika¹⁹⁰. Stoga ona obuhvaća pružanje *prekograničnih usluga željezničkog prometa* (prvi i drugi način) u Europskoj uniji. Nadalje, direktivom se utvrđuju materijalna i postupovna pravila o uvjetima pod kojima željezničko poduzeće može pribaviti licenciju kojom mu se omogućuje pružanje usluga željezničkog prometa u Europskoj uniji, pa i s državnog područja jedne države članice na državno područje druge države članice. Ti se uvjeti posebice odnose na dobru reputaciju, financijsku sposobnost i stručnu osposobljenost poduzeća¹⁹¹. Stoga Direktiva 2012/34 sadržava detaljna pravila o pristupu tržištu putem poslovnog nastana (treći način).

256. U tim okolnostima smatram da Direktiva 2012/34 velikim dijelom obuhvaća područje željezničkog prometa.

257. Također smatram da bi relevantna pravila u sporazumu EUSFTA izmijenila područje primjene zajedničkih pravila utvrđenih tom direktivom. Na primjer, odredbe o poslovnom nastanu (odjeljak C osmog poglavlja) primjenjuju se na „mjere koje su stranke usvojile ili održavaju, a koje utječu na poslovni nastan u svim gospodarskim djelatnostima”¹⁹². Te odredbe obuhvaćaju zaštitu od diskriminirajućeg postupanja. Stoga poduzeću za željeznički promet iz Singapura koje nastoji ostvariti pristup tržištu Unije tako da na njemu uspostavi komercijalnu prisutnost treba odobriti nediskriminirajući pristup tržištu, podložno ograničenjima navedenima u Rasporedu posebnih obveza Europske unije¹⁹³. Prema tom se poduzeću, nakon što uspostavi poslovni nastan u državi članici, ne bi trebalo postupati manje povoljno nego prema poduzećima iz te države članice¹⁹⁴. Učinak tih odredbi o pristupu tržištu i nacionalnom tretmanu jest dakle omogućiti željezničkim poduzećima iz Singapura pristup jedinstvenom Europskom željezničkom prostoru uspostavljenom Direktivom 2012/34. Na primjer, poduzeće za željeznički promet iz Singapura u načelu bi bilo ovlašteno pribaviti licenciju pod jednakim uvjetima kao i „domaća” poduzeća za željeznički promet¹⁹⁵. Uvjetovano horizontalnim ograničenjem za javna komunalna tijela u Rasporedu posebnih obveza Europske unije o poslovnom nastanu¹⁹⁶, to bi poduzeće također imalo pravo na pristup željezničkoj infrastrukturi u državama članicama¹⁹⁷ te pravo da se s njime ne postupa manje povoljno nego s „domaćim” željezničkim poduzećem u pogledu dodjele kapaciteta¹⁹⁸. Drugim riječima, sporazumom EUSFTA izmijenilo bi se područje primjene Direktive 2012/34.

188 — Članak 1. stavak 2. Direktive 2012/34.

189 — Uvodna izjava 7. Direktive 2012/34.

190 — Vidjeti članak 1. stavak 1. točku (b), članak 10. stavke 1. i 2. te članak 17. Direktive 2012/34.

191 — Članci 18., 19., 20. i 21. Direktive 2012/34.

192 — Članak 8.9. sporazuma EUSFTA. Iznimke tog pravila utvrđene u toj odredbi nisu bitne u ovom predmetu.

193 — Članak 8.10.1. sporazuma EUSFTA. Vidjeti i točku 252. ovog mišljenja.

194 — Članak 8.11.1. sporazuma EUSFTA

195 — Članak 17. stavci 1. i 2. Direktive 2012/34

196 — Dodatak 8-A-2 sporazumu EUSFTA. Tim se ograničenjem, koje se primjenjuje na usluge željezničkog prometa za čiju je upotrebu potrebna javna domena, omogućuje da gospodarske djelatnosti koje se smatraju javnim komunalnim uslugama na državnoj ili lokalnoj razini podliježu javnim monopolima ili isključivim pravima dodijeljenima privatnim subjektima.

197 — Članak 10. Direktive 2012/34

198 — Članci 38. do 54. Direktive 2012/34

258. Budući da bi sporazum EUSFTA imao taj učinak na postojeća zajednička pravila o pristupu tržištu Unije za usluge željezničkog prometa, Europska unija pribavila je isključivu vanjsku nadležnost u području željezničkog prometa. Taj zaključak ne može biti osporen činjenicom da, u pogledu pružanja usluga željezničkog prometa u okviru četvrtog načina, Direktiva 2014/66 ima ograničeniju obuhvaćenost od bitnih odredbi sporazuma EUSFTA. Trećom osnovom iz članka 3. stavka 2. UFEU-a ne zahtijeva se potpuno preklapanje područja obuhvaćenih međunarodnim obvezama i onih obuhvaćenih pravilima Unije¹⁹⁹.

259. Stoga smatram da Europska unija uživa isključivu vanjsku nadležnost nad odredbama sporazuma EUSFTA o uslugama željezničkog prometa, na temelju članka 91. i članka 100. stavka 1. UFEU-a, u vezi s trećom osnovom iz članka 3. stavka 2. UFEU-a i trećom osnovom iz članka 216. stavka 1. UFEU-a.

260. U pogledu *cestovnog prometa*, osim horizontalnih obveza koje proizlaze iz osmog poglavlja, Europska unija nije prihvatila obveze u okviru prvog načina i sveukupne obveze u okviru drugog načina. Obveze u okviru trećeg načina uvjetovane su raznim rezervama u određenim državama članicama, ovisno o vrsti prometa (prijevoz putnika ili prijevoz robe). U pogledu četvrtog načina, nekoliko je država članica preuzelo rezerve (u obliku uvjeta državljanstva i boravišta). U pogledu *pomoćnih usluga cestovnog prometa*, obveze u okviru prvog i trećeg načina ovise o predmetnoj državi članici i vrsti predmetne pomoćne usluge. Preuzete su sveukupne obveze drugog načina. Tri države članice izjavile su rezerve u okviru četvrtog načina (u obliku uvjeta državljanstva).

261. Komisija tvrdi da su obveze u okviru drugog načina za usluge cestovnog prometa ograničene praktične važnosti. Odbijam taj argument zbog razloga koje sam već objasnila²⁰⁰.

262. Je li Uredbom br. 1071/2009 ipak velikim dijelom obuhvaćeno područje usluga cestovnog prometa?

263. Uredbom br. 1071/2009 utvrđuju se opsežna pravila o pristupu i obavljanju djelatnosti cestovnog prijevoznika koja su primjenjiva na cestovni teretni i cestovni putnički promet²⁰¹. Utvrđuju se zahtjevi za obavljanje te djelatnosti, odnosno postojanje stvarnog i stabilnog poslovnog nastana u jednoj od država članica, dobrog ugleda te odgovarajućeg financijskog položaja i potrebne stručne osposobljenosti²⁰². Osim toga, Uredbom br. 1071/2009 od svake se države članice zahtijeva da odredi jedno ili više nadležnih tijela zaduženih za odobravanje ovlaštenja za sudjelovanje u djelatnosti cestovnog prijevoznika ako udovoljavaju tim zahtjevima²⁰³. Ta su pravila dopunjena sektorskim pravilima u Uredbi br. 1072/2009 o pristupu tržištu međunarodnog cestovnog prijevoza tereta²⁰⁴ i u Uredbi br. 1073/2009 o pristupu tržištu usluga prijevoza običnim i turističkim autobusima²⁰⁵. Potonjim dvjema uredbama od predmetnih poduzeća zahtijeva se pribavljanje licencije Zajednice prije sudjelovanja u tim djelatnostima²⁰⁶.

199 — Vidjeti točku 125. ovog mišljenja.

200 — Vidjeti točku 226. ovog mišljenja.

201 — Članak 1. stavak 1. Uredbe br. 1071/2009

202 — Članak 3. i članci 5. do 9. Uredbe br. 1071/2009

203 — Članak 10. Uredbe br. 1071/2009

204 — Uredba se primjenjuje na međunarodni cestovni prijevoz tereta, definiran kao međunarodni cestovni prijevoz tereta kao javne usluge, za vožnje koje se obavljaju na području Unije te unutarnji cestovni prijevoz tereta koji privremeno obavlja strani cestovni prijevoznik („kabotaža“) (članak 1. stavci 1. i 4. Uredbe br. 1072/2009).

205 — Ta se uredba primjenjuje na međunarodni prijevoz putnika običnim i turističkim autobusima na području Europske unije koji obavljaju prijevoznici sa sjedištem u državi članici kao javni prijevoz ili prijevoz za vlastite potrebe, u skladu s pravom te države članice, koristeći se vozilima koja su registrirana u toj državi članici te koja su svojom konstrukcijom i opremom primjerena za prijevoz više od devet osoba, uključujući vozača, te su i namijenjena za tu svrhu, kao i na kretanje takvih praznih vozila u vezi s takvim prijevozom (članak 1. stavak 1. Uredbe br. 1073/2009). Također se primjenjuje na unutarnji cestovni prijevoz putnika kao javnu uslugu koji privremeno obavlja strani prijevoznik („kabotaža“) (članak 1. stavak 4. Uredbe br. 1073/2009).

206 — Vidjeti članak 4. uredbi br. 1072/2009 i br. 1073/2009.

264. U tom kontekstu, uredbama br. 1071/2009, 1072/2009 i 1073/2009 uređuje se *prekogranično pružanje* usluga cestovnog prometa (prvi i drugi način) te pristup tržištu usluga cestovnog prometa putem *poslovnog nastana* (treći način). Uredba br. 1072/2009 sadržava i pravila o potvrdama za vozače pa se time uređuje *privremena prisutnost* fizičkih osoba na državnom području država članica za pružanje usluga cestovnog prijevoza tereta (četvrti način)²⁰⁷. Iako Direktiva 2014/66 ima ograničeniji opseg od bitnih obveza iz sporazuma EUSFTA o četvrtom načinu, smatram da postojeća zajednička pravila velikim dijelom obuhvaćaju područje cestovnog prometa.

265. Osim toga, smatram da bi područje primjene uredbi br. 1071/2009, 1072/2009 i 1073/2009 bilo izmijenjeno međunarodnim obvezama, kao što su one koje su sadržane u sporazumu EUSFTA. Moje je razmišljanje u biti slično onomu o željezničkom prometu²⁰⁸.

266. Posebice, odredbe o poslovnom nastanu (odjeljak C osmog poglavlja) primjenjuju se na „mjere koje su stranke usvojile ili održavaju, a koje utječu na poslovni nastan u svim gospodarskim djelatnostima”²⁰⁹. Te odredbe obuhvaćaju zaštitu od diskriminirajućeg postupanja. Stoga cestovnom prijevozniku iz Singapura koji nastoji ostvariti pristup tržištu Unije tako da na njemu uspostavi komercijalnu prisutnost treba odobriti nediskriminirajući pristup tržištu, podložno ograničenjima navedenima u Rasporedu posebnih obveza Europske unije²¹⁰. Nakon uspostavljanja poslovnog nastana u državi članici taj bi prijevoznik trebao imati pravo da se s njim ne postupa manje povoljno negoli s poduzećima iz te države članice²¹¹. Stoga je učinak tih odredbi o pristupu tržištu i nacionalnom tretmanu odobriti cestovnom prijevozniku iz Singapura nediskriminirajući pristup tržištu Unije uklanjanjem prepreka učinkovitim uspostavljanju njihova poslovnog nastana u njemu. Kao rezultat sporazuma EUSFTA, tom prijevozniku treba odobriti pristup tom tržištu pod jednakim uvjetima (na primjer o financijskom položaju ili stručnoj osposobljenosti²¹²) kao što su oni primjenjivi na domaće prijevoznike. Drugim riječima, sporazumom EUSFTA izmijenilo bi se područje primjene uredbi br. 1071/2009, 1072/2009 i 1073/2009.

267. Budući da bi sporazum EUSFTA imao takav učinak na postojeća zajednička pravila o pristupu tržištu Unije za usluge cestovnog prometa, Europska unija stekla je isključivu vanjsku nadležnost u području cestovnog prometa. Prema tome, smatram da Europska unija ima isključivu vanjsku nadležnost nad odredbama sporazuma EUSFTA o uslugama cestovnog prometa, na temelju članka 91. i članka 100. stavka 1. UFEU-a u vezi s trećom osnovom iz članka 3. stavka 2. UFEU-a i trećom osnovom iz članka 216. stavka 1. UFEU-a.

268. U svjetlu tih razmatranja zaključujem da Europska unija dijeli vanjsku nadležnost s državama članicama za preuzimanje obveza iz osmog poglavlja sporazuma EUSFTA u dijelu koji se odnosi na zračni promet, pomorski promet i promet unutarnjim plovnim putovima, uključujući usluge inherentno povezane s tim uslugama prometa te isključivu vanjsku nadležnost na temelju treće osnove iz poglavlja 3. stavka 2. UFEU-a za preuzimanje obveza iz osmog poglavlja sporazuma EUSFTA u dijelu koji se odnosi na željeznički promet i cestovni promet (i usluge inherentno povezane s tim uslugama prometa). Europska unija ima isključivu vanjsku nadležnost na temelju članka 3. stavka 1. točke (e) i članka 207. stavka 1. UFEU-a u pogledu svih drugih usluga obuhvaćenih tim poglavljem.

269. Sad ću razmotriti odjeljak A devetog poglavlja sporazuma EUSFTA. Odjeljak B tog poglavlja obradit ću zajedno s poglavljima 13., 15. i 16. sporazuma EUSFTA²¹³.

207 — Vidjeti članke 5. i 7. Uredbe br. 1072/2009. „Potvrda za vozače” zapravo je certifikat koji izdaje država članica svakom cestovnom prijevozniku za cestovni prijevoz tereta kao javne usluge na temelju licencije Zajednice.

208 — Vidjeti točke 257. i 258. ovog mišljenja.

209 — Članak 8.9. sporazuma EUSFTA. Iznimke tog pravila utvrđene u toj odredbi nisu bitne u ovom predmetu.

210 — Članak 8.10.1. sporazuma EUSFTA. Vidjeti i točku 260. ovog mišljenja.

211 — Članak 8.11.1. sporazuma EUSFTA

212 — Članci 7. i 8. Uredbe br. 1071/2009

213 — Vidjeti točke 523. do 544. ovog mišljenja.

Ulaganja (deveto poglavlje odjeljak A sporazuma EUSFTA ²¹⁴)

Argumenti

270. *Komisija* navodi da odjeljak A devetog poglavlja sporazuma EUSFTA, koje je posebice u vezi s međunarodnim ulaganjima i ne primjenjuje se na ulaganja unutar Unije, potpada pod isključivu nadležnost Europske unije nad zajedničkom trgovinskom politikom u dijelu u kojem se primjenjuje na izravno strano ulaganje. Oslanjajući se na ispitivanje koje se primjenjuje u predmetima o trgovini uslugama i robom te na komercijalne aspekte intelektualnog vlasništva, *Komisija* tvrdi da sporazum pripada u područje primjene članka 207. stavka 1. UFEU-a ako se odnosi posebno na međunarodno ulaganje jer mu je u biti svrha promicanje, olakšavanje ili uređivanje međunarodnih ulaganja te ima izravne i neposredne učinke na njih.

271. Pri razlikovanju između portfeljnih ulaganja (ili drugih neizravnih ulaganja) i izravnih stranih ulaganja (od kojih oba mogu biti u okviru definicije iz članka 9.1. sporazuma EUSFTA), *Komisija* predlaže prijenos definicije Suda o „izravnom ulaganju” u kontekstu slobodnog kretanja kapitala i plaćanja na članak 207. stavak 1. UFEU-a.

272. Prema mišljenju *Komisije*, zajedničkom trgovinskom politikom obuhvaćena su oba pravila kojima se uređuje početni pristup ulaganja tržištu države domaćina i zaštita koju treba omogućiti ulaganju nakon prihvaćanja na tržište („zaštita nakon pristupa”). Potonje obuhvaća zaštitu od, na primjer, diskriminacije, nepoštenog i nepravednog postupanja i izvlaštenja bez naknade. *Komisija* tvrdi da se, pri upućivanju na „izravno strano ulaganje”, u članku 206. i članku 207. stavku 1. UFEU-a ne pravi razlika između pristupa tržištu i zaštite nakon pristupa. Nadalje, isključivanje zaštite izravnog stranog ulaganja nakon pristupa iz zajedničke trgovinske politike bilo bi protivno i ciljevima utvrđenima u članku 206. UFEU-a. Posebice, cilj „postupn[og] ukidanj[a] ograničenja [...] izravnih stranih ulaganja” odnosi se na ukidanje ograničenja koja proizlaze iz prepreka početnom pristupu ulaganja i preprekâ naknadnom upravljanju i uživanju. U tom kontekstu *Komisija* to uspoređuje s isključivom nadležnošću Europske unije u području trgovine robom i uslugama koja isto tako nije ograničena na pristup tržištu.

273. *Komisija* dodaje da su zajedničkom trgovinskom politikom već obuhvaćene norme iz GATS-a primjenjive na tretman nakon pristupa pružanja usluga u okviru trećeg načina (odnosno putem komercijalne prisutnosti ²¹⁵). Slične norme nalaze se u osmom poglavlju sporazuma EUSFTA. Bilo bi nelogično zaključiti da Europska unija nema isključivu nadležnost nad normama utvrđenima u devetom poglavlju, ali ima isključivu nadležnost nad istovjetnim normama obuhvaćenima osmim poglavljem sporazuma EUSFTA ili u GATS-u.

274. *Komisija* smatra da se člankom 345. UFEU-a ne ograničava isključiva nadležnost Europske unije nad devetim poglavljem u dijelu u kojem se to poglavlje odnosi na izvlaštenje. Člankom 9.6. sporazuma EUSFTA izvršavanje prava na izvlaštenje uvjetuje se uvjetima koji su slični onima koji su nametnuti člancima 49. i 63. UFEU-a. Tom se odredbom ne ugrožavaju pravila kojima se uređuje sustav vlasništva u svakoj državi članici: njome se državi članici ne zabranjuje izvlaštenje niti se zahtijeva da država članica iz vlasti bilo koju imovinu u vlasništvu ulagača iz Singapura.

214 — Vidjeti točke 52. do 60. priloga mojem mišljenju.

215 — Članak I. stavak 2. točka (c) GATS-a

275. Komisija odbija i argument da se prvim dijelom članka 207. stavka 6. UFEU-a odredbe o izvlaštenju isključuju iz područja primjene zajedničke trgovinske politike jer ne postoji usporediva politika Unije na unutarnjem tržištu. Tim se argumentom ne pravi razlika između izričite i implicitne isključive vanjske nadležnosti. A ni drugi dio članka 207. stavka 6. UFEU-a ne mijenja stajalište Komisije: člankom 345. UFEU-a kao takvim ne isključuje se usklađivanje prava vlasništva. U svakom slučaju, člankom 9.6. sporazuma EUSFTA ne usklađuju se zakonodavne ni regulatorne odredbe država članica u okviru značenja članka 207. stavka 6. UFEU-a.

276. Komisija prihvaća da, u mjeri u kojoj se deveto poglavlje primjenjuje na portfeljna ulaganja, to poglavlje nije obuhvaćeno zajedničkom trgovinskom politikom. Tvrdi da Europska unija ipak uživa isključivu nadležnost jer portfeljna ulaganja predstavljaju kretanje kapitala u okviru značenja članka 63. UFEU-a i jer su standarda postupanja iz devetog poglavlja velikim dijelom obuhvaćena zajedničkim pravilima utvrđenima u toj odredbi Ugovora. Ključne norme nacionalnog tretmana, poštenog i pravednog postupanja i zaštite od izvlaštenja osobito su obuhvaćene zabranom iz članka 63. stavka 1. UFEU-a. Iako je članak 63. stavak 1. UFEU-a obuhvaćen iznimkom iz članka 64. stavka 1. UFEU-a, ograničenja koja su izuzeta kasnijim odredbama (odnosno postojeća ograničenja za koja je dopušteno da ostanu na snazi) ne obuhvaćaju ograničenja o portfeljnim ulaganjima. Kao rezultat toga, zadovoljeni su uvjeti treće osnove iz članka 3. stavka 2. UFEU-a.

277. Komisija tvrdi da njezino tumačenje „zajedničkih pravila” u okviru treće osnove iz članka 3. stavka 2. UFEU-a na način da obuhvaćaju odredbe Ugovora i pravila sekundarnog prava poštuje logika na kojoj se temelji sudska praksa ERTA. Riječ je o zaštiti jedinstvenosti zajedničkog tržišta i ujednačene primjene prava Unije te potrebi da se osigura ujednačena i dosljedna primjena propisa Unije i pravilno funkcioniranje sustava koji se s pomoću njih uspostavlja²¹⁶. Također, Komisija tvrdi da su pravila iz Ugovora o slobodnom kretanju kapitala jedinstvena jer imaju vanjsku dimenziju. Nadalje, i podložno iznimci iz članka 64. stavka 1. UFEU-a, samim člankom 63. stavkom 1. UFEU-a ostvaruje se potpuna liberalizacija kretanja kapitala između Europske unije i trećih zemalja. Stoga nema potrebe donositi sekundarno zakonodavstvo radi proširivanja slobodnog kretanja kapitala na kretanja kapitala između država članica i trećih zemalja ili radi postizanja potpune liberalizacije. Činjenica da, uz iznimku predmeta *Pringle*²¹⁷, većina predmeta o primjeni načela ERTA sadržava zajednička pravila iz sekundarnog prava je posljedica toga da se Ugovori često ograničavaju na utvrđivanje ciljeva politike i da prenose ovlasti za donošenje zakona o institucijama. Naposljetku, osim ako Europska unija nema isključivu nadležnost, neće biti moguće osigurati da se zajednička pravila iz članka 63. stavka 1. UFEU-a primjenjuju ujednačeno i dosljedno.

278. Ako Sud odluči da Europska unija nema isključivu nadležnost nad portfeljnim ulaganjima na temelju članka 3. stavka 2. UFEU-a u vezi s člankom 63. stavkom 1. UFEU-a, Komisija navodi da Europska unija ipak uživa podijeljenu nadležnost. U tu se svrhu oslanja na članak 216. stavak 1. UFEU-a, u kojem se utvrđuje pravo Europske unije na sklapanje međunarodnih sporazuma s trećim zemljama ako je „[...] potrebno radi postizanja nekog od ciljeva iz Ugovora, u okviru politika Unije [...]”. U ovom predmetu cilj je postići slobodno kretanje kapitala, uključujući portfeljna ulaganja između Europske unije i trećih zemalja. Liberalizacija kretanja kapitala izvan Unije ne može biti učinkovita ako treće zemlje ne uklone vlastita ograničenja kretanja kapitala između Europske unije i njihovih državnih područja. Kako bi one to učinile, potrebno je sklapanje međunarodnih sporazuma na uzajamnoj osnovi s tim zemljama. Komisija ustraje u tome da ne tvrdi da, zato što je deveto poglavlje potrebno da bi se Europskoj uniji omogućilo izvršavanje vanjskih nadležnosti, Europska unija uživa isključivu nadležnost.

216 — Komisija upućuje na presudu od 31. ožujka 1971., Komisija/Vijeće, 22/70, EU:C:1971:32, t. 31., i mišljenje 1/03 od 7. veljače 2006., Komisija/Vijeće, 2006, EU:C:2006:81, t. 122. i 133.

217 — Presuda od 27. studenoga 2012., C-370/12, EU:C:2012:756

279. *Parlament* se također zauzima za isključivu nadležnost Unije u pogledu odjeljka A devetog poglavlja sporazuma EUSFTA. Posebice navodi da Europska unija uživa isključivu nadležnost u pogledu portfeljnih ulaganja jer je, s jedne strane, obuhvaćenost portfeljnih ulaganja devetim poglavljem sporedna u odnosu na glavnu ili prevladavajuću svrhu tog poglavlja (osiguravanje zaštite izravnih stranih ulaganja) i jer se, s druge strane, članak 3. stavak 2. UFEU-a također može primijeniti ako postoji mogućnost utjecaja na primarno pravo Unije. Parlament je posebno suglasan sa stajalištem Komisije da zabrana izvlaštenja iz članka 9.6. sporazuma EUSFTA ne predstavlja ni smetnju različitim sustavima vlasništva i metodama država članica za registriranje i strukturiranje odnosa vlasništva u različitim pravnim tradicijama niti usklađivanje prava država članica.

280. *Vijeće* prihvaća da su s gospodarskog stajališta trgovina i izravno strano ulaganje međusobno povezani te da su neki aspekti tretmana izravnog stranog ulaganja povezani s pitanjima zajedničke trgovinske politike (odnosno pristupa tržištu, kao što je pristup stranog ulagača licencijama za uvoz ili izvoz). Međutim, navodi da uređivanje izravnih stranih ulaganja ne provodi nužno trgovinske ciljeve. Prema mišljenju *Vijeća*, stvaranje pravila u vezi s pristupom, tretmanom i zaštitom izravnih stranih ulaganja stvara neovisno područje međunarodnih gospodarskih odnosa koje nije automatski dio trgovinske politike. *Vijeće* razlikuje između: i. pristupa izravnom stranom ulaganju (odnosno pristup tržištu: odluka o tome je li izravnom ulagaču dopušteno ulagati u državi domaćinu i koja se ograničenja ili uvjeti primjenjuju (ako postoje)); ii. kretanja kapitala u vezi s izravnim stranim ulaganjem (čak i ako ulagač može prikupljati sredstva u državi domaćinu i tako izravno strano ulaganje ne uključuje nužno uvijek prekogranično kretanje kapitala); i iii. tretmana ulaganja.

281. Prema mišljenju *Vijeća*, deveto poglavlje samostalno je poglavlje koje se odnosi samo na zaštitu ulaganja i u kojemu se upotrebljava vrlo opširna definicija ulaganja temeljena na sredstvima. To se poglavlje ne odnosi ni na pristup ulaganju ni na njegovo promicanje. Pravila o pristupu ulaganjima nalaze se u osmom poglavlju sporazuma EUSFTA.

282. *Vijeće* prihvaća da Europska unija ima isključivu nadležnost nad izravnim stranim ulaganjima koja su povezana sa zajedničkom trgovinskom politikom, ali predlaže uže tumačenje područja primjene članka 207. stavka 1. UFEU-a od onog na koje se pozivaju Komisija i Europski parlament. *Vijeće* u tom pogledu smatra da nije potrebno da Sud odluči o točnim ograničenjima nadležnosti nad izravnim stranim ulaganjem iz sporazuma EUSFTA. U biti, *Vijeće* tvrdi da Komisija nije pokazala da se sve norme utvrđene u odjeljku A odnose na odredbe koje su u okviru isključive nadležnosti Europske unije nad izravnim stranim ulaganjem ili za bilo koju drugu vrstu ulaganja obuhvaćenu devetim poglavljem.

283. U pogledu klauzule o nacionalnom tretmanu u članku 9.3. sporazuma EUSFTA, *Vijeće* se usredotočuje na situacije utvrđene u članku 9.3.3. u kojima stranke mogu suspendirati obvezu nacionalnog tretmana. Prema mišljenju *Vijeća*, Europska unija ne može imati isključivu nadležnost za potpisivanje i sklapanje sporazuma EUSFTA jer se to odnosi na mjere koje su poduzele države članice izostavljajući njihovu odgovornost za nacionalnu sigurnost. A Europska unija ne uživa ni isključivu nadležnost nad zaštitom nacionalnih blaga niti zakonodavnu nadležnost za donošenje mjera u području izravnog oporezivanja.

284. U pogledu klauzule o pravednom i ravnopravnom tretmanu te klauzule o potpunoj zaštiti i sigurnosti u članku 9.4. sporazuma EUSFTA, *Vijeće* tvrdi da Komisija nije pokazala da Europska unija ima isključivu nadležnost ni nad jednom od klauzula.

285. U pogledu sustava za naknadu gubitaka u ulaganjima (obuhvaćeno devetim poglavljem) o kojem je riječ u članku 9.5. sporazuma EUSFTA, *Vijeće* navodi da Europska unija nema nadležnost nad dijelom te odredbe koji se odnosi na oružane snage država članica. Također je dvojbeno može li Europska unija sama potpisati i sklopiti sporazum koji se bavi posljedicama rata ili drugih oružanih sukoba, revolucije, izvanrednog stanja, pobune ili ustanka na državnom području država članica.

286. U pogledu sporazuma o izvlaštenju iz članka 9.6. sporazuma EUSFTA, Vijeće navodi da sudska praksa Suda ne podupire argument da su sve mjere u vezi s izvlaštenjem u sporazumu EUSFTA u potpunosti u okviru isključive nadležnosti Europske unije. Na temelju članka 345. UFEU-a, Europska unija ne može imati isključivu nadležnost za potpisivanje i sklapanje članka 9.6. sporazuma EUSFTA.

287. Vijeće navodi i da Komisija nije tvrdila, a još manje pokazala, da su određena pitanja obuhvaćena člankom 9.7.2. sporazuma EUSFTA, posebice kaznena ili kažnjiva djela, socijalna sigurnost, javni mirovinski plan ili obvezni mirovinski fondovi i oporezivanje, u okviru isključive nadležnosti Europske unije.

288. Vijeće se ne slaže s Komisijinim pozivanjem na treću osnovu iz članka 3. stavka 2. UFEU-a u svrhu zahtijevanja isključive nadležnosti Europske unije u pogledu portfeljnih ulaganja.

289. Kao prvo, iako portfeljno ulaganje može uključivati kretanje kapitala, ta vrsta ulaganja ne može se izjednačiti sa slobodnim kretanjem kapitala na temelju Ugovora. Članak 63. stavak 1. UFEU-a ne odnosi se na zaštitu ulaganja. Također se ne odnosi na portfeljno ulaganje ni izravno ulaganje kao takvo. Članak 63. stavak 1. UFEU-a primjenjuje se samo ako je uključeno kretanje kapitala. To nije nužno uvijek slučaj kod izravnog stranog ulaganja i portfeljnog ulaganja. Vijeće nadalje napominje važnost osiguravanja da subjekti trećih zemalja ne zaobilaze dopuštena ograničenja slobode poslovnog nastana (opravdano na temelju članka 65. stavka 2. UFEU-a) nastojeći se izravno osloniti na članak 63. UFEU-a. Sud je, koristeći pristup težišta, u okviru kojega je proučio na koji je to posebni aspekt situacije najviše utjecalo navodno ograničenje, razlikovao između slobode poslovnog nastana i slobodnog kretanja kapitala.

290. Kao drugo, nijednom se odredbom u Ugovorima ne dodjeljuje posebna nadležnost Europskoj uniji za djelovanje u vezi s portfeljnim ulaganjima ili (*a fortiori*) zaštitom portfeljnih ulaganja. Stoga su države članice ovlaštene, u skladu s člankom 4. stavkom 1. i člankom 5. stavkom 2. UFEU-a, djelovati u tom području.

291. Kao treće, ako bi Sud ipak prihvatio da portfeljna ulaganja predstavljaju kretanje kapitala u okviru značenja članka 63. stavka 1. UFEU-a te da se tom odredbom Europskoj uniji dodjeljuje posebna ovlast za djelovanje u vezi sa zaštitom te vrste ulaganja, Vijeće tvrdi da Europska unija nije donijela zakonodavstvo iz članka 63. stavka 1. UFEU-a u vezi sa zaštitom portfeljnih ulaganja. Vijeće priznaje da postoji sekundarno pravo u vezi s, na primjer, pristupom sigurnosnih papira burzama i tržištima financijskih instrumenata. Iako ta pravila obuhvaćaju aspekte portfeljnih ulaganja, ona nisu donesena korištenjem pravnom osnovom koja se odnosi na slobodno kretanje kapitala.

292. Kao četvrto, ni u kojem slučaju ne može postojati implicitna isključiva vanjska nadležnost Unije nad portfeljnim ulaganjima jer članak 63. stavak 1. UFEU-a nije „zajedničko pravilo” u skladu s člankom 3. stavkom 2. UFEU-a. Čak i pod pretpostavkom da postoji primarno pravo kojim se ostvaruje potpuna liberalizacija kretanja kapitala između država članica i trećih zemalja, Vijeće navodi da Komisijino novo tumačenje „zajedničkih pravila” u članku 3. stavku 2. UFEU-a ima nedostataka. Sudska praksa Suda pokazuje da je Europska unija morala izvršiti unutarnju nadležnost donošenjem sekundarnog zakonodavstva. Taj je zahtjev inherentan pojmu implicitnih ovlasti. Komisija se neopravdano oslanja na predmet Pringle i mišljenje 1/92²¹⁸. U predmetu Pringle²¹⁹ Sud je smatrao da je Ugovor o Europskom stabilizacijskom mehanizmu (u daljnjem tekstu: ESM) u cjelini izvan okvira navodne isključive nadležnosti Europske unije utvrđene u članku 3. stavku 1. točki (c) UFEU-a. Nije bilo potrebno da Sud preispituje daljnje pitanje o tome može li se ipak smatrati da Ugovor o ESM-u može utjecati na „zajednička pravila ili izmijeniti njihov opseg” u okviru značenja članka 3. stavka 2. UFEU-a. U svakom je slučaju jasno da se cilj u predmetu Pringle odnosio na izvršavanje ovlasti koje

218 — Mišljenje 1/92 od 10. travnja 1992., EU:C:1992:189

219 — Presuda od 27. studenoga 2012., C-370/12, EU:C:2012:756

su Europskoj uniji bile izričito dodijeljene. Vijeće prihvaća da je Sud u mišljenju 1/92²²⁰ uputio na odredbu Ugovora o tržišnom natjecanju. U predmetima koje Sud navodi u tom mišljenju ipak se istaknulo da se unutarnje nadležnosti moraju izvršavati prije nego što nastane implicitna nadležnost za sklapanje međunarodnog sporazuma ili da je postojanje takve implicitne nadležnosti povezano s nadležnošću koja je izričito dodijeljena Ugovorima.

293. Ako bi Sud prihvatio da članak 63. stavka 1. UFEU-a može predstavljati „zajedničko pravilo”, Vijeće tvrdi da Komisija nije dokazala na koji su način portfeljna ulaganja „velikim dijelom obuhvaćena” navodnim „zajedničkim pravilima”. Komisija također nije dokazala da bi deveto poglavlje, u dijelu u kojem se odnosi na zaštitu portfeljnih ulaganja, imalo utjecaj na takva zajednička pravila ili izmijenilo njihovo područje primjene.

294. Vijeće izražava zabrinutost i zbog obrazloženja kojim se podupire alternativni argument Komisije da postoji podijeljena nadležnost nad portfeljnim ulaganjima na temelju članka 216. stavka 1. UFEU-a. Potreba za postizanjem posebnog cilja Ugovora zahtijeva se da se dokaže da su nadležnosti bile interno dodijeljene Europskoj uniji radi ostvarivanja tog cilja. Time se Komisiji sprječava pozivanje na članak 216. stavak 1. UFEU-a u vezi s portfeljnim ulaganjima. Ako bi Sud odlučio da Europska unija ima potrebnu nadležnost za uređivanje zaštite portfeljnih ulaganja, Vijeće napominje da Komisija ne tvrdi da bi Europska unija imala mogućnost izvršavati tu unutarnju nadležnost samo sklapanjem međunarodnog sporazuma i da izvršavanje unutarnjih i vanjskih nadležnosti nad zaštitom stranih portfeljnih ulaganja stoga mora biti usporedno. Osim toga, ako bi Komisija bila u pravu, ne bi bilo potrebe sklapati međunarodni sporazum: člankom 63. stavkom 1. UFEU-a samim po sebi postigla bi se potpuna liberalizacija kretanja kapitala između Europske unije i trećih zemalja.

295. Vijeće se slaže da Europska unija i države članice dijele nadležnost nad devetim poglavljem. Međutim, budući da nadležnost za zaštitu portfeljnih ulaganja nije dodijeljena Europskoj uniji, ona ne može izvršavati tu nadležnost bez sudjelovanja država članica. Podredno, Vijeće navodi da u slučaju da Sud prihvati da Europska unija ima podijeljenu nadležnost nad portfeljnim ulaganjima, odluka o tome treba li se tu nadležnost izvršavati sklapanjem sporazuma EUSFTA ostaje politička odluka.

296. Većina *država članica* koje su intervenirale zauzela je stajalište o odjeljku A. Argumenti koje iznose općenito su usklađeni s različitim aspektima stajališta Vijeća.

297. One tako tvrde da značenje pojma „izravnog ulaganja” iz članka 64. UFEU-a i pojma „izravno strano ulaganje” iz članka 207. stavka 1. UFEU-a mora biti jednako. U tom pogledu bitna je sudska praksa o području primjene članka 64. UFEU-a, ali i definicija izravnog ulaganja (i portfeljnog ulaganja) u Uredbi (EZ) br. 184/2005²²¹ i Direktivi 88/361²²².

298. Isključiva nadležnost Europske unije u pogledu izravnih stranih ulaganja ograničena je na ukidanje ograničenja za tu vrstu ulaganja. U dijelu u kojem se sporazumom EUSFTA jamče i drugi oblici zaštite, takva pravila nisu u okviru isključive nadležnosti Europske unije na temelju članka 207. stavka 1. UFEU-a. Takav je slučaj u odredbi o promidžbi i zaštiti izravnog stranog ulaganja (kao što su odredbe o izvlaštenju, oružanim snagama, izravnom oporezivanju, kaznenom pravu i postupku).

299. U članku 9.6. sporazuma EUSFTA (izvlaštenje) utvrđuju se opća načela u skladu s kojima stranke moraju primijeniti svoja stvarna prava. Takva su pitanja u nadležnosti država članica, koju treba izvršavati u skladu s pravom Unije. Člankom 345. UFEU-a nameće se ograničenje Europskoj uniji za izvršavanje nadležnosti na temelju Ugovora.

220 — Mišljenje 1/92 od 10. travnja 1992., EU:C:1992:189

221 — Uredba Europskog parlamenta i Vijeća od 12. siječnja 2005. o statistikama Zajednice u vezi s platnom bilancom, međunarodnom trgovinom uslugama i izravnim stranim ulaganjima (SL 2005., L 35, str. 23.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 11., svezak 80., str. 241.)

222 — Direktiva od 24. lipnja 1988. o provedbi članka 67. Ugovora (SL 1988., L 178, str. 5.)

300. Iz članka 207. stavka 6. UFEU-a slijedi da Europska unija ne smije izvršavati isključivu nadležnost za pregovaranje i sklapanje međunarodnih trgovinskih sporazuma u područjima u kojima ne uživa zakonodavnu nadležnost za donošenje unutarnjeg zakonodavstva. Tom se odredbom također sprječava korištenje od strane Europske unije isključive nadležnosti na temelju članka 207. stavka 1. UFEU-a za ulaganja koja nisu izravna strana ulaganja.

301. Komisijino novo tumačenje članka 3. stavka 2. UFEU-a za Europsku uniju uključivalo bi uživanje, na temelju članka 3. stavka 2. i članka 63. UFEU-a, isključive nadležnosti nad portfeljnim ulaganjima. Također bi podrazumijevalo da bi svaki sporazum koji bi doveo do ograničenja ulaganja, neovisno o tome je li dio zajedničke trgovinske politike, mogao biti u okviru implicitne isključive nadležnosti Europske unije. Međutim, u Ugovorima je jasno naznačeno da (izričita) isključiva nadležnost postoji samo u pogledu izravnog stranog ulaganja. Zajednička pravila prema značenju iz članka 3. stavka 2. UFEU-a pravila su sekundarnog prava, a ne primarnog. Nije dovoljno postojanje unutarnje nadležnosti. To je tumačenje potvrđeno povijesnom pozadinom članka 3. stavka 2. UFEU-a. U svakom slučaju, članak 63. UFEU-a nije pravna osnova za izvršavanje nadležnosti. Pravna osnova za djelovanje nalazi se u članku 64. stavku 2. UFEU-a i uvjetovana je ograničenjima.

302. Osim toga, uvjeti iz članka 3. stavka 2. UFEU-a nisu ispunjeni. Područje primjene odjeljka A devetog poglavlja mnogo je opsežnije negoli ono članka 63. UFEU-a. Izvlaštenje nije ograničenje slobodnog kretanja kapitala navedenog u Ugovorima. Ako se primjenjuje članak 63. UFEU-a, to bi samo jamčilo primjenu načela nediskriminacije. Nisu donesena zajednička pravila u pogledu izvlaštenja.

303. Europska unija ne može, prihvaćanjem članka 9.10.1. sporazuma EUSFTA, sama odlučivati o raskidu sporazuma koji su države članice sklopile sa Singapurom. Tom se odredbom ne poštuje opće načelo, izraženo u članku 59. stavku 1. točki (a) Bečke konvencije iz 1969., u skladu s kojom međunarodne sporazume mogu raskinuti samo njihove ugovorne stranke. Također, Komisija nije navela pravnu osnovu u međunarodnom pravu za svoje stajalište. Osim toga, sama je Europska unija priznala, u Uredbi (EU) br. 1219/2012²²³, da bilateralni sporazumi država članica potpisani prije 1. prosinca 2009. mogu ostati na snazi ili stupiti na snagu u skladu s tom uredbom.

304. Naposljetku, nije zadovoljena nijedna osnova iz članka 216. UFEU-a. Stoga Europska unija nema podijeljenu nadležnost u pogledu portfelj ulaganja.

Analiza

Uvod

305. Dva su načina na temelju kojih bi Europska unija mogla uživati isključivu nadležnost u pogledu materijalnih pravila kojima se uređuje ulaganje iz odjeljka A devetog poglavlja. Pripadaju li ta pravila u okvir zajedničke trgovinske politike, kao što je navedeno u članku 207. stavku 1. UFEU-a? Ako to nije tako, jesu li ona ipak dio područja u okviru kojeg postoje zajednička pravila (podudarna s tim područjem ili koja ga velikim dijelom obuhvaćaju) koja bi mogla biti pogođena ili čije bi područje primjene moglo biti izmijenjeno kad bi se sklopio sporazum EUSFTA (treća osnova iz članka 3. stavka 2. UFEU-a)? Te mogućnosti razmotrit ću pojedinačno.

223 — Uredba Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavi prijelaznih aranžmana za bilateralne sporazume o ulaganjima između država članica i trećih zemalja (SL 2012., L 351, str. 40.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 11., svezak 127., str. 188.)

306. U vezi s devetim poglavljem postavlja se dodatno odvojeno pitanje s obzirom na to da se u članku 9.10.1. sporazuma EUSFTA navodi da, kao rezultat stupanja na snagu sporazuma EUSFTA, prestaju vrijediti određeni bilateralni sporazumi o ulaganju između država članica i Singapura (navedeni u prilogu devetom poglavlju). O tom ću pitanju zasebno govoriti²²⁴.

Isključiva nadležnost na temelju članka 207. stavka 1. UFEU-a, u vezi s člankom 3. stavkom 1. UFEU-a

– Značenje pojma „izravno strano ulaganje” iz članka 207. stavka 1. UFEU-a

307. U devetom poglavlju definiraju se obuhvaćena ulaganja i ulagači. Za razliku od Ugovora, u njemu se ne razlikuje između izravnog stranog ulaganja i drugih oblika ulaganja²²⁵. Ni sporazum EUSFTA ni Ugovori ne odnose se na „portfeljna ulaganja”.

308. Zahtjev Komisije pruža Sudu prvu mogućnost za tumačenje koncepta „izravnog stranog ulaganja” iz članka 207. stavka 1. UFEU-a i za donošenje odluke o mjeri u kojoj je zajedničkom trgovinskom politikom obuhvaćeno uređivanje „izravnog stranog ulaganja”. Ta je vrsta ulaganja već uključena u članak III-315. stavkom 1. Ugovora o Ustavu za Europu²²⁶. Sadržaj te odredbe jednak je sadržaju članka 207. stavka 1. UFEU-a²²⁷.

309. Na temelju članka 207. stavka 1. UFEU-a, u vezi s člankom 3. stavkom 1. točkom (e) UFEU-a, Europska unija ima isključivu nadležnost nad izravnim stranim ulaganjima. Ta se nadležnost primjenjuje zajedno s nadležnošću nad drugim pitanjima u okviru zajedničke trgovinske politike (kao što su usluge), ali može biti i u vezi s ulaganjem (kao što je ulaganje u sektor usluga)²²⁸.

310. U Ugovorima se ne definira pojam „izravnog stranog ulaganja”. Međutim, u nizu odredbi Ugovora, protokola i deklaracija²²⁹ upotrebljava se pojam „ulaganje”.

311. Na općoj razini značenje pojma „ulaganje” shvaćam kao ulaganje novca ili druge imovine u trgovačku aktivnost u cilju stjecanja dobiti.

312. Članak 207. stavak 1. UFEU-a odnosi se na jednu određenu vrstu ulaganja, to jest na ulaganje koje je i „strano” i „izravno”.

313. Strano ulaganje je ulaganje koje vrši fizička ili pravna osoba iz Unije u trećoj zemlji ili fizička ili pravna osoba treće zemlje u Europskoj uniji. Izravno strano ulaganje stoga je izravno ulaganje koje sadržava sastavnicu koja se ne odnosi na Uniju.

224 — Vidjeti točke 371. do 398. ovog mišljenja.

225 — Članci 9.1.1. i 2. sporazuma EUSFTA

226 — SL 2004., C 310, str. 1.

227 — Rasprave o članku III-315. stavku 1. podudarale su se s debatama u WTO-u o tome treba li pregovarati o odredbama WTO-a o izravnom stranom ulaganju. U Ministarskoj deklaraciji WTO-a donesenoj 14. studenoga 2001., kojom je pokrenut Krug pregovora o Razvojnom programu iz Dohe, prepoznat je „[...] slučaj za multilateralni okvir za osiguravanje transparentnih, stabilnih i predvidivih uvjeta za dugoročno prekogranično ulaganje, *posebice izravno strano ulaganje*, koje će pridonijeti proširenju trgovine [...]” [neslužbeni prijevod] (moje isticanje) (Ministarska deklaracija WTO-a donesena 14. studenoga 2001., WT/MIN(01)/DEC/1 (20. prosinca 2001.), stavak 20.; vidjeti i stavak 22.). Upravo kad je izravno strano ulaganje trebalo postati dio zajedničke trgovačke politike, članovi WTO-a (sastanak Općeg vijeća WTO-a) odlučili su da se u WTO-u tijekom kruga u Dohi neće raditi na pregovorima o ulaganjima (WTO, Opće vijeće, Odluka koju je donijelo Opće vijeće 1. kolovoza 2004., WT/L/579 (2. kolovoza 2004.), stavak 1., točka (g)).

228 — Vidjeti točku 344. ovog mišljenja.

229 — Vidjeti primjerice članak 101. stavak 1. točku (b), članak 126. stavak 3., članak 199. stavke 3. i 4., članak 309. UFEU-a; Protokol br. 5 o Statutu Europske investicijske banke; Protokol br. 10 o stalnoj strukturiranoj suradnji uspostavljenoj člankom 42. Ugovora o Europskoj uniji; i Izjavu br. 30 o članku 126. Ugovora o funkcioniranju Europske unije.

314. Pojam „izravno ulaganje” pojavljuje se i u drugim odredbama Ugovora, posebice u članku 64. stavcima 1. i 2. UFEU-a koji je dio četvrtog poglavlja („Kapital i platni promet”) glave IV. („Slobodno kretanje osoba, usluga i kapitala”). Uzimajući u obzir članak 64. stavke 1. i 2. UFEU-a, u članku 63. UFEU-a zabranjuju se sva ograničenja kretanja kapitala i platnog prometa među državama članicama te između država članica i trećih zemalja. Ta zabrana ima opsežno područje primjene. Odnosi se, na primjer, na ograničenja kretanja kapitala kojima se odvraća nerezidente od ulaganja u državi članici ili kojima se rezidente te države članice odvraća od ulaganja u drugim državama²³⁰.

315. Članak 64. stavak 1. UFEU-a definiran je upućivanjem na kategorije kretanja kapitala koje mogu biti uvjetovane ograničenjima²³¹. Njime se definira zabrana iz članka 63. UFEU-a u vezi s kretanjem kapitala u treće zemlje ili iz njih koje uključuje izravno ulaganje (uključujući u nekretnine), poslovni nastan, pružanje financijskih usluga ili uvrštenje vrijednosnih papira na tržišta kapitala. Člankom 64. stavkom 2. UFEU-a Parlamentu i Vijeću daje se pravna osnova za donošenje mjera u pogledu tih oblika kretanja kapitala. Pod uvjetima utvrđenima u članku 64. stavku 3. UFEU-a Vijeće može donijeti i mjere koje predstavljaju „korak unatrag” u pravu Unije u pogledu liberalizacije kapitala u treće zemlje ili iz njih.

316. Kakvo god da je područje primjene članaka 63. i 64. UFEU-a, čini mi se da se te odredbe jasno primjenjuju na kretanje kapitala i platnog prometa u treće zemlje i iz njih koje obuhvaća izravno ulaganje, uključujući izravno strano ulaganje. Stoga su te odredbe i sudska praksa kojom se one tumače bitni pri utvrđivanju područja primjene „izravnog stranog ulaganja” u članku 207. stavku 1. UFEU-a.

317. Pri tumačenju „izravnog ulaganja” u članku 64. stavku 1. UFEU-a Sud se oslonio na definiciju tog pojma u Direktivi Vijeća 88/361 za provedbu članka 67. Ugovora o EEZ-u²³². U članku 1. stavku 1. te direktive navodi se da kretanja kapitala treba klasificirati u skladu s nomenklaturom u Prilogu 1. (za koju je Sud prihvatio da ima indikativnu vrijednost²³³).

318. U nomenklaturi iz Priloga I. pod „izravnim ulaganjima” navodi se: „1. osnivanje i širenje podružnica ili novih društava u vlasništvu samo one osobe koja je osigurala kapital, i potpuno preuzimanje postojećih društava; 2. udjeli u novim ili postojećim društvima s ciljem uspostavljanja ili održavanja trajnih gospodarskih veza; 3. dugoročni zajmovi s ciljem uspostavljanja ili održavanja trajnih gospodarskih veza; 4. reinvestiranje dobiti s ciljem uspostavljanja trajnih gospodarskih veza.” Taj dio Priloga odnosi se i na napomene za pojašnjenje kojima se utvrđuju određeni uvjeti isključivo u svrhu nomenklature i Direktive 88/361. Tim se napomenama utvrđuju „izravna ulaganja” kao „[u]laganja svih vrsta od strane fizičkih osoba ili komercijalnih, industrijskih ili financijskih društava, koja služe za uspostavljanje ili održavanje trajnih ili izravnih veza između osoba koje osiguravaju kapital i poduzetnika ili društva kojem se kapital stavlja na raspolaganje s ciljem obavljanja gospodarske aktivnosti”. U napomenama se dodaje da se koncept „mora tumačiti u najširem smislu”.

230 — Vidjeti presude od 10. travnja 2014., *Emerging Markets Series of DFA Investment Trust Company*, C-190/12, EU:C:2014:249, t. 39. i navedenu sudsku praksu, i od 10. veljače 2011., *Haribo*, C-436/08 i C-437/08, EU:C:2011:61, t. 50. i navedenu sudsku praksu.

231 — Presuda od 21. svibnja 2015., *Wagner-Raith*, C-560/13, EU:C:2015:347, t. 39.

232 — Za definicije iz drugog sekundarnog zakonodavstva vidjeti primjerice u Uredbi (EU) br. 549/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 21. svibnja 2013. o Europskom sustavu nacionalnih i regionalnih računa u Europskoj uniji (SL 2013., L 174, str. 1.) (SL posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 10., svezak 8., str. 3.), stavak 4.65. u Prilogu A i Prilogu 7.1. – Sažetak svake kategorije aktive; i u Prilogu II. Uredbe br. 184/2005. Također vidjeti, primjerice, Smjernicu Europske središnje banke od 9. prosinca 2011. o statističkim izvještajnim zahtjevima Europske središnje banke u području vanjske statistike (ECB/2011/23) (SL 2012., L 65, str. 1.) (SL posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 11., svezak 124., str. 212.), Prilog III., stavak 6.1.

233 — Vidjeti presudu od 21. svibnja 2015., *Wagner-Raith*, C-560/13, EU:C:2015:347, t. 23. i navedenu sudsku praksu; vidjeti i presudu od 12. prosinca 2006., *Test Claimants in the FII Group Litigation*, C-446/04, EU:C:2006:774, t. 179. i 180. i navedenu sudsku praksu.

319. U tom kontekstu Sud je utvrdio da koncept „izravnog ulaganja” obuhvaća „ulaganja fizičkih ili pravnih osoba u svrhu uspostavljanja ili održavanja trajnih i izravnih veza između osobe koja pruža kapital i poduzeća kojem se kapital stavlja na raspolaganje radi provođenja gospodarske djelatnosti”²³⁴ [neslužbeni prijevod]. U predmetu *Test Claimants in the FII Group Litigation* Sud je smatrao da se člankom 63. UFEU-a u načelu obuhvaćaju kretanja kapitala koja uključuju poslovni nastan ili izravno ulaganje te je smatrao da se potonji pojmovi „odnose na oblik sudjelovanja u poduzeću držanjem dionica, što omogućava učinkovito sudjelovanje u njegovu upravljanju i kontroli”²³⁵ [neslužbeni prijevod]. U predmetu *Haribo* Sud je primijenio to ispitivanje kako bi zaključio da držanje ne pripada u područje primjene članka 64. stavka 1. UFEU-a (stoga implicitno nije izravno ulaganje) ako uključuje manje od 10 % dioničkoga kapitala poduzeća²³⁶.

320. Čini se da ta sudska praksa odražava definicije koje se upotrebljavaju drugdje. Na primjer, Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (u daljnjem tekstu: OECD) definira „izravno ulaganje” kao „[...] kategoriju prekograničnog ulaganja koje vrši rezident u jednom gospodarstvu [...] u cilju uspostavljanja trajnog udjela [dokazuje se kad izravni ulagač posjeduje barem 10 % glasova u skupštini poduzeća u koje se izravno ulaže] u poduzeću [...] koje je rezident u gospodarstvu koje nije gospodarstvo ulagača” [neslužbeni prijevod]. Interes izravnog ulagača leži u „[...] strateškom dugoročnom odnosu s poduzećem s izravnim ulaganjem radi osiguravanja znatne razine utjecaja koji izravni ulagač ima u poduzeću s izravnim ulaganjem”²³⁷ [neslužbeni prijevod]. Međunarodni monetarni fond (u daljnjem tekstu: MMF) utvrđuje „izravno ulaganje” kao „[...] kategoriju međunarodnog ulaganja koja odražava cilj rezidentnog tijela u jednom gospodarstvu koje dobiva udjel u poduzeću rezidentnom u drugom gospodarstvu” [neslužbeni prijevod]. Prema mišljenju MMF-a, „trajni udjel podrazumijeva postojanje dugoročnog odnosa između izravnog ulagača i poduzeća te znatnu razinu utjecaja koje ulagač ima na upravljanje poduzećem”²³⁸ [neslužbeni prijevod]. Konferencija Ujedinjenih naroda o trgovini i razvoju (u daljnjem tekstu: UNCTAD) odnosi se na definicije kojima su se koristili OECD i MMF.

321. Sudska praksa o području primjene članka 63. UFEU-a također pomaže razumjeti što je isključeno iz pojma „izravnog ulaganja”. Stoga Sud razlikuje tu vrstu ulaganja od „portfeljnih ulaganja”, odnosno „stjecanja vrijednosnih papira na tržištu kapitala *isključivo s namjerom financijskog ulaganja bez ikakve namjere utjecanja na upravljanje i kontrolu poduzeća*”²³⁹ [neslužbeni prijevod]. To se tumačenje podudara i s definicijama portfeljnih ulaganja koje se drugdje upotrebljavaju²⁴⁰.

322. U tom kontekstu pojam „izravno strano ulaganje” iz članka 207, stavka 1. UFEU-a tumačim kao ulaganja fizičkih ili pravnih osoba treće zemlje u Europskoj uniji te ulaganja fizičkih ili pravnih osoba iz Unije u trećoj zemlji u svrhu uspostavljanja ili održavanja trajnih i izravnih veza, u obliku učinkovitog sudjelovanja u upravljanju i kontroli poduzeća, između osobe koja ulaže i poduzeća kojem se to ulaganje stavlja na raspolaganje radi provođenja gospodarske djelatnosti. Pri primjeni te definicije smatram da činjenica da izravni ulagač posjeduje barem 10 % glasova u poduzeću s izravnim ulaganjem može predstavljati smjernicu, ali svakako nije određujuća.

234 — Presuda od 17. listopada 2013., *Welte*, C-181/12, EU:C:2013:662, t. 32. i navedena sudska praksa.

235 — Presuda od 13. studenoga 2012., *Test Claimants in the FII Group Litigation*, C-35/11, EU:C:2012:707, t. 102. i navedena sudska praksa.

236 — Presuda od 10. veljače 2011., *Haribo*, C-436/08 i C-437/08, EU:C:2011:61, t. 137. Taj prag od 10 % upotrebljava se, na primjer, i pri utvrđivanju „izravnog stranog ulaganja” u Uredbi br. 549/2013, Prilogu 7.1., i Smjernicama Europske središnje banke ECB/2011/23, Prilog III., stavak 6.1.

237 — Vidjeti primjerice OECD, *Referentna definicija OECD-a o izravnom stranom ulaganju*, četvrto izdanje (2008.), stavak 11.; vidjeti i stavke 29., 117. i 122. do 147.

238 — Vidjeti primjerice MMF, *Priručnik za platnu bilanci*, šesto izdanje (2009.), stavak 359.

239 — Presuda od 21. listopada 2010., *Idryma Typou*, C-81/09, EU:C:2010:622, t. 48. (moje isticanje). Također vidjeti presudu od 10. studenoga 2011., *Komisija/Portugal*, C-212/09, EU:C:2011:717, t. 47. i navedenu sudsku praksu; i, na primjer, definiciju „portfelj ulaganja” u Smjernici Europske središnje banke (ECB/2011/23), stavak 6.2.

240 — Vidjeti primjerice OECD, *Referentna definicija OECD-a o izravnom stranom ulaganju*, četvrto izdanje, („[...] portfelj ulaganje pri kojem ulagači općenito ne očekuju da će utjecati na upravljanje poduzećem”), stavak 11.; vidjeti i stavak 29.

– Uređivanje „izravnog stranog ulaganja” kao dio zajedničke trgovinske politike

323. Stranke se ne slažu glede toga koji oblici „izravnog stranog ulaganja” pripadaju u okvir zajedničke trgovinske politike Europske unije. Opće je stajalište da ta politika obuhvaća pristup tržištu (odnosno, uvjete pristupa i poslovnog nastana) i promicanje ulaganja. Stoga odredba kao što je članak 9.7. sporazuma EUSFTA („Prijenos”), kojom se od stranaka zahtijeva da dopuste sve prijenose povezane s ulaganjem koje će se izvršiti u slobodno zamjenjivoj valuti bez ograničenja ili odgode i koje se dakle primjenjuje na pristup tržištu, pripada u okvir zajedničke trgovinske politike.

324. Obuhvaća li se zajedničkom trgovinskom politikom i zaštita ulagača (i njihovih ulaganja) nakon što pristupe stranom tržištu?

325. Prema mojem mišljenju obuhvaća.

326. Jasno je da se zajedničkom trgovinskom politikom obuhvaća, barem u stanovitoj mjeri, zaštita određenih stranih ulaganja. To je zato što se politikom obuhvaća trgovina uslugama tumačena kao četiri oblika usluga obuhvaćenih GATS-om²⁴¹. U GATS-u se utvrđuju obveze o, među ostalim, pristupu tržištu i nacionalnom tretmanu, načelu najpovoljnije države i domaćim propisima, posebice u pogledu pružanja usluge koje vrši pružatelj usluga iz jedne članice putem komercijalne prisutnosti na državnom području bilo koje druge članice (takozvani treći oblik pružanja usluga koji općenito odgovara „poslovnom nastanu”)²⁴². Komercijalna prisutnost iz tog sporazuma znači „svaka vrsta poslovanja ili profesionalnog osnivanja, uključivo putem: i. osnivanja, kupnje ili održavanja pravne osobe; ili ii. stvaranja i održavanja podružnice ili predstavništva, na državnom području članice, a radi pružanja usluge”²⁴³. Ako izravno strano ulaganje služi uspostavljanju komercijalne prisutnosti za potrebe pružanja usluge, obuhvaćeno je trgovinom uslugama te je dakle u okviru zajedničke trgovinske politike. Uzimajući u obzir vrste obveza preuzetih na temelju GATS-a i zaključka Suda u mišljenju 1/08²⁴⁴, jasno je i da je zajedničkom trgovinskom politikom obuhvaćen pristup tržišta i tretman koji treba osigurati nakon uspostavljanja komercijalne prisutnosti. Stoga je barem određeni oblik zaštite nakon pristupa za izravno strano ulaganje obuhvaćen zajedničkom trgovinskom politikom ako uključuje trgovinu uslugama.

327. Osim toga, već je odgovoreno na pitanje je li zajedničkom trgovinskom politikom obuhvaćena odredba kojom se štite, primjenom načela nacionalnog tretmana, mjere ulaganja povezane s trgovinom uslugama. Sud je smatrao da Europska unija ima isključivu nadležnost sklopiti Sporazum o investicijskim mjerama u vezi s trgovinom (u daljnjem tekstu: Sporazum o mjerama TRIMs)²⁴⁵ koji se odnosi na mjere ulaganja povezane s trgovinom robom²⁴⁶ te se njime utvrđuje, među ostalim, obveza nacionalnog tretmana²⁴⁷.

241 — Vidjeti točke 196. i 197. ovog mišljenja.

242 — Vidjeti članak I:2. točku (c), članke X. i XVI. GATS-a. Neka se od tih pravila posebice odnose na uvjete pod kojima se mogu provoditi ulaganja. U tom pogledu se GATS-om (barem) djelomično dopunjuju sporazumi o ulaganju koji su velikim dijelom usmjereni na naknadni tretman ulaganja.

243 — Vidjeti članak XXVIII. točku (d) GATS-a.

244 — Mišljenje 1/08 od 30. studenoga 2009., EU:C:2009:739

245 — Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 34. Vidjeti i točku 145. ovog mišljenja. Sporazum o mjerama TRIMs sporazum je koji je obuhvaćen Prilogom I.A Sporazumu o WTO-u („Multilateralni sporazumi o trgovini robom”).

246 — Članak 1. Sporazuma o mjerama TRIMs

247 — Članak 2. stavak 1. Sporazuma o mjerama TRIMs. Prilog tom sporazumu, na koji se odnosi članak 2. stavak 2., sadržava netaksativni popis trgovinskih mjera ulaganja koje nisu u skladu s nacionalnim tretmanom iz članka III:4. GATT-a iz 1994. (odnosno nacionalni tretman u pogledu svih zakona, uredbi i zahtjeva koji utječu na unutarnju prodaju, ponudu prodaje, kupnju, prijevoz, distribuciju ili upotrebu proizvoda).

328. Jednako je tako ustaljena sudska praksa da je akt Unije obuhvaćen zajedničkom trgovinskom politikom „[...] ukoliko se posebice odnosi na međunarodnu trgovinu po tome što je u svojoj osnovi namijenjen promicanju, olakšavanju ili uređivanju trgovine te na nju ima izravan i neposredan učinak”²⁴⁸. Isto bi se stoga trebalo primijeniti na izravno strano ulaganje. Stoga su mjere Unije koje su prvenstveno namijenjene promicanju, olakšavanju ili uređivanju izravnim stranim ulaganjem i koje izravno i neposredno djeluju na izravno strano ulaganje i ulagače obuhvaćene zajedničkom trgovinskom politikom Unije.

329. Željela bih dodati da specifičan kontekst u kojem se izraz „izravno strano ulaganje” pojavljuje u članku 206. i članku 207. stavku 1. UFEU-a odgovara onom u kojemu je isti izraz korišten u Nacrtu članaka o vanjskom djelovanju u Ugovoru o Ustavu koji je predložilo predsjedništvo Konvencije. U vezi sa (sadašnjim) člankom 206. i člankom 207. stavkom 1. UFEU-a, predsjedništvo je napomenulo da je upućivanje na izravno strano ulaganje dodano „[...] radi prepoznavanja činjenice da financijski tokovi dopunjuju trgovinu robom te u današnje vrijeme predstavljaju znatan udio trgovinskih razmjena”²⁴⁹. Time se ukazuje na to da su ulaganje i trgovina ključni elementi učinkovite i jedinstvene zajedničke trgovinske politike. U gospodarstvu koje je u sve većoj mjeri globalizirano mora se pretpostaviti da odluke o izvoznim i uvoznim tržištima te o tome gdje proizvoditi ovise o trgovinskim politikama i propisima kao i o politikama i propisima o ulaganju.

330. Stoga, osim mjera koje omogućuju i poboljšavaju ulazak izravnog stranog ulaganja u zemlju domaćina, zajednička trgovinska politika obuhvaća mjere koje štite takva ulaganja u mjeri u kojoj mogućnost te zaštite ima izravan i neposredan utjecaj na to hoće li se izravno strano ulaganje provesti te na uživanje koristi od tog ulaganja.

331. Takvo tumačenje članka 207. UFEU-a Europskoj uniji omogućuje postizanje ciljeva zajedničke trgovinske politike. U skladu s člankom 206. UFEU-a, provođenjem takve politike Europska unija treba pridonijeti, među ostalim, „[...] postupnom ukidanju ograničenja međunarodne trgovine i izravnih stranih ulaganja [...]”. Moje je mišljenje da se taj izraz ne može tumačiti u smislu da je zajednička trgovinska politika ograničena na ukidanje ograničenja pristupu tržištu za izravno strano ulaganje. Cilj postupnog ukidanja ograničenja nije ograničen na to mogu li roba i usluge pristupiti tržištu ili može li izravno strano ulaganje ući na tržište. Pograniczne mjere i ograničenja pri ulasku samo su jedna vrsta ograničenja. Brojnim drugim vrstama mjera (ili nedostatkom istih) također se može spriječiti, učiniti skupljim ili na drugi način otežati stavljanje proizvoda ili usluge na tržište ili ulaganje radi ostvarivanja koristi. Takva ograničenja mogu biti posljedica, primjerice, diskriminirajućeg postupanja; nedostatka sigurnosti, predvidljivosti i transparentnosti u propisima međunarodne trgovine i izravnog stranog ulaganja²⁵⁰, ili postojanja nepoštenih trgovinskih praksi.

332. Sud je u skladu s tim tumačenjem prihvatio da se odredbe u području trgovine robom i uslugama (uz iznimku prometa) utvrđene u GATT-u iz 1994. i GATS-u nalaze unutar zajedničke trgovinske politike²⁵¹. Ti sporazumi nisu ograničeni na pravila o pristupu tržištu. Potrebne su i druge vrste pravila koje se osobito odnose na domaće instrumente jer bi se, u suprotnome, koristi od pristupa tržištu mogle učiniti ništavnima, među ostalim, diskriminirajućim domaćim mjerama.

248 — Vidjeti primjerice presudu od 18. srpnja 2013., Daiichi Sankyo i Sanofi-Aventis Deutschland, C-414/11, EU:C:2013:520, t. 51. i navedenu sudsku praksu.

249 — Vidjeti Napomenu predsjedništva Konvencije, Nacrt članaka o vanjskom djelovanju u Ugovoru o osnivanju, CONV 685/03 (23. travnja 2003.), stranice 52. i 54. Odnosno, kako su to Europska unija i države članice izložile u kontekstu rasprava WTO-a o odnosu između trgovine i ulaganja, trgovina i izravno strano ulaganje međusobno su ovisni i međusobno se dopunjuju, a izravno strano ulaganje važan je pokretač trgovine (WTO, Radna skupina za odnos između trgovine i ulaganja, Komunikacija Europske zajednice i država članica, Konceptualni dokument o definiciji ulaganja, WT/WGTI/W/115 (16. travnja 2002.), stavak 2.).

250 — Vidjeti također točke 510. do 512. ovog mišljenja.

251 — Vidjeti osobito točke 145., 196. i 197. ovog mišljenja.

333. Isto se obrazloženje, moje je stajalište, mora primijeniti na uređenje izravnog stranog ulaganja. Uostalom, učinkovitost pravila kojima se dopušta ta vrsta ulaganja mogla bi se u potpunosti ugroziti ako nakon ulaganja ulagač nema zaštitu od, primjerice, diskriminirajućeg tretmana (vidjeti članak 9.3. sporazuma EUSFTA „Nacionalni tretman” zajedno s Objašnjenjem 5. i članak 9.5. stavak 1. sporazuma EUSFTA „Naknada gubitaka”), izvlaštenja (vidjeti članak 9.6. sporazuma EUSFTA „Izvlaštenje”) ili ograničenja o prijenosima (vidjeti članak 9.7. sporazuma EUSFTA „Prijenos”). Primjerice, u slučaju da je ulaganju omogućen pristup tržištu, ali je zatim gospodarska djelatnost u kojoj je provedeno ulaganje izvlaštena bez naknade, ishod za ulagača može biti lošiji nego da mu je pristup jednostavno bio odbijen. Isto se primjenjuje i u slučaju kada ulagač pretrpi gubitke u državi domaćinu kao rezultat zapljene njegova ulaganja ili nepotrebnog uništenja od strane oružanih snaga ili nadležnih tijela te države (vidjeti članak 9.5. stavak 2. sporazuma EUSFTA „Naknada gubitaka”).

334. Ako se u istom smislu ulagačima uskrati pošten i pravedan tretman njihovih ulaganja zbog nedostatka pristupa sudskim postupcima ili temeljne povrede načela pravičnog postupka ili zbog postupanja države domaćina u zloj vjeri, time se može ugroziti odluka o ulaganju u toj državi te uživanje koristi od istog (vidjeti članak 9.4. sporazuma EUSFTA „Standard postupanja”). Isto može biti rezultat nedostatka zaštite fizičke sigurnosti ulagača i ulaganja (vidjeti ponovno članak 9.4. sporazuma EUSFTA „Standard postupanja”).

335. Ne vidim razlog za drukčije stajalište jer se odredbe kojima se utvrđuju iznimke nekih od tih standarda, poput članka 9.3. stavka 3. sporazuma EUSFTA, odnose na ciljeve čije se ostvarivanje može nalaziti unutar nadležnosti država članica. Funkcija takvih odredbi jest propisati uvjete unutar kojih stranke mogu donijeti ili provesti mjere koje inače nisu u skladu s tim standardima kako bi se postigli legitimni ciljevi, kao što je zaštita javne sigurnosti ili održavanje javnog reda. To su mjere koje zbog svoje specifične veze s izravnim stranim ulaganjem spadaju u područje primjene zajedničke trgovinske politike Europske unije. Tako je moguće da uvjeti pod kojima se takve mjere iznimno mogu primijeniti također spadaju u tu politiku.

336. Zaključujem da zajednička trgovinska politika jednako tako obuhvaća propise kojima se štiti izravno strano ulaganje u mjeri u kojoj mogućnost te zaštite ima izravan i neposredan utjecaj na odluku hoće li se izravno strano ulaganje provesti i na uživanje koristi od tog ulaganja.

337. To znači da se odjeljak A devetog poglavlja sporazuma EUSFTA nalazi u isključivoj nadležnosti Unije u mjeri u kojoj se odredbe tog odjeljka odnose na liberalizaciju i zaštitu izravnog stranog ulaganja u smislu članka 207. stavka 1. UFEU-a.

338. Međutim, određeni broj država članica prigovara da se zajedničkom trgovinskom politikom ne mogu obuhvatiti standardi zaštite od izvlaštenja izravnog stranog ulaganja. One tvrde da je, u skladu s člankom 345. UFEU-a, to pitanje u nadležnosti država članica. U skladu s tom odredbom ugovorima se ni u kojem slučaju ne smiju dovoditi u pitanje pravila kojima se u državama članicama uređuje sustav vlasništva. Kada se čita zajedno s člankom 207. stavkom 6. UFEU-a (tvrde one), to znači da zajednička trgovinska politika ne obuhvaća izvlaštenje izravnog stranog ulaganja.

339. Članak 207. stavak 6. i članak 345. UFEU-a ne tumačim na taj način.

340. Člankom 345. UFEU-a izražava se načelo da su ugovori neutralni u pogledu sustava vlasništva država članica: ugovorima se, kao opće pravilo, ne sprečava nacionalizacija poduzeća ili njihova privatizacija²⁵². Međutim, Sud je smatrao da „[...] učinak članka 345. UFEU-a nije izuzeti sustav vlasništva koji postoji u državama članicama iz temeljnih pravila [UFEU-a], i to osobito iz pravila o nediskriminaciji, slobodi poslovnog nastana i slobodi kretanja kapitala”²⁵³. Prema mojem mišljenju,

252 — Presuda Suda od 22. listopada 2013., *Essent i dr.*, C-105/12 do C-107/12, EU:C:2013:677, t. 29. i 30. i navedena sudska praksa.

253 — Presuda Suda od 22. listopada 2013., *Essent i dr.*, C-105/12 do C-107/12, EU:C:2013:677, t. 36. i navedena sudska praksa. Vidjeti također, primjerice, presudu od 4. lipnja 2002., *Komisija/Portugal*, C-367/98, EU:C:2002:326, t. 48.

slijedi da iako države članice mogu doista odabrati svoj sustav vlasništva, posljedice koje proizlaze iz tog odabira i uvjeti tog vlasništva nisu uklonjeni iz područja primjene važećih propisa prava Unije. Drugim riječima, članak 345. UFEU-a ne može se tumačiti u smislu da države članice mogu urediti vlasništvo „tako da isključe bilo koje djelovanje [Unije] u tom području”²⁵⁴.

341. U slučaju da Europska unija sklopi međunarodni sporazum (neovisno o pravnoj osnovi) kojim se države članice lišavaju svojeg prava na izvlaštenje vlasništva, time bi se doista mogla prekršiti prava zajamčena člankom 345. UFEU-a. To, međutim, nije slučaj kada se Europska unija složi s trećom državom da nijedna stranka sporazuma ne smije nacionalizirati ili izvlastiti ulaganje ulagača druge stranke, osim ako se ne zadovolje određeni uvjeti. Takvim se sporazumom ne povređuje ovlast država članica (odnosno isključiva nadležnost) da odaberu svoj sustav vlasništva. Njime se samo ograničavaju okolnosti pod kojima mogu odabrati nacionaliziranje ili izvlaštenje ulaganja. U onoj mjeri u kojoj se sporazumom također obuhvaća izravno strano ulaganje, člankom 345. UFEU-a ne ograničava se isključiva nadležnost Europske unije na temelju članka 207. stavka 1. UFEU-a da se s trećom državom usuglasi da izvršavanje tog prava podčini određenim uvjetima. Isto tako, tim se sporazumom ne usklađuju uvjeti izvlaštenja unutar Europske unije.

342. Stoga smatram da se člankom 345. UFEU-a, kada se on tumači zajedno s člankom 207. stavkom 6. UFEU-a, ne ograničava izvršavanje isključive nadležnosti Europske unije na temelju članka 207. stavka 1. UFEU-a²⁵⁵.

343. U skladu s time zaključujem da odjeljak A devetog poglavlja („Zaštita ulaganja”), u mjeri u kojoj se odnosi na izravno strano ulaganje, spada u potpunosti u isključivu nadležnost Europske unije na temelju članka 207. stavka 1. UFEU-a.

344. Na kraju želim dodati da bi, sada kada je jasno da je „izravno strano ulaganje” pitanje koje spada u zajedničku trgovinsku politiku, dijelovi odjeljka A devetog poglavlja sporazuma EUSFTA mogli isto tako spadati u tu politiku prema drugim aspektima članka 207. stavka 1. UFEU-a. Već sam se osvrnula na interakciju između trgovine uslugama i ulaganja²⁵⁶. Komercijalni aspekti zakonodavstva o intelektualnom vlasništvu i ulaganja slično tome mogu biti u interakciji u mjeri u kojoj su, na temelju sporazuma EUSFTA, prava intelektualnog vlasništva i *goodwill* oblik ulaganja koji je obuhvaćen ovim poglavljem²⁵⁷.

345. Međutim, za potrebe ovog postupka dovoljno je da se sadržaj devetog poglavlja odnosi na najmanje jedno pitanje iz članka 207. stavka 1. UFEU-a pa da time spada u zajedničku trgovinsku politiku.

Nadležnost Europske unije na temelju članka 63. UFEU-a, tumačena zajedno sa člankom 3. stavkom 2. UFEU-a.

346. Zajedničko je stajalište da člankom 207. stavkom 1. UFEU-a osim izravnog stranog ulaganja nisu obuhvaćene druge vrste ulaganja. Kako bi opisale ta ulaganja, stranke su uglavnom upotrebljavale pojam „portfeljno ulaganje”.

254 — Vidjeti presudu od 13. srpnja 1995., Španjolska/Vijeće, C-350/92, EU:C:1995:237, t. 22.

255 — O članku 207. stavku 6. UFEU-a vidjeti i točke 106. do 110. ovog mišljenja.

256 — Vidjeti točku 326. ovog mišljenja. U tom pogledu također napominjem da se osmom bilješkom članka 8.8. točke (d) sporazuma EUSFTA (definicija „poslovni nastan”) navodi da je pojmove „osnivanje” i „stjecanje” pravne osobe potrebno razumjeti u smislu da obuhvaćaju „sudjelovanje kapitala u pravnoj osobi u cilju uspostavljanja ili održavanja trajnih gospodarskih veza”.

257 — Vidjeti članak 9.1. stavak 1. i članak 9.1. stavak 1. točku (g) sporazuma EUSFTA.

347. Osim ako su pravila (ili određeni njihovi dijelovi) sporazuma EUSFTA kojima se uređuju te druge vrste ulaganja obuhvaćena obvezama o uslugama²⁵⁸, pravna osnova djelovanja Europske unije u pogledu takvog ulaganja i isključive nadležnosti Europske unije mora se potražiti na drugom mjestu.

348. Ne tvrdi se da je Europskoj uniji potrebna isključiva nadležnost za sklapanje sporazuma EUSFTA kako bi joj se omogućilo izvršavanje njezine unutarnje nadležnosti. Stoga se drugi razlog iz članka 3. stavka 2. UFEU-a ne primjenjuje.

349. Međutim, stranke se ne slažu oko toga bi li isključiva nadležnost Europske unije za odjeljak A devetog poglavlja mogla proizaći iz trećeg razloga iz članka 3. stavka 2. UFEU-a u mjeri kojoj se on odnosi na vrste ulaganja koje nisu izravno strano ulaganje.

350. Ne mogu se složiti s Komisijinim širokim tumačenjem članka 3. stavka 2. UFEU-a prema kojem su u „zajednička pravila” uključene i odredbe Ugovora.

351. Točno je da se u samom tekstu članka 3. stavka 2. ne pružaju odlučujuće smjernice. Dok se u UFEU-u pojam „zajednička pravila” upotrebljava posebno u odnosu na donošenje sekundarnog zakonodavstva Unije²⁵⁹, glava VII. dijela trećeg UFEU-a nosi naziv „Zajednička pravila o tržišnom natjecanju, oporezivanju i usklađivanju zakonodavstava”. Stoga se njome odredbe Ugovora koje sadržava svrstavaju u kategoriju „zajedničkih pravila”.

352. Međutim, treći razlog na temelju članka 3. stavka 2. UFEU-a trebalo bi tumačiti u svjetlu presude u predmetu ERTA i naknadne sudske prakse u kojoj se primjenjuje načelo ERTA²⁶⁰. Promatrano u tom kontekstu, jasno je da se ne može prihvatiti široko tumačenje „zajedničkih pravila” od strane Komisije.

353. Člankom 3. stavkom 2. UFEU-a utvrđuju se dodatni razlozi za davanje isključive nadležnosti Europskoj uniji za sklapanje međunarodnog sporazuma kada Europska unija ne uživa izričitu isključivu nadležnost na temelju članka 3. stavka 1. UFEU-a. Stoga ta nadležnost mora proizlaziti iz neke *druge osnove*, a ne samih Ugovora. Što se tiče trećeg razloga na temelju članka 3. stavka 2. UFEU-a, ta druga osnova predstavlja utjecaj koji međunarodni sporazumi sklopljeni od strane država članica mogu imati na „zajednička pravila”, odnosno pravila koja je donijela Europska unija u izvršavanju svoje unutarnje nadležnosti (za provođenje zajedničke politike) u određenim područjima. Stoga, kako je Sud razjasnio u Mišljenju 2/92, samo *izvršavanje* unutarnje nadležnosti (za razliku od njezina pukog postojanja) može dovesti do (implicirane) isključive vanjske nadležnosti²⁶¹. U Mišljenju 1/94 Sud je istaknuo da „... isključiva vanjska nadležnost *ne proizlazi ipso facto* iz ovlasti [Europske unije] za donošenje pravila na unutarnjoj razini”²⁶².

354. Argument Komisije značio bi da se člankom 3. stavkom 2. UFEU-a priznaje pravo Europske unije za sklapanje sporazuma kojim se utječe na Ugovore ili mijenja njihovo područje primjene. Međutim, glavna funkcija članka 3. stavka 2. UFEU-a, kako je u tekstu pojašnjeno, jest razgraničiti prirodu vanjske nadležnosti Unije. Njegova svrha ne može biti davanje ovlasti Europskoj uniji za „utjecanje” na pravila primarnog zakonodavstva Unije ili za „izmjenu njihova područja primjene” sklapanjem sporazuma²⁶³. Primarno zakonodavstvo može se izmijeniti jedino izmjenama Ugovora u skladu s

258 — Vidjeti točku 326. ovog mišljenja. U tom kontekstu napominjem da bi se GATS, koji spada u zajedničku trgovinsku politiku (uz iznimku iz članka 207. stavka 5. UFEU-a koja se odnosi na promet) mogao primjenjivati na određene vrste ulaganja koja nisu izravno strano ulaganje. Primjerice, u prvoj rečenici osme bilješke članka XVI:1 GATS-a („Pristup tržištu”) navodi se da „ako članica prihvati obvezu vezanu za obavljanje usluga prema načinu opisanom u podstavku 2.(a) članka I., te ako je prekogranično kretanje kapitala nedjeljivi dio usluge, članica mora dozvoliti takvu transakciju”.

259 — Primjerice, članak 91. stavak 1. točka (a) UFEU-a odnosi se na „zajednička pravila” koja se primjenjuju na međunarodni promet prema državnom području države članice ili iz njega, odnosno promet preko državnog područja jedne države članice ili više njih.

260 — Presuda od 4. rujna 2014., Komisija/Vijeće, C-114/12, EU:C:2014:2151, t. 67.

261 — Mišljenje 2/92 od 24. ožujka 1995., EU:C:1995:83, stavci 33. (koji se odnosi na potrebu za „unutarnjim zakonodavstvom”) i 36.

262 — Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, stavak 77. (moje isticanje).

263 — Za objašnjenje činjenice da međunarodni sporazumi čija je stranka Europska unija *podliježu* primarnom zakonodavstvu, vidjeti presudu od 10. ožujka 1998., Njemačka/Vijeće, C-122/95, EU:C:1998:94.

člankom 48. UEU-a²⁶⁴. Suprotno očitovanju Komisije, isključiva vanjska nadležnost unutar značenja trećeg razloga na temelju članka 3. stavka 2. UFEU-a ne može nastati samo zbog rizika od utjecanja na primarno zakonodavstvo Unije²⁶⁵. Niti se članak 3. stavak 2. UFEU-a može tumačiti u smislu da Europska unija uživa isključivu vanjsku nadležnost isključivo na temelju svoje nadležnosti za donošenje pravila na unutarnjoj razini²⁶⁶.

355. Komisija se ovdje oslanja na predmet Pringle u kojem je Sud ispitao je li Ugovor o ESM-u (sklopljen od strane država članica čija je valuta euro) utjecao na ovlast Europske unije da na temelju članka 122. stavka 2. UFEU-a odobri *ad hoc* financijsku pomoć državi članici koja se nalazi u poteškoćama ili joj prijete ozbiljne poteškoće zbog prirodnih katastrofa ili izvanrednih okolnosti koje su izvan njezine kontrole. Sud je u tom slučaju konstatirao da osnivanje ESM-a ne utječe na ovlast Europske unije da na temelju članka 122. stavka 2. UFEU-a dodijeli *ad hoc* financijsku pomoć državi članici kada se utvrdi da je ta država članica u poteškoćama ili da joj prijete ozbiljni problemi uzrokovani prirodnim nepogodama ili okolnostima koje su izvan njezine kontrole. Međutim, dodao je i da su, s obzirom da ni članak 122. stavak 2. UFEU-a niti bili koja druga odredba UEU-a ili UFEU-a ne dodjeljuju posebnu ovlast Europskoj uniji za uspostavu trajnog stabilizacijskog mehanizma kakav je ESM, države članice ovlaštene na temelju članka 4. stavka 1. i članka 5. stavka 2. UEU-a djelovati u tom području²⁶⁷. Pri provjeri je li člankom 3. stavkom 2. UFEU-a državama članicama čija je valuta euro zabranjeno sklapanje Ugovora o ESM-u, Sud je proučio Uredbu Vijeća (EU) br. 407/2010²⁶⁸ i odredbu Ugovora kojom se Europskoj uniji daje ovlast za donošenje sekundarnog zakonodavstva. Sud je zaključio da članak 3. stavak 2. UFEU-a ne sprječava podskupinu država članica da sklopi Ugovor o ESM-u.

356. Nakon opisa glavne svrhe članka 3. stavka 2. UFEU-a Sud je u presudi Pringle presudio da „iz [članka 3. stavka 2. UFEU-a] *jednako tako* slijedi da je državama članicama zabranjeno *sklapanje međusobnih sporazuma* kojima bi se moglo utjecati na zajednička pravila ili promijeniti njihovo područje primjene”²⁶⁹. Tom se izjavom samo izražava načelo prvenstva prava Unije nad nacionalnim pravom koje se primjenjuje u odnosu i na primarno i sekundarno pravo. Tim se dijelom obrazloženja Suda u slučaju Pringle ne podupire prijedlog da isključiva nadležnost Unije za sklapanje međunarodnih sporazuma na osnovi trećeg razloga iz članka 3. stavka 2. UFEU-a može proizlaziti iz „zajedničkih pravila” sadržanih u primarnom pravu Unije.

357. Argumentom Komisije jednako bi se tako podrazumijevalo da se isključiva vanjska nadležnost može uspostaviti na temelju trećeg razloga u skladu s člankom 3. stavkom 2. UFEU-a čak i kada se nije izvršila unutarnja nadležnost na temelju odredbe Ugovora na koju se oslanja. Ako je to točno, razlika između drugog razloga, kojim se posebno obuhvaća situacija u kojoj nije izvršena unutarnja nadležnost, i trećeg razloga na temelju članka 3. stavka 2. UFEU-a djelomice bi nestala.

264 — U drugoj rečenici članka 218. stavka 11. UFEU-a izričito se predviđa mogućnost izmjene Ugovorâ kako bi se prevladalo „negativno” mišljenje koje se temelji na toj odredbi.

265 — Doista, takvim se prijedlogom može potencijalno postaviti pitanje je li sporazum EUSFTA materijalno u skladu s Ugovorima. To se dakle jasno nalazi izvan opsega zahtjeva za mišljenje koji je podnijela Komisija. Vidjeti točku 85. ovog mišljenja.

266 — Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, stavak 77.

267 — Presuda od 27. studenoga 2012., C-370/12, EU:C:2012:756, t. 104. i 105.

268 — Uredba od 11. svibnja 2010. o uspostavi Mehanizma za europsku financijsku stabilnost (SL 2010., L 118, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 10., svezak 3., str. 195.).

269 — Presuda od 27. studenoga 2012., C-370/12, EU:C:2012:756, stavak 101. (izvorno istaknuto). Čini se da je u svojem stajalištu u tom predmetu nezavisna odvjetnica Kokott ukazala na to da je pitanje koje se odnosi na članak 3. stavak 2. UFEU-a loše postavljeno: „U tom se smislu mora primijetiti da se člankom 3. stavkom 2. UFEU-a, kako je očito kad se tumači zajedno s člankom 216. UFEU-a, uređuje samo isključiva nadležnost Unije za sporazume s trećim zemljama i međunarodnim organizacijama. Sukladno tome, državama članicama je, na temelju te odredbe, tumačene zajedno s člankom 2. stavkom 1. UFEU-a, zabranjeno samo sklapanje takvih sporazuma s trećim zemljama. Međutim, stranke Ugovora o ESM-u isključivo su države članice.” Vidjeti stajalište nezavisne odvjetnice Kokott u predmetu Pringle, C-370/12, EU:C:2012:675, t. 98.

358. Nadalje, ako se treći razlog na temelju članka 3. stavka 2. UFEU-a tumačio u smislu da je isključiva nadležnost neophodna posljedica činjenice da se međunarodnim sporazumom može utjecati na odredbe Ugovora ili promijeniti njihovo područje primjene, samo postojanje odredbe Ugovora moglo bi biti dostatno kako bi se zaključilo da je Europska unija imala takvu nadležnost. Ako je to točno, zašto autori Ugovora nisu jednostavno izričito potvrdili postojanje isključive vanjske nadležnosti?

359. Stoga sam mišljenja da se „zajednička pravila” u trećem razlogu iz članka 3. stavka 2. UFEU-a ne mogu tumačiti na način da uključuju „odredbe Ugovora”.

360. Opće je stajalište da ne postoji sekundarno zakonodavstvo Unije na temelju članka 63. stavka 1. i članka 64. stavka 2. UFEU-a koje se odnosi na vrste ulaganja koje nisu izravno strano ulaganje.

361. Stoga, u nedostatku zajedničkih pravila, zaključujem da nisu zadovoljeni uvjeti trećeg razloga iz članka 3. stavka 2. UFEU-a. Slijedi da Europska unija po toj osnovi nema isključivu nadležnost. Komisija nije ni tvrdila da takvu nadležnost ima po drugoj osnovi.

362. Ima li Europska unija podijeljenu nadležnost s državama članicama?

Podijeljena nadležnost Europske unije s državama članicama

363. Komisija tvrdi, podredno, da za Europsku uniju postoji podijeljena nadležnost za sklapanje međunarodnog sporazuma koji se odnosi na ulaganje koje nije izravno strano ulaganje na temelju drugog razloga u skladu s člankom 216. stavkom 1. UFEU-a.

364. Sud je na raspravi Vijeću i Komisiji postavio pitanje o tome po kojoj osnovi Europska unija ima unutarnju nadležnost za vrste ulaganja koje nisu izravno strano ulaganje. Vijeće je izjavilo da u Ugovorima ne postoji pravna osnova za donošenje sekundarnog prava kojim se uređuju vrste ulaganja koje nisu izravno strano ulaganje, a za koje bi se moglo smatrati da su „zajednička pravila” u smislu trećeg razloga iz članka 3. stavka 2. UFEU-a. Ipak je prihvaćeno da određeni aspekti ulaganja koja nisu izravno strano ulaganje mogu podlijevati zakonodavnim aktima donesenima na temelju odredbi Ugovora (osim onih iz članaka 63. i 64. UFEU-a) kojima se uređuje unutarnje tržište. Komisija je odgovorila da se, s obzirom na zabranu koja je već sadržana u članku 63. stavku 1. UFEU-a, Ugovorima (očito) ne daje pravna osnova za donošenje sekundarnog prava kako bi se postigla *liberalizacija* (za razliku od usklađivanja) kretanja kapitala, uključujući portfeljna ulaganja. Međutim, u člancima 114. i 352. UFEU-a pružena je osnova za uklanjanje ograničenja portfeljnih ulaganja. Ipak, budući da se sporazumom EUSFTA ne traži usklađivanje, članak 114. UFEU-a ne bi predstavljao odgovarajuću pravnu osnovu. Komisija je izjavila da u svakom slučaju nije potrebno utvrditi pravnu osnovu za izvršavanje unutarnje nadležnosti prije nego što se Unija može pozvati na članak 216. stavak 1. UFEU-a.

365. Po mojem mišljenju, drugi je razlog na temelju članka 216. stavka 1. UFEU-a relevantan samo ako Europska unija ima unutarnju nadležnost. U tu svrhu, pitanje mora biti obuhvaćeno područjem primjene prava Unije, a time i Unijinom nadležnosti²⁷⁰. Nije nužno da Europska unija bude nadležna za donošenje sekundarnog prava.

366. Čini mi se da su ovdje ispunjeni svi uvjeti za primjenu drugog razloga iz članka 216. stavka 1. UFEU-a.

270 — U slučaju kad je pitanje obuhvaćeno pravilima Ugovora, to pitanje spada u nadležnost Europske unije. Stoga se člankom 4. stavkom 2. točkom (a) UFEU-a predviđa „podijeljena nadležnost” Europske unije u glavnim područjima unutarnjeg tržišta.

367. U skladu s člankom 63. UFEU-a jasno je da Europska unija ima nadležnost za liberalizaciju i zaštitu vrsta ulaganja koje nisu izravno strano ulaganje u mjeri u kojoj takva ulaganja predstavljaju kretanje kapitala između država članica i između država članica i trećih zemalja. Budući da se Ugovorima ne definira „kretanje kapitala”, Sud je pojam protumačio oslanjajući se na (netaksativnu) nomenklaturu priloženu Direktivi 88/361²⁷¹. Kretanja kapitala klasificirana su prema ekonomskoj prirodi aktive i pasive na koje se odnose. Definicija je vrlo široka. Stoga se kretanjima kapitala obuhvaćaju, među ostalim, nekretnine, vrijednosni papiri, ostali instrumenti na tržištu novca, jedinice poduzeća za zajednička ulaganja, tekući i depozitni računi u financijskim institucijama, krediti koji se odnose na komercijalne transakcije ili pružanje usluga, financijski zajmovi i krediti, jamstva, ostale garancije, pravo zalogu, transferi za izvršenje ugovora o osiguranju, kretanja osobnog kapitala, fizički uvoz i izvoz financijske imovine, patenti, dizajni, trgovačke marke i izumi.

368. Ostali oblici propisa tih vrsta ulaganja mogu se temeljiti na članku 114. UFEU-a u mjeri u kojoj su usklađeni sa zakonima kojima se uređuje uspostavljanje i funkcioniranje unutarnjeg tržišta. Iz članka 352. UFEU-a mogu proizlaziti dodatne ovlasti.

369. Aspekt slobodno kretanje kapitala unutarnjeg tržišta ima unutarnju i vanjsku sastavnicu. Sporazum kojim se između Europske unije i treće zemlje nastoji ostvariti recipročna liberalizacija, kao što je sporazum EUSFTA, spada u okvir te politike. Budući da se takve recipročne obveze ne mogu ishoditi bez suglasnosti te treće zemlje, u smislu prvog razloga iz članka 216. stavka 1. UFEU-a, može biti potrebno sklopljenje međunarodnog sporazuma radi ostvarenja tog cilja.

370. Stoga zaključujem da, u mjeri u kojoj se primjenjuje na vrste ulaganja koje nisu izravno strano ulaganje, odjeljak A devetog poglavlja spada u podijeljene nadležnosti Europske unije i država članica, na temelju članka 4. stavka 2. točke (a) UFEU-a i prvog razloga iz članka 216. stavka 1. UFEU-a, zajedno s člankom 63. UFEU-a.

Mogu li se sporazumom EUSFTA raskinuti bilateralni sporazumi sklopljeni između država članica i Singapura?

371. Zasebno je pitanje ima li Europska unija nadležnost prihvatiti članak 9.10. stavak 1. iz odjeljka A devetog poglavlja sporazuma EUSFTA-e. U toj odredbi se navodi da će, kao rezultat stupanja na snagu sporazuma EUSFTA, prestati vrijediti bilateralni sporazumi o ulaganju između država članica i Singapura navedeni u Prilogu 9-D²⁷². Ti će sporazumi biti poništeni, zamijenjeni i nadomješteni sporazumom EUSFTA. U bilješci 19. te odredbe²⁷³ navodi se da se, „radi veće sigurnosti, smatra da se [ti sporazumi] raskidaju [sporazumom EUSFTA] u smislu podstavka 1.(a) članka 59. Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora”.

372. Komisija u svojem zahtjevu tvrdi da članak 9.10 („Odnos s drugim sporazumima”), zajedno s člancima 9.8. („Subrogacija”) i 9.9. („Prestanak”), jasno ovisi o od drugim bitnim odredbama o ulaganju u odjeljku A devetog poglavlja te im je stoga podređen. Komisija je na raspravi tvrdila da, u slučaju kad Europska unija sklapa međunarodni sporazum u području koje spada u njezinu nadležnost (barem kada je ta nadležnost isključiva), Europska unija nasljeđuje države članice u pogledu njihovih bilateralnih sporazuma s trećim državama te stoga može djelovati u ime država članica, uključujući tako da raskine takve bilateralne sporazume.

271 — Vidjeti primjerice presudu od 22. listopada 2013., *Essent i dr.*, C-317/105/105 do C-318/107/12, EU:C:2013:677, t. 40. i navedenu sudsku praksu. Vidjeti također točke 317. i 318. ovog mišljenja (u pogledu definicije „izravno ulaganje”).

272 — U svim se tim sporazumima navodi da se sklapaju na određeno vrijeme, ali da se mogu obnoviti uz uvjet da (pod određenim uvjetima) nijedna od stranaka ne izrazi svoju namjeru da raskine sporazum. Sporazum se i dalje primjenjuje tijekom utvrđenog razdoblja na ulaganja do kojih je došlo prije datuma stupanja na snagu isteka ili raskida sporazuma.

273 — U nekim jezičnim verzijama to može biti bilješka 51.

373. Vijeće i značajan broj država članica tvrdili su da se Europska unija ne može, djelujući sama, dogovoriti s trećom državom o prekidu i zamjeni međunarodnih sporazuma sklopljenih od strane te države s državama članicama kojih Europska unija nije stranka.

374. Prema mojem stajalištu, konačnu odluku o tom pitanju potrebno je donijeti samo ako Sud smatra da Europska unija uživa isključivu nadležnost za sve ostale dijelove sporazuma EUSFTA. U slučaju da Sud odluči da se nadležnost Europske unije dijeli s državama članicama te da stoga sporazum EUSFTA-u trebaju sklopiti i Europska unija i države članice, (predmetne) države članice mogle bi, izražavajući svoju suglasnost da su obvezne pridržavati se sporazuma EUSFTA, odlučiti hoće li ili ne raskinuti svoje postojeće sporazume sa Singapurom.

375. Iz već navedenih razloga smatram da Europska unija *ne* uživa isključivu nadležnost za cjelokupan odjeljak A devetog poglavlja (ili, u tom slučaju, nad cjelokupnim sporazumom EUSFTA) ²⁷⁴.

376. Radi cjelovitosti, ipak ću ukratko razmotriti može li se Europska unija, kao osoba koja nije stranka sporazuma sklopljenih između država članica i Singapura uvrštenih u Prilog 9-D, složiti sa Singapurom da se ti sporazumi raskinu bez suglasnosti država članica.

377. To je novo pitanje ²⁷⁵.

378. U slučaju kada Europska unija stekne isključivu (unutarnju ili vanjsku) nadležnost u određenom području, ona djeluje u području nad kojim su prethodno bile nadležne države članice. Hoće li ili ne Europska unija odlučiti poništiti prethodna djelovanja država članica, ovisit će o tome kako Europska unija izvršava tu nadležnost te o tome dolazi li time do neusklađenosti s prethodnim djelovanjem država članica. Uvjeti pod kojima Europska unija može izvršavati unutarnje nadležnosti ovise o pravu Unije. Djelovanje Unije mora u svakom slučaju biti u skladu s međunarodnim pravom ²⁷⁶.

379. U slučaju kada Europska unija preuzima ovlasti koje su ranije izvršavale države članice u području uređenom međunarodnim sporazumom, odredbe tog sporazuma postaju, na temelju prava Unije, obvezujuće za Europsku uniju ²⁷⁷. Takvo je bilo stajalište Suda u pogledu GATT-a iz 1947. (u kojem su sve (tadašnje) države članice bile stranka, ali ne i Europska unija), u predmetu *International Fruit Company* ²⁷⁸. Obvezujući učinak GATT-a iz 1947. bio je uvjet za utvrđivanje utječe li on na valjanost sekundarnog prava EEZ-a. Sud nije razmatrao (niti je morao) o tome kako taj zaključak utječe na obveze država članica na temelju GATT-a iz 1947. Ili na njihov status kao ugovornih stranaka tog sporazuma. Po mojem mišljenju, implikacija predmeta *International Fruit Company* jest da je, kao pitanje prava Unije, Europska unija postala isključivo nadležna za pitanja obuhvaćena GATT-om iz 1947. te da je, kao pitanje međunarodnog prava, Europska unija zamijenila države članice kao djelomice odgovorne za usklađenost s obvezama koje su preuzele na temelju GATT-a iz 1947.

274 — Vidjeti točke 307. do 361. ovog mišljenja.

275 — Iako postoje i drugi slučajevi u kojima je Europska unija odlučila raskinuti ili otkazati međunarodne sporazume u kojima nije bila stranka. Vidjeti primjerice Odluku Vijeća 92/530/EEZ od 12. studenoga 1992. o otkazivanju Sporazuma o ribarstvu između bivše Demokratske Republike Njemačke i Švedske (SL 1992., L 334, str. 33.).

276 — Vidjeti općenito presudu od 24. studenoga 1992., Poulsen i Diva Navigation, C-286/90, EU:C:1992:453, t. 9.

277 — Vidjeti također, primjerice, presudu od 21. prosinca 2011., Air Transport Association of America i dr., C-366/10, EU:C:2011:864, t. 71. (u kojem je Sud naveo da Europska unija nije vezana tim sporazumom zbog toga što do ovog trenutka nije u potpunosti preuzela ovlasti koje su prethodno izvršavale države članice u području primjene međunarodnog sporazuma).

278 — Presuda od 12. prosinca 1972., *International Fruit Company* i drugi, 21/72 do 24/72, EU:C:1972:115, t. 18. U pogledu ostalih međunarodnih sporazuma, vidjeti također, primjerice, presude od 19. studenoga 1975., *Douaneagent der Nederlandse Spoorwegen*, 38/75, EU:C:1975:154, t. 16. i 21., te od 14. srpnja 1976., *Kramer i dr.*, 3/76, 4/76 i 6/76, EU:C:1976:114, t. 44. i 45.

380. Međutim, predmet International Fruit Company nije se bavio pitanjem uključuju li, u slučaju kada Europska unija preuzme ovlasti koje su prethodno izvršavale države članice u području koje postaje dio isključive nadležnosti Europske unije, te ovlasti pravo na raskid postojećih sporazuma koje su države članice sklopile s trećim zemljama. Naime, države članice nastavile su biti ugovorne stranke GATT-a iz 1947. koji se, na temelju prava Unije, odsad primjenjivao na te države članice i na EEZ.

381. Sud je isto tako smatrao da, u načelu, primjena Ugovora na kojima se zasniva Unija ne može utjecati na obvezu poštovanja prava trećih država od strane država članica na temelju prethodnog sporazuma te na izvršavanje njihovih obveza koje na temelju njega proizlaze²⁷⁹. Stoga, čak i ako se Ugovorima u potpunosti Europskoj uniji prenosi nadležnost za određeno područje, države članice moraju i dalje izvršavati svoje obveze na temelju međunarodnih sporazuma s trećim državama. To je u skladu s ustaljenim načelom međunarodnog prava da se unutarnjim pravom ne može opravdati neizvršavanje međunarodnog sporazuma ili utjecati na valjanost tog sporazuma²⁸⁰. To isto tako znači da izmjene Ugovora ne mogu dovesti do toga da se države članice zamijene Europskom unijom u sporazumima koje su prethodno sklopile s trećim državama. Treća država ostaje dakle i dalje vezana sporazumom s predmetnom državom članicom i obje stranke toga sporazuma načelno moraju u skladu s načelom *pacta sunt servanda*²⁸¹ u potpunosti izvršiti njegove obveze.

382. Od država članica se ipak zahtijeva da izvršavaju svoje obveze na temelju tih sporazuma na način koji je sukladan pravu Unije i izvršavanju svojih novostečenih isključivih ovlasti od strane Europske unije. U slučaju da to nije moguće bez povrede prava Unije, *države članice* moraju poduzeti potrebne radnje za usklađivanje tih sporazuma s pravom Unije. Ta obveza proizlazi iz nadređenosti prava Unije i iz obveze lojalne suradnje kako je utvrđeno u članku 4. stavku 3. UEU-a.

383. U članku 351. UFEU-a, koji se s jedne strane odnosi na vezu između sporazuma sklopljenih od strane država članica prije 1. siječnja 1958. (ili prije pristupanja određene države) između jedne države članice ili više njih i neke treće države ili više njih i na odredbe Ugovora s druge strane, potvrđuje se to rasuđivanje.

384. Svrha prvog stavka članka 351. UFEU-a jest „[...] razjasniti, u skladu s načelima međunarodnog prava, da primjena Ugovora neće utjecati na obvezu predmetne države članice da poštuje prava trećih zemalja na temelju prethodnog sporazuma te da izvršava svoje obveze koje iz njega proizlaze [...]”²⁸².

385. U drugom stavku te odredbe navodi se da, ako ti sporazumi nisu sukladni Ugovorima, dotična država članica ili dotične države članice poduzimaju sve odgovarajuće korake za otklanjanje utvrđenih neusklađenosti. Tim se mjerama od njih može tražiti raskid sporazuma. U slučaju kada nema neusklađenosti između prethodnog sporazuma i Ugovora, ne postoji obveza poduzimanja korektivnih mjera.

279 — Vidjeti presudu od 4. srpnja 2000., Komisija/Portugal, C-84/98, EU:C:2000:359, t. 53.

280 — Vidjeti članke 27. i 46. Bečkih konvencija iz 1969. i 1986.

281 — U skladu s člankom 26. Bečkih konvencija iz 1969. i 1986. „svaki ugovor koji je na snazi veže stranke i one ga moraju izvršavati u dobroj vjeri”. Sud je prethodno smatrao da to načelo „predstavlja temeljno načelo cjelokupnog pravnog poretka, a osobito međunarodnog pravnog poretka”: vidjeti presudu od 16. lipnja 1998., Racke, C-162/96, EU:C:1998:293, t. 49.

282 — Vidjeti primjerice presude od 3. ožujka 2009., Komisija/Austrija, C-205/06, EU:C:2009:118, t. 33. i navedenu sudsku praksu; od 19. studenoga 2009., Komisija/Finska, C-118/07, EU:C:2009:715, t. 27. i navedenu sudsku praksu; te od 3. ožujka 2009., Komisija/Švedska, C-249/06, EU:C:2009:119, t. 34. i navedenu sudsku praksu.

386. Članak 351. UFEU-a primjenjuje se na vezu između bilateralnih sporazuma sklopljenih između Singapura i različitih pojedinih država članica prije njihova pristupanja Europskoj uniji (Bugarska, Češka Republika, Mađarska, Litva, Poljska, Slovačka Republika i Slovenija: odnosno neki od sporazuma navedeni u Prilogu 9-D)²⁸³, s jedne strane, i Ugovora, s druge strane. Međutim, člankom 351. stavkom 1. UFEU-a kao takvim ne uređuje se odnos između prve kategorije sporazuma i sporazuma koje su naknadno sklopili Singapur i Europska unija. Isti nije relevantan ni za sporazume koje su sklopile druge države članice.

387. Članak 351. UFEU-a ne samo da ne potvrđuje tvrdnje Komisije, već jasno potvrđuje da država članica ostaje stranka međunarodnih sporazuma koje je prethodno sklopila te da snosi odgovornost za uklanjanje svih neusklađenosti između tih sporazuma i ugovora. Članak 351. UFEU-a primjenjuje se neovisno o tome uživa li Europska unija isključive ili podijeljene nadležnosti za područje obuhvaćeno tim sporazumima.

388. Ne postoji odredba Ugovora kojom se katalogiziraju obveze država članica koje sklapaju međunarodne sporazume s trećim državama (ili međunarodnim organizacijama) nakon njihova pristupanja Europskoj uniji. Njihove obveze proizlaze iz nadređenosti prava Unije i iz obveze lojalne suradnje kako je utvrđena u članku 4. stavku 3. UFEU-a. Stoga Ugovori utječu na pravo država članica na sklapanje takvih sporazuma nakon njihova pristupanja Europskoj uniji. To mogu učiniti samo u područjima koja se nalaze u njihovoj nadležnosti te pod uvjetom da su sukladni s pravom Unije.

389. Ako je raspodjela nadležnosti između Europske unije i država članice naknadno promijenjena i Europska unija preuzme dodatne nadležnosti koje su po prirodi isključive, ne vidim zašto bi se trebala prestati primjenjivati pravila utvrđena u članku 351. UFEU-a. Države članice i dalje moraju poduzimati odgovarajuće korake kako bi osigurale da su postojeći sporazumi u predmetnim područjima, koji su sada isto tako obvezujući za Europsku uniju²⁸⁴, sukladni s tom novom raspodjelom nadležnosti i svakom radnjom koju Europska unija poduzme u izvršavanju svojih nadležnosti.

390. Čini mi se da je ovaj zaključak u postupnosti sukladan s međunarodnim pravom.

391. U bilješci 19.²⁸⁵ članka 9.10. stavka 1. sporazuma EUSFTA Europska unija i Singapur izričito se pozivaju na članak 59. Bečke konvencije iz 1969. Ta je odredba, kao pitanje ugovornog prava, obvezujuća za sve države članice i Singapur. Sama Europska unija nije i ne može biti vezana Bečkom konvencijom iz 1969. iz razloga što nije država. Ipak, Sud se oslonio na tu odredbu pri rješavanju pitanja koja se odnose na naknadne sporazume²⁸⁶.

392. Članak 59. bečke konvencije iz 1969. odnosi se na (implicitno) ukidanje ugovora između stranaka kao posljedica sklapanja kasnijeg ugovora od strane svih tih stranaka. U skladu s tom odredbom „1. Smatra se da ugovor prestaje ako sve stranke tog ugovora kasnije sklope ugovor o istom predmetu i: (a) ako iz kasnijeg ugovora proistječe ili ako je na drugi način ustanovljena namjera stranaka da predmet treba da bude uređen tim ugovorom...”. Komisija iz toga zaključuje da bi se Europska unija trebala smatrati strankom ranijih bilateralnih sporazuma.

283 — Ostali sporazumi navedeni u Prilogu 9-D sklopljeni su između Singapura i Belgijsko-luksemburške ekonomske unije, Francuske, Njemačke, Nizozemske i Ujedinjene Kraljevine i stupili su na snagu nakon 1. siječnja 1958. (za Ujedinjenu Kraljevinu) ili datuma pristupanja Europskoj ekonomskoj zajednici.

284 — Vidjeti t. 379. supra.

285 — U nekim jezičnim verzijama to može biti bilješka 51.

286 — Vidjeti presudu od 2. kolovoza 1993., Levy, C-158/91, EU:C:1993:332, t. 19. Čini se da u sudskim odlukama i akademskim tekstovima postoji potpora tvrdnji da je članak 59. Bečke konvencije iz 1969. sada dio običajnog međunarodnog prava. Za raspravu o relevantnim izvorima vidjeti, primjerice, Dubuissou, F., „Article 59 – Termination or suspension of the operation of a treaty implied by conclusion of a later treaty”, u Corten, O., i Klein, P. (ur.), *The Vienna Conventions on the Law of Treaties – A Commentary – Volume II* (Oxford University Press, 2011.), str. 1325., na str. 1329.–1330.

393. Članak 59. ni na koji način ne odstupa od temeljnog načela da se za raskid ugovora (na isti način kao i za njegovo sklapanje) od stranaka ugovora zahtijeva suglasnost²⁸⁷. On u prvom redu služi kao pravilo u slučaju sukoba kako bi se odredilo koji se ugovor primjenjuje u slučaju uzastopnih sporazuma i kada su sve stranke prethodnog sporazuma isto tako stranke kasnijeg sporazuma, ali prethodni sporazum nije raskinut. U slučaju kada Europska unija odluči izvršiti svoje novostechene nadležnosti i sklopi sporazum s trećom državom, ta je treća država vezana tim novim sporazumom kao i svim ostalim sporazumima koje je prethodno sklopila s državama članicama, a koji se odnose na isti predmet²⁸⁸. Time očito može doći do pravne nesigurnosti za treću državu. U slučaju kada se primjenjuje članak 59. Bečke konvencije iz 1969., taj se sukob rješava u korist kasnijeg sporazuma između Europske unije i treće države. U slučaju kada se ne primjenjuje, treća država mora u načelu poštovati oba sporazuma.

394. Međutim, članak 59. Bečke konvencije iz 1969. primjenjuje se samo ako je prihvaćeno da je (kao predmet međunarodnog prava) Europska unija naslijedila države članice u pogledu bilateralnih sporazuma navedenih u Prilogu 9-D. Njime se ne nude opće smjernice o nasljeđivanju u pogledu ugovora. Bečka konvencija iz 1969. ne prejudicira nijedno pitanje koje, u pogledu ugovora, proizlazi iz sukcesije država²⁸⁹. Također ne proistječe da se u Bečkoj konvenciji o sukcesiji država glede međunarodnih ugovora iz 1978.²⁹⁰ rješava specifična situacija koja je ovdje u pitanju (htjela bih dodati da se, otkad je ta konvencija stupila na snagu, samo nekolicina država članica nalazi među (ograničenim) brojem potpisnika.)

395. Na raspravi se Komisija pozvala na ono što je opisano kao praksa koja je „ustaljena” i „prihvaćena od strane velikog broja trećih zemalja”. Međutim, svi primjeri koje je izložila odnosili su se na ono što je Europska unija učinila sama. Komisija nije pružila nikakvu pomoć kad je riječ o tome smatraju li ostale države da takva praksa predstavlja pravilo međunarodnog prava.

396. S obzirom na to, ne mogu u međunarodnom pravu (kakvo je trenutačno na snazi) pronaći osnovu za zaključak da Europska unija može automatski naslijediti međunarodni sporazum koji su sklopile države članice, a u kojem nije stranka, i zatim raskinuti taj sporazum. Takvo bi pravilo predstavljalo iznimku temeljnog pravila postojanja suglasnosti u donošenju međunarodnog prava. Prihvaćanje stajališta Komisije značilo bi da, kao rezultat promjena u pravu Unije i (moguće) izvršavanja vanjskih nadležnosti od strane Europske unije, država članica može prestati biti stranka u međunarodnom sporazumu, čak i ako se radi o državi koja je pristala biti vezana tim sporazumom i za koju je taj sporazum bio na snazi²⁹¹. Prava i obveze država članica na temelju tog sporazuma prestali bi i u slučaju da Europska unija odluči izvršiti svoje nove nadležnosti, bili bi zamijenjeni pravima i obvezama koje je Europska unija preuzela prema trećoj zemlji a da država članica nije dala svoju suglasnost za te (temeljne) promjene.

397. Konačno, napominjem da je Europska unija donijela sekundarno zakonodavstvo (Uredba br. 1219/2012) o uspostavi prijelaznih aranžmana za bilateralne sporazume o ulaganjima između država članica i trećih zemalja. Međutim, izričito je rečeno da se tom uredbom neće dovesti u pitanje raspodjela nadležnosti između Europske unije i država članica na temelju UFEU-a²⁹². Ona se temelji na pretpostavci da Europska unija ima isključivu nadležnost za sva pitanja obuhvaćena tim ranijim

287 — Vidjeti u tom smislu članak 54. Bečke konvencije iz 1969. U Bečkoj konvenciji iz 1969. utvrđene su iznimke (pod određenim uvjetima): u slučaju bitne povrede (članak 60.); naknadne nemogućnosti izvršenja (članak 61.); temeljne promjene okolnosti (članak 62.); prekid diplomatskih ili konzularnih odnosa (članak 63.); te nastanka nove imperativne norme općega međunarodnog prava (članak 64.).

288 — To jasno proizlazi iz članka 30. Bečke konvencije iz 1969. o primjeni uzastopnih ugovora o istom predmetu.

289 — Članak 73. Bečke konvencije iz 1969. U svakom slučaju, kada se mogu primijeniti Bečka konvencija iz 1969. i ona iz 1986. (primjerice, u kontekstu odnosa između bilateralnog sporazuma između dviju država i sporazuma između države i međunarodne organizacije), Bečka konvencija iz 1969. ima prednost (vidjeti članak 7. Bečke konvencije iz 1986.).

290 — *Zbirka međunarodnih ugovora Ujedinjenih naroda*, sv. 1946., str. 3.

291 — Vidjeti članak 2. stavak 1. točku (g) Bečke konvencije iz 1969.

292 — Članak 1. stavak 1. i uvodna izjava 3. Uredbe br. 1219/2012.

bilateralnim sporazumima i na temelju prava Unije pruža osnovu za djelovanje država članica u pogledu postojećih i (moguće) novih sporazuma. U toj se uredbi, međutim, ne razmatra da bi Europska unija mogla (zajedno s trećom državom vezanom bilateralnim sporazumom) raskinuti te ranije sporazume.

398. Stoga zaključujem da države članice uživaju isključivu nadležnost za raskid bilateralnih sporazuma o ulaganju koje su ranije sklopile s trećim zemljama. Iz toga proizlazi da Europska unija nije nadležna pristati na članak 9.10. sporazuma EUSFTA.

Javna nabava (deseto poglavlje sporazuma EUSFTA ²⁹³)

Argumenti

399. *Komisija* navodi da je Sud još u predmetu C-360/93 ²⁹⁴ prihvatio da je u načelu zajedničkom trgovinskom politikom obuhvaćeno sklapanje sporazuma o uzajamnom otvaranju tržišta javne nabave za robu i za prekogranične usluge. Budući da su sada ostali načini pružanja usluga uključeni u područje primjene zajedničke trgovinske politike, isti se argument primjenjuje na te ostale načine pružanja usluga. Na širem planu, *Komisija* tvrdi da se međunarodni sporazumi kojima se uređuje pristup robe i usluga treće zemlje tržištima javne nabave Europske unije, s jedne strane, i robe i usluga Unije tržištima javne nabave treće zemlje, s druge strane, posebno odnose na međunarodnu trgovinu te stoga na nju imaju izravne i trenutačne učinke. *Komisija* dodaje da je Europska unija (nedavno) sklopila protokol o izmjeni Sporazuma WTO-a o javnoj nabavi, djelujući na osnovi svoje isključive nadležnosti za zajedničku trgovinsku politiku.

400. *Ostale stranke* nisu iznijele posebne argumente u odnosu na deseto poglavlje.

Analiza

401. Za razliku od *Komisije*, smatram da presuda C-360/93 ²⁹⁵ nije relevantna za odlučivanje spada li deseto poglavlje u zajedničku trgovinsku politiku. U tom je predmetu Sud poništio dvije odluke Vijeća (i) o sklapanju sporazuma između (sadašnje) Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država o javnoj nabavi i (ii) o proširenju područja primjene direktive Vijeća o postupcima javne nabave kako bi se njome obuhvatilo Sjedinjene Američke Države ²⁹⁶. Smatrao je da je članak 113. Ugovora o EZ-u neodgovarajuća pravna osnova za te odluke iz razloga što je tada zajedničkom trgovinskom politikom bilo obuhvaćeno samo pružanje prekograničnih usluga. Međutim, u objema su odlukama bili obuhvaćeni i ostali načini pružanja usluga (trgovinska prisutnost ili prisutnost fizičkih osoba na državnom području druge ugovorne stranke) ²⁹⁷. Sud dakle nije zauzeo stajalište o tome spada li javna nabava kao takva u zajedničku trgovinsku politiku.

293 — Vidjeti točke od 69. do 76. Priloga ovom mišljenju.

294 — Presuda od 7. ožujka 1996., Parlament/Vijeće, C-360/93, EU:C:1996:84.

295 — Presuda od 7. ožujka 1996., Parlament/Vijeće, C-360/93, EU:C:1996:84.

296 — Odnosno Direktiva Vijeća 90/531/EEZ od 17. rujna 1990. o postupcima nabave za subjekte u sektorima vodoopskrbe, energetike, prometa i telekomunikacija (SL 1990., L 297, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 6. svezak 10., str. 72.).

297 — Presuda od 7. ožujka 1996., Parlament/Vijeće, C-360/93, EU:C:1996:84, t. 30.

402. Ipak se slažem s Komisijom da je primarni cilj desetog poglavlja olakšati uzajamno otvaranje tržišta javne nabave Europske unije i Singapura, u skladu s ograničenjima utvrđenima za svaku stranku u Rasporedu obveza. Tim se poglavljem isto tako nastoji jačati tržišno natjecanje u javnoj kupovini robe, usluga i građevinskih radova te jamčiti transparentnost i postupovno poštenje u tom području. To se čini proširenjem obveza koje su obje stranke već preuzele na temelju (revidiranog) Sporazuma WTO-a o javnoj nabavi²⁹⁸. U stvari, veliki dijelovi tog poglavlja (doslovce) odgovaraju onima Sporazuma WTO-a.

403. Činjenica da robu i usluge kupuju javna tijela, a ne privatni subjekti, ne utječe na zaključak da je trgovina robom i uslugama, a stoga i pravila koja se odnose na pristup tržištu za takvu robu i usluge te domaći propisi kojima su iste uređene, obuhvaćena zajedničkom trgovinskom politikom.

404. Međutim na temelju desetog poglavlja isto se tako primjenjuju određene obveze specifične za sektor prometa. U Dijelu 2. Priloga 10.E („Obveze Unije”), u kojem se utvrđuju usluge u pogledu kojih Unija prihvaća obveze, izričito se potvrđuje da su tim poglavljem obuhvaćeni različiti oblici usluga u području prometa. Nadalje, u bilješci 2. tog dijela priloga stoji da obveze Unije u pogledu usluga podliježu ograničenjima i uvjetima u obvezama Europske unije na temelju osmog poglavlja.

405. U mjeri u kojoj se deseto poglavlje primjenjuje na usluge u području prometa i usluge po prirodi povezane s njima, iz članka 207. stavka 5. UFEU-a slijedi da se nadležnost Europske unije za to poglavlje ne može temeljiti na zajedničkoj trgovinskoj politici²⁹⁹.

406. Komisija nije pokazala na kojoj drugoj osnovi Unija može uživati isključivu nadležnost za deseto poglavlje.

407. Prema mojem mišljenju, Europska unija ima podijeljenu nadležnost za to poglavlje u mjeri u kojoj se ono primjenjuje na usluge u području prometa i usluge po prirodi povezane s tim uslugama. U desetom poglavljju osigurava se da se nabave obuhvaćene tim poglavljem dodjeljuju u skladu s načelima jednakog tretmana, nediskriminacije i transparentnosti te se time jamči otvaranje javne nabave za tržišno natjecanje u Europskoj uniji i Singapuru³⁰⁰. To poglavlje pridonosi dakle uspostavljanju ili osiguravanju funkcioniranja unutarnjeg tržišta koje, kako je objašnjeno u Protokolu br. 27 o unutarnjem tržištu i tržišnom natjecanju, „uključuje sustav kojim se osigurava da tržišno natjecanje nije narušeno”³⁰¹. U tom se smislu deseto poglavlje može smatrati neophodnim za ostvarivanje cilja uspostave unutarnjeg tržišta utvrđenog u članku 26. stavku 1. UFEU-a, u smislu drugog razloga iz članka 216. stavka 1. UFEU-a³⁰². Međutim, ta je vanjska nadležnost podijeljena između Europske unije i njezinih država članica, u skladu s člankom 4. stavkom 2. točkom (a) UFEU-a.

408. Stoga zaključujem da se odredbe desetog poglavlja o javnoj nabavi nalaze unutar područja primjene isključive nadležnosti Europske unije na temelju članka 207. stavka 1. UFEU-a, osim u dijelu u kojem se primjenjuju na nabavu usluga u području prometa i usluga po prirodi povezanih s tim uslugama. Ako se primjenjuju na potonje kategorije usluga, odredbe desetog poglavlja potpadaju pod podijeljenu nadležnost Europske unije.

298 — Singapur, Europska unija i 28 država članica stranke su Sporazuma o javnoj nabavi. Taj je sporazum uvršten u Prilog 4. Sporazuma WTO-a, koji se sastoji od popisa plurilateralnih trgovinskih sporazuma. On dakle čini dio Sporazuma WTO-a samo za one članice WTO-a koje su ga prihvatile (te je obvezujuć samo za te članice) (članak II:3 Sporazuma WTO-a). Singapur, Europska unija i 28 država članica također su stranke revidiranog Sporazuma WTO-a o javnoj nabavi koji je stupio na snagu 6. travnja 2014.

299 — Vidjeti također točku 402. ovog mišljenja.

300 — Vidjeti članak 10.4. sporazuma EUSFTA.

301 — SL 2012., C 326, str. 309.

302 — Taj se cilj odražava i u članku 3. stavku 3. UFEU-a.

Intelektualno vlasništvo (jedanaesto poglavlje sporazuma EUSFTA³⁰³)

Argumenti

409. Komisija tvrdi da cijelo jedanaesto poglavlje spada u područje primjene zajedničke trgovinske politike jer se odnosi na komercijalne aspekte intelektualnog vlasništva u smislu članka 207. stavka 1. UFEU-a. Stoga Europska unija, u skladu s člankom 3. stavkom 1. UFEU-a, uživa isključivu nadležnost u pogledu tog poglavlja.

410. Komisija potporu za svoje stajalište nalazi u predmetu Daiichi³⁰⁴, u kojem je Sud smatrao da samo pravila koja je Unija donijela u području intelektualnog vlasništva „koja predstavljaju osobitu vezu s međunarodnom trgovinom mogu ulaziti u pojam „komercijalni aspekti prava intelektualnog vlasništva”³⁰⁵, ali da je Sporazum TRIPS u cijelosti obuhvaćen tim pojmom³⁰⁶. Isto vrijedi i za međunarodne sporazume koji se odnose na intelektualno vlasništvo sklopljene izvan WTO-a koji imaju osobitu vezu s međunarodnom trgovinom. Komisija se ovdje oslanja na presudu Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia i ERS³⁰⁷.

411. Prvo, Komisija navodi da se većina odredbi jedanaestog poglavlja temelji na Sporazumu TRIPS. Drugo, u članku 11.2. stavku 1. navodi se da se tim poglavljem nastoje „nadopuniti prava i obveze stranaka na temelju Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva i drugih međunarodnih ugovora u području intelektualnog vlasništva čije su one stranke”. Treće, jedanaesto poglavlje dio je šireg trgovinskog sporazuma između Europske unije i Singapura. To se odražava u članku 11.1. stavku 1. U njemu utvrđeni ciljevi pokazuju da uspostava zajedničkih standarda za zaštitu intelektualnog vlasništva, kao takvog, nije cilj sporazuma EUSFTA. Umjesto toga, ciljevi su smanjiti narušavanje trgovine i povećati pristup tržištu proizvodima zaštićenima pravima intelektualnog vlasništva. Nadalje, jedanaesto poglavlje podliježe odredbama rješavanja sporova u petnaestom i šesnaestom poglavlju na isti način kao i Sporazum TRIPS. Povrede obveza iz jedanaestog poglavlja mogu stoga dovesti do trgovinskih sankcija.

412. U pogledu upućivanja u jedanaestom poglavlju na ostale međunarodne sporazume koji se odnose na intelektualno vlasništvo, Komisija tvrdi da je uporaba te (uobičajene) tehnike izrade nacrtu razumna i opravdana s obzirom na to da je ukupni cilj postupno ukinuti prepreke za međunarodnu trgovinu i ulaganje. Nadalje, većina je upućivanja samo deklaratorna ili u obliku „obveza najvećih napora” koje ne stvaraju pravne učinke kojima bi se mogla ugroziti nadležnost Europske unije u pogledu jedanaestog poglavlja.

413. Stajalište *Parlamenta* u pogledu jedanaestog poglavlja odgovara onome Komisije. Dodaje da u jedanaestom poglavlju nema upućivanja na članak 61. Sporazuma TRIPS (koji se odnosi na kaznene postupke i kazne)³⁰⁸.

414. Nijedan od argumenata *Vijeća* ne odnosi se konkretno na jedanaesto poglavlje.

303 — Vidjeti točke 77. do 91. priloga mojem mišljenju.

304 — Presuda od 18. srpnja 2013., Daiichi Sankyo i Sanofi-Aventis Deutschland, C-414/11, EU:C:2013:520.

305 — Komisija se poziva na točku 52. presude.

306 — Komisija se poziva na točku 53. presude.

307 — Presuda od 12. svibnja 2005., Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia i ERS, C-347/03, EU:C:2005:285.

308 — U članku 61. Sporazuma TRIPS navodi se: „Članice propisuju kaznene postupke i kazne koji se primjenjuju barem u slučajevima namjernog krivotvorenja žiga ili neovlaštenog umnožavanja djela zaštićenog autorskim pravom na komercijalnoj razini. Predviđene kazne obuhvaćaju kaznu zatvora ili novčane kazne dovoljne kao prevenciju, sukladno razini kazni primjenjivanih na kaznena djela odgovarajuće težine. U odgovarajućim slučajevima, raspoložive kazne također uključuju zapljenu, oduzimanje i uništavanje dotične robe kao i svih materijala i pribora kojima je prvenstvena namjena činjenje takvih kaznenih djela. Članice mogu odrediti da se kazneni postupci i kazne primijene u drugim slučajevima povrede prava intelektualnog vlasništva, posebno ako su počinjeni s namjerom i na komercijalnoj razini.”

415. Mnoge države članice tvrde da Europska unija nema isključivu nadležnost u pogledu jedanaestog poglavlja, koje nema osobitu vezu s međunarodnom trgovinom te stoga ne može ulaziti u pojam „trgovinski aspekti prava intelektualnog vlasništva”. Presuda u predmetu Daiichi³⁰⁹ u osnovi se odnosila na članak 27. Sporazuma TRIPS, a ne na cijeli sporazum. Stoga se članak 207. UFEU-a ne može tumačiti u smislu da se njime Uniji dodjeljuje isključiva nadležnost za sklapanje sporazuma kojima se obuhvaćaju sve odredbe Sporazuma TRIPS. Ako se, suprotno tom očitovanju, presuda Suda nije odnosila na sve odredbe Sporazuma TRIPS, obrazloženje Suda temeljilo se konkretno na značajkama pravnog poretka WTO-a koje nedostaju u sporazumu EUSFTA. Čak ni širim tumačenjem predmeta Daiichi³¹⁰ ta se presuda ne može proširiti na predmete koji nisu izravno uređeni Sporazumom TRIPS.

416. Jedanaesto poglavlje sporazuma EUSFTA i Sporazum TRIPS ne preklapaju se u potpunosti. U svakom slučaju, sama činjenica da je taj predmet uređen Sporazumom WTO-a (kojeg je Sporazum TRIPS sastavni dio) ne znači da je taj predmet isto tako nužno obuhvaćen zajedničkom trgovinskom politikom. Članak 207. stavak 1. UFEU-a ne smije se tumačiti u smislu da su svi međunarodni sporazumi koji se odnose na prava intelektualnog vlasništva sada obuhvaćeni zajedničkom trgovinskom politikom.

417. Jedanaesto poglavlje uključuje određene odredbe Sporazuma TRIPS i odredbe ostalih sporazuma o intelektualnom vlasništvu (sklopljenima izvan konteksta WTO-a) za koje Unija ne može uživati isključivu nadležnost. Za razliku od Sporazuma TRIPS, ti sporazumi (pretežno međunarodni sporazumi kojima upravlja Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo) nisu bili sklopljeni kao dio trgovinskih sporazuma. Isti se ne mogu ni klasificirati kao trgovinski sporazumi u smislu predmeta Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia i ERS³¹¹. Svaka je veza između tih sporazuma i međunarodne trgovine neizravna. Unija ne može potvrditi međunarodne obveze koje se odnose jedino na države članice. Europska unija također ne može od država članica zahtijevati primjenu međunarodnih sporazuma koje su sklopile.

418. Nadalje, odredbe koje se odnose na primjenu zaštićenih prava, kao što su članci 42. do 50. Sporazuma TRIPS (odnosno odredbe Dijela III. Razdjela 2. „Građanskopravni i upravni postupci i pravna sredstva”), nisu dio zajedničke trgovinske politike. Te se odredbe odnose na sudske vlasti i građanskopravni postupak. One nemaju posebnu vezu s međunarodnom trgovinom.

419. Unija isto tako ne može uživati isključivu nadležnost zato što jedanaesto poglavlje uključuje članak 61. Sporazuma TRIPS, a koji se odnosi na kazne. Kaznena materija ne čini dio trgovinskih aspekata intelektualnog vlasništva.

420. Europska unija također nije nadležna za prihvaćanje obveza utvrđenih u članku 11.4. sporazuma EUSFTA u mjeri u kojoj ta odredba uključuje Bernsku konvenciju za zaštitu književnih i umjetničkih djela³¹², Ugovor o autorskom pravu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo³¹³ i Ugovor o izvedbama i fonogramima Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo³¹⁴ koji se primjenjuju na moralna prava. Europska unija nema nadležnost u pogledu moralnih prava; u tom području nikada nije došlo do usklađivanja.

309 — Presuda od 18. srpnja 2013., Daiichi Sankyo i Sanofi-Aventis Deutschland, C-414/11, EU:C:2013:520.

310 — Presuda od 18. srpnja 2013., Daiichi Sankyo i Sanofi-Aventis Deutschland, C-414/11, EU:C:2013:520.

311 — Presuda od 12. svibnja 2005., Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia i ERS, C-347/03, EU:C:2005:285.

312 — 1161 UNTS 30.

313 — 36 ILM 65.

314 — 36 ILM 76.

421. Članak 11.2. (koji se odnosi na Sporazum TRIPS i Parišku konvenciju za zaštitu industrijskog vlasništva³¹⁵) i članak 11.29. sporazuma EUSFTA (koji se poziva na Ugovor o suradnji na području патената³¹⁶ i koji zahtijeva da stranke, prema potrebi, učine sve razumne napore za usklađivanje s člancima 1. do 16. Ugovora o patentnom pravu³¹⁷) imat će učinke na patente koji potpadaju pod podijeljenu nadležnost (vidjeti, posebice, članak 118. UFEU-a i uredbe br. 1257/2012 i 1260/2012)³¹⁸. Patentna zaštita predmet je pojačane suradnje između država članica (osim Španjolske, Italije i Hrvatske). Takvo pitanje ne može biti predmet isključive nadležnosti: pojam pojačane suradnje ne može se pomiriti s pojmom isključive nadležnosti. I jedna druga država članica također tvrdi da Komisija nije objasnila kako bi Unija mogla udovoljiti članku 11.29. sporazuma EUSFTA³¹⁹ ako bi Unija bila jedina potpisnica sporazuma EUSFTA. Pitanja obuhvaćena Ugovorom o suradnji na području патената i Ugovorom o patentnom pravu razlikuju se od materijalnih patentnih pitanja obuhvaćenih Sporazumom TRIPS.

422. Članak 11.35. (o biljnim sortama) isto tako nije obuhvaćen zajedničkom trgovinskom politikom. Međunarodna konvencija za zaštitu novih biljnih sorti nije konkretno povezana s međunarodnom trgovinom. Tom se konvencijom predviđa način *sui generis* zaštite intelektualnog vlasništva. Pravna osnova za odluku Vijeća kojom se sklapa ta konvencija bio je članak 43. UFEU-a koji se odnosi na poljoprivredu.

423. Konačno, treba postojati (približna) ujednačenost između unutarnje nadležnosti i vanjske nadležnosti. Stoga Europska unija ne uživa isključivu nadležnost u skladu s člankom 3. stavkom 2. UFEU-a iz razloga što određena pitanja obuhvaćena jedanaestim poglavljem nisu usklađena.

Analiza

Značenje pojma „komercijalni aspekti intelektualnog vlasništva” u članku 207. stavku 1. UFEU-a

424. Nakon stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona člankom 207. stavkom 1. UFEU-a predviđa se da se zajednička trgovinska politika mora temeljiti na jedinstvenim načelima u odnosu i na „komercijalne aspekte intelektualnog vlasništva”. Polazište za tumačenje tog izraza je predmet Daiichi³²⁰.

425. Sud je svoju presudu u tom predmetu započeo napomenom da, zbog znatnog razvoja primarnog prava Unije, njegova prethodna sudska praksa u pogledu Sporazuma TRIPS, uključujući Mišljenje 1/94³²¹, više nije relevantna za određivanje u kojoj je mjeri Sporazum TRIPS obuhvaćen zajedničkom trgovinskom politikom.

315 — 828 UNTS 305.

316 — 9 ILM 978.

317 — 39 ILM 1047.

318 — Uredba (EU) br. 1257/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. prosinca 2012. o provedbi pojačane suradnje u području stvaranja jedinstvene patentne zaštite (SL 2012., L 361, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku: poglavlje 17., svezak 3., str. 208.) i Uredba Vijeća (EU) br. 1260/2012 od 17. prosinca 2012. o provedbi pojačane suradnje u području stvaranja jedinstvene patentne zaštite u pogledu primjenjivih aranžmana prevođenja (SL 2012., L 361, str. 89.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku: poglavlje 17., svezak 3., str. 216.).

319 — U toj odredbi stranke ponovno potvrđuju svoje obveze na temelju Ugovora o suradnji na području патената i slažu se da će poduzeti sve razumne napore u skladu s člancima 1. do 16. Ugovora o patentnom pravu na način sukladan s njihovim nacionalnim zakonodavstvom i postupcima.

320 — Presuda od 18. srpnja 2013., Daiichi Sankyo i Sanofi-Aventis Deutschland, C-414/11, EU:C:2013:520.

321 — Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 55. do 71. Uz iznimku posebnih mjera usmjerenih na izbjegavanje puštanja krivotvorene robe u slobodni opticaj, Sporazum TRIPS nalazio se izvan zajedničke trgovinske politike. Sud je to stajalište opravdao činjenicom da prava intelektualnog vlasništva mogu utjecati na unutarnju trgovinu „u istoj mjeri kao međunarodna trgovina, ako ne i većoj”. Međutim, u to se vrijeme odredba Ugovora o zajedničkoj trgovinskoj politici nije odnosila na komercijalne aspekte prava intelektualnog vlasništva.

426. Prvo, Sud je smatrao da je Sporazum TRIPS, iako se nije bavio detaljnijom primjenom međunarodne trgovine kao takve, bio integralni dio sustava WTO-a i da je činio jedan od glavnih međunarodnih sporazuma na kojima je taj sustav utemeljen³²².

427. Drugo, Sud je smatrao da je ova karakteristika povezanosti između Sporazuma TRIPS i međunarodne trgovine ilustrirana činjenicom da je na temelju pravila o mehanizmu WTO-a za rješavanje sporova moguće da jedna država članica primijeni obostranu suspenziju koncesija između Sporazuma TRIPS i drugih glavnih višestranih sporazuma koji čine Sporazum o osnivanju WTO-a³²³. U tom se pogledu Sud oslonio na članak 22. stavak 3. Dogovora WTO-a o pravilima i postupcima za rješavanje sporova. Tom se odredbom određuju koncesije ili druge obveze koje se mogu obustaviti.

428. Treće, Sud je obrazložio da su autori Ugovora, kada su u članak 207. stavak 1. UFEU-a uvrstili izraz „komercijalni aspekti intelektualnog vlasništva”, morali biti svjesni da pojmovi koje su upotrijebili gotovo doslovno odgovaraju stvarnom nazivu Sporazuma TRIPS³²⁴.

429. Četvrto, Sud je naglasio da je glavni cilj Sporazuma TRIPS bilo jačanje i usklađivanje zaštite intelektualnog vlasništva na svjetskoj razini. Stoga se u preambuli navodi da je cilj sporazuma smanjiti nepravilnosti u međunarodnoj trgovini osiguravanjem učinkovite i primjerene zaštite prava intelektualnog vlasništva na državnom području svake članice WTO-a³²⁵. Kontekst bitnih pravila jest liberalizacija trgovine, a ne usklađivanje zakona država članica.

430. Stoga smatram da je u predmetu Daiichi stajalište Suda bilo da se cijeli Sporazum TRIPS nalazi unutar zajedničke trgovinske politike. Njegova analiza nije bila ograničena na članak 27. Sporazuma TRIPS.

431. Međutim, nisam siguran da se obrazloženje u predmetu Daiichi može i mora u cijelosti prenijeti na preispitivanje sporazuma EUSFTA.

432. Činjenica da terminologija iz članka 207. stavka 1. UFEU-a („komercijalni aspekti intelektualnog vlasništva”) odgovara nazivu Sporazuma TRIPS („trgovinski aspekti prava intelektualnog vlasništva”) specifična je za taj Sporazum WTO-a.

433. Uključivanje odredbi o intelektualnom vlasništvu u poseban trgovinski sporazum moglo bi naznačiti posebnu vezu između tih odredbi i međunarodne trgovine. Međutim, zajedničkom trgovinskom politikom moglo bi se isto tako obuhvatiti odredbe intelektualnog vlasništva i sporazume čiji su se pregovori i sklapanje odvijali u netrgovinskom kontekstu³²⁶. Ali ako bi samo uključivanje pitanja u takav sporazum bilo dovoljno da se ono uključi u zajedničku trgovinsku politiku, uistinu bi postojao rizik da države članice izgube postojeću nadležnost³²⁷.

434. Po mojem mišljenju, područje primjene zajedničke trgovinske politike isto se tako ne smije definirati upućivanjem na vrstu pravnog lijeka koju predviđaju pravila rješavanja sporova³²⁸.

322 — Presuda od 18. srpnja 2013., Daiichi Sankyo i Sanofi-Aventis Deutschland, C-414/11, EU:C:2013:520, t. 53.

323 — Presuda od 18. srpnja 2013., Daiichi Sankyo i Sanofi-Aventis Deutschland, C-414/11, EU:C:2013:520, t. 54.

324 — Presuda od 18. srpnja 2013., Daiichi Sankyo i Sanofi-Aventis Deutschland, C-414/11, EU:C:2013:520, t. 55.

325 — Presuda od 18. srpnja 2013., Daiichi Sankyo i Sanofi-Aventis Deutschland, C-414/11, EU:C:2013:520, t. 58.

326 — Vidjeti primjerice Mišljenje nezavisnog odvjetnika Wahla u Postupku podnošenja mišljenja 3/15, EU:C:2016:657, t. 64. do 66.; vidjeti, također, presudu od 12. svibnja 2005., Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia i ERS, C-347/03, EU:C:2005:285, t. 81. do 83.

327 — Vidjeti također točku 102. ovog mišljenja.

328 — U slučaju kada sadržaj prekršene obveze određuje sadržaj pravnog lijeka (kao što je riječ kod odmazdne obustave koncesija ili obveza), to bi moglo ukazivati na znatnu povezanost između obiju vrsta obveza. Međutim, proizlazi da je karakteristična značajka obostrane osвете koju Sud upućuje u predmetu Daiichi to što takva veza nužno *ne* postoji. Radi potpunosti napominjem da se člankom 15.12. sporazuma EUSFTA predviđa mogućnost da stranka ima pravo obustaviti obveze koje proizlaze iz *bilo koje* odredbe na koju se primjenjuje petnaesto poglavlje (rješavanje sporova).

435. Po mojem mišljenju, ono što je važno za potrebe članka 207. stavka 1. UFEU-a jest to odnosi li se sporazum koji sadržava odredbe o zaštiti intelektualnog vlasništva posebno na međunarodnu trgovinu. To bi trebalo odrediti na način da se ispita je li njegova glavna namjera promicanje, olakšavanje i uređivanje trgovine (a ne usklađivanje zakona država članica)³²⁹; ima li izravne i neposredne učinke na takvu trgovinu i je li njegov cilj smanjiti narušavanje međunarodne trgovine osiguravanjem učinkovite i odgovarajuće zaštite gospodarskih interesa u monopolima koje stvaraju prava intelektualnog vlasništva na državnom području svake stranke. To je bit predmeta Daiichi.

436. Ovdje se slažem s nezavisnim odvjetnikom Wahlom da su prava intelektualnog vlasništva, po svojoj prirodi, uglavnom u vezi s trgovinom zato što su u svojoj biti isključiva prava koja stvaraju monopole kojima se ograničava slobodni optjecaj robe ili usluga³³⁰. U tržišnom gospodarstvu primarna je važnost tih prava njihova gospodarska vrijednost. U slučaju kada je njihovo izvršavanje ključno za komercijalno iskorištavanje zaštićenog intelektualnog vlasništva na prekograničnom tržištu, takva su prava obuhvaćena „komercijalnim aspektima intelektualnog vlasništva”³³¹. Iz te perspektive interesi koji se odnose na zaštitu tih prava u osnovi postaju komercijalni interesi.

437. To ne znači da su svi oblici zaštite prava intelektualnog vlasništva uvijek i nužno povezani s međunarodnom trgovinom. Primjerice, Sud je konkretan predmet prava za zaštitu književnog i umjetničkog vlasništva opisao kao onaj kojim se štite moralna i imovinska prava nositelja prava³³². Moralna prava dopunjuju imovinska prava na način da autor „zadržava pravo na priznanje autorstva djela i pravo protiviti se svakom iskrivljavanju, sakaćenju ili drugoj izmjeni toga djela ili svakoj drugoj povredi toga djela, koje bi štetile njegovoj časti ili njegovu ugledu”³³³. Njima se nastoji zaštititi veza autora sa svojim djelom. Ta je veza u biti neovisna o imovinskim pravima koja autor može imati na svoje djelo. To isto tako znači da, u slučaju kada sporazum, poput sporazuma EUSFTA, obuhvaća stvaranje i zaštitu moralnih prava, pravna osnova za sklapanje tog sporazuma ne može biti samo članak 207. stavak 1. UFEU-a. Odredbe o takvim pravima nisu podređene onima koje se odnose na gospodarska prava. Drukčiji zaključak značio bi brisanje riječi „komercijalni aspekti” iz članka 207. stavka 1. UFEU-a, čime bi komercijalni i nekomercijalni aspekti intelektualnog vlasništva bili obuhvaćeni zajedničkom trgovinskom politikom.

438. Određeni broj država članica zatražio je od Suda da ograniči svoj zaključak u predmetu Daiichi isključivanjem određenih odredbi Sporazuma TRIPS, kao što su članci 42. do 50. i članak 61. tog sporazuma, iz područja primjene zajedničke trgovinske politike. One tvrde da se te odredbe odnose na sudske vlasti, građanskopravne postupke i kaznene predmete. Budući da su te odredbe ipak dio sporazuma EUSFTA, iz toga bi zatim slijedilo da Europska unija nema isključivu nadležnost za jedanaesto poglavlje.

439. Ako je taj argument točan, to bi značilo da svaka odredba međunarodnog sporazuma mora zadovoljiti uvjet posebne veze s međunarodnom trgovinom kako bi bila uvrštena u zajedničku trgovinsku politiku. Međutim, odlučivanje o tome ima li Unija isključivu nadležnost, a time i utvrđivanje ispravne pravne osnove za sporno djelovanje, mora se temeljiti na objektivnim čimbenicima, uključujući cilj i sadržaj djelovanja³³⁴. Pravna osnova za odluku sklapanja međunarodnog

329 — Vidjeti presudu od 18. srpnja 2013., Daiichi Sankyo i Sanofi-Aventis Deutschland, C-414/11, EU:C:2013:520, t. 51.

330 — Mišljenje nezavisnog odvjetnika Wahla u postupku donošenja mišljenja 3/15, EU:C:2016:657, t. 56.

331 — U deklaraciji iz Punta del Esta iz 1986., kojom je pokrenut urugvajski krug trgovinskih pregovora kojim je dovedeno do uspostave WTO-a, ta je veza utvrđena kako slijedi: „Kako bi se smanjile nepravilnosti i prepreke u međunarodnoj trgovini, i uzimajući u obzir potrebu za promicanjem učinkovite i primjerene zaštite prava intelektualnog vlasništva i osiguranja da mjere i postupci za ostvarivanje prava intelektualnog vlasništva sami po sebi ne postanu prepreke zakonitoj trgovini, u cilju je pregovora razjasniti odredbe GATT-a i odgovarajuće objasniti nova pravila i discipline”.

332 — Vidjeti presudu od 20. listopada 1993., Phil Collins i dr., C-92/92 i C-326/92, EU:C:1993:847, t. 20., i od 4. listopada 2011., Football Association Premier League i dr., C-403/08 i C-429/08, EU:C:2011:631, t. 107. i navedenu sudsku praksu.

333 — Članak 6.a stavak 1. Bernske konvencije za zaštitu književnih i umjetničkih djela, kako je revidiran i izmijenjen. To moralno pravo nije uvršteno u Sporazum TRIPS (vidjeti članak 9. stavak 1. Sporazuma TRIPS). Vidjeti također presudu od 20. listopada 1993., Phil Collins i dr., C-92/92 i C-326/92, EU:C:1993:847, t. 20.

334 — Vidjeti točku 93. ovog mišljenja.

sporazuma nije zbroj pravnih osnova za svaku odredbu tog sporazuma. Stoga, primjerice, u predmetu C-137/12³³⁵ činjenica da je sporni međunarodni sporazum uključivao odredbe koje se odnose na mjere zapljene i oduzimanja nije utjecala na zaključak Suda da je sporazum obuhvaćen područjem primjene zajedničke trgovinske politike. Te su odredbe bile „... općenito usmjerene na osiguravanje učinkovitosti pravne zaštite usluga na temelju uvjetovanog pristupa na državnom području [ugovornih] stranaka” te sukladno tome „... pridonose glavnom cilju pobijane odluke, shvaćene u odnosu na Konvenciju ...”³³⁶.

440. Konačno, smatram da Europska unija ne uživa isključivu nadležnost za zajedničku trgovinsku politiku *samo* u slučaju kad ima odgovarajuće nadležnosti na unutarnjem tržištu i kada je izvršavala te unutarnje nadležnosti (što je dovelo do usklađivanja). To bi podrazumijevalo tumačenje jedne vrste uvjeta koja se temelji na načelu ERTA iz članka 3. stavka 1. točke (e) i članka 207. stavka 1. UFEU-a. Međutim, zajednička trgovinska politika ima unutarnju i vanjsku komponentu. Izvršavanje nadležnosti Europske unije nad vanjskom trgovinskom politikom ne ovisi o tome uživa li Europska unija unutarnju nadležnost na nekoj drugoj osnovi i da je izvršila tu nadležnost. Na temelju članka 3. stavka 1. UFEU-a isključiva nadležnost Europske unije za tu politiku ne ovisi o uvjetima utvrđenima u članku 3. stavku 2. UFEU-a³³⁷.

Nadležnost Europske unije za jedanaesto poglavlje sporazuma EUSFTA

441. Prema mojem mišljenju, jedanaesto poglavlje bavi se komercijalnim i nekomercijalnim aspektima intelektualnog vlasništva.

442. Ispitivanje članka 11.1. stavaka 1. i 2. sporazuma EUSFTA pokazuje da se na odgovarajuću i učinkovitu zaštitu prava vlasništva gleda kao na instrument za povećanje koristi trgovine i ulaganja. U tu svrhu se u jedanaestom poglavlju utvrđuju minimalni standardi za domaće uređenje intelektualnog vlasništva i obveza u pogledu učinkovitog izvršenja tih standarda.

443. Stoga se u jedanaestom poglavlju definira opseg zaštite za svako obuhvaćeno pravo intelektualnog vlasništva, utvrđuje uvjet zaštite i načini za njezino dobivanje, navode oblici suradnje i utvrđuje niz obveza kojima se odgovarajućim pravnim lijekovima nastoji osigurati odgovarajuća pravna zaštita za prava obuhvaćena tim poglavljem i izvršenje istih. Na taj se način jedanaesto poglavlje djelomično oslanja na tehniku (isto tako upotrijebljenu u Sporazumu TRIPS³³⁸) uključivanja bitnih standarda intelektualnog vlasništva iz međunarodnih sporazuma sklopljenih izvan konteksta sporazuma EUSFTA.

444. Po mojem mišljenju, činjenica da jedanaesto poglavlje uključuje reference na dijelove Sporazuma TRIPS kao i drugih međunarodnih sporazuma sklopljenih izvan konteksta WTO-a nakon stupanja na snagu Sporazuma TRIPS zajedno s odlukama WTO-a, umjesto da ih doslovnog prenosi³³⁹, ne može utjecati na dodjelu nadležnosti. Bilo kako bilo, izvor prava i obveza stranaka u sporazumu EUSFTA jest sam sporazum EUSFTA. Naime, napominjem da korištenje uključivanja u Sporazum TRIPS nije spriječilo Sud da u predmetu Daiichi zaključi da je Europska unija bila nadležna za sklapanje tog sporazuma.

335 — Vidjeti presudu od 22. listopada 2013., Komisija/Vijeće, C-12, EU:C:2013:675.

336 — Vidjeti presudu od 22. listopada 2013., Komisija/Vijeće, C-12, EU:C:2013:675, t. 70.; vidjeti također točku 72.

337 — Vidjeti osobito točku 109. ovog mišljenja.

338 — Vidjeti primjerice članak 2.1. Sporazuma TRIPS.

339 — Kao što su činili autori sporazuma EUSFTA, primjerice, za znatan dio desetog poglavlja o javnoj nabavi: vidjeti prethodnu točku 402.

445. Za razliku od Komisije ne razlikujem odredbe jedanaestog poglavlja koje uključuju ostale međunarodne sporazume (ili njihove dijelove) i one koje se referiraju na takve sporazume, a da njihove odredbe ne čine obvezujućima na temelju sporazuma EUSFTA. Nadležnost Europske unije na temelju članka 207. stavka 1. UFEU-a jest definirati i provesti zajedničku trgovinsku politiku. Europska unija to može učiniti pregovaranjem i sklapanjem međunarodnih sporazuma. Cilj zajedničke trgovinske politike i općenito vanjskog djelovanja može se ostvariti različitim načinima, a svaki od načina ne dovodi nužno do pravno obvezujućih obveza. Kako je Sud naveo u presudi C-660/13, u kontekstu memoranduma razumijevanja, „odluka koja se odnosi na potpisivanje neobvezujućeg sporazuma [...] dio je akata kojima se utvrđuju politike Unije [...]”³⁴⁰.

446. Po mojem mišljenju, zaključci Suda iz predmeta Daiichi³⁴¹ također se primjenjuju na jedanaesto poglavlje u mjeri u kojoj ono uključuje sadržaj Sporazuma TRIPS s obzirom na prava intelektualnog vlasništva obuhvaćena tim poglavljem (što znači autorsko pravo i srodna prava; patenti; žigovi; dizajni; planovi rasporeda integriranih krugova; oznake zemljopisnog podrijetla i zaštita neobjavljenih informacija).

447. U načelu ne vidim razlog za donošenje drukčijeg zaključka s obzirom na ostale odredbe koje se odnose na minimalnu razinu zaštite intelektualnog vlasništva pod uvjetom da se odnose na zaštitu i učinkovito provođenje gospodarskih interesa koji nastaju iz prava intelektualnog vlasništva. U politici koja se provodi upotrebljavaju se minimalni standardi zaštite gospodarskih interesa ugrađenih u intelektualno vlasništvo radi promicanja ulaganja, smanjenja trgovinskih prepreka, olakšavanja međunarodne trgovine i jamčenja donekle jednakih uvjeta tržišnog natjecanja. Sve je to dio trgovinske politike.

448. Iako prava na zaštitu biljnih sorti nisu obuhvaćena Sporazumom TRIPS, čini mi se da bi na isti način trebalo ispitati pododjeljak jedanaestog poglavlja (članak 11.35. sporazuma EUSFTA, kojim se ponovno potvrđuju obveze stranaka na temelju Međunarodne konvencije za zaštitu novih biljnih sorti³⁴²). To je zato što su prava biljnih sorti gospodarska prava; prava oplemenjivača da, u pogledu zaštićene sorte odobri, među ostalim, proizvodnju ili reprodukciju, kondicioniranje u svrhu razmnožavanja, nuđenje na prodaju, prodaju ili drugi način plasmana, izvoz, uvoz i skladištenje³⁴³.

449. Mogu shvatiti prigovore na isključivu nadležnost Europske unije u pogledu članka 61. Sporazuma TRIPS. Međutim, čini mi se da članak 61. Sporazuma TRIPS u stvari nije uključen u jedanaesto poglavlje. Tekst jedanaestog poglavlja ne odnosi se izričito na tu odredbu. Ono i ne sadržava odjeljak o kaznenopravnim mjerama. U slučaju kada to poglavlje uključuje Sporazum TRIPS, u pogledu određenih prava intelektualnog vlasništva, to upućivanje razumijem kao da se odnosi na odjeljak „Standardi u vezi s dostupnošću, obujmom i uporabom prava intelektualnog vlasništva” u dijelu II. Sporazuma TRIPS, a ne na odredbe dijela trećeg „Provedba prava intelektualnog vlasništva” Sporazuma TRIPS. Naime, jedanaesto poglavlje sadržava vlastiti odjeljak o (građanskopravnom) ostvarivanju prava intelektualnog vlasništva.

340 — Presuda od 28. srpnja 2016., Vijeće/Komisije, C-660/13, EU:C:2016:616, t. 40. Vidjeti također t. 102. i 111. (i tamo navedenu sudsku praksu) mojeg mišljenja u tom predmetu (EU:C:2015:787).

341 — Presuda od 18. srpnja 2013., Daiichi Sankyo i Sanofi-Aventis Deutschland, C-414/11, EU:C:2013:520.

342 — 815 UNTS 89.

343 — Članak 14. Međunarodne konvencije za zaštitu novih biljnih sorti.

450. Odredbe koje se odnose na transparentnost, učinkovitu zaštitu zajamčenih prava i izvršenje obveza čine sastavni dio zajedničke trgovinske politike Europske unije. Iz tog razloga smatram da se dijelovi jedanaestog poglavlja u pogledu građanskopravnog ostvarivanja prava intelektualnog vlasništva kao i pogranične mjere nalaze unutar zajedničke trgovinske politike³⁴⁴. Isto se primjenjuje u pogledu odredbi kao što je članak 11.52., kojim se predviđaju oblici međunarodne suradnje³⁴⁵.

451. Međutim, čini se da se jedanaestim poglavljem sporazuma EUSFTA obuhvaćaju i *nekomercijalni* aspekti intelektualnog vlasništva.

452. Za razliku od Sporazuma TRIPS³⁴⁶ članak 11.4. sporazuma EUSFTA (koji se odnosi na dodijeljenu zaštitu autorskih i srodnih prava) uključuje sva prava i obveze utvrđene u Bernskoj konvenciji. Stoga uključuje i članak 6.a te konvencije, kojim se štite moralna prava. U samom članku 6.a razlikuju se moralna prava od imovinskih prava autora.

453. Člankom 11.4. na isti se način u sporazum EUSFTA uključuje cijeli Ugovor o autorskom pravu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo i Ugovor o izvedbama i fonogramima Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo. U članku 3. prethodnog dokumenta zahtijeva se da ugovorne stranke primjenjuju odredbe članka 2. do 6. Bernske konvencije u pogledu zaštite predviđene Ugovorom o autorskom pravu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo. U članku 5. stavku 1. potonjeg utvrđuju se određena moralna prava koja uživa izvođač.

454. Već sam naglasila zasebnu i važnu ulogu koju imaju moralna prava³⁴⁷. Ta je uloga očito prepoznata u sporazumu EUSFTA. Međutim, takva su prava isto tako očito nekomercijalna. Stoga zaključujem da se nadležnost Europske unije za sklapanje tih dijelova tog poglavlja, u mjeri u kojoj se jedanaesto poglavlje primjenjuje na nekomercijalne aspekte intelektualnog vlasništva, ne može temeljiti na članku 207. stavku 1. UFEU-a.

455. Komisija nije tvrdila da Europska unija ipak uživa isključivu unutarnju nadležnost na temelju jedne od osnova iz članka 3. stavka 2. UFEU-a.

456. Budući da su moralna prava nezavisna od imovinskih prava intelektualnog vlasništva (i primjenjuju se zajedno s njima)³⁴⁸, smatram da se odredbe poput onih sadržanih u jedanaestom poglavlju sporazuma EUSFTA, u mjeri u kojoj se primjenjuju na nekomercijalne aspekte prava intelektualnog vlasništva, mogu smatrati nužnima za ostvarivanje ciljeva unutarnjeg tržišta. Taj zaključak ne umanjuje činjenica da moralna prava još (uvijek) nisu harmonizirana³⁴⁹. Ti aspekti jedanaestog poglavlja sporazuma EUSFTA stoga potpadaju pod podijeljenu nadležnost Europske unije i država članica na temelju članka 4. stavka 2. točke (a), članka 26. stavka 1. i druge osnove iz članka 216. stavka 1. UFEU-a.

344 — Tvrdilo se da se u članku 11.36. stavku 3. sporazuma EUSFTA razjašnjava da jedanaesto poglavlje ne sprečava da stranke primjenjuju svoje nacionalno zakonodavstvo ili ne zahtijeva od njih da ga promijene radi primjene prava intelektualnog vlasništva. Međutim, tu odredbu tumačim u smislu da postupanje u skladu s jedanaestim poglavljem ne znači nužno izmjenu postojećih zakona koji se odnose na provedbu prava intelektualnog vlasništva.

345 — Vidjeti presudu od 22. listopada 2013., Komisija/Vijeće, C-137/12, EU:C:2013:675.

346 — U prvoj rečenici članka 9.1. Sporazuma TRIPS predviđa se da članice WTO-a moraju poštovati članke 1. do 21. Bernske konvencije i njezin Dodatak. Međutim, u drugoj se rečenici dodaje da članice WTO-a nemaju prava i obveze na temelju Sporazuma TRIPS u pogledu prava koja se dodjeljuju na temelju članka 6.a Bernske konvencije ili prava koja iz nje proizlaze.

347 — Vidjeti točku 437. ovog mišljenja.

348 — Vidjeti točku 437. ovog mišljenja.

349 — Vidjeti točku 109. ovog mišljenja.

Tržišno natjecanje i povezana pitanja (dvanaesto poglavlje sporazuma EUSFTA³⁵⁰)

Argumenti

457. *Komisija* navodi da se dvanaestim poglavljem u osnovi potiče i olakšava trgovina robom i uslugama između Europske unije i Singapura. Tim se poglavljem nastoje zabraniti prakse protivne tržišnom natjecanju s transnacionalnim dimenzijama koje mogu spriječiti učinkovit pristup tržištu ili smanjiti gospodarske koristi liberalizacije trgovine koju sporazum EUSFTA nastoji ostvariti. Nadalje, dvanaesto poglavlje ne dovodi do harmonizacije i izričito se odnosi na vezu između postupanja protivnog tržišnom natjecanju i međunarodne trgovine. Stoga ono ima izravne i trenutačne učinke na trgovinu i u potpunosti spada u područje primjene isključive nadležnosti Europske unije na temelju članka 207. stavka 1. UFEU-a. Komisija isto tako upućuje na nekoliko sporazuma o WTO-u koji uključuju dijelove politike tržišnog natjecanja.

458. *Ostale stranke* nisu iznijele konkretne argumente u odnosu na dvanaesto poglavlje.

Analiza

459. Slažem se s Komisijom da se u određenim odredbama sporazuma o WTO-u već pojavljuje poveznica između međunarodne trgovine i politike tržišnog natjecanja³⁵¹. Ipak, još nije donesena sveobuhvatna politika WTO-a o tržišnom natjecanju i trgovini³⁵².

460. Za razliku od toga, u dvanaestom poglavlju sporazuma EUSFTA nastoje se sveobuhvatno riješiti štetni učinci na trgovinu između Europske unije i Singapura koji bi mogli nastati javnim ili privatnim postupanjem ili praksama protivnima tržišnom natjecanju. Stoga se njime zahtijeva da svaka stranka na svojem državnom području održava i provodi zakonodavstvo kojim se uređuju sporazumi između trgovačkih društava, zlorporabe prevladavajućeg položaja i koncentracije između poduzeća koja dovodi do značajnog smanjenja tržišnog natjecanja ili kojom se značajno ugrožava tržišno natjecanje, pod uvjetom da utječu na trgovinu između Europske unije i Singapura³⁵³. Smatra se da te vrste postupanja koje nisu u skladu s pravilima tržišnog natjecanja mogu umanjiti koristi od liberalizacije trgovine koja se nastoji postići sporazumom EUSFTA, poništavanjem pravila o pristupu tržištu ili smanjenjem gospodarskih koristi koje poduzeća jedne stranke nastoje ostvariti trgovinom svoje robe ili usluga na državnom području druge stranke³⁵⁴.

461. Dvanaesto poglavlje isto je tako izravno povezano s trgovinskim propisima u mjeri u kojoj se nastoji ograničiti narušavanje tržišnog natjecanja do kojeg dolazi zbog mogućnosti svake stranke da uspostavi ili zadrži javna poduzeća ili da poduzećima povjeri posebna i isključiva prava³⁵⁵ te se njime uređuju zabranjene subvencije i druge subvencije³⁵⁶.

350 — Vidjeti točke 92. do 97. priloga mojem mišljenju.

351 — Jasan je primjer Sporazum o SCM-u koji je uključen u Prilog 1.A Sporazumu o WTO-u i dopunjuje članak XVI. GATT-a (u skladu s člancima 12.5. i 12.7. sporazuma EUSFTA, odredbe sporazuma EUSFTA o subvencijama temelje se na Sporazumu o SCM-u). Svrha Sporazuma SCM jest poduzećima zabraniti i urediti dodjeljivanje subvencija na način kojim se može narušiti tržišno natjecanje u korist domaće proizvodnje te urediti mjere koje mogu donijeti članice WTO-a radi suprotstavljanja učincima subvencija.

352 — Ranije inicijative WTO-a o potrebi za multilateralnim okvirom za jačanje doprinosa politike tržišnog natjecanja međunarodnoj trgovini i razvoju te za pojačanom tehničkom pomoći i izgradnjom kapaciteta u ovome području nisu dovele do pregovora o zakonu o tržišnom natjecanju u WTO-u. Vidjeti „Radna skupina za interakciju između trgovinske politike i politike tržišnog natjecanja – povijest, mandati i odluke (Working Group on the Interaction between Trade and Competition Policy (WGTC) — History, Mandates and Decisions)”, dostupno na: www.wto.org/english/tratop_e/comp_e/history_e.htm#cancun; i „Paket iz srpnja 2004.”, dostupno na: www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_package_july04_e.htm.

353 — Članak 12.1. stavak 2. i članak 12.2. sporazuma EUSFTA.

354 — Vidjeti posljednju rečenicu članka 12.1. stavka 1. sporazuma EUSFTA.

355 — Članak 12.3. sporazuma EUSFTA.

356 — Članci 12.5. do 12.8. sporazuma EUSFTA i Prilog 12-A sporazumu EUSFTA.

462. U članku 12.7. stavku 2. sporazuma EUSFTA pokazuje se ta veza između dvanaestog poglavlja i međunarodne trgovine. Tom se odredbom, u koju je isto tako uključen članak 3. Sporazuma o SCM-u (o zabranjenim subvencijama)³⁵⁷, zabranjuje dodjeljivanje određenih kategorija subvencija „osim ako je stranka koja daje subvencije na zahtjev druge stranke pokazala da predmetna subvencija ne utječe na trgovinu druge stranke niti postoji vjerojatnost da će to činiti”³⁵⁸. Slično tome, u članku 12.8. stavku 1. sporazuma EUSFTA od stranaka se zahtijeva da ulože „najveće napore” kako bi riješile poremećaje tržišnog natjecanja uzrokovanog drugim posebnim subvencijama u vezi s trgovinom robom i uslugama „ako ti poremećaji utječu ili postoji vjerojatnost da će utjecati na trgovinu jedne od stranaka” te kako bi spriječile takve poremećaje.

463. Činjenica da dvanaesto poglavlje dovodi do određenog stupnja harmonizacije pravila tržišnog natjecanja ne znači da je njegov cilj uskladiti zakone država članica u tom području radi poboljšanja funkcioniranja unutarnjeg tržišta. Umjesto toga, dvanaesto poglavlje proširuje neka od temeljnih pravila i načela prava Unije o tržišnom natjecanju na Singapur radi uređivanja trgovine robom i uslugama s tom trećom zemljom³⁵⁹. Ta pravila uključuju članke 101. i 102. UFEU-a kojima se uređuju sporazumi ili usklađeno djelovanje između poduzetnika i zlouporabe vladajućeg položaja poduzetnika na tržištu, zajedno s Uredbom Vijeća br. 139/2004 o kontroli koncentracija između poduzetnika (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 8., svezak 5., str. 73.)³⁶⁰. Slično tome, u odredbama sporazuma EUSFTA odražavaju se članak 106. UFEU-a (koji se odnosi na javna poduzeća, poduzeća kojima države članice dodjeljuju posebna ili isključiva prava i poduzeća kojima je povjereno obavljanje usluga od općega gospodarskog interesa) i članci 107. do 109. UFEU-a (kojima se nastoji izbjeći narušavanje tržišnog natjecanja koje proizlazi iz državne potpore).

464. Točno je da dvanaesto poglavlje također sadržava odredbe koje se odnose na suradnju i koordinaciju u provođenju zakona, zaštitu poslovnih tajni i ostalih povjerljivih informacija, savjetovanje između stranaka o tržišnom natjecanju i isključenje primjene petnaestog poglavlja (rješavanje sporova) i šesnaestog poglavlja (posredovanje) na pitanja koja proizlaze iz dvanaestog poglavlja (osim za članak 12.7. sporazuma EUSFTA o zabranjenim subvencijama). Te su odredbe podređene glavnim obvezama utvrđenima u dvanaestom poglavlju. Njima se, međutim, ne obesnažuje moj zaključak da se dvanaestim poglavljem nastoji promicati, olakšati ili urediti trgovina te one stoga izravno i neposredno utječu na trgovinu robom i uslugama.

465. U pogledu odredbe o transparentnosti u području subvencija koje se odnose na trgovinu robom i pružanje usluga (članak 12.9 sporazuma EUSFTA), upućujem na svoju analizu četrnaestog poglavlja i odredbi drugih poglavlja koje se odnose na transparentnost.³⁶¹

466. Stoga zaključujem da se dvanaesto poglavlje u potpunosti nalazi unutar područja primjene isključive nadležnosti Europske unije na temelju članka 207. stavka 1. UFEU-a.

357 — Vidjeti članak 12.7. stavak 1. sporazuma EUSFTA.

358 — Članak 12.7. stavak 2., drugi podstavak sporazuma EUSFTA.

359 — Vidjeti po analogiji presudu od 22. listopada 2013., Komisija/Vijeće, C-137/12, EU:C:2013:675, t. 66. i 67.

360 — Uredba Vijeća od 20. siječnja 2004. (Uredba EZ o koncentracijama) (SL 2004., L 24, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 8., svezak 5., str. 73.)

361 — Vidjeti točke 508. do 513. ovog mišljenja.

Necarinske prepreke trgovini i ulaganja u proizvodnji obnovljive energije (sedmo poglavlje sporazuma EUSFTA³⁶²) i trgovina i održivi razvoj (trinaesto poglavlje sporazuma EUSFTA³⁶³)

Argumenti

Necarinske prepreke trgovini i ulaganja u proizvodnju obnovljive energije

467. *Komisija* tvrdi da Europska unija ima isključivu nadležnost za sedmo poglavlje na temelju članka 207. stavka 1. UFEU-a. S jedne strane, tim se poglavljem zahtijeva uklanjanje ili smanjenje prepreka trgovini (carinskih prepreka i prepreka koje nisu povezane s trgovinom) i ulaganju te se zahtijeva približavanje propisa radi olakšavanja trgovine. S druge strane, ono je isto tako povezano s izravnim stranim ulaganjem: sprječava stranke da zahtijevaju stvaranje partnerstava s lokalnim trgovačkim društvima.

468. *Parlament* i *Vijeće* nisu iznijeli posebne argumente u odnosu na sedmo poglavlje.

469. Neke države članice tvrde da je cilj sedmog poglavlja smanjiti emisije stakleničkih plinova promicanjem proizvodnje obnovljive energije te da se ono stoga odnosi na politiku u području okoliša (članak 191. UFEU-a), a ne na zajedničku trgovinsku politiku.

Trgovina i održivi razvoj

470. *Komisija* tvrdi da se, u skladu s člankom 3. stavkom 1. točkom (e) i člankom 207. stavkom 1. UFEU-a, trinaesto poglavlje u potpunosti nalazi unutar isključive nadležnosti Europske unije. Nadležnost za zajedničku trgovinsku politiku nije ograničena na donošenje instrumenata koji imaju učinak samo na tradicionalne aspekte vanjske trgovine. Razlike u razinama zaštite okoliša i rada između država mogu imati izravne i trenutačne učinke na međunarodnu trgovinu i ulaganje. Niži standardi zaštite u jednoj od stranaka mogu poboljšati trgovinu i ulaganje na njezinu državnom području. Nasuprot tomu, norme u području okoliša i rada mogu postati prikrivene prepreke trgovini. Kako je vidljivo, među ostalim, iz članka 13.1. stavka 1. sporazuma EUSFTA, sporazumom EUSFTA nastoji se razviti i promicati međunarodna trgovina na način da doprinosi održivom razvoju koji obuhvaća gospodarski razvoj, socijalni razvoj i zaštitu okoliša.

471. *Komisija* tvrdi da nije u cilju trinaestog poglavlja stvoriti nove materijalne obveze koje se odnose na rad i zaštitu okoliša, već samo potvrditi njime određene postojeće međunarodne obveze. Njegova je svrha osigurati da kao rezultat različitih razina zaštite ne dođe do negativnih posljedica za uvjete za trgovinu i ulaganje.

472. *Komisija* ne vidi nikakav sukob između trinaestog poglavlja, s jedne strane, i članka 3. stavka 5. UFEU-a i članka 21. stavka 2. UFEU-a, s druge strane. U članku 3. stavku 5. UFEU-a zahtijeva se da Europska unija u svoju zajedničku trgovinsku politiku uključi pitanja koja se odnose na „održivi razvoj Zemlje” i „slobodnu poštenu trgovinu”. U članku 21. stavku 2. UFEU-a uključeno je još nekoliko ciljeva koji se odnose na održivi razvoj.

473. U pogledu posebnih odredbi trinaestog poglavlja *Komisija*, posebice, smatra da činjenica da članak 13.3. stavak 3. sporazuma EUSFTA sadržava obveze za učinkovitu provedbu određenih načela koja se odnose na temeljna prava na radnom mjestu ne opravdava zaključak da bi države članice trebale sudjelovati u sklapanju sporazuma EUSFTA. Tom se odredbom ne propisuje poseban način na

362 — Vidjeti točke 13. do 18. priloga mojem mišljenju.

363 — Vidjeti točke 98. do 112. priloga mojem mišljenju.

koji Singapur i države članice moraju osigurati učinkovitu provedbu konvencija Međunarodne organizacije rada („ILO”) koje su ratificirale. Nadalje, u članku 13.6. stavku 2. i članku 13.8. točki (a) samo se potvrđuju već preuzete obveze. U ostalim odredbama (kao što su članak 13.8. točke (b) do (d)) nastoje se izbjeći učinci narušavanja međunarodne trgovine pa su one stoga neraskidivo vezane s međunarodnom trgovinom.

474. *Parlament* se u osnovi slaže s Komisijom.

475. *Vijeće* i nekoliko država članica zauzimaju stajalište da se trinaestim poglavljem, iako je povezano s trgovinom, isto tako uređuju aspekti rada, zaštite okoliša i ribolova koji nisu povezani s trgovinom te se nastoji promicati zaštita rada i okoliša, kao i očuvanje morskih bioloških resursa u okviru zajedničke ribarstvene politike. Te se odredbe trinaestog poglavlja stoga ne mogu temeljiti na članku 207. UFEU-a. *Vijeće* isto tako tvrdi da članak 13.3. stavci 3. i 4. sporazuma EUSFTA dovodi do minimalne harmonizacije zakonodavstava država članica u području u kojem se ona isključuje ugovorima. Kada bi te odredbe bile dio zajedničke trgovinske politike, bile bi neusklađene s člankom 207. stavkom 6. UFEU-a.

476. Nadalje, *Vijeće* i nekoliko država članica smatraju da je trinaesto poglavlje jasno odvojeno od ostatka sporazuma. To je osobito razvidno iz posebnog sustava rješavanja sporova koji se primjenjuje na to poglavlje³⁶⁴.

477. Konačno, *Vijeće* tvrdi da isključiva nadležnost Europske komisije za preuzimanje obveza koje se odnose na trgovinu proizvodima ribarstva iz članka 13.8. sporazuma EUSFTA proizlazi iz članka 3. stavka 1. točke (d) UFEU-a (očuvanje morskih resursa u okviru zajedničke ribarstvene politike), a ne članka 3. stavka 1. točke (e) UFEU-a (zajednička trgovinska politika). Glavna svrha članka 13.8. jest osigurati očuvanje i održivo upravljanje ribljim stokovima, a ne olakšati, urediti ili upravljati trgovinom.

Analiza

Trgovinski i netrgovinski ciljevi: opća načela

478. Zajednička trgovinska politika mora se provoditi uzimajući u obzir načela i ciljeve vanjskog djelovanja Europske unije³⁶⁵ koji uključuju razvoj „međunarodnih mjera za očuvanje i poboljšanje kvalitete okoliša i održivog upravljanja svjetskim prirodnim bogatstvima, kako bi osigurala održivi razvoj”³⁶⁶. Stoga se slažem s Komisijom da razine zaštite okoliša ukazuju na povezanost s međunarodnom trgovinom. Znatne razlike mogu narušiti tržišno natjecanje i trgovinu; niski standardi na jednom tržištu mogu dovesti do konkurentne prednosti za domaće poduzetnike te stoga privući strana ulaganja, na štetu tržišta s većim standardima. Nasuprot tomu, standardima zaštite okoliša može se manipulirati radi ostvarivanja protekcionističkih ciljeva³⁶⁷. Iz tih se razloga promicanje održivog razvoja nalazi među ciljevima utvrđenima u preambuli Sporazuma o WTO-u³⁶⁸. Slično se obrazloženje može primijeniti na odnos između zaštite rada i međunarodne trgovine.

364 — Članak 13.17. sporazuma EUSFTA.

365 — Završna rečenica članka 207. stavka 1. UFEU-a.

366 — Članak 21. stavak 2. točka (f) UFEU-a. Vidjeti također članak 3. stavak 5. UFEU-a i članak 11. UFEU-a; u potonjoj se odredbi navodi da se zahtjevi u pogledu zaštite okoliša moraju „uključiti u utvrđivanje i provedbu politika i aktivnosti Unije, posebice s ciljem promicanja održivog razvoja”.

367 — Obje se mogućnosti odražavaju u članku 13.1. stavku 3. sporazuma EUSFTA.

368 — Taj je cilj isto tako važan za tumačenje Prizivnog tijela osobito u pogledu odredbe općih iznimki u članku XX. GATT-a iz 1994. Vidjeti primjerice izvješće Prizivnog tijela, *United States – Import Prohibition of Certain Shrimp and Shrimp Products*, WT/DS58/AB/R, doneseno 6. studenoga 1998., DSR 1998:VII, str. 2755., t. 129. do 131. i 152. do 155., i izvješće Prizivnog tijela, *India – Certain Measures relating to Solar Cells and Solar Modules*, WT/DS456/AB/R, doneseno 14. listopada 2016., još neobjavljeno, t. 5.72.

479. Međutim, činjenica da se unutar zajedničke trgovinske politike mogu isto tako provoditi netrgovinski ciljevi ne znači da se sedmo i trinaesto poglavlje automatski nalaze unutar područja primjene članka 207. stavka 1. UFEU-a.

480. Sud je već predložio neke smjernice o tome kako razlikovati između mjera koje se nalaze unutar područja primjene zajedničke trgovinske politike (na način da su prije svega namijenjene za promicanje, olakšavanje i upravljanje trgovinom te stoga izravno i trenutačno utječu na trgovinu)³⁶⁹ i mjera koje se odnose na politiku u području okoliša i socijalnu politiku Europske unije.

481. Stoga je Sud prihvatio da se unutar područja primjene zajedničke trgovinske politike mogu nalaziti akti Unije kojima se provode ciljevi koji nisu samo gospodarski (primjerice, socijalni, okolišni ili humanitarni ciljevi)³⁷⁰. Međutim, u svakom su predmetu u spornim međunarodnim sporazumima bili uključeni instrumenti trgovinske politike: trgovinski aranžmani za stvaranje zaliha u mišljenju 1/78; dodjeljivanje carinskih povlastica u presudi 45/86; (uvjetni) uvoz poljoprivrednih proizvoda u presudi C-62/88; te zahtjevi za označivanje (odnosno, tehničke prepreke trgovini) u presudi C-281/01. To su sve instrumenti s izravnim i trenutačnim učincima na trgovinu predmetnim proizvodima ili uslugama.

482. Suprotno tomu, međunarodni sporazumi koji nisu posebno povezani s trgovinom nalaze se izvan zajedničke trgovinske politike, čak i ako su u neizravnoj vezi s trgovinom. Stoga je u mišljenju 2/00 Sud uzeo u obzir činjenicu da pravila koja se odnose na prekogranično kretanje modificiranih živih organizama sadržana u Protokolu iz Kartagene o biosigurnosti, priloženom Konvenciji o biološkoj raznolikosti, nisu bila ograničena na kretanje u komercijalne svrhe. Zato je zaključio da je glavna svrha ili komponenta protokola bila zaštita okoliša, a ne zajednička trgovinska politika³⁷¹. Slično tome, Sud je potvrdio u presudi C-411/06³⁷² da cilj Uredbe (EZ) br. 1013/2006 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. lipnja 2006.³⁷³ o pošiljkama otpada nije bio definirati značajke otpada koje bi mu omogućile slobodno kruženje unutarnjim tržištem ili u sklopu komercijalne trgovine s trećim zemljama, već, općenitije govoreći, utvrditi usklađeni niz postupaka u skladu s kojima bi kretanja otpada mogla biti ograničena kako bi se zaštitio okoliš³⁷⁴. Ta se uredba stoga temeljila na odredbama Ugovora u pogledu zaštite okoliša.

483. U odnosu na navedeno, ispitat ću spadaju li sedmo i trinaesto poglavlje u potpunosti pod zajedničku trgovinsku politiku.

Necarinske prepreke trgovini i ulaganja u proizvodnju obnovljive energije

484. Cilj je sedmog poglavlja sporazuma EUSFTA zaštititi okoliš (i usput zdravlje ljudi) putem „[...] promicanja, razvoja i povećanja proizvodnje energije iz obnovljivih i održivih nefosilnih izvora[...]” te tako smanjiti emisije stakleničkih plinova³⁷⁵. Međutim, područje primjene tog poglavlja ograničeno je na mjere koje „[...] bi mogle utjecati na trgovinu i ulaganja između stranaka [...]” u odnosu na stvaranje zelene energije³⁷⁶. Pitanje uživa li Europska unija isključivu nadležnost za to poglavlje na temelju članka 207. stavka 1. UFEU-a ovisi o tome je li mu osnovni cilj promicati, olakšati ili urediti trgovinu te stoga ima izravne i neposredne učinke na trgovinu³⁷⁷.

369 — Vidjeti presudu od 22. listopada 2013., Komisija/Vijeće, C-137/12, EU:C:2013:675, t. 57. i navedenu sudsku praksu.

370 — Vidjeti osobito mišljenje 1/78 od 4. listopada 1979., EU:C:1979:224; i presude od 26. ožujka 1987., Komisija/Vijeće, 45/86, EU:C:1987:163; od 29. ožujka 1990., Grčka/Vijeće, C-62/88, EU:C:1990:153; i od 12. prosinca 2002., Komisija/Vijeće, C-281/01, EU:C:2002:761.

371 — Mišljenje 2/00 od 6. prosinca 2001., EU:C:2001:664, t. 40.

372 — Presuda od 8. rujna 2009., Komisija/Parlament i Vijeće, C-411/06, EU:C:2009:518.

373 — SL 2006., L 190, str. 1.

374 — Presuda od 8. rujna 2009., Komisija/Parlament i Vijeće, C-411/06, EU:C:2009:518., t. 72.

375 — Članak 7.1. sporazuma EUSFTA.

376 — Članak 7.1. sporazuma EUSFTA.

377 — Vidjeti osobito točku 103. ovog mišljenja.

485. Prema mojem mišljenju je tako.

486. Odredbe iz sedmog poglavlja ponajprije se odnose na uređivanje instrumenata trgovinske politike i uklanjanje prepreka trgovini i ulaganju. Stoga je svrha sedmog poglavlja uklanjanje prepreka trgovini i ulaganju koje bi mogle dovesti do sprečavanja proizvodnje zelene energije, primjerice zabranjivanjem zahtjeva za lokalni sadržaj i obveznim stvaranjem partnerstava s lokalnim društvima³⁷⁸. Slično tomu, cilj je članka 7.5. sporazuma EUSFTA ukloniti tehničke prepreke trgovini proizvodima u svrhu proizvodnje zelene energije. Opće je poznato da međunarodne obveze čiji je cilj osigurati da tehnički propisi i norme i postupci ocjene sukladnosti ne stvaraju nepotrebne prepreke međunarodnoj trgovini spadaju u područje zajedničke trgovinske politike³⁷⁹. Članci 7.6. i 7.7. sporazuma EUSFTA (koji se odnose na iznimke, primjenu i suradnju) podređeni su ostalim obvezama koje proizlaze iz sedmog poglavlja te stoga nisu odlučujući pri utvrđivanju spada li to poglavlje pod zajedničku trgovinsku politiku.

487. Slijedi da je cilj sedmog poglavlja urediti i olakšati trgovinu povezanu s proizvodnjom zelene energije pa da stoga ima izravne i neposredne učinke na trgovinu. To poglavlje stoga u potpunosti spada u isključivu nadležnost Europske unije u skladu s člankom 207. stavkom 1. UFEU-a.

488. Taj zaključak nije doveden u pitanje na temelju podneska države članice u kojem stoji da sedmo poglavlje može potkopati pravo svake države članice, a u skladu s drugim podstavkom članka 194. stavka 2. UFEU-a, da utvrdi uvjete za iskorištavanje izvora energije, odabere između različitih izvora energije i opću strukturu opskrbe energijom. Kako je iz teksta vidljivo, jedina svrha članka 194. stavka 2. UFEU-a jest pojasniti područje primjene nadležnosti Europske unije za donošenje zakonodavnih akata kojima se provodi energetska politika. Stoga on ne može ograničiti samostalno područje primjene zajedničke trgovinske politike, kako je utvrđeno u članku 207. stavku 1. UFEU-a.

Trgovina i održivi razvoj

489. Određene odredbe iz trinaestog poglavlja očito su izravno i neposredno povezane s uređivanjem trgovine. Stoga se člankom 13.6. stavkom 4. sporazuma EUSFTA posebno rješava pitanje prikrivenih ograničenja trgovine koja bi mogla proizlaziti iz mjera kojima se primjenjuju multilateralni sporazumi o zaštiti okoliša. Slično tome, svrha članka 13.12. sporazuma EUSFTA jest, u biti, spriječiti utjecaj jedne od stranaka na trgovinu ili ulaganje odricanjem ili odstupanjem na drugi način od svojih zakona o zaštiti okoliša i o radu ili neučinkovitom primjenom tih zakona. Drugi su primjeri članak 13.11. stavak 1. sporazuma EUSFTA kojim se nastoji olakšati i promicati trgovina i ulaganje u ekološki prihvatljivu robu i usluge te članak 13.11. stavak 2. na temelju kojeg su stranke suglasne obratiti posebnu pozornost na olakšavanje uklanjanja prepreka u trgovini ili ulaganju koje se odnose na robu i usluge koje nemaju negativan utjecaj na klimu.

490. Međutim, unatoč navedenoj namjeri stranaka da neće usklađivati norme o radu i zaštiti okoliša (članak 13.1. stavak 4. sporazuma EUSFTA), znatan broj odredbi u trinaestom poglavlju *ne uvjetuje trgovinu nikakvim uvjetom* (omogućavajući drugoj stranci da donese trgovinske sankcije u slučaju nepoštovanja uvjeta ili podvrgavajući dodjelu posebne trgovinske koristi poštovanju normi o radu i zaštiti okoliša) niti *na neki drugi način određuje upotrebu instrumenata trgovinske politike* kao način promicanja održivog razvoja.

378 — Članak 7.4. točke (a) i (b) sporazuma EUSFTA.

379 — Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 33. Sud je to izjavio u pogledu Sporazuma o TBT-u koji se osobito primjenjuje na tehničke propise i norme i postupke ocjenjivanja sukladnosti s tehničkim propisima i normama.

491. Tako se člankom 13.3. stavkom 1., člankom 13.3. stavkom 3., člankom 13.4., člankom 13.6. stavkom 2. i člankom 13.6. stavkom 3. sporazuma EUSFTA nastoje u Europskoj uniji i Singapuru ostvariti minimalni standardi zaštite rada i zaštite okoliša, *neovisno* o njihovim mogućim utjecajima na trgovinu. Te odredbe stoga su očito izvan zajedničke trgovinske politike. Za razliku od odredbi „ključni elementi” koji se mogu pronaći u međunarodnim sporazumima Unije³⁸⁰, a kojima se uvodi obveza poštovanja demokratskih načela i ljudskih prava, povreda normi o radu i zaštiti okoliša na koje upućuju te odredbe sporazuma EUSFTA ne daje drugoj stranci pravo da obustavi koristi od trgovine koje nastaju na temelju sporazuma EUSFTA. Člancima 13.16. i 13.17. sporazuma EUSFTA ne odobrava se stranci obustava primjene trgovinskih koncesija dodijeljenih drugoj stranci ako potonja ne poštuje obveze na temelju trinaestog poglavlja³⁸¹. Nadalje, za razliku od posebnog dogovora o poticajima za održivi razvoj i dobro upravljanje na temelju takozvanog programa OSP+³⁸², cilj tih odredbi nije ni dodjeljivanje trgovinskih koncesija Singapuru pod uvjetom da zadovoljava te norme.

492. Članak 13.8. sporazuma EUSFTA odnosi se na trgovinu ribljim proizvodima. Slažem se da obveza iz članka 13.8. točke (b) za uvođenje učinkovitih mjera za suzbijanje, nezakonitog, neprijavljenog i nereguliranog ribolova mogu, među ostalim, dovesti do donošenja instrumenata trgovinske politike ili uključivati djelovanje usmjereno na ukidanje uporabe takvih instrumenata (kao što su subvencije koje pridonose prekomjernom ribolovu i prekomjernom kapacitetu te su povezane s nezakonitim, neprijavljenim i nereguliranim ribolovom). U toj se odredbi isto tako navode primjeri takvih mjera.

493. Suprotno tome, ostalim točkama u članku 13.8. sporazuma EUSFTA nastoji se pridonijeti da stranke na održiv način čuvaju i upravljaju ribljim stokovima. Primjerice, u članku 13.8. točki (a) sporazuma EUSFTA od stranaka se zahtijeva da poštuju dugotrajne mjere očuvanja i održivog iskorištavanja ribljih stokova u skladu s međunarodnim instrumentima koje su potvrdile te da primjenjuju načela Organizacije za hranu i poljoprivredu i odgovarajućih instrumenata UN-a u tom području. Poštovanje tih normi nije preduvjet za dobivanje koristi od trgovine. Povreda tih obveza ne može dovesti ni do obustave trgovinskih koncesija na temelju sporazuma EUSFTA³⁸³. Isto tako ni članak 13.8. točka (c) i točka (d) sporazuma EUSFTA nema izravnu ni trenutnu vezu s međunarodnom trgovinom. Stoga se ne nalazi unutar zajedničke trgovinske politike.

494. Koje su posljedice za pitanje nadležnosti?

495. Prema mojem mišljenju, članak 3. stavak 5. i članak 21. UEU-a te članci 9. i 11. UFEU-a, na koje Komisija upućuje, nisu relevantni za rješavanje pitanja nadležnosti. Svrha je tih odredaba zahtijevati od Europske unije da svojim politikama i aktivnostima pridonosi određenim ciljevima. One ne mogu utjecati na područje primjene zajedničke trgovinske politike utvrđeno u članku 207. UFEU-a. Iz istog je razloga nevažno, kako Komisija tvrdi, jesu li temeljna prava na koja upućuje članak 13.3. stavak 3. sporazuma EUSFTA sukladna univerzalnim normama o radu kako su zaštićene Poveljom Europske unije o temeljnim pravima. Taj argument ide u prilog materijalnoj usklađenosti sporazuma EUSFTA s temeljnim pravima. Njime se ne može izmijeniti područje primjene nadležnosti Europske unije³⁸⁴.

380 — Vidjeti primjerice članak 1. Sporazumu o trgovini između Europske unije i njezinih država članica, s jedne strane, i Kolumbije i Perua, s druge strane (SL 2012., L 354, str. 3.).

381 — U opisu poslova Stručne skupine na koju upućuje članak 13.17. sporazuma EUSFTA bilo je samo „priprijeti izvješće [...] u kojem se daju preporuke”. Vidjeti također točke 523. do 535. ovog mišljenja.

382 — Uredba (EU) br. 978/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o primjeni sustava općih carinskih povlastica i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 732/2008 (SL 2012., L 303, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 11., svezak 59., str. 227.), članci 9. do 16.

383 — Vidjeti članke 13.16. i 13.17. sporazuma EUSFTA i točku 490. ovog mišljenja.

384 — To se stajalište potvrđuje člankom 51. stavkom 2. Povelje, kojim se predviđa da se Poveljom ne proširuje područje primjene prava Unije izvan ovlasti Europske unije, da se ne uspostavlja nova ovlast ni zadaća za Uniju niti se mijenjaju ovlasti i zadaće kako su utvrđene Ugovorima.

496. Također ne prihvaćam argument Komisije da članak 13.3. stavak 3. i članak 13.6. stavak 2. sporazuma EUSFTA nisu „dovoljno određujući” da bi se uzeli u obzir prilikom ispitivanja nadležnosti između Europske unije i država članica u pogledu trinaestog poglavlja. Komisija se ovdje oslanja na presudu C-377/12³⁸⁵ u kojoj je Sud smatrao da odredbe koje se odnose na ponovni prihvrat, promet i okoliš u Okvirnom sporazumu o partnerstvu i suradnji između Europske unije i njezinih država članica, s jedne strane, i Republike Filipina, s druge strane³⁸⁶, ne „sadrže obveze takvog dosega da bi se moglo smatrati da one predstavljaju zasebne ciljeve koji nisu ni sekundarni ni neizravni u odnosu na ciljeve razvojne suradnje”³⁸⁷. Budući da migracije, promet i okoliš *čine sastavni dio razvojne politike Europske unije*, zahtijevati da se sporazum o razvojnoj suradnji koji uključuje ta pitanja temelji na dijelovima ugovora koji nisu odredbe koje se odnose na razvojnu politiku³⁸⁸, značilo bi u praksi neosnovanost za nadležnost i postupak predviđene u toj odredbi. Suprotno tome, ni temeljna prava na radnom mjestu ni norme o zaštiti okoliša ne čine sastavni dio zajedničke trgovinske politike. Presuda C-377/12 stoga ne pomaže pri proučavanju trinaestog poglavlja sporazuma EUSFTA.

497. Po mojem mišljenju, trinaesto poglavlje sastoji se od četiri sastavnice. Prva sadržava odredbe koje potpadaju pod zajedničku trgovinsku politiku. Druga i treća sadržavaju odredbe koje se odnose na norme o zaštiti rada i norme o zaštiti okoliša. Četvrta se odnosi na održivo očuvanje i upravljanje ribljim stokovima.

498. Nijedna se od tih sastavnica ne može smatrati samo nužnim dodatkom radi osiguranja učinkovitosti drugih elemenata sporazuma EUSFTA ili trinaestog poglavlja, niti se mogu smatrati iznimno ograničenima u području primjene. Konkretno, ne mogu prihvatiti argument Komisije da članak 13.6. stavak 2. sporazuma EUSFTA (kojim se zahtijeva učinkovita provedba multilateralnih sporazuma o okolišu u kojima su Europska unija i Singapur stranke) ne uključuje nove međunarodne obveze stranaka. Točno je da se ta odredba odnosi samo na prethodne multilateralne obveze stranaka koje se odnose na zaštitu okoliša. Međutim, njezin je učinak uključiti te obveze u sporazum EUSFTA te ih stoga učiniti primjenjivima između Europske unije i Singapura *na temelju sporazuma EUSFTA*. Stoga člankom 13.6. stavkom 2. jasno dolazi do nove obveze za stranke, izvršive u skladu sa sporazumom EUSFTA.

499. Iz toga slijedi da se odluka Europske unije za prihvaćanje obveza na temelju svake od četiriju sastavnica mora temeljiti na različitoj pravnoj osnovi.

500. U pogledu prve sastavnice, isključiva nadležnost Europske unije proistječe iz članka 3. stavka 1. točke (e) i članka 207. stavka 1. UFEU-a. U skladu s člankom 3. stavkom 1. točkom (d) UFEU-a i člankom 43. stavkom (2) UFEU-a³⁸⁹, četvrta se sastavnica nalazi unutar isključive nadležnosti Europske unije za očuvanje morskih bioloških resursa u okviru zajedničke ribarstvene politike.

501. Suprotne tomu, druga i treća sastavnica u načelu potpadaju pod podijeljenu nadležnost Europske unije.

385 — Presuda od 11. lipnja 2014., Komisija/Vijeće, C-377/12, EU:C:2014:1903.

386 — Unija je stranka tog sporazuma kao rezultat Odluke Vijeća 2012/272/EU od 14. svibnja 2012., (SL 2012., L 134, str. 3.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 11. svezak 118., str. 224.)

387 — Presuda od 11. lipnja 2014., Komisija/Vijeće, C-377/12, EU:C:2014:1903, stavak 59.

388 — Presuda od 11. lipnja 2014., Komisija/Vijeće, C-377/12, EU:C:2014:1903, t. 38. i 49. i navedena sudska praksa

389 — Članak 43. stavak (2) UFEU-a predstavlja pravnu osnovu za donošenje odredbi nužnih za provođenje, posebice, zajedničke ribarstvene politike na koju upućuje članak 3. stavak 1. točka (d) UFEU-a.

502. Odredbe koje se odnose na norme o zaštiti rada (druga sastavnica) mogu se smatrati nužnima za postizanje ciljeva socijalne politike utvrđenih u članku 151. UFEU-a koji se posebice odnose na one navedene u članku 153. stavku 1. točkama (a), (b) i (c) UFEU-a (poboljšavanje radne okoline radi zaštite zdravlja i sigurnosti radnika; radni uvjeti; socijalna sigurnost i socijalna zaštita radnika). Europska unija stoga ima podijeljenu nadležnost za tu sastavnicu koja proizlazi iz članka 4. stavka 2. točke (b), članka 151. i članka 153. stavka 1. UFEU-a i drugog razloga iz članka 216. stavka 1. UFEU-a.

503. U pogledu odredbi koje se odnose na norme zaštite okoliša (treća sastavnica), dovoljno je napomenuti da je Europska unija nadležna, u skladu s člankom 191. stavkom 1. UFEU-a, provoditi politiku u području okoliša kojom se nastoji očuvati, zaštititi i poboljšati kvalitetu okoliša. Vanjska nadležnost Europske unije za provođenje politike u području okoliša koja proizlazi iz članka 191. stavka 4. UFEU-a³⁹⁰ i prvog razloga na temelju članka 216. stavka 1. UFEU-a podijeljena je s državama članicama u skladu s člankom 4. stavkom 2. točkom (e) UFEU-a.

504. Komisija nije tvrdila da Europska unija uživa isključivu vanjsku nadležnost za drugu i treću sastavnicu na temelju članka 3. stavka 2. UFEU-a. Stoga nije zadaća Suda istražiti može li se treći razlog iz te odredbe uvjerljivo primijeniti na te sastavnice³⁹¹.

Transparentnost i upravno i sudsko preispitivanje općih mjera (četnaesto poglavlje sporazuma EUSFTA³⁹² i povezane odredbe drugih poglavlja³⁹³)

Argumenti

505. *Komisija* navodi da je četnaesto poglavlje u isključivoj nadležnosti Europske unije za zajedničku trgovinsku politiku jer: i. cilj je tog poglavlja olakšati trgovinu i ulaganja; ii. odredbe se primjenjuju samo s obzirom na mjere koje se odnose na pitanja obuhvaćena drugim poglavljima sporazuma EUSFTA; i iii. odredbama se nastoji razjasniti i poboljšati postojeće odredbe iz sporazuma o WTO-u, posebice članak X. GATT-a iz 1994. Nadalje, te odredbe odražavaju i temeljna razmatranja o pravičnom postupku koja su dio općih načela prava Unije.

506. Ni *Parlament* ni *Vijeće* nisu iznijeli posebne argumente u vezi s četnaestim poglavljem.

507. Nekoliko *država članica* zauzelo je stajalište o četnaestom poglavljju. Izneseni su argumenti da se, s jedne strane, četnaesto poglavlje odnosi na izvršavanje nacionalne administracije, korištenje administrativnim postupcima i sudsku zaštitu u pogledu administrativnih mjera i da, s druge strane, argument Komisije podrazumijeva da Europska unija uživa isključivu nadležnost u pogledu svih ostalih dijelova sporazuma EUSFTA. Iako je četnaesto poglavlje namijenjeno davanju učinka drugim dijelovima sporazuma EUSFTA za koje nadležnost Europske unije nije isključiva, ono ne može pripadati u isključivu nadležnost Europske unije. A ni same se odredbe četnaestog poglavlja posebno ne odnose na međunarodnu trgovinu. Naposljetku, pitanja povezana s pravosuđem u člancima 14.5. i 14.6. sporazuma EUSFTA nisu ni u isključivoj ni u podijeljenoj nadležnosti Europske unije: ona su izvan područja primjene članka 81. stavka 2. UFEU-a (o pravosudnoj suradnji u građanskim stvarima).

390 — Člankom 191. stavkom 4. UFEU-a Europskoj unije dodjeljuje se nadležnost za sklapanje sporazuma s trećim zemljama kojima se uređuje suradnja u području okoliša u područjima u kojima uživa nadležnost.

391 — Vidjeti u tom smislu presudu od 4. rujna 2014., Komisija/Vijeće, C-114/12, EU:C:2014:2151, t. 75.

392 — Vidjeti točke 113. do 118. priloga mojem mišljenju.

393 — Vidjeti točke 7., 8., 10., 12., 15., 35., 37., 41., 42., 58., 72. do 75., 82., 88., 89., 95. i 96. priloga mojem mišljenju.

Analiza

508. U četrnaestom poglavlju utvrđuju se obveze transparentnosti, savjetovanja i boljeg upravljanja, koje se primjenjuju na zakone, propise i sudske odluke koje mogu imati učinak na sva pitanja obuhvaćena sporazumom EUSFTA (takozvane „opće mjere”)³⁹⁴. To je poglavlje obuhvaćeno posebno zbog učinka regulatornih okruženja na trgovinu i ulaganje između strana³⁹⁵. Obveze u četrnaestom poglavlju primjenjuju se zajedno sa sličnim obvezama, sa sličnim ciljevima, koje se nalaze u drugim poglavljima sporazuma EUSFTA³⁹⁶.

509. Stoga se četrnaesto poglavlje horizontalno primjenjuje na sva poglavlja sporazuma EUSFTA i *samo* u pogledu pitanja obuhvaćenih tim poglavljima. Stoga smatram da glavni smisao četrnaestog poglavlja *nije* uređivati administrativne postupke i sudsku zaštitu kao takve. Obveze iz tog poglavlja aktiviraju se samo ako opće mjere imaju učinak na pitanja obuhvaćena sporazumom EUSFTA. Njihov su cilj i funkcija da uređenje bitnih pitanja obuhvaćenih sporazumom EUSFTA postane učinkovito, operativno i izvršivo³⁹⁷. Odredbe četrnaestog poglavlja (i posebne odredbe o istom predmetu u drugim poglavljima) ne primjenjuju se neovisno. Po prirodi su akcesorne; međutim, istodobno su ključne za neometano funkcioniranje sporazuma EUSFTA.

510. Nadalje, transparentnost, savjetovanje i upravljanje općim mjerama o pitanjima obuhvaćenima zajedničkom trgovinskom politikom ključni su za smanjenje ili izbjegavanje prepreka trgovini. Naime, nedostatak transparentnosti, poštenosti i pravne sigurnosti sam po sebi može biti prepreka trgovini³⁹⁸. Ako trgovcima i ulagačima nije odobren pravični postupak, i ako nisu uspostavljena jamstva za osiguravanje da se ti trgovci i ulagači, kao i vlade, upoznaju s općim mjerama u vezi s trgovinom i ulaganjem te im se prilagode, može doći do gubitka koristi od liberalizacije trgovine dobivene od bitnih pravila u sporazumu EUSFTA. Osim toga, postoji mogućnost utjecanja na uvjete tržišnog natjecanja ako se te mjere zaista ne primijene ili, ako ne postoje dostatne zaštitne mjere, kad određene transakcije ne mogu u praksi stupiti na snagu. Trgovci bi mogli odustati od trgovanja ili ulaganja ili bi njihove transakcije mogle biti odgođene ili postati skupljima.

511. S obzirom na to, čini mi se da se zajedničkom trgovinskom politikom obuhvaćaju pravila i odluke o objavljivanju, upravljanju te administrativnoj i sudskoj kontroli općih mjera koje imaju učinka na pitanja obuhvaćena sporazumom EUSFTA koja su posebno povezana s međunarodnom trgovinom ili ulaganjem. Iako se obveze u tom pogledu ne primjenjuju na bitan sadržaj tih mjera, one su, na jednak način kao i bitne obveze, ključne za postizanje cilja promicanja i olakšavanja trgovine i ulaganja te imaju izravne i neposredne učinke na trgovinu.

512. Prema mojem mišljenju, te obveze imaju sličnu funkciju u kontekstu vanjskih politika, osim zajedničke trgovinske politike, koje su bitne za pitanja obuhvaćena sporazumom EUSFTA. Pri sklapanju sporazuma s trećim zemljama u pogledu drugih pitanja koja su obuhvaćena podijeljenom ili isključivom nadležnošću Europske unije (kao što su promet, zaštita okoliša ili promicanje portfeljnih ulaganja), nadležnost Europske unije mora obuhvaćati ovlast za odlučivanje o odredbama koje su namijenjene osiguravanju učinkovitosti obveza na koje Europska unija pristane. Tako bi, primjerice, materijalne obveze o zaštiti okoliša mogle biti narušene kad bi treća zemlja državljanima Unije odbila pristup sudskoj kontroli u pogledu općih mjera zaštite okoliša ako je takva sudska kontrola dostupna njezinim vlastitim državljanima u usporedivim okolnostima.

394 — Članak 14.1. točka (a) sporazuma EUSFTA.

395 — Vidjeti članak 14.2.1. sporazuma EUSFTA.

396 — Vidjeti bilješku 388. ovog mišljenja. Ako se te obveze svojstvene poglavlju u vezi s transparentnošću i administrativnom ili sudskom kontrolom razlikuju od odredbi iz četrnaestoga poglavlja, moraju prevladati ta određenja pravila iz drugih poglavlja (članak 14.8. sporazuma EUSFTA).

397 — Vidjeti primjerice presudu od 22. listopada 2013., Komisija/Vijeće, C-137/12, EU:C:2013:675.

398 — Zbog tog razloga sporazumi o WTO-u sadržavaju opsežan skup obveza namijenjenih jamčenju zaštite od takvih prepreka u pogledu pripreme, donošenja, stupanja na snagu, objavljivanja, provođenja, obavješćivanja te upravljanja i (administrativne i sudske) kontrole mjera. Vidjeti primjerice članak X. GATT-a iz 1994.

513. Stoga smatram da raspodjela nadležnosti za odredbe o transparentnosti te administrativnoj i sudskoj kontroli općih mjera (u četrnaestom poglavlju i u drugim poglavljima) mora biti usklađena s raspodjelom bitnih nadležnosti.

Rješavanje sporova i posredovanje (deveto poglavlje, odjeljak B³⁹⁹ i trinaesto, petnaesto i šesnaesto poglavlje sporazuma EUSFTA⁴⁰⁰)

Argumenti

514. *Komisija* tvrdi da Europska unija ima isključivu nadležnost u pogledu svih odredbi mehanizma ISDS u odjeljku B devetog poglavlja. Ta nadležnost nužno slijedi iz nadležnosti o bitnim odredbama sporazuma koje se primjenjuju i tumače kad se aktivira mehanizam rješavanja sporova. To također znači da je, u načelu, Europska unija jedina odgovorna, prema međunarodnom pravu, za svako kršenje tih odredbi. Europska unija može odlučiti, u skladu s pravom Unije, podijeliti financijsku odgovornost povezanu s mehanizmom ISDS između Europske unije i država članica te ovlastiti države članice da djeluju kao tuženici (i time možda snositi financijsku odgovornost) ako su one odgovorne za sporno postupanje, osim ako se to postupanje zahtijeva pravom Unije. Upravo to je svrha Uredbe br. 912/2014⁴⁰¹ koja se primjenjuje na sve sporazume u kojima je Europska unija stranka i kojima se predviđa mehanizam ISDS. Pravila o raspodjeli iz te uredbe primjenjivala bi se kad Europska unija utvrdi, u skladu s člankom 9.15.2. sporazuma EUSFTA, tuženika u sporu između ulagača i države.

515. Komisija nije iznijela posebne argumente u vezi s člancima 13.16. (Savjetovanja na državnoj razini) i 13.17. (Stručna skupina) sporazuma EUSFTA.

516. U pogledu petnaestog (Rješavanje sporova) i šesnaestog poglavlja (Posredovanje) Komisija tvrdi da su ta poglavlja nužna radi osiguravanja učinkovite provedbe prava i obveza iz sporazuma EUSFTA te su usklađena s ustaljenom međunarodnom praksom. Kako Europska unija uživa isključivu nadležnost nad dijelovima sporazuma EUSFTA na koje se odnose petnaesto i šesnaesto poglavlje, ona uživa i isključivu nadležnost nad tim poglavljima.

517. *Parlament* se u biti slaže sa stajalištem Komisije.

518. *Vijeće* tvrdi da, s obzirom na to da Europska unija nema nadležnost donositi zakone u vezi s diplomatskom zaštitom (članak 9.28. sporazuma EUSFTA), Europska unija ne može ni u kojem slučaju imati isključivu nadležnost za potpisivanje i sklapanje sporazuma EUSFTA. Bez obzira na članak 23. prvi stavak UFEU-a, odluku o tome hoće li se diplomatska zaštita pružiti u određenom predmetu ili ne donose države članice. Alternativno, Vijeće navodi da je nadležnost Europske unije u pogledu članka 9.28. sporazuma EUSFTA ograničena na sporove u koje je uključeno izravno strano ulaganje.

519. Vijeće nije iznijelo posebne argumente u vezi s petnaestim i šesnaestim poglavljem.

520. Iako je većina *država članica* nakon podnošenja pisanih očitovanja raspravljala o odjeljku B devetog poglavlja (opširno), njihova očitovanja o petnaestom i šesnaestom poglavlju mnogo su ograničenija. Neke su se države članice na raspravi usredotočile na članak 9.28. sporazuma EUSFTA, koji se odnosi na diplomatsku zaštitu.

399 — Vidjeti točke 61. do 67. priloga mojem mišljenju.

400 — Vidjeti točke 111, 112, 119. do 123. priloga mojem mišljenju.

401 — Uredba (EU) br. 912/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. srpnja 2014. o uspostavi okvira za upravljanje financijskom odgovornošću povezanom sa sudovima za rješavanje sporova između ulagatelja i države osnovanima međunarodnim sporazumima kojih je Europska unija stranka (SL 2014., L 257, str. 121.)

521. U pogledu odjeljka B devetog poglavlja najprije tvrde da, s obzirom na to da Europska unija nema isključivu nadležnost nad vrstama ulaganja osim izravnog stranog ulaganja, ona ne može uživati isključivu nadležnost u pogledu tog odjeljka koji se odnosi na izravno strano ulaganje i na druge vrste ulaganja. Osim toga, budući da se sporazumom EUSFTA predviđa mehanizam rješavanja sporova pri kojem se države članice može odrediti kao tuženike, ustavni zakoni određenih država članica mogu zahtijevati da sudjeluju u sklapanju tog sporazuma.

522. Vijeće i države članice nisu iznijeli posebne argumente u vezi s člancima 13.16. i 13.17. sporazuma EUSFTA, osim oslanjanja na članak 13.17. kao potporu svojih stajališta o nadležnosti Europske unije nad bitnim odredbama trinaestog poglavlja.

Analiza

523. Prema mojem mišljenju, dodjela nadležnosti u pogledu mehanizama za rješavanje sporova o tumačenju i primjeni raznih odredbi sporazuma EUSFTA drukčijeg je značenja u odnosu na dodjelu bitnih nadležnosti. To je točno za petnaesto i šesnaesto poglavlje, koja se primjenjuju na horizontalnoj osnovi, te za druga poglavlja koja predviđaju određene oblike rješavanja sporova (kao što je odjeljak B devetog poglavlja o ulaganju i trinaesto poglavlje o trgovini i održivom razvoju).

524. Raspodjela nadležnosti između Europske unije i država članica uređena je isključivo Ugovorima. Unutarnje pravne norme, čak i ako su ustavne prirode, ne mogu izmijeniti tu dodjelu⁴⁰².

525. Iz mišljenja 1/91, 1/09 i 2/13 slijedi da ako Europska unija ima nadležnost u pogledu bitnih odredbi međunarodnog sporazuma, ona također uživa nadležnost u pogledu mehanizama rješavanja sporova kojima se nastoji osigurati da se te odredbe učinkovito provode. Takvi mehanizmi samo pomažu u postizanju primarnih ciljeva sporazuma te su stoga drukčijega značenja u odnosu na (bitna) pravila na koja se odnose⁴⁰³.

526. Taj se zaključak odnosi i na horizontalni mehanizam rješavanja sporova u petnaestom poglavlju i na predmetne mehanizme za rješavanje sporova utvrđene u odjeljku B devetog poglavlja i u trinaestom poglavlju⁴⁰⁴. Za razliku od nekih drugih država članica, smatram da činjenica, da mehanizam ISDS ulagaču jedne stranke daje pravo da pokrene postupak arbitraže protiv druge stranke, sama *po sebi* nema utjecaja na raspodjelu nadležnosti između Europske unije i država članica. Ta značajka odražava činjenicu da su stranke odlučile odabrati tu vrstu rješavanja sporova u vezi s ulaganjima umjesto (ili zajedno s) međudržavnog rješavanja sporova. Stoga se ona odnosi na *način* na koji se izvršava vanjska nadležnost, a ne na postojanje i prirodu te vanjske nadležnosti.

527. Jednako obrazloženje primjenjuje se na mehanizme posredovanja, kao što su mehanizmi utvrđeni u Prilogu 9-E (posebice u vezi sa sporovima između ulagača i države) i u šesnaestom poglavlju. Njima se također nastoji osigurati učinkovita provedba odredbi sporazuma EUSFTA na koje se odnose.

528. Moj zaključak nije doveden u pitanje argumentom (jedne države članice) o tome da, iako se člankom 9.16. sporazuma EUSFTA predviđa postupak arbitraže pod okriljem Međunarodnog centra za rješavanje sporova o ulaganju (u daljnjem tekstu: ICSID), Europska unija ne može postati potpisnica Konvencije o rješavanju sporova o ulaganju između država i državljana drugih država, potpisane 18. ožujka 1965. Točno je da samo države mogu postati potpisnice te konvencije⁴⁰⁵. Međutim, Sud je već smatrao da se prepreka sposobnosti Europske unije na temelju međunarodnog

402 — Mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 20.

403 — Vidjeti mišljenje 1/91 od 14. prosinca 1991., EU:C:1991:490, t. 40. i 70., mišljenje 1/09 od 8. ožujka 2011., EU:C:2011:123, t. 74., i mišljenje 2/13 od 18. prosinca 2014., EU:C:2014:2454, t. 182.

404 — Također se analogijom primjenjuje na određene odredbe o rješavanju sporova iz članaka 13.16. i 13.17. sporazuma EUSFTA.

405 — Članak 67. te konvencije

prava da sklopi međunarodni sporazum ne odnosi na područje primjene vanjske nadležnosti Europske unije o kojoj treba suditi isključivo upućivanjem na pravo Unije. Takva prepreka ne sprječava Europsku uniju u izvršavanju svoje vanjske nadležnosti na način da države članice zajednički djeluju u njezinu interesu⁴⁰⁶. U svakom slučaju, arbitraža ICSID-a samo je jedan od mehanizama rješavanja sporova spomenutih u članku 9.16. sporazuma EUSFTA.

529. Zato što su mehanizmi rješavanja sporova i posredovanja akcesorni po prirodi, raspodjela nadležnosti između Europske unije i država članica nužno je jednaka kao i za bitne odredbe na koje se odnose. Drugim riječima, ti mehanizmi sami po sebi nemaju mogućnost izmjene podjele nadležnosti između Europske unije i njezinih država članica.

530. Stoga mi nije uvjerljiv argument prema kojem, zato što države članice mogu biti tuženici u sporu o ulaganju i time potencijalno snositi financijsko opterećenje koje nastaje na temelju odluke u takvom sporu⁴⁰⁷, Europska unija ne može imati isključivu nadležnost za prihvaćanje odjeljka B devetog poglavlja sporazuma EUSFTA.

531. Osim toga, pravila o podjeli financijske odgovornosti između Europske unije i njezinih država članica, kao što je utvrđeno u Uredbi br. 912/2014, ne utječu na podjelu nadležnosti na temelju Ugovora. U uvodnom dijelu članka 1. stavka 1. Uredbe br. 912/2014 izričito se navodi da ta uredba „[n]e dovod[i] u pitanje podjelu nadležnosti utvrđenu UFEU-om”⁴⁰⁸ i da sama ta uredba mora biti u skladu s pravilima Ugovora o nadležnosti.⁴⁰⁹

532. U svakom slučaju, Sud je već smatrao da, u pogledu dodjele nadležnosti između Europske unije i njezinih država članica za sklapanje međunarodnih sporazuma, nije od prevelike važnosti da obveze i financijsko opterećenje inherentno izvršenju sporazuma izravno snose države članice⁴¹⁰. Unutarnje i vanjsko djelovanje Unije u području nadležnosti Europske unije ne uključuje nužno prijenos obveza i financijskog opterećenja, koje takvo djelovanje može uključivati, na institucije Unije; ta su pravila osmišljena isključivo da se jednostrano djelovanje država članica zamijeni zajedničkim djelovanjem koje se temelji na jednakim načelima u korist cijele Europske unije⁴¹¹.

533. Prema mojem mišljenju, to se obrazloženje *a fortiori* primjenjuje na financijsko opterećenje nametnuto državi članici kao rezultat konačnog pravorijeka arbitražnog suda kojim se zaključuje da je država članica primijenila mjere nespojive s pravilima sporazuma EUSFTA o zaštiti ulaganja.

534. Radi cjelovitosti, moram dodati da je u mišljenju 1/78 Sud u biti smatrao da ako se međunarodnim sporazumom utvrđuje financijski mehanizam koji predstavlja „ključnu značajku” sporazuma, ta činjenica sama po sebi ima sposobnost opravdati sudjelovanje država članica u njegovu sklapanju ako se posljedična financijska opterećenja izravno plaćaju iz proračuna država članica⁴¹². Ne smatram da se to obrazloženje primjenjuje na financijske terete država članica nastale na temelju mehanizma ISDS-a iz sporazuma EUSFTA. U slučaju da se pojave, takvi financijski tereti bi proizlazili iz nepropisnog izvršavanja obveza države članice utvrđenih u sporazumu EUSFTA. Stoga ih se ne može usporediti s teretima koje je Sud ispitivao u mišljenju 1/78.

406 — U tom smislu vidjeti Mišljenje 2/91 od 19. ožujka 1993., EU:C:1993:106, t. 3. do 5. U tom se slučaju ustavom ILO-a spriječilo (tada) Europsku zajednicu da i sama potpiše Konvenciju br. 170.

407 — To proizlazi iz članaka 9.11.2. i 9.15.2. sporazuma EUSFTA, u vezi s člankom 9.24., na temelju kojeg sud može odrediti novčane odštete i sve primjenjive kamate te povrat imovine.

408 — Također vidjeti Zajedničku izjavu Europskog parlamenta, Vijeća i Komisije koja se nalazi u prilogu Uredbi br. 912/2014.

409 — U svakom slučaju, članak 9.15.2. sporazuma EUSFTA, na temelju kojeg Europska unija određuje tuženika u roku od dva mjeseca od datuma primitka obavijesti o namjeri pokretanja arbitražnog postupka, ne odnosi se (ni izričito ni implicitno) na tu uredbu.

410 — Mišljenje 1/75 od 11. studenoga 1975., EU:C:1975:145, str. 1364. Također vidjeti mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 21.

411 — Vidjeti u tom smislu mišljenje 1/75 od 11. studenoga 1975., EU:C:1975:145, str. 1364.

412 — Mišljenje 1/78 od 4. listopada 1979., EU:C:1979:224, t. 60. Također vidjeti mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 21.

535. Stoga zaključujem da Europska unija ima nadležnost za prihvaćanje mehanizama za rješavanje sporova i posredovanje utvrđenih u odjeljku B devetog poglavlja i u trinaestom, petnaestom i šesnaestom poglavlju sporazuma EUSFTA. Kao rezultat podijeljene nadležnosti Europske unije nad određenim odredbama sporazuma EUSFTA na koje se ta poglavlja odnose, Europska unija dijeli tu nadležnost s državama članicama. U dijelu u kojem Europska unija uživa isključivu nadležnost u pogledu određenih odredbi sporazuma EUSFTA, ona sama može prihvatiti deveto poglavlje, odjeljak B, članke 13.16. i 13.17. te petnaesto i šesnaesto poglavlje sporazuma EUSFTA.

536. Htjela bih istaknuti da se moj zaključak odnosi isključivo na nadležnost. Nisam ispitivala niti sam izrazila mišljenje o materijalnoj usklađenosti odjeljka B devetog poglavlja s materijalnim pravilima Ugovora. To je pitanje jasno izvan područja primjene Komisijina zahtjeva za donošenje mišljenja⁴¹³.

537. Naposljetku, nije me uvjerio argument da Europska unija *ne može* uživati isključivu nadležnost nad odjeljkom B devetog poglavlja zbog članka 9.28. sporazuma EUSFTA. Glavni je prigovor na tu odredbu da Europska unija nema nadležnost u pogledu diplomatske zaštite.

538. Budući da je točka od temeljne važnosti samo ako Sud bude smatrao da Europska unija uživa isključivu nadležnost nad svim drugim dijelovima sporazuma EUSFTA, pretpostavit ću da je to slučaj u svrhu rasprave koja slijedi.

539. Diplomatska zaštita odnosi se na postupke kojima se država čijeg je državljanstva oštećena osoba poziva na odgovornost druge države članice zbog štete koju je jednom od njezinih državljana potonja država počinila štetnom radnjom ili propustom kako bi osigurala zaštitu tog državljanina i pribavila odštetu⁴¹⁴. Ili, kao što se izrazio Stalni međunarodni sud, „preuzimanjem postupka jednog od svojih subjekata i utjecanjem diplomatskom djelovanju ili međunarodnom sudskom postupku u njegovu korist, država zapravo ostvaruje svoja prava – svoje pravo da osigura, u osobi svojih subjekata, poštivanje pravila međunarodnog prava”⁴¹⁵. Pravilo je običajnog međunarodnog prava da, prije nego što država pruži diplomatsku zaštitu svojim oštećenim državljanima, ti državljani najprije moraju iscrpiti lokalne pravne lijekove⁴¹⁶.

540. Pojedinci su postupno dobili više pojedinačnih prava na temelju međunarodnog prava, uključujući prava na pozivanje na zaštitne klauzule protiv vlastite države ili države domaćina, tako da diplomatska zaštita sada postoji zajedno sa sredstvima s pomoću kojih se pojedincima omogućuje izravno ostvarivanje vlastitih prava (kao što su mehanizmi ISDS-a)⁴¹⁷. Prema mišljenju Komisije za međunarodno pravo, „postupci rješavanja sporova predviđeni [bilateralnim sporazumima o ulaganju] i

413 — Vidjeti točku 85. ovog mišljenja.

414 — Međunarodna komisija Ujedinjenih naroda za međunarodno pravo navela je da se glavne značajke diplomatske zaštite sastoje od „[...] pozivanja kojim država, s pomoću diplomatskog djelovanja ili drugih sredstava mirnog rješavanja spora, poziva na odgovornost drugu državu članicu zbog štete koju je ta država međunarodno štetnom radnjom prouzročila fizičkoj ili pravnoj osobi koja je državljanin prethodno navedene države u cilju provedbe takve odgovornosti”. Komisija Ujedinjenih naroda za međunarodno pravo, Nacrti članaka o diplomatskoj zaštiti s komentarima (2006.), koje je donijela Komisija Ujedinjenih naroda za međunarodno pravo na svojem pedeset i osmom zasjedanju i podnijela Općem vijeću kao dio izvješća Komisije kojima se obuhvaća rad na tom zasjedanju (A/61/10), *Godišnjak Komisije za međunarodno pravo*, 2006., sv. II., drugi dio („UN ILC Draft Articles on Diplomatic Protection”), članak 1. i komentar članka 1. stavka 2.

415 — Stalni međunarodni sud, *Mavrommatis Palestine Concessions* (Grčka/Ujedinjena Kraljevina), Izvješća PCIJ-a, 1924., serija A, br. 2, str. 12. Također vidjeti Međunarodni sud, *Predmet o društvu Barcelona Traction Light and Power Company Limited* (Belgija/Španjolska), druga faza, presuda od 5. veljače 1970., Izvješća ICJ-a iz 1970., str. 3., t. 78.

416 — Međunarodni sud, *predmet Interhandel* (Švicarska/Sjedinjene Američke Države), prigovori, presuda od 21. ožujka 1959., Izvješća ICJ-a iz 1959., str. 6., na str. 27. Također vidjeti Nacrti članaka Komisije Ujedinjenih naroda za međunarodno pravo o diplomatskoj zaštiti, članak 14. i komentar te odredbe.

417 — Za povijesni prikaz tog razvoja vidjeti primjerice Parlett, K.: *The Individual in the International Legal System: Continuity and Change in International Law*, Cambridge University Press, 2011., str. 47. do 123. („The individual and international claims”).

ICSID omogućuju veće prednosti stranom ulagaču nego što to čini sustav običajnog međunarodnog prava za diplomatsku zaštitu jer ulagaču omogućuju da izravno pristupi međunarodnoj arbitraži, izbjegne političku neizvjesnost inherentnu diskrecijskoj prirodi diplomatske zaštite i nadomjesti uvjete za izvršavanje diplomatske zaštite”⁴¹⁸ [neslužbeni prijevod].

541. Komisija je potvrdila da se članak 9.28. sporazuma EUSFTA temelji na Konvenciji ICSID⁴¹⁹.

542. Prema mojem mišljenju, članak 9.28. sporazuma EUSFTA odnosi se na odnos između, s jedne strane, nadležnosti arbitražnih sudova u smislu odjeljka B devetog poglavlja (u daljnjem tekstu: arbitražni sud u smislu devetog poglavlja sporazuma EUSFTA) i, s druge strane, drugih (nacionalnih ili međunarodnih) sudova te drugih postupaka kojima se poziva na odgovornost druge strane (članak 9.28.1.) i arbitražnih vijeća u smislu petnaestog poglavlja sporazuma EUSFTA (u daljnjem tekstu: arbitražno vijeće u smislu petnaestog poglavlja sporazuma EUSFTA) (članak 9.28.2.). Ako su stranka i ulagač druge strane sporazumno odlučili spor rješavati arbitražom na temelju odjeljka B devetog poglavlja, taj spor (u načelu) ne može biti podvrgnut sudskoj nadležnosti nekog drugog suda ni putem diplomatske zaštite ni putem međunarodne tužbe. Primjenjuju se dvije iznimke: prva, ako stranka nije poštovala pravorijek koji je donio arbitražni sud u smislu devetog poglavlja sporazuma EUSFTA (članak 9.28.1.), i druga, ako arbitražno vijeće u smislu petnaestog poglavlja sporazuma EUSFTA ima sudsku nadležnost saslušati spor u pogledu opće mjere (članak 9.28.2.).

543. Prema mojem mišljenju, ako su mehanizmi rješavanja sporova u vezi s tumačenjem i primjenom odredbi međunarodnog sporazuma koji potpada pod isključivu nadležnost Europske unije, Europska unija također može odlučivati o klauzulama kojima se određuje (isključiva) sudska nadležnost tih mehanizama.

544. Naposljetku, na temelju prvog stavka članka 23. UFEU-a, od diplomatskih i konzularnih tijela države članice u nekim okolnostima može se zahtijevati da pruže zaštitu državljanima druge države članice kao i svojim državljanima. Stoga pravo Unije proširuje kategoriju osoba koje mogu koristiti diplomatsku zaštitu koju pruža država članica. Države članice inače imaju nadležnost odlučivati o diplomatskoj zaštiti. Međutim, tu nadležnost treba izvršavati u skladu s nadležnošću koja se Ugovorima dodjeljuje Europskoj uniji da prihvati nadležnost mehanizama za rješavanje sporova u vezi s odredbama međunarodnog sporazuma koji potpada (na temelju te pretpostavke) pod njezinu isključivu nadležnost.

Institucionalne, opće i završne odredbe (sedamnaesto poglavlje sporazuma EUSFTA⁴²⁰)

Argumenti

545. *Komisija* navodi da je svrha sedamnaestog poglavlja uspostaviti institucionalni i postupovni okvir kojim se osigurava učinkovitost sporazuma EUSFTA. Budući da su odredbe u sedamnaestom poglavlju, stoga, akcesorne u odnosu na ostatak sporazuma EUSFTA, Europska unija ima i isključivu nadležnost nad tim poglavljem. Taj se zaključak odnosi i na odredbe kojima se utvrđuju iznimke o oporezivanju (članak 17.6.), tekućim računima i kretanju kapitala (članak 17.7.), državnim fondovima (članak 17.8.), ograničenjima u pogledu bilance plaćanja (članak 17.9.), sigurnosti (članak 17.10.) i objavi podataka (članak 17.11.).

418 — Nacrti članaka Komisije Ujedinjenih naroda za međunarodno pravo o diplomatskoj zaštiti, komentar članka 17. stavka 2.

419 — U članku 27. stavku 1. Konvencije ICSID navodi se: „nijedna ugovorna država ne daje diplomatsku zaštitu i ne pokreće međunarodnu tužbu u pogledu spora koji su jedan od njezinih državljana i druga ugovorna država sporazumno odlučili ili suglasni rješavati arbitražom ili su ga uputili na arbitražu u skladu s ovom Konvencijom, osim ako ta druga ugovorna država nije poštovala pravorijek koji je u tom sporu donesen” [neslužbeni prijevod].

420 — Vidjeti točke 124. do 130. priloga mojem mišljenju.

546. Ni *Parlament* ni *Vijeće* nisu zauzeli stajalište o sedamnaestom poglavlju.

547. Samo je jedna *država članica* raspravljala o tom poglavlju, tvrdeći da Komisija nije iznijela ništa kako bi dokazala da se članak 17.6. sporazuma EUSFTA odnosi posebno na međunarodnu trgovinu i da, u svakom slučaju, ta odredba prelazi područje primjene nadležnosti, dodijeljenih Europskoj uniji na temelju Ugovora, u poreznim pitanjima.

Analiza

548. Odredbe u sedamnaestom poglavlju sporazuma EUSFTA koje imaju isključivo postupovnu ili institucionalnu dimenziju mogu se obično pronaći u međunarodnim (trgovinskim) sporazumima. Tim se odredbama: osnivaju tijela kojima su povjerene posebne zadaće iz sporazuma te se uređuje njihov rad (članci 17.1., 17.2. i 17.3.); uređuje odnos između sporazuma i drugih međunarodnih obveza stranaka (članci 17.3. i 17.17.); i utvrđuju pravila o izmjeni (članak 17.5.), stupanju na snagu (članak 17.12.), trajanju (članak 17.13.), ispunjenju obveza (članak 17.14.), učinku sporazuma u pravnom poretku stranaka (članak 17.15.), opsegu sporazuma i vjerodostojnim verzijama (članci 17.16. i 17.20.), budućim pristupanjima Europskoj uniji i teritorijalnom području primjene sporazuma (članci 17.18. i 17.19.). Kako su isključivo dodatne po prirodi, te odredbe ne dovode do izmjene raspodjele nadležnosti između Europske unije i država članica u pogledu ostalih odredbi sporazuma EUSFTA.

549. Ostale su odredbe u sedamnaestom poglavlju više materijalnoga karaktera.

550. Svrha članka 17.6. sporazuma EUSFTA (oporezivanje) (u vezi s Dogovorom 1.) jest razjasniti opseg u kojem se sporazum EUSFTA primjenjuje na mjere oporezivanja i očuvati nadležnost Singapura i Europske unije ili njezinih država članica za provođenje vlastitih poreznih politika. Kao rezultat toga, ta je odredba akcesorna u odnosu na ostatak sporazuma EUSFTA; ona ne predstavlja zasebni dio.

551. Jednako se primjenjuje i u pogledu članka 17.9. sporazuma EUSFTA (ograničenja radi zaštite bilance plaćanja). Tom se odredbom svakoj stranci omogućuje da, ako se nađe u velikim problemima u odnosu na bilancu plaćanja i vanjskim financijskim poteškoćama, ograniči prednosti dodijeljene na temelju sporazuma EUSFTA koje se odnose na trgovinu proizvodima, uslugama te poslovni nastan i plaćanja i transfere povezane s ulaganjima. Stoga je bitna samo u vezi s drugim odredbama sporazuma EUSFTA u odnosu na koje predstavlja iznimku. Ta odredba stoga nije posebni dio tog sporazuma. Slično tome, članci 17.10. (iznimke u vezi sa sigurnošću) i 17.11. (objava podataka) čine isključivo dodatak ostatku sporazuma EUSFTA.

552. Naposljetku, članci 17.7. (tekući računi i kretanje kapitala) i 17.8. (državni fondovi) sadržavaju pravila koja su samostalna u odnosu na ostale odredbe sporazuma EUSFTA. Međutim, te su odredbe po području primjene vrlo ograničene i stoga se ne mogu smatrati posebnim dijelovima sporazuma EUSFTA.

553. Zato zaključujem da su odredbe sedamnaestog poglavlja sporazuma EUSFTA ili potpuno akcesorne u odnosu na ostale odredbe tog sporazuma ili su vrlo ograničenog područja primjene pa da, zbog tih razloga, nisu u stanju izmijeniti podjelu nadležnosti između Europske unije i država članica u pogledu različitih dijelova sporazuma EUSFTA.

Procjena vanjske nadležnosti Europske unije za sklapanje sporazuma EUSFTA

554. Iz svega navedenog slijedi da, u svrhu procjene podjele nadležnosti između Europske unije i država članica, sporazum EUSFTA treba podijeliti u nekoliko zasebnih dijelova. Ti dijelovi su sljedeći: odredbe u okviru zajedničke trgovinske politike; odredbe o liberalizaciji usluga prometa između Europske unije i Singapura koje su, stoga, u području primjene prometne politike; odredbe kojima se uređuju vrste ulaganja, osim izravnog stranog ulaganja, koje potpadaju pod pravila o slobodnom kretanju kapitala; odredbe kojima se uređuju nekomercijalni aspekti prava intelektualnog vlasništva koji su nužni za postizanje ciljeva unutarnjeg tržišta; odredbe o približavanju temeljnih normi o radu i okolišu između Europske unije i Singapura te koje su, stoga, redom u području primjene socijalne politike i politike zaštite okoliša; i odredbe o očuvanju morskih i bioloških resursa koje su u okviru ribarstvene politike.

555. Nijedan od tih dijelova ne može se odrediti ni kao glavna ni kao prevladavajuća sastavnica sporazuma EUSFTA, a ni kao „samo slučajna” ili „iznimno ograničenog područja primjene”.

556. Budući da svi ti dijelovi potpadaju pod isključive vanjske nadležnosti Europske unije, sporazum EUSFTA ne može se na temelju isključivih nadležnosti Europske unije sklopiti bez sudjelovanja država članica.

557. Moje detaljno stajalište o raspodjeli nadležnosti između Europske unije i država članica u vezi s različitim dijelovima sporazuma EUSFTA navodim u nastavku.

558. Europska unija uživa isključivu vanjsku nadležnost, na temelju članka 3. stavka 1. točke (e) i članka 207. stavka 1. UFEU-a, u pogledu dijelova sporazuma EUSFTA koji čine odredbe koje pripadaju u okvir zajedničke trgovinske politike. Te se odredbe odnose na sljedeće:

- ciljevi i opće definicije (prvo poglavlje);
- trgovina robom (od drugog do šestog poglavlja);
- trgovina i ulaganja u proizvodnju obnovljive energije (sedmo poglavlje);
- trgovina uslugama i javna nabava (osmo i deseto poglavlje), osim onih dijelova sporazuma EUSFTA koji se odnose na prometne usluge i usluge inherentno povezane s prometnim uslugama;
- izravna strana ulaganja (deveto poglavlje, odjeljak A);
- komercijalni aspekti prava intelektualnog vlasništva (jedanaesto poglavlje, uz isključenje odredbi koje se odnose na nekomercijalne aspekte tih prava);
- tržišno natjecanje i povezana pitanja (dvanaesto poglavlje); i
- trgovina i održivi razvoj u dijelu u kojem se predmetne odredbe u prvom redu odnose na instrumente trgovinske politike (trinaesto poglavlje, uz isključenje odredbi iz točki 559. i 562. ovog mišljenja).

559. Europska unija uživa isključivu vanjsku nadležnost, na temelju članka 3. stavka 1. točke (d) i članka 43. stavka 2. UFEU-a, i u pogledu dijelova sporazuma EUSFTA u vezi s očuvanjem morskih bioloških resursa (članak 13.8. točke (a), (c) i (d) sporazuma EUSFTA).

560. Nadalje, Europska unija uživa isključivu vanjsku nadležnost, na temelju članka 91. i članka 100. stavka 1. UFEU-a u vezi s trećom osnovom iz članka 3. stavka 2. UFEU-a i četvrtom osnovom iz članka 216. stavka 1. UFEU-a, u pogledu odredbi sporazuma EUSFTA o trgovini uslugama u željezničkom i cestovnom prometu (osmo poglavlje sporazuma EUSFTA).

561. Naposljetku, Europska unija uživa i isključivu vanjsku nadležnost u pogledu pitanja obuhvaćenih odjeljkom B devetog poglavlja, člancima 13.16. i 13.17. te od četrnaestog do sedamnaestog poglavlja sporazuma EUSFTA ako se te odredbe odnose na (te su stoga njihov dodatak) dijelove sporazuma EUSFTA za koji Europska unija uživa isključivu vanjsku nadležnost.

562. Vanjska nadležnost Europske unije dijeli se s državama članicama u odnosu na sljedeće sastavnice sporazuma EUSFTA:

- odredbe o trgovini uslugama u zračnom prometu, uslugama pomorskog prometa i prometa unutarnjim plovnim putovima, uključujući usluge inherentno povezane s tim uslugama prometa (osmo poglavlje), na temelju članka 4. stavka 2. točke (g), članka 91. i 100. te druge osnove iz članka 216. stavka 1. UFEU-a;
- odredbe o vrstama ulaganja, osim izravnog stranog ulaganja (deveto poglavlje, odjeljak A), na temelju članka 4. stavka 2. točke (a), članka 63. i druge osnove iz članka 216. stavka 1. UFEU-a;
- odredbe o javnoj nabavi u dijelu u kojem se odnose na prometne usluge i usluge inherentno povezane s prometnim uslugama (deseto poglavlje), na temelju članka 4. stavka 2. točke (a), članka 26. stavka 1. i druge osnove iz članka 216. stavka 1. UFEU-a;
- odredbe povezane s nekomercijalnim aspektima prava intelektualnog vlasništva (jedanaesto poglavlje), na temelju članka 4. stavka 2. točke (a), članka 26. stavka 1. i druge osnove iz članka 216. stavka 1. UFEU-a;
- odredbe kojima se utvrđuju temeljne norme o radu i zaštiti okoliša te koje su, stoga, u području primjene ili socijalne politike ili politike za zaštitu okoliša (trinaesto poglavlje), redom na temelju članka 4. stavka 2. točke (b), članka 151. i članka 153. stavka 1. UFEU-a i druge osnove iz članka 216. stavka 1. UFEU-a te članka 4. stavka 2. točke (e) i članka 191. stavka 4. i prve osnove iz članka 216. stavka 1. UFEU-a; i
- pitanja obuhvaćena odjeljkom B devetog poglavlja, člancima 13.16. i 13.17. te poglavljima četrnaest do sedamnaest sporazuma EUSFTA ako se te odredbe odnose na (te su stoga njihov dodatak) dijelove sporazuma EUSFTA za koje Europska unija uživa isključivu vanjsku nadležnost.

563. Naposljetku, Europska unija nema vanjsku nadležnost da pristane na članak 9.10.1. sporazuma EUSFTA (deveto poglavlje, odjeljak A) o raskidu bilateralnih sporazuma sklopljenih između određenih država članica i Singapura. Ta nadležnost pripada isključivo tim državama članicama.

564. Iz tih zaključaka slijedi da sporazum EUSFTA, onakav kakav je sada, mogu sklopiti samo Europska unija i države članice zajedno.

565. Postupak ratifikacije u kojem su uz Europsku uniju obuhvaćene i sve države članice nužno će biti težak i složen. Također može sadržavati rizik da nekoliko država članica ili čak jedna država članica može blokirati ishod opsežnih pregovora. To bi moglo narušiti djelotvornost vanjskog djelovanja Unije i imati negativne posljedice za odnose Europske unije s predmetnom trećom zemljom ili zemljama.

566. Međutim, potreba za jedinstvom i brzinom vanjskog djelovanja Unije i poteškoće koje mogu nastati ako Europska unija i države članice budu morale zajednički sudjelovati u sklapanju i provedbi međunarodnog sporazuma ne mogu utjecati na pitanje o tome tko ima nadležnost za sklapanje sporazuma. To pitanje treba riješiti isključivo na temelju Ugovora⁴²¹. Iz toga slijedi da praktična zabrinutost u pogledu pregovora i sklapanja sporazuma EUSFTA i njegova provedba ne mogu otkloniti odstupanja koja sam utvrdila u svojem mišljenju između širokog raspona pitanja uređenih tim sporazumom i područja primjene zajedničke trgovinske politike kako ono proizlazi iz Ugovora iz Lisabona. Drugim riječima, činjenica da nema potpunog preklapanja između onog što se treba smatrati „trgovinskom politikom” ili „politikom o ulaganju” u međunarodnim odnosima (te je stoga obuhvaćeno sporazumom kao što je EUSFTA) i onoga što predstavlja zajedničku trgovinsku politiku kao pitanje prava Unije nije relevantno pri određivanju ima li Europska unija isključivu nadležnost za sklapanje takvog sporazuma.

567. Naravno, jedna bi mogućnost mogla biti podjela sporazuma EUSFTA u nekoliko sporazuma, ovisno o nadležnosti ili nadležnostima o kojima je riječ. Međutim, to je politička odluka koja (posebice) zahtijeva suglasnost predmetne treće zemlje.

568. Sud je smatrao da, kad se pregovara i sklapa sporazum kojim se zahtijeva sudjelovanje Europske unije i njezinih država članica, Europska unija i države članice moraju djelovati *u okviru svojih ovlasti* istodobno *poštujući nadležnosti drugih*⁴²². Točno je da u načelu svaka stranka (uključujući države članice) mora, uz trenutačno stanje stvari, odabrati između pristanka ili odbijanja *cijelog* sporazuma. Međutim, taj se izbor mora donijeti u skladu s pravilima Ugovora o dodjeli nadležnosti. Ako država članica odbije sklopiti međunarodni sporazum zbog razloga u vezi s aspektima tog sporazuma zbog kojih Europska unija uživa isključivu vanjsku nadležnost, ta bi država članica kršila ta pravila Ugovora.

569. Naposljetku, Sud je u nekoliko navrata smatrao da je, ako je predmet sporazuma djelomično u nadležnosti Europske unije i djelomično u okviru nadležnosti njezinih država članica, ključno osigurati tijesnu suradnju između država članica i institucija Unije tijekom postupka pregovora i sklapanja te pri ispunjavanju preuzetih obveza. To proizlazi kako iz zahtjeva jedinstvenosti međunarodnog zastupanja Europske unije⁴²³ tako i iz načela lojalne suradnje izraženog u članku 4. stavku 3. UFEU-a. Zbog razloga koje sam objasnila u ovom mišljenju, ta obveza potpune suradnje primjenjuje se na pregovaranje, sklapanje i provedbu sporazuma EUSFTA.

Zaključak

570. Na temelju prethodnih razmatranja, predlažem Sudu da na zahtjev Komisije za donošenje mišljenja odgovori na sljedeći način:

1. Sporazum o slobodnoj trgovini između Europske unije i Republike Singapur (u daljnjem tekstu: EUSFTA) mogu sklopiti samo zajednički Europska unija i države članice.
2. Europska unija uživa isključivu vanjsku nadležnost u pogledu dijelova sporazuma EUSFTA koji čine odredbe koje se nalaze u okviru zajedničke trgovinske politike, odnosno:
 - ciljevi i opće definicije (prvo poglavlje);
 - trgovina robom (od drugog do šestog poglavlja);

421 — Vidjeti u tom smislu mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 107. i mišljenje 1/08 od 30. studenoga 2009., EU:C:2009:739, t. 127.

422 — Presuda od 28. lipnja 2015., Komisija/Vijeće, C-28/12, EU:C:2015:282, t. 47.

423 — Vidjeti među ostalim mišljenje 1/94 od 15. studenoga 1994., EU:C:1994:384, t. 108., i mišljenje 2/00 od 6. prosinca 2001., EU:C:2001:664, t. 18.; te presude od 20. travnja 2010., Komisija/Švedska, C-246/07, EU:C:2010:203, t. 73., i od 28. travnja 2015., Komisija/Vijeće, C-28/12, EU:C:2015:282, t. 54.

- trgovina i ulaganja u proizvodnju obnovljive energije (sedmo poglavlje);
- trgovina uslugama i javna nabava (osmo i deseto poglavlje), uz isključenje dijelova sporazuma EUSFTA koji se odnose na prometne usluge i usluge inherentno povezane s prometnim uslugama;
- izravna strana ulaganja (deveto poglavlje, odjeljak A);
- komercijalni aspekti prava intelektualnog vlasništva (jedanaesto poglavlje, uz isključenje odredbi koje se odnose na nekomercijalne aspekte tih prava);
- tržišno natjecanje i povezana pitanja (dvanaesto poglavlje); i
- trgovina i održivi razvoj ako se predmetne odredbe u prvom redu odnose na instrumente trgovinske politike (trinaesto poglavlje, uz isključenje odredbi u vezi s očuvanjem morskih i bioloških resursa te odredbi kojima se utvrđuju temeljne norme o radu i zaštiti okoliša te koje, stoga, pripadaju u područje primjene ili socijalne politike ili politike za zaštitu okoliša).

Europska unija uživa i isključivu vanjsku nadležnost u pogledu dijelova sporazuma EUSFTA (trinaesto poglavlje) u vezi s očuvanjem morskih bioloških resursa.

Europska unija uživa i isključivu vanjsku nadležnost u pogledu odredbi sporazuma EUSFTA (osmo poglavlje) o trgovini uslugama u željezničkom i cestovnom prometu.

Europska unija uživa i isključivu vanjsku nadležnost u pogledu pitanja obuhvaćenih odjeljkom B u devetom poglavlju, člancima 13.16. i 13.17., od četrnaestog do sedamnaestog poglavlja sporazuma EUSFTA ako se te odredbe odnose na (te su stoga njihov dodatak) dijelove sporazuma EUSFTA za koje Europska unija uživa isključivu vanjsku nadležnost.

3. Vanjska nadležnost Europske unije dijeli se s državama članicama s obzirom na sljedeće dijelove sporazuma EUSFTA:

- odredbe o trgovini uslugama u zračnom prometu, uslugama pomorskog prometa i prometa unutarnjim plovnim putovima, uključujući usluge inherentno povezane s tim uslugama prometa (osmo poglavlje);
- odredbe o vrstama ulaganja osim izravnog stranog ulaganja (deveto poglavlje, odjeljak A);
- odredbe o javnoj nabavi ako se odnose na prometne usluge i usluge inherentno povezane s prometnim uslugama (deseto poglavlje);
- odredbe koje se odnose na nekomercijalne aspekte prava intelektualnog vlasništva (jedanaesto poglavlje);
- odredbe kojima se utvrđuju temeljne norme o radu i zaštiti okoliša te koje stoga potpadaju pod područje primjene ili socijalne politike ili politike za zaštitu okoliša (trinaesto poglavlje);
- pitanja obuhvaćena odjeljkom B devetog poglavlja, člancima 13.16. i 13.17. te četrnaestim do sedamnaestim poglavljem sporazuma EUSFTA ako se te odredbe odnose na (te su stoga njihov dodatak) dijelove sporazuma EUSFTA za koje Europska unija uživa isključivu vanjsku nadležnost.

4. Europska unija nema vanjsku nadležnost pristati biti vezana člankom 9.10.1. sporazuma EUSFTA (deveto poglavlje, odjeljak A), kojim se raskidaju bilateralni sporazumi sklopljeni između određenih država članica i Singapura. Ta nadležnost pripada isključivo tim državama članicama.

Prilog – Sažeti opis sporazuma EUSFTA

1. Prva i druga uvodna izjava sporazuma EUSFTA odnose se na Sporazum o partnerstvu i suradnji između Europske unije i Singapura. U drugoj i petoj uvodnoj izjavi navodi se da stranke žele ojačati svoj odnos i poboljšati životni standard, promicati gospodarski rast i stabilnost, stvoriti nove mogućnosti zapošljavanja i unaprijediti opće blagostanje te u tu svrhu ponovno potvrđuju svoju predanost promicanju liberalizacije trgovine i ulaganja. U četvrtoj je uvodnoj izjavi zabilježeno da su stranke odlučne jačati i gospodarske, trgovinske i investicijske odnose u skladu s ciljem održivoga razvoja te promicati trgovinu i ulaganja na način kojim se uzimaju u obzir visoke razine zaštite okoliša i rada te relevantne međunarodno priznate norme i sporazumi u kojima sudjeluju kao stranke. Nadalje, stranke u osmoj uvodnoj izjavi uvažavaju važnost transparentnosti u međunarodnoj trgovini u korist svih dionika. U devetoj uvodnoj izjavi navodi se da stranke nastoje uspostaviti jasna i uzajamno korisna pravila kojima će se uređivati njihova trgovina i ulaganja te smanjiti ili ukloniti prepreke uzajamnoj trgovini i ulaganjima. U devetoj uvodnoj izjavi objašnjava se da su stranke odlučne pridonijeti usklađenom razvoju i širenju međunarodne trgovine uklanjanjem prepreka trgovini s pomoću sporazuma EUSFTA te izbjegavati stvaranje novih prepreka trgovini ili ulaganjima među strankama koje bi mogle umanjiti koristi tog sporazuma EUSFTA. U jedanaestoj uvodnoj izjavi stranke navode da se nastavljaju na svoja prava i obveze iz Sporazuma o WTO-a te drugih multilateralnih, regionalnih i bilateralnih sporazuma i dogovora u kojima sudjeluju kao stranke.

2. U poglavlju 1. („Ciljevi i opće definicije”) propisano je da stranke sporazumom EUSFTA uspostavljaju područje slobodne trgovine u skladu s člankom XXIV. GATT-a 1994. i člankom V. GATS-a (članak 1.1.). Člankom 1.2. kao ciljevi sporazuma EUSFTA definiraju se liberalizacija i olakšavanje trgovine i ulaganja među strankama.

3. Poglavlje 2. („Nacionalni tretman i pristup tržištu za robu”) primjenjuje se na trgovinu robom među strankama (članak 2.2.). Cilj utvrđen u članku 2.1. jest postupna i uzajamna liberalizacija trgovine robom tijekom prijelaznog razdoblja koja započinje stupanjem sporazuma na snagu u skladu s njegovim uvjetima te u skladu s člankom XXIV. GATT-a iz 1994. Člankom 2.3. utvrđuje se obveza dodjeljivanja nacionalnog tretmana u skladu s člankom III. GATT-a iz 1994. (koji je time uključen u sporazum EUSFTA). Poglavljem 2. obuhvaćeno je i razvrstavanje robe (članak 2.5.); zahtijeva se smanjenje i/ili uklanjanje carina na uvoz (članak 2.6.); te se zabranjuje održavanje ili uvođenje carina na izvoz (članak 2.7.). Nastavlja se utvrđivanjem obveza povezanih s necarinskim mjerama, posebice ograničenjima uvoza i izvoza (članak 2.9.); pristojbama i formalnostima povezanim s uvozom i izvozom (članak 2.10.); postupcima izdavanja uvoznih i izvoznih dozvola (članak 2.11.); državnim trgovinskim poduzećima (članak 2.12.); i uklanjanjem sektorskih necarinskih mjera utvrđenih u Prilogu 2-B i Prilogu 2-C (članak 2.13.). U članku 2.14. navodi se klauzula o općim iznimkama te se posebice odnosi na članak XX. GATT-a 1994. (koji je klauzula o općim iznimkama u tom sporazumu). Člankom 2.15. uspostavlja se Odbor za trgovinu robom čije su glavne odgovornosti praćenje provedbe, promicanje trgovine robom među strankama povezano s pitanjima obuhvaćenima poglavljem i njegovim priložima te carinske i necarinske mjere koje se primjenjuju na trgovinu robom među strankama.

4. Uklanjanje carinskih pristojbi tema je Priloga 2-A. Sastoji se od dvaju dodataka: Dodatak 2-A-1 (Raspored uklanjanja carina - Singapur) i Dodatak 2-A-2 (Raspored uklanjanja carina - Unija). Prilog 2-B, primjenjiv na sve oblike motornih vozila i pripadajućih dijelova, sadržava niz obveza koje, među ostalim, obuhvaćaju primjenu međunarodnih normi, približavanje propisa, proizvode s novom tehnologijom ili novim svojstvima, uvozne dozvole i ostale mjere kojima se ograničava trgovina. Prilog 2-C, koji se odnosi na farmaceutske proizvode i medicinske uređaje, obuhvaća međunarodne norme, transparentnost i regulatornu suradnju.

5. Poglavlje 3. naslovljeno je „Sredstva zaštite trgovine”.

6. U pogledu antidampinških i kompenzacijskih mjera u članku 3.1. navodi se da stranke potvrđuju svoja prava i obveze na temelju članka VI. GATT-a iz 1994. (u kojem je riječ o antidampinškim i kompenzacijskim carinama), Sporazuma o antidampingu i Sporazuma o subvencijama i kompenzacijskim mjerama. U poglavlju se utvrđuju postupovna pravila za antidampinške i kompenzacijske carine (članak 3.2.); određuje se pravilo niže carine povezano sa svakom vrstom carine (članak 3.3.); zabilježena je potreba uzimanja u obzir javnog interesa (članak 3.4.); te se odredbe iz odjeljka o antidampinškim i kompenzacijskim mjerama izuzimaju iz područja primjene poglavlja 15. (Rješavanje sporova) i 16. (Mehanizam posredovanja) (članak 3.5.).

7. Poglavlje 3. sadržava i određena pravila o zaštitnim mjerama. Stranke posebice potvrđuju svoja prava i obveze na temelju članka XIX. GATT-a iz 1994. (u kojem je riječ o hitnom djelovanju pri uvozu određenih proizvoda), Sporazuma o zaštitnim mjerama te članka 5. Sporazuma o poljoprivredi (članak 3.6.). Nadalje, iznose se postupovna pravila i pravila o transparentnosti (članak 3.7.) te se odredbe u odjeljku o globalnim zaštitnim mjerama isključuju iz područja primjene poglavlja 15. (Rješavanje sporova) i 16. (Mehanizam posredovanja) (članak 3.8.). U člancima od 3.9. do 3.13. navodi se primjena (ako je potrebno, na privremenoj osnovi) određenih mjera bilateralne zaštite te odgovarajuća naknada ako se takva mjera uvede.

8. U poglavlju 4. („Tehničke prepreke trgovini”) u osnovi se nastoji olakšati i povećati trgovinu robom između stranaka kako bi se spriječile, utvrdile i uklonile nepotrebne prepreke trgovini u području primjene Sporazuma o tehničkim preprekama trgovini (članak 4.1.) koji je obuhvaćen sporazumom EUSFTA i učinjen njegovim dijelom (članak 4.3.). Poglavlje 4. odnosi se na pripremu, donošenje i primjenu svih normi, tehničkih propisa i postupaka ocjene usklađenosti, kao što je utvrđeno u Prilogu 1. Sporazumu o tehničkim preprekama trgovini, što može utjecati na trgovinu robom između stranaka, bez obzira na podrijetlo te robe (članak 4.2.1.). Poglavlje 4. sadržava i odredbe o, među ostalim, različitim oblicima zajedničke suradnje (članak 4.4.), prirodi normizacijskih tijela i uključenosti stranaka u njima (članak 4.5.), osnovi za tehničke propise (članak 4.6.), sredstvima olakšavanja prihvatanja rezultata ocjene sukladnosti (članak 4.7.), transparentnosti (članak 4.8.) i (obveznim) zahtjevima u vezi s označivanjem i obilježavanjem (članak 4.10.). Ostale se odredbe odnose na razmjenu informacija (kao što je članak 4.9.) ili dostupnost informacija za određene namjene (s pomoću, primjerice, kontaktnih točki određenih u skladu s člankom 14.4.) (članak 4.11.).

9. Poglavljem 5. („Sanitarne i fitosanitarne mjere”) nastoji se: (a) zaštititi život ili zdravlje ljudi, životinja ili biljaka na odgovarajućim teritorijima stranaka te olakšati trgovinu između stranaka u području sanitarnih i fitosanitarnih mjera (u daljnjem tekstu: SPS); (b) surađivati na daljnjoj provedbi Sporazuma o primjeni sanitarnih i fitosanitarnih mjera; te (c) poboljšati komunikaciju, suradnju i rješavanje pitanja povezanih s provedbom sanitarnih i fitosanitarnih mjera koje utječu na trgovinu između stranaka (članak 5.1.). Stranke ponovno potvrđuju svoja prava i obveze utvrđene Sporazumom o primjeni sanitarnih i fitosanitarnih mjera (Sporazum o SPS-u) (članak 5.4.; vidjeti i članak 5.6. točka (a)).

10. Članak 5.6. („Opća načela”) odnosi se na sredstva za postizanje usklađenosti sanitarnih i fitosanitarnih mjera te ograničenja primjene sanitarnih i fitosanitarnih mjera kako bi se spriječile neopravdane prepreke trgovini te se izbjegle neopravdane prepreke i arbitrarna ili neopravdana diskriminacija i odgoda pristupu tržištima stranaka. Ostale bitne obveze povezane su sa zahtjevima u pogledu uvoza (članak 5.7.); provjerama (članak 5.8.); postupkom koji treba primijeniti u slučaju terenske provjere za odobravanje uvoza određene kategorije ili kategorija proizvoda životinjskog podrijetla iz stranke izvoznice (članak 5.9., vidjeti i Prilog 5-B); određivanjem i priznavanjem područja bez štetočina ili bolesti (članak 5.10.); hitnim mjerama u slučaju ozbiljnih opasnosti za život ili zdravlje ljudi, životinja ili biljaka (članak 5.13.) i (postupkom za) priznavanje istovjetnosti pojedine mjere i/ili skupine mjera (članak 5.14.). Opće obveze povezane s transparentnošću i razmjenom informacija mogu se pronaći u članku 5.11.

11. Poglavljem 6. („Carina i olakšavanje trgovine”) nastoji se prepoznati važnost carine i olakšavanja trgovine u razvijajućem globalnom trgovinskom okruženju i ojačati suradnju u tom području u cilju osiguravanja da relevantno zakonodavstvo i postupci te upravni kapaciteti njihovih uprava ostvaruju ciljeve promicanja olakšavanja trgovine pritom osiguravajući učinkovite carinske kontrole (članak 6.1.1.). U članku 6.2. određuju se načela na kojima se trebaju temeljiti carinske odredbe i postupci stranaka (članak 6.2.1.). Stranke moraju pojednostavniti i zahtjeve i formalnosti gdje god je to moguće kako bi promicale brzo puštanje i carinjenje robe i poradile na dodatnom pojednostavljenju i normizaciji podataka i dokumentacije koju traže carinska tijela i druge agencije (članak 6.2.2.). Člancima od 6.3. do 6.14. utvrđuju se posebne obveze povezane s carinskom suradnjom; tranzitom i pretovarom; preliminarnim odlukama; pojednostavljenim carinskim postupkom; puštanjem robe; pristojbama i naknadama; carinskim posrednicima; pregledima prije otpreme; utvrđivanjem carinske vrijednosti; upravljanjem rizicima; sustavima jednog kanala (olakšavanje jedinstvenog, elektroničkog predavanja svih podataka); te dostupnošću učinkovitih, djelotvornih, nediskriminacijskih i lako dostupnih postupaka žalbi. U članku 6.16. riječ je o odnosu stranaka s poslovnim zajednicom.

12. Člankom 6.15. utvrđuje se opća obveza da se objave ili na drugi način stave na raspolaganje zakonodavstvo, propisi i administrativni postupci te drugi zahtjevi povezani s carinom i olakšavanjem trgovine (članak 6.15.1.) te da se odredi jedna ili više točki za upite ili informiranje (članak 6.15.2.). U cijelom se poglavlju 6. navode razne odredbe koje se odnose na potrebu razmjene informacija i potrebu da se informacije učine dostupnima (primjerice, članci 6.3.2., 6.8.2. i članak 6.16. točka (b)).

13. U poglavlju 7. („Necarinske prepreke trgovini i ulaganja u proizvodnju obnovljive energije”) nastoji se promicati, razvijati i povećati proizvodnja energije iz obnovljivih i održivih nefosilnih izvora, posebice olakšavanjem trgovine i ulaganja. Stranke se stoga obvezuju surađivati u cilju ukidanja ili smanjenja carina i necarinskih prepreka te poticanja regulatornog usklađivanja s ili prema regionalnim i međunarodnim normama (članak 7.1.).

14. Poglavlje 7. odnosi se na mjere koje mogu utjecati na trgovinu i ulaganje između stranaka u vezi s proizvodnjom energije iz obnovljivih i održivih nefosilnih izvora, ali ne na proizvode iz kojih se energija proizvodi (članak 7.3.1.).

15. U članku 7.4. od stranaka se zahtijeva da: (a) ne donose mjere kojima se propisuju zahtjevi za lokalni sadržaj ili bilo koju drugu kompenzaciju (svaki uvjet koji potiče lokalni razvoj) koja utječe na proizvode, pružatelje usluga, ulagače ili ulaganja druge stranke; (b) ne donose mjere koje zahtijevaju stvaranje partnerstava s lokalnim trgovačkim društvima (podložno iznimci povezanoj s tehničkim razlozima); (c) osiguraju da sva pravila koja se primjenjuju povezana s odobravanjem, certifikacijom i izdavanjem dozvola budu objektivna, transparentna i neproizvoljna te da ne diskriminiraju podnositelje zahtjeva iz druge stranke; (d) osiguraju da administrativne naknade za ili u vezi s uvozom i upotrebom robe podrijetlom iz druge stranke, ili koji utječu na dostavu robe od ponuditelja druge stranke,

podliježu članku 2.10. te da administrativne naknade za ili u vezi s pružanjem usluga koje vrše pružatelji druge stranke podliježu člancima od 8.18. do 8.20.; te (e) osiguraju da odredbe, uvjeti i postupci za povezivanje i pristup električnim mrežama budu transparentni te da se njima ne diskriminiraju ponuditelji druge stranke.

16. Članak 7.5. odnosi se na primjenu međunarodnih ili regionalnih normi za proizvode namijenjene za proizvodnju energije iz obnovljivih i održivih nefosilnih izvora, na potrebu određivanja tehničkih propisa koji se temelje na zahtjevima proizvoda i na prihvaćanje deklaracija druge strane o sukladnosti.

17. U članku 7.6.1. navodi se da su odredbe iz poglavlja 7. podložne klauzulama o općim iznimkama iz članka 2.14. i 8.62., klauzuli o sigurnosnim i općim iznimkama iz članka 10.3. i mjerodavnim odredbama poglavlja 17. U skladu s člankom 7.6.2. ništa u poglavlju 7. ne smije se protumačiti kao da sprečava donošenje ili provedbu u bilo kojoj od stranaka mjera koje su nužne za sigurni rad predmetnih energetske mreža, ili sigurnost opskrbe energijom.

18. U članku 7.7. određuje se uloga Odbora za trgovinu u vezi sa suradnjom i provedbom poglavlja 7. te se određuje što ta suradnja može uključivati.

19. Poglavlje 8. („Usluge, poslovni nastan i elektronička trgovina”) podijeljeno je u sedam odjeljaka.

20. U odjeljku A stranke ponovno potvrđuju svoje obveze na temelju Sporazuma WTO-a te su suglasne da se poglavljem propisuju koraci nužni za postupnu recipročnu liberalizaciju trgovine uslugama, poslovnog nastana i elektroničke trgovine (članak 8.1.1.).

21. U članku 8.1.2. navodi se da se, osim ako je drukčije određeno, poglavljem 8. ne: (a) dopušta primjena na subvencije ili bespovratna sredstva koja osigurava stranka; (b) dopušta primjena na usluge koje se pružaju kao dio izvršavanja javne vlasti na državnim područjima stranaka; (c) zahtijeva privatizacija javnih poduzeća; i/ili (d) primjenjuje se na zakone, propise ili zahtjeve koji uređuju nabavu usluga koju vladine agencije obavljaju za državne potrebe kad se ta nabava ne obavlja radi preprodaje ili komercijalne prodaje usluga. U članku 8.1.4. dodaje se da se poglavlje 8. ne primjenjuje na mjere koje utječu na fizičke osobe koje traže pristup tržištu rada stranke niti se primjenjuje na mjere koje se odnose na državljanstvo, boravište ili trajno zapošljavanje.

22. Člankom 8.1.3. štiti se pravo svake stranke da uređuje i uvede nove propise radi ispunjavanja legitimnih ciljeva politike na način koji je u skladu s poglavljem 8.

23. U članku 8.2. točki (d) navodi se da su sporazumom EUSFTA obuhvaćena broderska društva s poslovnim nastanom izvan Unije koja su pod kontrolom državljana države članice Unije također obuhvaćena ovim Sporazumom ako su njihova plovila registrirana u skladu s odgovarajućim zakonodavstvom te države članice Unije i plove pod zastavom države članice Unije.

24. Člankom 8.2. točkom (m) definira se „trgovina uslugama” kao pružanje usluge: i. s državnog područja stranke na državno područje druge stranke („prekogranično”); ii. na državnom području jedne stranke korisniku usluge druge stranke („potrošnja u inozemstvu”); iii. od strane pružatelja usluge jedne stranke, na temelju komercijalne prisutnosti na državnom području druge stranke („komercijalna prisutnost”); i iv. od strane pružatelja usluge stranke, na temelju prisutnosti fizičkih osoba te stranke, na državnom području druge stranke („prisutnost fizičkih osoba”).

25. Odjeljak B („Prekogranično pružanje usluga”) odnosi se na mjere stranaka koje utječu na prekogranično pružanje svih usluga, osim: (a) audiovizualnih usluga; (b) nacionalne pomorske kabotaže (obuhvaća prijevoz putnika ili robe između luke ili mjesta u državi članici i druge luke ili mjesta u istoj državi članici Unije te promet koji započinje i završava u istoj luci ili mjestu u državi članici Europske unije); te (c) usluga domaćeg i međunarodnog zračnog prijevoza, redovitog ili izvanrednog, i usluga

izravno povezanih s provedbom prava (zračnog) prometa (članak 8.3.). Međutim, ipak je obuhvaćeno sljedeće: i. usluge popravaka i održavanja zrakoplova tijekom kojih je zrakoplov povučen iz prometa; ii. usluga prodaje i stavljanja na tržište usluga u zračnom prometu; i iii. usluge računalnog sustava rezervacija (članak 8.3. točka (c)). Člankom 8.4. definira se, za potrebe odjeljka B, „prekogranično pružanje usluga” kao pružanje usluga: (a) iz državnog područja jedne stranke na državno područje druge stranke; i (b) na državnom području jedne stranke korisniku usluge druge stranke.

26. U članku 8.5. riječ je o pristupu tržištu. Svaka stranka uslugama i pružateljima usluga druge stranke odobrava tretman koji nije nepovoljniji od onog predviđenog uvjetima i ograničenjima koji su dogovoreni i navedeni u Rasporedu posebnih obveza (članak 8.5.1.). Uzimajući u obzir sektore u kojima su preuzete obveze u pogledu pristupa tržištu, u članku 8.5.2. određuju se mjere koje stranka ne smije donijeti ili provesti, bilo na osnovi regionalne potpodjele, ili na cijelom svojem državnom području, osim ako je drukčije određeno u njezinu Rasporedu posebnih obveza.

27. Člankom 8.6. utvrđuje se obveza nacionalnog tretmana. U sektorima navedenima u Rasporedu posebnih obveza, a ovisno o svim uvjetima i odredbama utvrđenima u njemu, svaka stranka uslugama i pružateljima usluga druge stranke, u odnosu na sve mjere koje utječu na prekogranično pružanje usluga, odobrava tretman koji nije nepovoljniji od onog koji ona daje vlastitim sličnim uslugama i vlastitim sličnim pružateljima usluga (članak 8.6.1.).

28. U članku 8.7.1. navodi se da su sektori koje je stranka liberalizirala na temelju odjeljka B te ograničenja pristupa tržištu i nacionalnog tretmana koja se primjenjuju na usluge i pružatelje usluga druge stranke u tim sektorima navedeni u Rasporedu posebnih obveza.

29. Odjeljak C odnosi se na „Poslovni nastan”, definiran u članku 8.8. točki (d) kao „i. osnivanje, stjecanje ili održavanje pravne osobe; ili ii. osnivanje ili vođenje podružnice ili predstavništva na državnom području stranke u svrhu obavljanja gospodarske djelatnosti uključujući, ali ne ograničavajući se na pružanje usluge”. Osnivanje i stjecanje pravne osobe potrebno je razumjeti u smislu da obuhvaća udio u kapitalu pravne osobe u cilju uspostavljanja ili održavanja trajnih gospodarskih veza. (bilješka 8. članka 8.8. točka (d)⁴²⁴). Odjeljak C odnosi se na mjere koje su stranke usvojile ili održavaju, a koje utječu na poslovni nastan u svim gospodarskim djelatnostima, uz iznimku: (a) rudarstva, proizvodnje i prerade nuklearnih materijala; (b) proizvodnje ili trgovine oružjem, streljivom i ratnim materijalom; (c) audiovizualnih usluga; (d) nacionalne pomorske kabotaže; i (e) domaćih i međunarodnih usluga u zračnom prometu, neovisno o tome jesu li redovite ili ne, i usluga koje su neposredno povezane s ostvarivanjem prometnih prava (članak 8.9.). Međutim, odjeljak C odnosi se na mjere koje utječu na uspostavljanje gospodarskih aktivnosti: i. usluge popravaka i održavanja zrakoplova tijekom kojih je zrakoplov povučen iz prometa; ii. prodaje i stavljanja na tržište usluga u zračnom prometu; i iii. usluga računalnog sustava rezervacija (članak 8.9. točka (e)).

30. Članci 8.10., 8.11. i 8.12. redom povezani s pristupom tržištu, nacionalnim tretmanom i Rasporedom posebnih obveza velikim dijelom odražavaju članke 8.5., 8.6. i 8.7. u pogledu poslovnog nastana (odredbe koje se redom odnose na pristup tržištu, nacionalni tretman i Rasporede posebnih obveza povezane s prekograničnim pružanjem usluga (odjeljak B)).

31. Odjeljak D („Privremena prisutnost fizičkih osoba u poslovne svrhe”) odnosi se na mjere stranaka povezane s ulaskom i privremenim boravkom na njihovim državnim područjima ključnog osoblja, diplomiranih vještbenika i prodavatelja poslovnih usluga u skladu sa stavkom 4. članka 8.1. (članak 8.13.1.). „Ključno osoblje” znači fizičke osobe zaposlene u pravnoj osobi jedne stranke, koja nije neprofitna organizacija i koje su odgovorne za osnivanje ili propisnu kontrolu, poslovanje poslovne jedinice i upravljanje njome. (članak 8.13.2. točka (a)). Ta kategorija obuhvaća „poslovne

424 — Ovo u nekim jezičnim verzijama može biti bilješka 10.

posjetitelje za potrebe poslovne jedinice ” i „osobe premještene unutar poduzeća”. „Poslovni posjetitelji za potrebe poslovne jedinice ” fizičke su osobe koje rade na vodećem položaju i koje su odgovorne za osnivanje poslovne jedinice. One ne sudjeluju u izravnim transakcijama sa stanovništvom i ne primaju naknadu iz izvora koji se nalazi u stranci domaćinu (članak 8.13.2. točka (a) podtočka i.). „Osobe premještene unutar poduzeća” znači fizičke osobe koje su zaposlene u pravnoj osobi stranke ili su, u slučaju stručnjaka koji pružaju poslovne usluge, barem godinu dana bili partneri u toj pravnoj osobi i koje su privremeno premještene u poslovnu jedinicu na državnom području druge stranke. One mogu biti direktori, rukovoditelji ili stručnjaci (članak 8.13.2. točka (a) podtočka ii.).

32. U pogledu ključnog osoblja i diplomiranih vježbenika, u članku 8.14. propisuje se da za svaki sektor liberaliziran u skladu s odjeljkom C i na koji se primjenjuju bilo koje rezerve iz Rasporeda posebnih obveza, svaka stranka poduzetnicima (*sic*) druge stranke mora dopustiti da u svojim poslovnim jedinicama privremeno zaposle fizičke osobe te druge stranke, uz uvjet da su ti zaposlenici ključno osoblje ili diplomirani vježbenici, kao što je definirano u članku 8.13. Tom su odredbom određena i različita maksimalna razdoblja privremenog ulaska i boravka za osobe premještene unutar korporacije, poslovne posjetitelje u svrhe osnivanja trgovačkog društva i diplomirane vježbenike. Zabranjene su mjere koje obuhvaćaju ograničenja ukupnog broja fizičkih osoba koje poduzetnik (*sic*) može premjestiti kao ključno osoblje ili diplomirane vježbenike u određenom sektoru (u obliku brojčanih kvota ili zahtjeva za zadovoljavanje ispitivanja gospodarskih potreba) ili diskriminacijska ograničenja (članak 8.14.2.).

33. Na temelju članka 8.15. svaka stranka u načelu mora dopustiti privremeni ulazak i boravak prodavatelja poslovnih usluga tijekom razdoblja do devedeset dana u bilo kojem dvanaestomjesečnom razdoblju (članak 8.15.).

34. Odjeljak E („Regulatorni okvir”) podijeljen je u pododjeljke koji sadržavaju odredbe opće primjene; domaće propise; računalne usluge; poštanske usluge; telekomunikacijske usluge; financijske usluge; i usluge međunarodnog pomorskog prometa.

35. Pododjeljak 1. sadržava odredbe opće primjene. U njemu se određuju obveze u pogledu uzajamnog priznavanja stručnih kvalifikacija (članak 8.16.) i transparentnosti (članak 8.17.). Ništa u članku 8.16. ne sprečava nijednu od stranaka da od fizičkih osoba zahtijevaju posjedovanje nužnih kvalifikacija i/ili radnog iskustva na državnom području na kojem se pruža usluga, za predmetni sektor djelovanja (članak 8.16.1.). Svaka stranka bez odlaganja odgovara na sve zahtjeve druge stranke koji se odnose na posebne informacije o svim mjerama opće primjene ili o međunarodnim sporazumima koji su povezani s osmim poglavljem ili na njega utječu. Svaka stranka također u skladu s člankom 14.4. treba uspostaviti jednu ili više točaka za upite (članak 8.17.).

36. Pododjeljak 2. odnosi se na domaće propise. Primjenjuje se na mjere u vezi sa zahtjevima i postupcima za licenciranje ili zahtjevima i postupcima za kvalifikacije koji utječu na prekogranično pružanje usluga; osnivanje pravnih i fizičkih osoba na njihovom državnom području; i privremeni boravak fizičkih osoba na državnom području stranke (članak 8.18.1.), podložne posebnim obvezama koje su stranke prihvatile (članak 8.18.2.).

37. U člancima 8.19. i 8.20. određuju se obveze povezane s uvjetima i postupcima za licenciranje i kvalifikacije, postupkom dobivanja dozvole i osiguravanja hitnog ocjenjivanja te, ako je to opravdano, odgovarajućih pravnih lijekova za upravne odluke koje utječu na poslovni nastan, prekogranično pružanje usluga ili privremeni boravak fizičkih osoba u poslovne svrhe.

38. U pododjeljku 3. riječ je o računalnim uslugama. U članku 8.21.1. utvrđuje se da su stranke suglasne sa dogovorom u odnosu na računalne usluge koje su liberalizirane u skladu s odjeljcima od B do D. Taj dogovor uglavnom se odnosi na značenje računalnih i povezanih usluga.

39. Pododjeljak 4. odnosi se na poštanske usluge. U skladu s člankom 8.22. svaka stranka uvodi ili održava odgovarajuće mjere kako bi spriječila pružatelje poštanskih usluga koji su samostalno ili zajedno vodeći pružatelji poštanskih usluga na relevantnom tržištu da sudjeluju u praksama protivnima tržišnom natjecanju ili da ih nastavljaju. Na temelju članka 8.23. regulatorna tijela su neovisna i ne odgovaraju za svoj rad pružateljima poštanskih usluga. Njihove odluke i postupci moraju biti neovisni od sudionika na tržištu.

40. Pododjeljak 5. odnosi se na mjere koje utječu na trgovinu telekomunikacijskim uslugama. Određuju se načela regulatornog okvira za telekomunikacijske usluge, liberalizirane u skladu s odjeljcima od B do D (odnosno, prekogranično pružanje usluga, poslovni nastan i privremena prisutnost fizičkih osoba u poslovne svrhe) (članak 8.24.1.). Članci od 8.26. do 8.38. sadržavaju bitne obveze povezane, među ostalim, s pristupom javnim telekomunikacijskim mrežama i uslugama i njihovim korištenjem, međupovezivanjem, dijeljenjem opreme i prenosivosti brojeva. Člancima 8.41. i 8.42. utvrđuju se obveze s jedne strane povezane s postupcima dobivanja odobrenja za pružanje telekomunikacijskih usluga te s druge strane, s postupcima za dodjeljivanje i upotrebu ograničenih resursa.

41. Opća obveza transparentnosti utvrđena je u članku 8.45. Posebne obveze u pogledu dostupnosti informacija određene su, primjerice, u člancima 8.29.3. i 8.41.2.

42. U pododjeljku 6. određuju se načela regulatornog okvira za sve financijske usluge koje su liberalizirane u skladu s odjeljcima odjeljaka od B do D (članak 8.49.1.). Člancima 8.50.1. i 8.50.2. svaku se stranku ovlašćuje da donese ili zadrži mjere opreza te se navode uvjeti u kojima se to može činiti. U skladu s člankom 8.50.4. svaka stranka mora uložiti najveće napore kako bi se na njezinu državnom području osigurala provedba i primjena niza navedenih normi povezanih s bankovnim nadzorom, nadzorom osiguranja, uređenjem vrijednosnih papira, transparentnošću i razmjenom informacija u porezne svrhe. Na temelju članka 8.50.5. svaka stranka, podložno određenim uvjetima, može zahtijevati registraciju ili odobrenje pružatelja prekograničnih financijskih usluga druge stranke i financijskih instrumenata.

43. Člankom 8.52. zahtijeva se da svaka stranka pružateljima financijskih usluga druge stranke odobri, podložno uvjetima, pristup sustavima plaćanja i obračuna kojima upravljaju javna tijela i službenim sredstvima za financiranje i refinanciranje u okviru uobičajenog poslovanja.

44. Članak 8.53. odnosi se na nove financijske usluge. Obvezuje svaku stranku da pružatelju poslovnih usluga druge stranke dopusti pružanje nove financijske usluge koju bi prva stranka dopustila svojim pružateljima financijskih usluga, a da se pritom ne zahtijeva dodatno zakonodavno djelovanje.

45. U članku 8.54. posebice je riječ o prijenosu informacija u elektroničkom ili drugom obliku u ili izvan državnog područja stranke radi obrade podataka, ako je takva obrada potrebna u redovnom tijeku poslovanja pružatelja financijskih usluga.

46. U pododjeljku 7. određuju se načela povezana s liberalizacijom usluga međunarodnog pomorskog prometa u skladu s odjeljcima od B do D. U članku 8.56.3. određuje se sporazum stranaka da osiguraju djelotvornu primjenu načela neograničenog pristupa teretu na komercijalnoj osnovi, slobodu pružanja usluga međunarodnog pomorskog prijevoza te nacionalni tretman u okviru pružanja tih usluga. Stranke moraju primijeniti načelo neograničenog pristupa tržištima međunarodnog pomorskog prometa na komercijalnoj i nediskriminirajućoj osnovi (članak 8.56.3. točka (a)). Svaka stranka brodovima koji plove pod zastavom druge stranke ili kojima upravljaju pružatelji usluga druge stranke mora odobriti tretman koji nije nepovoljniji od onoga koji odobrava svojim brodovima ili brodovima trećih zemalja, ovisno o tome koji je povoljniji, s obzirom na, među ostalim, pristup lukama, korištenje infrastrukture i lučkih usluga te pomoćnih pomorskih usluga i s tim povezanih pristojbi i naknada, carinske objekte te pristup pristaništima i objekata za utovar i istovar. U članku 8.56.5. propisuje se da svaka stranka mora dopustiti pružateljima usluga u međunarodnom pomorskom prometu druge stranke da imaju poslovne jedinice na njezinu državnom području uz uvjete poslovnog nastana i

poslovanja upisanima u njezin Raspored posebnih obveza. U skladu s člankom 8.56.6. stranke pružateljima usluga u međunarodnom pomorskom prometu druge stranke pod razumnim i nediskriminirajućim uvjetima u luci moraju omogućiti korištenje sljedećih usluga: (a) peljarenje; (b) tegljenje i pomoć pri tegljenju; (c) opskrbu hranom; (d) opskrbu gorivom i vodom; (e) prikupljanje otpada i zbrinjavanje balastnih voda; (f) usluge lučke kapetanije; (g) pomoć pri navigaciji; i (h) operativne obalne usluge nužne za operativnost broda.

47. U odjeljku F („Elektronička trgovina”) stranke su suglasne da je važno olakšati upotrebu i razvoj elektroničke trgovine te primjenjivost pravila WTO-a na elektroničku trgovinu; te se obvezuju promicati međusobni razvoj elektroničke trgovine, posebice surađujući na pitanjima elektroničke trgovine u skladu s odredbama poglavlja 8. (članak 8.57.1. i 2.). Stranke su suglasne i da razvoj elektroničke trgovine mora u potpunosti biti usklađen s međunarodnim normama za zaštitu podataka kako bi se osiguralo povjerenje onih koji se njome koriste (članak 8.57.4.).

48. Na temelju članka 8.58. stranke ne smiju uvoditi carine na elektronički prijenos. U članku 8.59. stranke potvrđuju da su mjere o pružanju usluga elektroničkim sredstvima u okviru područja primjene obveza sadržanih u mjerodavnim odredbama osmog poglavlja podložne iznimkama koje se primjenjuju na takve obveze.

49. Odjeljak G naslovljen je „Iznimke”. U članku 8.62 utvrđuju se opće iznimke. U članku 8.63. stranke se obvezuju na preispitivanje poglavlja 8. i njegovih Rasporeda posebnih obveza najkasnije tri godine nakon što sporazum EUSFTA stupi na snagu te u redovitim intervalima nakon toga.

50. U jedinom članku Priloga 8-A navodi se da je Raspored Europske unije o posebnim obvezama propisan u Dodatcima od 8-A-1 do 8-A-3. U njima je redom riječ o Rasporedu Europske unije posebnih obveza povezanim s člankom 8.7. (prekogranično pružanje usluga), člankom 8.12. (poslovni nastan) i člankom 8.14. i 8.15. (ključno osoblje i diplomirani vježbenici i prodavači poslovnih usluga).

51. U Prilogu 8-B navodi se da je Raspored posebnih obveza za Singapur određen u Dodatku 8-B-1 (posebne obveze) i 8-B-2 (financijske usluge).

52. Poglavlje 9. („Ulaganje”) sastoji se od dva dijela. Odjeljak A sadržava bitne odredbe o zaštiti ulagača i njihovih ulaganja. Odjeljak B propisuje mehanizam rješavanja sporova između ulagača i države (u daljnjem tekstu: ISDS) radi provedbe tih odredaba.

53. Za potrebe devetog poglavlja „obuhvaćeno ulaganje” znači ulaganje koje je izravno ili neizravno u vlasništvu ili je pod izravnom ili neizravnom kontrolom obuhvaćenog ulagača jedne stranke na području druge stranke (članak 9.1.1.). „Obuhvaćeni ulagač” fizička je ili pravna osoba jedne stranke koja je ostvarila ulaganje na području druge stranke (članak 9.2.). „Ulaganje” se definira kao svaka vrsta imovine koja ima obilježja ulaganja, uključujući obilježja kao što su vezani kapital ili druga sredstva, očekivanje dobiti ili profita, preuzimanje rizika ili određeno trajanje (članak 9.1.1.). U članku 9.1.1. točkama od (a) do (h) navode se različiti oblici ulaganja.

54. Poglavlje 9. primjenjuje se neovisno o tome jesu li takva ulaganja ostvarena prije ili nakon stupanja na snagu sporazuma EUSFTA (članak 9.2.1.).

55. U članku 9.3.1. određuje se zahtjev za nacionalni tretman: svaka stranka mora obuhvaćenim ulagačima druge stranke i njihovim obuhvaćenim ulaganjima osigurati na svojem području tretman koji nije nepovoljniji od tretmana koji u istovjetnim situacijama osigurava svojim ulagačima i njihovim ulaganjima za poslovanje, upravljanje, postupanje, održavanje, uporabu, uživanje i prodaju ili drugo raspolaganje ulaganjima. U članku 9.3.3. utvrđuju se određene iznimke i određuju se uvjeti u kojima svaka stranka može donijeti ili provesti mjere kojima se dodjeljuje manje povoljan tretman.

56. Člankom 9.4. od svake se stranke zahtijeva da na svojem području osigura za obuhvaćena ulaganja pošteno i pravedno postupanje i potpunu zaštitu i sigurnost (članak 9.4.1.) – potonje se odnosi samo na obvezu stranke povezanu s fizičkom sigurnošću obuhvaćenih ulagača i ulaganja (članak 9.4.4.). Kako bi bile usklađene s tom obvezom, u članku 9.4.2. propisuje se da nijedna stranka ne donosi mjere koje čine: (a) uskraćivanje pravne zaštite u kaznenim, građanskim ili upravnim postupcima; (b) temeljnu povredu pravičnog postupka; (c) očito proizvoljno ponašanje; (d) zlostavljanje, prisilu, zlorabitu ovlasti ili slično postupanje u zloj vjeri; ili (e) povredu opravdanih očekivanja obuhvaćenog ulagača koja proizlaze iz određenih ili nedvosmislenih izjava stranke u cilju poticanja ulaganja i na koja se obuhvaćeni ulagač razumno oslanja.

57. U članku 9.5.1. propisuje se da za pretrpljene gubitke obuhvaćenih ulagača jedne stranke zbog rata ili drugog oblika oružanog sukoba, revolucije, izvanrednog stanja, pobune, ustanka ili nereda na području druge stranke ta druga stranka u pogledu povrata imovine, naknade štete, kompenzacije ili drugog namirenja osigurava tretman koji nije nepovoljniji od onog koji osigurava svojim ulagačima ili ulagačima bilo koje treće zemlje, ovisno o tome koji je povoljniji za predmetnog obuhvaćenog ulagača. Člankom 9.5.2. od stranke se zahtijeva da odobri povrat ili naknadu ako je obuhvaćeno ulaganje oduzeto ili uništeno.

58. Na temelju članka 9.6.1. nijedna stranka izravno ni neizravno ne smije nacionalizirati, izvestiti ili podvrgnuti mjerama koje imaju učinak jednak nacionalizaciji ili izvlaštenju obuhvaćena ulaganja obuhvaćenih ulagača druge stranke, osim: (a) za javnu svrhu; (b) u skladu s načelom pravičnog postupka; (c) na nediskriminacijskoj osnovi; i (d) na temelju plaćanja brze, odgovarajuće i učinkovite naknade u skladu s člankom 9.6.2. U članku 9.6.2. određuje se način određivanja visine naknade. Članak 9.6. ne primjenjuje se na izdavanje obveznih licencija za prava intelektualnog vlasništva ako je to izdavanje u skladu sa Sporazumom o trgovinskim aspektima prava intelektualnoga vlasništva (članak 9.6.3.). U članku 9.6.4. riječ je o reviziji svih mjera izvlaštenja ili procjene koje provodi sudsko ili drugo neovisno tijelo stranke koja poduzima navedenu mjeru.

59. U članku 9.7. propisuje se da svaka stranka mora dopustiti prijenose povezane s obuhvaćenim ulaganjem u slobodno zamjenjivoj valuti bez ograničenja ili odgode (članak 9.7.1.). Međutim, ništa u članku 9.7. ne smije se tumačiti u smislu sprječavanja stranke da na pravičan i nediskriminativan način provodi svoje zakonodavstvo koje se odnosi na pitanja obuhvaćena točkama od (a) do (g) članka 9.7.2. (članak 9.7.2.).

60. Preostale odredbe odjeljka A odnose se na subrogaciju (članak 9.8.), prestanak (članak 9.9.) i odnos sporazuma EUSFTA s drugim sporazumima (članak 9.10.). U članku 9.9. posebice se navodi da, u slučaju raskida sporazuma EUSFTA na temelju članka 17.13., poglavlje 9. i dalje ostaje snazi tijekom dodatnog razdoblja od 20 godina od tog datuma u pogledu obuhvaćenih ulaganja koja su izvršena prije datuma raskida sporazuma EUSFTA. U članku 9.10.1. navodi se da nakon stupanja na snagu sporazuma EUSFTA sporazumi između država članica i Singapura navedeni u Prilogu 9-D (uključujući prava i obveze koje iz njih proizlaze) prestaju vrijediti i zamjenjuje ih sporazum EUSFTA. U bilješci 19.⁴²⁵ navodi se da se smatra da EUSFTA raskida te sporazume u smislu članka 59. stavka 1. točke (a) Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora. Preostali stavci članka 9.10. uglavnom se odnose na učinak privremene primjene sporazuma EUSFTA na primjenu odredbi sporazuma navedenih u Prilogu 9-D.

61. Odjeljak B devetog poglavlja odnosi se na spor između tužitelja jedne stranke i druge stranke povezan s tretmanom (uključujući propust djelovanja) kojim se navodno krše odredbe odjeljka A, pri čemu predmetno kršenje navodno prouzročuje gubitak ili štetu tužitelju ili njegovu poduzeću s lokalnim poslovnim nastanom (članak 9.11.1.).

425 — U nekim jezičnim verzijama to može biti bilješka 51.

62. U članku 9.12. navodi se da je poželjan oblik rješavanja spora sporazumno razrješenje pregovorima. U članku 9.14. propisuje se da se stranke u sporu mogu u bilo kojem trenutku složiti na pokretanje postupka mirenja ili drugih oblika alternativnog rješavanja sporova. Ako se spor ne može riješiti miroljubivo, tužitelj iz jedne stranke može drugoj stranci podnijeti zahtjev za savjetovanje u određenom roku (članak 9.13.). Ako se spor ne može riješiti u roku od tri mjeseca nakon podnošenja zahtjeva za savjetovanja, tužitelj može dostaviti obavijest o namjeri pokretanja arbitražnog postupka (članak 9.15.). Ako je obavijest poslana Europskoj uniji, Europska unija mora u određenom roku odrediti tko će imati ulogu protivne stranke (odnosno, tuženika) te neposredno izvijestiti tužitelja o svojoj odluci (članak 9.15.2.). Ako se takva odluka ne donese, u članku 9.15.3. u biti se propisuje da se tuženik određuje u skladu s obavijesti o namjeri pokretanja arbitražnog postupka.

63. Tužitelj može najranije tri mjeseca od datuma obavijesti o namjeri, u skladu s uvjetima navedenima u članku 9.17. i podložno drugim primjenjivim zahtjevima u pogledu nadležnosti (članak 9.17.5.), predati zahtjev za jedan od sljedećih mehanizama za rješavanje sporova navedenih u članku 9.16.1. Ti mehanizmi obuhvaćaju arbitražu pod okriljem Međunarodnog centra za rješavanje sporova o ulaganju, pred arbitražnim sudom osnovanim u skladu s arbitražnim pravilima Komisije Ujedinjenih naroda o međunarodnom trgovinskom pravu ili bilo kojom drugom arbitražnom institucijom ili na temelju bilo kojih arbitražnih pravila ako se stranke u sporu tako slože.

64. Članci od 9.18. do 9.21. redom se odnose na osnivanje arbitražnog suda; mjerodavno pravo i pravila tumačenja; i očigledno neutemeljene zahtjeve ili pravno neutemeljene zahtjeve.

65. Ako postoji konačni pravorijek kojim je ustanovljena povreda odredbi poglavlja 9., sud može, zasebno ili u kombinaciji, odrediti samo: (a) novčanu odštetu (podliježe ograničenjima iz članka 9.24.2.) i sve odgovarajuće kamate i (b) povrat imovine pod uvjetom da tuženik može platiti novčanu odštetu i sve odgovarajuće kamate umjesto povrata (članak 9.24.1.). Kaznene odštete ne mogu se dodijeliti (članak 9.24.2.). Članci 9.25. i 9.26. redom se odnose na naknadu štete ili naknadu drugih troškova.

66. Članak 9.27. odnosi se na obvezujući učinak pravorijeka i njegovo poštivanje.

67. U skladu s člankom 9.28.1. nijedna stranka ne smije dati diplomatsku zaštitu ili pokrenuti međunarodnu tužbu u pogledu spora koji su jedan od njezinih ulagača i druga stranka sporazumno odlučili/suglasni rješavati arbitražom ili su ga uputili na arbitražu u skladu s odjeljkom B, osim ako ta druga stranka nije poštovala pravorijek koji je u tom sporu donesen. Za potrebe članka 9.28.1. diplomatska zaštita ne obuhvaća neslužbene diplomatske razmjene isključivo namijenjene olakšavanju rješavanja spora. Međutim, člankom 9.28.1. ne isključuje se mogućnost stranke da se koristi drugim postupcima za rješavanje sporova iz poglavlja 15. u pogledu mjere opće primjene, čak i ako se tom mjerom navodno prekršio sporazum EUSFTA s obzirom na posebno ulaganje u pogledu kojeg je podnesen zahtjev za arbitražu.

68. Prilozi poglavlju 9. odnose se na izvlaštenje (Prilozi od 9-A do 9-C); popis postojećih sporazuma između država članica i Singapura (Prilog 9-D); mehanizam posredovanja za sporove između ulagača i države (Prilog 9-E); kodeks ponašanja za arbitre i posrednike (Prilog 9-F); te pravila o javnom pristupu dokumentima, saslušanjima te mogućnost trećih osoba da podnose podneske (Prilog 9-G).

69. U poglavlju 10. („Javna nabava”) i njegovih devet priloga navodi se okvir za javnu nabavu koju provode stranke. Za potrebe poglavlja 10. postupak javne nabave znači nabavu za državne potrebe: i. proizvoda, usluga ili njihove kombinacije, bilo kojim ugovornim sredstvom, čija je procijenjena vrijednost jednaka ili premašuje pragove utvrđene u Prilozima od 10-A do 10-G; ii. koju provodi naručitelj; i iii. koja nije na neki drugi način isključena (članak 10.2.2.). U članku 10.2.3. određuju se situacije u kojima se poglavlje 10. ne primjenjuje (osim ako je drukčije navedeno u Prilozima od 10-A do 10-G).

70. U članku 10.3., utvrđuju se sigurnost i opće iznimke.

71. U članku 10.4. određuju se opća načela javne nabave. U člancima 10.4.1. i 10.4.2 utvrđuju se obveze nacionalnog postupanja i ostali oblici obveza vezanih za nediskriminaciju. Na temelju članka 10.4.7. te se odredbe ne primjenjuju na mjere koje se ne odnose na javnu nabavu.

72. U članku 10.5. određuju se pravila o informacijama koje svaka stranka objavljuje o svojem sustavu javne nabave.

73. Za svaku javnu nabavu naručitelj mora objaviti obavijest o o planiranom postupku javne nabave (članak 10.6.1.) koja mora sadržavati informacije navedene u članku 10.6.2. Osim toga, sažetak obavijesti mora biti objavljen za svaku planiranu javnu nabavu (članak 10.6.3.). U članku 10.7. određuju se obveze povezane s vrstom uvjeta koje naručitelj može (ili ne smije) odrediti za sudjelovanje u postupku nabave; kako ocijeniti je li dobavljač zadovoljio te uvjete; i osnove na temelju kojih stranka može isključiti ponuditelja. U članku 10.8. riječ je o kvalifikacijama ponuditelja. U članku 10.9. određuju se zahtjevi povezani s tehničkim specifikacijama i natječajnom dokumentacijom. U članku 10.10. riječ je o potrebi omogućavanja dovoljno vremena da se ponuditelji pripreme i predaju zahtjeve za sudjelovanje i ponude. Članak 10.11. odnosi se na provođenje pregovora. U članku 10.12. određuju se uvjeti u kojima se naručitelj može koristiti ograničenim postupkom javne nabave i odlučiti ne primijeniti neka od jamstava navedenih u poglavlju 10. Članak 10.14. sadržava pravila za postupanje s ponudama i dodjeljivanje ugovora. Člankom 10.15. utvrđuju se obveze povezane s informacijama koje naručitelj mora ili dostaviti dobavljačima koji sudjeluju ili ih mora objaviti.

74. U članku 10.16.1. od svake se stranke zahtijeva da na zahtjev druge stranke neposredno bez odlaganja dostavi sve podatke koji su nužni za utvrđivanje je li postupak javne nabave proveden na ispravan, nepristran način te u skladu s poglavljem 15. U definiranim okolnostima informacije se ne smiju objavljivati (članak 10.6.2.).

75. U članku 10.17. određuju se zahtjevi povezani s upravnim ili sudskim postupcima preispitivanja koje svaka stranka mora dostaviti uvjete u kojima se trebaju provesti i postupak koji se primjenjuje.

76. U prilogima poglavlja 10. riječ je o: središnjim tijelima koja vrše javnu nabavu u skladu s odredbama sporazuma EUSFTA (Prilog 10-A); tijelima na nižim razinama koja vrše javnu nabavu u skladu s odredbama sporazuma EUSFTA (Prilog 10-B); komunalnim i drugim tijelima koja vrše javnu nabavu u skladu s odredbama sporazuma EUSFTA (Prilog 10-C); obuhvaćenoj robi (Prilog 10-D); obuhvaćenim uslugama (Prilog 10-E); obuhvaćenim građevinskim uslugama i koncesijama za radove (Prilog 10-F); općim napomenama i odstupanjima od odredbi članka 10.4. (opća načela) (Prilog 10-G); načinom objave (Prilog 10-H); i javno-privatnim partnerstvima (Prilog 10-I).

77. Poglavljem 11. („Intelektualno vlasništvo”) nastoji se olakšati proizvodnja i stavljanje na tržište inovativnih i kreativnih proizvoda i pružanje usluga između stranaka te povećati prednosti trgovine i ulaganja putem učinkovite zaštite prava intelektualnog vlasništva i predviđanjem mjera za učinkovito ostvarivanje takvih prava (članak 11.1.1.). Ciljevi i načela sadržani u Dijelu I. Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualnoga vlasništva (posebice članci 7. i 8.) primjenjuju se *mutatis mutandis* na poglavlje 11. (članak 11.1.2.).

78. Odjeljak A odnosi se na područje primjene poglavlja 11., relevantne definicije i iscrpljenje prava intelektualnog vlasništva. U članku 11.2.1. navodi se da se poglavljem 11. nadopunjavaju prava i obveze stranaka na temelju Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualnoga vlasništva i drugih međunarodnih ugovora o intelektualnom vlasništvu čije su one stranke. Za potrebe poglavlja 11. „prava intelektualnog vlasništva” znači sve kategorije intelektualnog vlasništva na koje se primjenjuju odjeljci od 1. do 7. Dijela II. Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualnoga vlasništva, odnosno: autorska i srodna prava; patent; žigovi; dizajni; rasporedi planova (topografije) integriranih sklopova; oznake zemljopisnog podrijetla; i zaštita neobjavljenih informacija (članak 11.2.2.

točka (a) podtočke i. – vii., redom) te prava na zaštitu biljnih sorti (članak 11.2.2. točka (b)). U skladu s člankom 11.3. svaka stranka slobodna je odrediti vlastiti režim za iscrpljenje prava intelektualnog vlasništva u skladu s mjerodavnim odredbama Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualnoga vlasništva.

79. Svaki pododjeljak odjeljka B odnosi se na posebno pravo intelektualnog vlasništva (ili niz prava intelektualnog vlasništva).

80. Pododjeljak A naslovljen je „Autorsko pravo i srodna prava”. Na temelju članka 11.4. („Dodijeljena zaštita”) stranke moraju poštovati prava i obveze navedene u drugim međunarodnim ugovorima, odnosno: Bernskom konvencijom za zaštitu književnih i umjetničkih djela, Ugovor o autorskom pravu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo, Ugovor o izvedbama i fonogramima Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo i Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualnoga vlasništva. U članku 11.5. utvrđeno je trajanje zaštite za obuhvaćeno autorsko i srodna prava.

81. Ostatak pododjeljka A odnosi se na pravo na jedinstvenu prikladnu naknadu proizvođača fonograma (članak 11.6.), prakse i politike s obzirom na prava na preprodaju (članak 11.7.), dostupnost odgovarajuće pravne zaštite i učinkovitih pravnih lijekova protiv zanemarivanja učinkovitih tehnoloških mjera koje koriste autori, izvođači ili proizvođači fonograma u vezi s ostvarivanjem njihovih prava i kojima se ograničavaju postupanja s njihovim djelima, izvedbama i fonogramima, koja nisu odobrili predmetni autori, izvođači i proizvođači fonograma ili nisu dopuštena u skladu s nacionalnim pravom (članak 11.9.), te na zaštitu informacija o upravljanju elektroničkim pravima (članak 11.10.).

82. Pododjeljak B naslovljen je „Žigovi”. U skladu s člankom 11.12. svaka stranka mora poduzeti sve razumne napore da bude usklađena s Ugovorom o pravu žiga (potpisanom u Ženevi 27. listopada 1994.) i Singapurskim ugovorom o pravu žiga (donesenom u Singapuru 27. ožujka 2006.). Svaka stranka mora predvidjeti sustav za registriranje žigova u kojem mjerodavno tijelo za registraciju žigova u pisanom obliku daje razloge za odbijanje registracija žiga. Podnositelj zahtjeva mora imati pravo žalbe pred sudom; treće stranke moraju imati mogućnost suprotstavljanja zahtjevima za registraciju žiga i svaka stranka mora osigurati javno dostupne elektroničke baze podataka zahtjeva za registraciju žiga i registriranih žigova (članak 11.13.). Stranke moraju zaštititi dobro poznate žigove u skladu sa Sporazumom o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva (članak 11.14.). Članak 11.15. odnosi se na iznimke od prava koja proizlaze iz žiga.

83. Pododjeljak C („Oznake zemljopisnog podrijetla”) primjenjuje se na priznavanje i zaštitu oznaka zemljopisnog podrijetla za vina, alkoholna pića, poljoprivredne proizvode i hranu podrijetlom iz državnih područja stranaka (članak 11.16.1.). Nakon što sporazum EUSFTA stupi na snagu stranke moraju uspostaviti sustave za registriranje i zaštitu oznaka zemljopisnih oznaka podrijetla na svojim državnim područjima za one kategorije robe koje smatraju prikladnima (članak 11.17.). Ostale se odredbe odnose na pitanja kao što je opseg zaštite oznaka zemljopisnog podrijetla (članak 11.19.) ili osobe koje se mogu koristiti zaštićenom oznakom zemljopisnog podrijetla (članak 11.20.).

84. Pododjeljak D naslovljen je „Dizajni”. Stranke moraju omogućiti zaštitu neovisno stvorenih dizajna koji su novi ili izvorni. Ta se zaštita mora pružiti registracijom i dodjeljivanjem isključivih prava nositelju prava (članak 11.24.1.). U članku 11.25. određuje se područje primjene prava dodijeljenih registracijom vlasniku zaštićenog dizajna. Trajanje zaštite mora biti barem 10 godina od dana podnošenja zahtjeva (članak 11.26.). Članak 11.27. odnosi se na ograničene iznimke za zaštitu dizajna. U članku 11.28. riječ je o odnosu između zaštićenih dizajna i autorskog prava.

85. Pododjeljak E naslovljen je „Patenti”. Člankom 11.29. stranke ponovno potvrđuju svoje obveze na temelju Ugovora o suradnji na području patenata i, po potrebi, obvezuju se da će poduzeti sve razumne napore sukladno s člancima od 1. do 16. Ugovora o patentnom pravu na način dosljedan s njihovim nacionalnim zakonodavstvom i postupcima. Stranke se obvezuju i da će poštovati Odluku

Općeg vijeća WTO-a od 30. kolovoza 2003. o provedbi stavka 6. Deklaracije iz Dohe o Sporazumu o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva i javnom zdravlju, zajedno s Odlukom Općeg vijeća WTO-a od 6. prosinca 2005. o izmjeni Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva. Člankom 11.31. utvrđuju se okolnosti u kojima stranke moraju omogućiti produženje trajanja prava dodijeljenih patentom.

86. Pododjeljak F („Zaštita podataka o ispitivanju”) odnosi se na zaštitu dostavljenih podataka o ispitivanju dostavljenih u svrhu stjecanja administrativnog odobrenja za stavljanje farmaceutskog proizvoda na tržište ili za stavljanje poljoprivrednog kemijskog proizvoda na tržište (članci 11.33. i 11.34.).

87. U jedinoj se odredbi pododjeljka G („Biljne sorte”) navodi da stranke ponovno potvrđuju svoje obveze na temelju Međunarodne konvencije za zaštitu novih biljnih sorti, uključujući svoje pravo na provedbu moguće iznimke prava oplemenjivača bilja iz članka 15. stavka 2. te konvencije (članak 11.35.).

88. Odjeljak C naslovljen je „Provedba prava intelektualnog vlasništva u građanskom postupku”. Stranke u članku 11.36. ponovno potvrđuju svoje obveze iz članaka od 41. do 50. Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualnoga vlasništva. Suglasne su donijeti mjere, postupke i pravne lijekove na temelju svojeg nacionalnog zakonodavstva protiv kršenja prava intelektualnog vlasništva obuhvaćenih poglavljem 11., u skladu s takvim obvezama (članak 11.36.1.). Te mjere, postupci i pravni lijekovi moraju zadovoljavati zahtjeve utvrđene člankom 11.36.2. U članku 11.36.3. navodi se da ništa u poglavlju 11. ne utječe na sposobnost nijedne stranke da općenito provodi svoje nacionalno zakonodavstvo ili da obvezuje stranke da izmijene svoje postojeće zakone koji se odnose na provedbu prava intelektualnog vlasništva. Nadalje, ništa u tom poglavlju ne obvezuje stranke da uvedu različit pravosudni sustav za provedbu prava intelektualnog vlasništva ili koji utječe na raspodjelu resursa kao što je između provedbe prava intelektualnog vlasništva i općenite provedbe zakona.

89. Preostali dio odjeljka C posebice se odnosi na obvezu poduzimanja odgovarajućih mjera za objavljivanje ili omogućavanje dostupnosti javnih informacija o konačnim sudskim odlukama u građanskim sudskim postupcima povezanim s kršenjem prava intelektualnog vlasništva (članak 11.37.); obvezu učiniti dostupnim mjere, postupke i pravne lijekove iz odjeljka C za sve kategorije intelektualnog vlasništva koje su podložne odjeljcima od 1. do 6. Sporazuma o trgovinskim aspektima intelektualnog vlasništva (članak 11.38.); mjere za očuvanje dokaza (članak 11.39.); privremene mjere (članak 11.42.); alternativne mjere (članak 11.43.); i naknade štete (članak 11.44.).

90. Odjeljak D naslovljen je „Pogranične mjere”. U članku 11.49. određuje se opseg takvih mjera, posebice u vezi s postupcima za robu pod carinskom kontrolom. Člankom 11.50. od carinskih se tijela zahtijeva da donesu niz načina za prepoznavanje pošiljaka koje sadrže robu označenu krivotvorenim žigom, piratsku robu, robu označenu piratskim dizajnom i robu obilježenu krivotvorenom oznakom zemljopisnog podrijetla. U članku 11.51. utvrđuju se područja u pogledu kojih se stranke slažu da će surađivati.

91. Jedina odredba u odjeljku E („Suradnja”) sadrži sporazum stranaka da će surađivati u cilju provedbe obveza koje se preuzimaju na temelju poglavlja 11. i određuje se koje su aktivnosti obuhvaćene u područjima suradnje (članak 11.52.).

92. U poglavlju 12. („Tržišno natjecanje i povezana pitanja”) riječ je o sprečavanju udruživanja i spajanjima, javnim poduzećima, poduzećima kojima su povjerena posebna ili isključiva prava i državnim monopolima.

93. U odjeljku A riječ je o „Protumonopolskoj politici i spajanjima poduzeća”. U članku 12.1.1. stranke prepoznaju važnost slobodnog i nenarušenog tržišnog natjecanja u svojim trgovinskim odnosima i uvažavaju činjenicu da poslovna praksa protivna tržišnom natjecanju ili transakcije protivne tržišnom natjecanju mogu narušiti učinkovito funkcioniranje njihovih tržišta i umanjiti koristi liberalizacije trgovine. U članku 12.1.2. navodi se da, kako bi se promicalo slobodno i nenarušeno tržišno natjecanje u svim sektorima njihovog gospodarstva, svaka stranka mora održavati sveobuhvatno zakonodavstvo kojim se učinkovito rješavaju tri pitanja koja utječu na njihovu međusobnu trgovinu, odnosno: (a) horizontalni i vertikalni sporazumi; (b) zloupotreba prevladavajućeg položaja; i (c) koncentracije među poduzećima koje dovode do znatnog smanjenja tržišnog natjecanja ili kojima se značajno ugrožava tržišno natjecanje.

94. U odjeljku B riječ je o „Javnim poduzećima, poduzećima kojima su povjerena posebna ili isključiva prava i državnim monopolima”. U članku 12.3.1. navodi se da ništa u dvanaestom poglavlju ne sprečava stranku da uspostavi ili zadrži javna poduzeća ili da poduzećima povjeri posebna ili isključiva prava u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom. U preostalom dijelu članka 12.3. utvrđuju se obveze u vezi s uvjetima koji se primjenjuju na takva poduzeća. U članku 12.4. navodi se da stranke mogu nastaviti određivati ili održavati državne monopole. Međutim, moraju prilagoditi državne monopole trgovačke prirode kako bi osigurale da takvi monopoli ne diskriminiraju kad dobavljaju i prodaju robu i usluge.

95. U odjeljku C riječ je o „Subvencijama”. U člancima 12.5.1. i 12.5.2. subvencija je definirana u svrhe sporazuma EUSFTA te se navodi koje su vrste subvencija podložne poglavlju 12. U članku 12.5.3. navodi se da se članci 12.7. (zabranjene subvencije), 12.8. (druge subvencije) i 12.10. (odredba o preispitivanju) zajedno s Prilogom 12-A ne primjenjuju na razne subvencije u ribarstvu i poljoprivredu. Odredbama odjeljka C ne dovode se u pitanje prava i obveze stranaka na temelju Sporazuma WTO-a (članak 12.6). U članku 12.7. određuje se koje su vrste subvencija povezanih s robom i uslugama zabranjene te se navode iznimke. U članku 12.8.2. riječ je o razmjeni informacija u pogledu takvih subvencija. Člankom 12.9. utvrđuju se obveze transparentnosti. Člankom 12.10.1. od stranaka se zahtijeva da neprekidno preispituju pitanja na koja se odnosi odjeljak C.

96. Odjeljkom D („Opća pitanja”) utvrđuju se obveze povezane sa suradnjom i koordinacijom u provedbi zakona (članak 12.11.), povjerljivošću (članak 12.12.) i savjetovanjima (članak 12.13.). Člankom 12.14. isključuje se svako pitanje koje proizlazi iz poglavlja 12., osim članka 12.7., iz područja primjene poglavlja 15. (rješavanja sporova) i 16. (mehanizam posredovanja).

97. U Prilogu 12-A određuju se načela primjenjiva na ostale vrste subvencija.

98. Poglavlje 13. naslovljeno je „Trgovina i održivi razvoj”.

99. Odjeljak A sadržava „Uvodne odredbe”. Članak 13.1. odnosi se na niz međunarodnih instrumenata i ponovno potvrđuje obvezu stranaka da će razvijati i promicati međunarodnu trgovinu te njihovu bilateralnu trgovinu i gospodarski odnos na način kojim se doprinosi održivom razvoju (članak 13.1.1.). Stranke potvrđuju da su gospodarski razvoj, socijalni razvoj i zaštita okoliša neovisni i uzajamno poticajni sastavni dijelovi održivog razvoja te naglašavaju koristi od suradnje u području društvenih i ekoloških pitanja trgovine kao dio globalnog pristupa trgovini i održivom razvoju (članak 13.1.2.). Također, stranke uviđaju da je neprikladno poticati trgovinu ili ulaganje oslabljivanjem ili smanjivanjem zaštite koju donose nacionalni zakoni o radu i zaštiti okoliša, ali naglašavaju da se standardi o radu i zaštiti okoliša ne bi trebali koristiti u svrhu zaštite trgovine (članak 13.1.3.). Osim toga, priznaju da je njihov cilj jačati međusobnu trgovinu i suradnju na načine kojima se potiče održiv razvoj u kontekstu članaka 13.1.1. i 13.1.2. te navode da njihova namjera nije uskladiti norme o radu ili zaštiti okoliša (članak 13.1.4.).

100. Svaka stranka zadržava svoje pravo uspostavljanja vlastitih razina zaštite rada i okoliša te donošenja ili izmjene vlastitih mjerodavnih zakona i politika u skladu s načelima međunarodno priznatih normi ili sporazuma čija je ona stranka (članak 13.2.1.), iz članaka 13.3. i 13.6. Stranke moraju nastaviti unaprjeđivati svoje zakone i politike te težiti osiguranju i poticanju visokih razina zaštite rada i okoliša (članak 13.2.2.).

101. U odjeljku B riječ je o „Trgovini i održivom razvoju – radnim aspektima”. Stranke prepoznaju važnost međunarodne suradnje i sporazuma o zapošljavanju i radu kao odgovor međunarodne zajednice na izazove koje globalizacija donosi u području gospodarstva, zapošljavanja i socijalne politike; i predane su odgovarajućem savjetovanju i suradnji u pitanjima rada i zapošljavanja povezanog s trgovinom koja su od zajedničkog interesa (članak 13.3.1.). Također ponovno potvrđuju svoje obveze o osiguranju potpunog i produktivnog zapošljavanja i dostojnih radnih mjesta kao ključnih elemenata održivog razvoja za sve zemlje i kao prioritetni cilj međunarodne suradnje; i odlučuju promicati razvoj međunarodne trgovine na način koji vodi do potpunog i produktivnog zapošljavanja i dostojnog rada za sve. (članak 13.3.2.). U skladu s obvezama Međunarodne organizacije rada (ILO) na koje su se stranke obvezale i Deklaracije ILO-a o temeljnim načelima i pravima na radu te njezinom prilogu, stranke se obvezuju da će poštovati, promicati i učinkovito provoditi načela u pogledu temeljnih prava na radnom mjestu, odnosno: (a) slobodu udruživanja i učinkovito priznanje prava na kolektivno pregovaranje; (b) uklanjanje svih oblika prisilnog ili obveznog rada; (c) učinkovito ukidanje rada djece; i (d) uklanjanje diskriminacije u pogledu zapošljavanja i izbora zanimanja. Stranke ponovno potvrđuju i svoje obveze provedbe konvencija ILO-a koje su ratificirali Singapur i države članice Unije (članak 13.3.). Stranke se obvezuju da će ulagati kontinuirane i stalne napore u potvrđivanje i učinkovitu provedbu temeljnih konvencija ILO-a; da će razmotriti potvrđivanje i učinkovitu provedbu ostalih konvencija ILO-a, uzimajući u obzir nacionalne okolnosti; te da će razmjenjivati relevantne informacije (članak 13.3.4.). U članku 13.3.5. navodi se da stranke uviđaju da se pozivanje na povredu temeljnih načela i prava na radu ne može koristiti kao legitimna konkurentna prednost.

102. U članku 13.4. stranke uviđaju važnost suradnje u području radnih aspekata trgovine kako bi se postigli ciljevi sporazuma EUSFTA. Ta odredba sadržava i (neiscrpan) popis područja u kojima stranke mogu započeti s aktivnostima suradnje na uzajamnu korist.

103. U članku 13.5. navodi se da svaka stranka prilikom pripreme i provedbe mjera usmjerenih na zdravlje i sigurnost na radu koje bi mogle utjecati na trgovinu ili ulaganja između stranaka, uzima u obzir mjerodavne znanstvene i tehničke informacije i povezane međunarodne norme, smjernice ili preporuke, uključujući načelo opreza.

104. Odjeljak C odnosi se na „Trgovinu i održivi razvoj – ekološke aspekte”. Stranke prepoznaju važnost međunarodnih smjernica i sporazuma o okolišu kao odgovor međunarodne zajednice na globalne ili regionalne ekološke probleme i naglašavaju potrebu za jačanjem uzajamne potpore (sic) između politika, pravila i mjera u području trgovine i zaštite okoliša.; navode da će se na odgovarajući način savjetovati i surađivati u pogledu pregovora o pitanjima zaštite okoliša od obostranog interesa povezanih s trgovinom (članak 13.6.1.). Nadalje, stranke se obvezuju učinkovito provoditi, njihovim zakonima, propisima ili drugim mjerama i praksama na njihovom državnom području, multilateralne sporazume o zaštiti okoliša koje su sklopile (članak 13.6.2.). Stranke potvrđuju svoju posvećenost ostvarivanju krajnjeg cilja Okvirne konvencije UN-a o promjeni klime (UNFCCC) i njezina Protokola iz Kyota; one se obvezuju zajedno raditi na jačanju multilateralnog režima utemeljenog na pravilima u okviru UNFCCC-a nastavljajući se na odluke UNFCCC-a i podržavati napore za sklapanje međunarodnog sporazuma o klimatskim promjenama nakon 2020. u okviru UNFCCC-a koji bi se primjenjivao na sve stranke (članak 13.6.3.). Ništa u sporazumu EUSFTA ne smije spriječiti nijednu stranku da donese ili održi mjere za provedbu multilateralnih sporazuma o zaštiti okoliša koje je sklopila, uz uvjet da se takve mjere ne primjenjuju na način koji bi predstavljao sredstvo arbitrarne ili neopravdane diskriminacije između stranaka ili prikriveno ograničenje trgovine (članak 13.6.4.).

105. Članak 13.7. odnosi se na trgovinu drvom i drvnim proizvodima. Stranke prepoznaju važnost globalnog očuvanja i održivog upravljanja šumama. Obvezuju se: (a) da će razmjenjivati informacije o pristupima promicanja trgovine drvne građe i proizvoda od drveta iz zakonitih šuma kojima se upravlja na održiv način te o potrebi podizanja svijesti o takvim pristupima; (b) da će promicati globalnu primjenu zakonodavstva o šumama i upravljanju šumama te suzbijati trgovinu nezakonitom drvnom građom i proizvodima od drveta; (c) da će surađivati radi promicanja učinkovitosti mjera ili politika koje imaju za cilj suzbijanje trgovine nezakonitom drvnom građom ili drvnim proizvodima; i (d) da će promicati učinkovitu primjenu Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama faune i flore u području vrsta drvne građe čije se očuvanje smatra rizičnim.

106. Članak 13.8. odnosi se na trgovinu proizvodima ribarstva. Stranke prepoznaju važnost osiguravanja održivog očuvanja i održivog upravljanja ribljim stokovima i obvezuju se: (a) poštivati dugotrajne mjere očuvanja i održivog iskorištavanja ribljih stokova u skladu s međunarodnim instrumentima koje su stranke potvrdile te primjenjuju načela Organizacije za hranu i poljoprivredu UN-a (FAO) te odgovarajućih instrumenata UN-a u tom području; (b) da će uvesti i provoditi učinkovite mjere za suzbijanje nezakonitog, neprijavljenog i nereguliranog (NNN) ribolova, olakšati sprečavanje ulaska NNN proizvoda u trgovinske tokove i razmjenu informacija o aktivnostima ribolova NNN-a; (c) da će donijeti učinkovite mjere nadzora i kontrolu kako bi se osigurala usklađenost s mjerama očuvanja; i (d) da će provoditi načela Sporazuma FAO-a o promicanju usklađenosti ribarskih plovila na otvorenom moru s međunarodnim mjerama za očuvanje i upravljanje te poštovati mjerodavne odredbe Sporazuma FAO-a o državnim mjerama za luke u cilju sprječavanja, suzbijanja i zaustavljanja NNN ribolova.

107. Članak 13.9. sastavljen je gotovo jednako kao članak 13.5., osim činjenice da upućuje i primjenjuje se na „mjer[e] koje imaju za cilj zaštitu okoliša ” umjesto na zdravlje i sigurnost na radu.

108. U članku 13.10. stranke prepoznaju važnost suradnje u području trgovinskih vidova politike zaštite okoliša u cilju ostvarivanja ciljeva sporazuma EUSFTA. Ta odredba sadržava (neiscrpan) popis područja u kojima stranke mogu započeti s aktivnostima suradnje na uzajamnu korist.

109. Odjeljak D sadržava „Opće odredbe”. U članku 13.11. navodi se odlučnost stranaka uložiti trajne posebne napore u olakšavanje i promicanje trgovine i ulaganja u ekološke proizvode i usluge (13.11.1.), obveza posvećivanja posebne pozornosti olakšavanju uklanjanja prepreka trgovini ili ulaganju u proizvode i usluge koji nemaju negativan utjecaj na klimu (13.11.2.), potreba smanjenja emisija stakleničkih plinova i ograničavanja narušavanja trgovine što je više moguće (13.11.3.) te promicanje društvene odgovornosti poduzeća (13.11.4.).

110. U skladu s člankom 13.12. stranka se ne smije odreći ili na drugi način odstupiti od svojih zakona o zaštiti okoliša i radu, niti ponuditi takvo odricanje ili odstupanje, na način koji utječe na trgovinu ili ulaganje između stranaka (članak 13.12.1.); ili ne provoditi učinkovito svoje zakone o zaštiti okoliša i radu, putem neprekinutog ili ponavljajućeg djelovanja ili nedjelovanja na način koji utječe na trgovinu ili ulaganje između stranaka (članak 13.12.2.)

111. U članku 13.13. određuju se obveze transparentnosti u pogledu svih mjera opće primjene u cilju zaštite okoliša ili uvjeta rada koje mogu utjecati na trgovinu ili ulaganje između stranaka. U člancima 13.14. i 13.15. riječ je o preispitivanju učinka provedbe sporazuma EUSFTA na održivi razvoj i institucionalne mehanizme za praćenje usklađenosti s poglavljem 13.

112. U slučaju neslaganja o bilo kojem pitanju iz trinaestog poglavlja, stranke mogu pribjeći postupcima iz članka 13. 16. (savjetovanja na državnoj razini) i članka 13.17. (stručna skupina). Petnaesto poglavlje (rješavanje sporova) i šesnaesto poglavlje (mekanizmi posredovanja) ne primjenjuju se na to poglavlje (članak 13.16.1.). U člancima od 13.16.2. do 13.16.6. određuju se postupci i ciljevi savjetovanja na državnoj razini. U članku 13.17. određuju se, među ostalim, mehanizmi i postupci za okupljanje stručne skupine radi razmatranja svakog pitanja koje nije zadovoljavajuće riješio odbor predviđen člankom 13.16.4.

113. Poglavljem 14. („Transparentnost”) nastoji se ostvariti transparentno i predvidivo regulatorno okruženje za gospodarske subjekte (članak 14.2.1.), ponovno potvrditi obveze na temelju Sporazuma WTO-a te iznijeti pojašnjenja i poboljšana rješenja za transparentnost, savjetovanje i bolje upravljanje općim mjerama (članak 14.2.2.). „Opća mjera” znači zakon, propis, sudsku odluku, postupak ili upravno rješenje koja može imati učinak na bilo koje pitanje obuhvaćeno sporazumom EUSFTA. Ne uključuje odluku koja se primjenjuje na određenu osobu (članak 14.1. točka (a)).

114. U članku 14.3. određuju se obveze objavljivanja za svaku stranku u pogledu opće mjere (članak 14.3.1.) te svakog prijedloga za donošenje ili izmjenu opće mjere (članak 14.3.2.). Člankom 14.4.1. od svake se stranke zahtijeva da odredi kontaktnu točku za olakšavanje učinkovite provedbe sporazuma EUSFTA i komunikacije između stranaka o bilo kojem pitanju koje obuhvaća. Dodatne pojedinosti povezane s tom kontaktnom točkom, njezinim funkcioniranjem i upitima za nju navedene su u člancima od 14.4.2. do 14.4.8.

115. U članku 14.5. određuju se obveze koje treba poštovati u cilju dosljedne, nepristrane i razumne primjene općih mjera. Svaka stranka posebice mora: (a) nastojati zainteresiranim osobama druge stranke koje su izravno pogođene postupkom dostaviti razumnu obavijest, u skladu sa svojim postupcima, o pokretanju postupka; (b) pružiti zainteresiranim osobama razumnu mogućnost da iznesu činjenice i argumente u prilog svojih stajališta prije pokretanja upravnog spora; i (c) osigurati da se njezini postupci temelje na njezinom pravu i da su u skladu s njim.

116. Člankom 14.6.1. zahtijeva se da svaka stranka osnuje i održava sudove, sudišta koja odlučuju kao sudovi ili upravna sudišta ili postupke za potrebe žurnog preispitivanja, ako je opravdano, ispravka upravne mjere koja se odnosi na pitanja obuhvaćena sporazumom EUSFTA. Takvi sudovi moraju biti nepristrani i neovisni o uredu ili tijelu koje je zaduženo za upravnu provedbu i ne smiju imati materijalni interes u vezi s ishodom stvari (14.6.1.). Također, svaka stranka mora osigurati da se u okviru sudova ili postupaka iz članka 14.6.1. strankama u postupku zajamči pravo na: (a) razumnu mogućnost da podupru ili obrane svoja odnosna stajališta; i (b) odluku koja se temelji na dokazima i podnescima evidencije ili, ako to zahtijeva njezino pravo, evidencije koju priprema upravno tijelo (članak 14.6.2.). U članku 14.6.3. riječ je o provedbi tih odluka.

117. Stranke su suglasne da će surađivati na promicanju regulatorne kvalitete i učinkovitosti (članak 14.7.1.) te u promicanju načela dobrog upravnog postupanja (članak 14.7.2.).

118. U članku 14.8. navodi se da, ako postoje posebna i različita pravila u drugim poglavljima sporazuma EUSFTA povezana s pitanjima obuhvaćenima poglavljem 14., ta pravila prevladavaju.

119. Poglavljem 15. („Rješavanje sporova”) nastoji se spriječiti i riješiti sporove koji bi mogli nastati među strankama u vezi s tumačenjem i primjenom sporazuma EUSFTA kako bi se postiglo, u mjeri u kojoj je to moguće, uzajamno zadovoljavajuće rješenje (članak 15.1.). Poglavlje 15. primjenjuje se na razlike u tumačenju i primjeni odredaba sporazuma EUSFTA, osim ako je izričito predviđeno drugačije (članak 15.2.).

120. Postupci utvrđeni u člancima od 15.3. do 15.13. omogućuju sljedeće korake u mehanizmu rješavanja sporova: savjetovanja u dobroj vjeri radi postizanja zajedničkog rješenja (članci od 15.3.1. do 15.3.4.); zahtjev za osnivanje arbitražnog vijeća u skladu s člankom 15.4. ako su savjetovanja zaključena i nije postignuto sporazumno rješenje (članak 15.3.5.); arbitražni postupak (članci od 15.4. do 15.8.); postupanje u skladu s odlukom (članci od 15.9. do 15.11.); privremena pravna sredstva u slučaju nepostupanja u skladu s odlukom (članak 15.12.); i preispitivanje mjera poduzetih za postupanje u skladu s odlukom nakon obustave obveza (članak 15.13.).

121. Članci od 15.14. do 15.19. sadržavaju različita pravila povezana s postupcima arbitraže koje nadopunjuje Prilog 15-A. Opće odredbe odjeljka D odnose se na popis arbitara (članak 15.20.); odnos između mehanizma rješavanja sporova u poglavlju 15. i mehanizma WTO-a za rješavanje sporova (članak 15.21.); rokove (članak 15.22.); i preispitivanje i izmjenu poglavlja 15. (članak 15.23.).

122. U poglavlju 16. („Mehanizam posredovanja”) nastoji se olakšati pronalaženje dogovora oko rješenja putem sveobuhvatnog i brzog postupka posredovanja (članak 16.1.). Poglavlje 16. odnosi se na sve mjere u području primjene sporazuma EUSFTA koje imaju negativan utjecaj na trgovinu ili ulaganja između stranaka, osim ako nije predviđeno drugačije (članak 16.2.).

123. Prije pokretanja postupka posredovanja, stranka u bilo kojem trenutku može zatražiti pisane informacije povezane s takvom mjerom (članak 16.2.). Postupak utvrđen u člancima od 16.3. do 16.6. omogućuje sljedeće korake u mehanizmu posredovanja: zahtjev za pokretanje posredovanja (članak 16.3.); odabir posrednika (članak 16.4.); samo posredovanje (članak 16.5.); te provedbu uzajamno dogovorenog rješenja (članak 16.6.). U članku 16.7. riječ je o odnosu između posredovanja i rješavanja spora. Ostale se odredbe odnose na rokove (članak 16.8.), troškove (članak 16.9.) i preispitivanje (članak 16.10.).

124. Poglavlje 17. naslovljeno je „Institucionalne, završne i opće odredbe”. Člancima 17.1. i 17.2. uspostavlja se institucionalna struktura koja se sastoji od različitih odbora u kojima se stranke trebaju sastati kako bi nadzirale i olakšale provedbu i primjenu sporazuma EUSFTA. U članku 17.3. navodi se da ako se izmijeni bilo koja odredba Sporazuma o WTO-u koju su stranke ugradile u ovaj Sporazum, stranke se međusobno savjetuju, u okviru Odbora za trgovinu, u cilju pronalaženja obostrano zadovoljavajućeg rješenja, ako je potrebno. U članku 17.4. riječ je o donošenju odluka u okviru različitih odbora. U članku 17.5. riječ je o izmjenama sporazuma EUSFTA.

125. U članku 17.6.1. navodi se da se sporazum EUSFTA treba primjenjivati na mjere oporezivanja samo ako je takva primjena nužna za stupanje na snagu odredaba tog sporazuma. U skladu s člankom 17.6.2. ništa u sporazumu EUSFTA ne smije utjecati na prava i obveze Singapura ili Unije ili jedne od država članica koje proizlaze iz sporazuma između Singapura i bilo koje države članice ili država Unije. U člancima 17.6.3. i 17.6.4. navodi se da ništa u sporazumu EUSFTA ne smije spriječiti donošenje ili zadržavanje određenih vrsta poreznih mjera usmjerenih sprječavanju izbjegavanja poreza ili utaje poreza. Članak 17.6.5. odnosi se na pravo Singapura da donese ili održava mjere oporezivanja koje su potrebne za zaštitu prevladavajućeg javnog interesa koji proizlazi iz posebnih prostornih ograničenja.

126. Stranke trebaju odobriti sva plaćanja i prijenose u slobodno zamjenjivoj valuti na tekući račun bilance plaćanja među sobom u skladu s odredbama članka VIII. Statuta Međunarodnog monetarnog fonda. U tom kontekstu, stranke se trebaju međusobno savjetovati (članak 17.7.).

127. Svaka stranka treba poticati svoje državne fondove da poštuju opće prihvaćena načela i prakse – načela iz Santiaga (članak 17.8.).

128. U članku 17.9. riječ je o uvjetima i postupcima kojima se stranci koja je u velikim problemima u odnosu na bilancu plaćanja i vanjskim financijskim poteškoćama, ili pod prijetnjom navedenog, omogućuje da donese ili održi restriktivne mjere koje se odnose na trgovinu proizvodima, uslugama te poslovni nastan i plaćanja i transfere povezane s ulaganjima.

129. U članku 17.10. određuju se iznimke u vezi sa sigurnošću, te se strankama dopušta da djeluju kako bi zaštitile svoje bitne sigurnosne interese.

130. Preostale odredbe poglavlja 17. odnose se na objavu podataka i zaštitu povjerljivih podataka (članak 17.11.); stupanje na snagu sporazuma EUSFTA (članak 17.12.); njegovo trajanje i prestanak (članak 17.13.); ispunjavanje obveza na temelju sporazuma EUSFTA (članak 17.14.); nepostojanje izravnog učinka (članak 17.15.); dodatke, priloge, zajedničke izjave, protokole i dogovore koji čine sastavni dio sporazuma EUSFTA (članak 17.16.); odnos između sporazuma EUSFTA i Sporazuma o partnerstvu i suradnji te Sporazuma WTO-a (članak 17.17.); buduća pristupanja Europskoj uniji (članak 17.18.); teritorijalnu primjenu sporazuma EUSFTA (članak 17.19.); i vjerodostojne tekstove sporazuma EUSFTA, odnosno tekstove na bugarskom, hrvatskom, češkom, danskom, nizozemskom, engleskom, estonskom, finskom, njemačkom, grčkom, mađarskom, talijanskom, latvijskom, litavskom, malteškom, poljskom, portugalskom, rumunjskom, slovačkom, slovenskom, španjolskom i švedskom jeziku (članak 17.20.).

131. Protokol I. odnosi se na definiciju koncepta „proizvoda s podrijetlom” i načina upravne suradnje. Objašnjenja od 1. do 5. redom se odnose na članak 17.6. (oporezivanje); naknadu za arbitre; dodatne odredbe u vezi carine; uzajamno priznavanje programa ovlaštenih gospodarskih subjekata; i posebna ograničenja Singapura u pogledu prostora i pristupa prirodnim resursima.